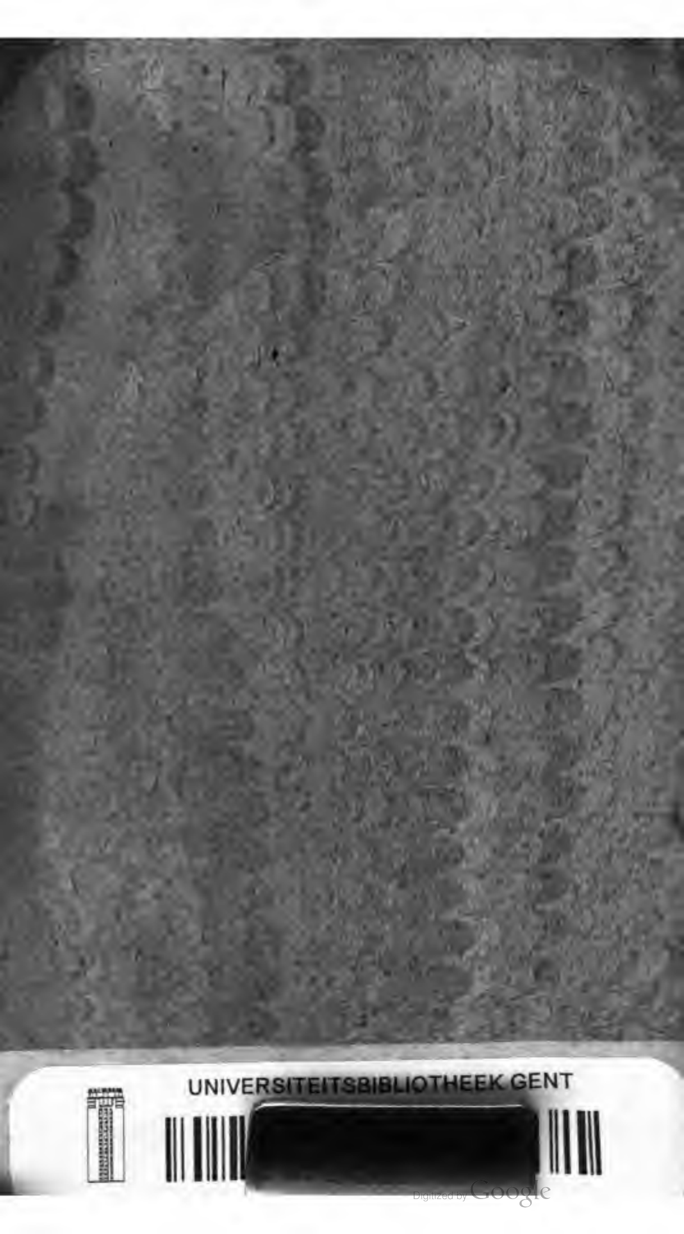
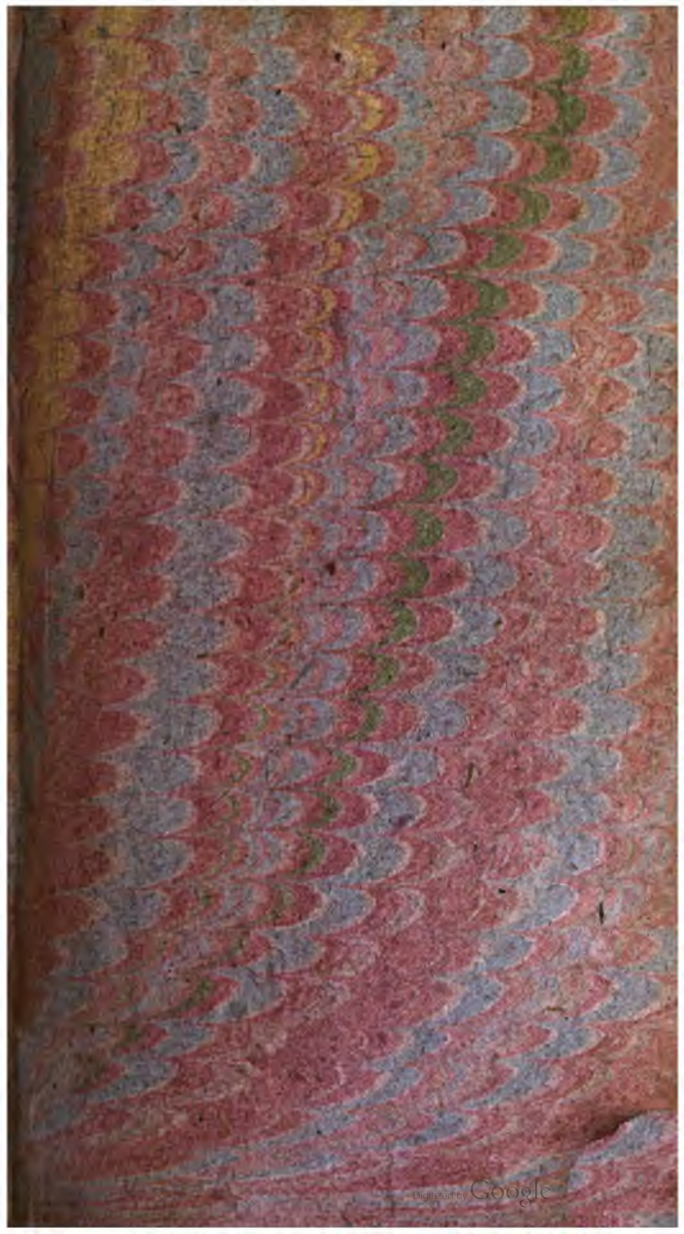

C. CORNELII TACITI
OPERA.

EDITIO ALTERA.

ACCESSERE POLITICA, RES TRAJANI, PRINCIPIS OPTIMI, SUPPLEMENTUM DIALOGI DE ORATORIBUS, FRAGMENTUM LIBRI XCI TITI LIVII SUPPLEMENTO ET NOTIS ILLUSTRATUM.

C. CORNELII TACITI OPERA

SUPPLEMENTIS,

NOTIS ET DISSERTATIONIBUS

ILLUSTRAVIT

GABRIEL BROTIER.

TOMUS PRIMUS.

PARISIIS,

Ex Typographia L. F. DELATOUR,
viâ San-Jacobeâ.

M. DCC. LXXVI.

Cum Approbatione & Privilegio Regis.

ERUDITO LECTORI.

CAII CORNELII TACITI opera iterum editurus, primùm de ejus vitâ & ſcriptis, deinde de præcipuis ejus editoribus & interpretibus, tertiò demum de alterâ hac editione præfabor; &, quæ eam mole minorem, rebus majorem efficiant, explicabo.

De vitâ & ſcriptis CORNELII TACITI.

CAIUS CORNELIUS TACITUS pauca de ſe, nihil de patriâ & origine ſuâ prodidit, ingenio & virtutibus potiùs, quàm loco ac majoribus inclareſcendi certus. Interamnates eum municipem ſuum fuiſſe glo-

riantur [1]. Patre, equite Romano, &, quæ equeſtris eſt nobilitas, Belgicæ Galliæ procuratore, genitus videtur [2] circa annum Urbis conditæ DCCCX [3], Jeſu Chriſti ſeptimum & quinquageſimum. Pueritiam egit, dum, ſub Nerone cupidinum immodico, non modò Urbs, ſed quæque, ut Urbi proxima, ad omne libidinum genus profluebant. At per ætatem, inſtitutionemque, & prima literarum rudimenta, iis vitiis intactus crevit: pari integritate, turbida Galbæ, Othonis, & Vitellii tempora elapſus eſt. Veſpaſianus, rerum potitus, pacem

[1] Hac de re plura vide apud Franciſcum Angeloni, *Hiſtoria di Terni*, pag. 42 & *ſeqq.* Interamna, nunc *Terni*, *dans le duché de Spolete.*

[2] Plin. Hiſt. Nat. VII, 16. Perperam Lipſius aliique multi exiſtimavere Tacitum fuiſſe Belgicæ Galliæ procuratorem, a Plinio memoratum. Repugnat temporum ratio, quæ in Taciti patrem rectè cadit.

[3] De Taciti ætate ſatis conſtat ex ipsâ ætate Plinii, Epiſt. VI, 20. & VII, 20. Adde ipſum Tacitum in Dialogo de Oratoribus, cap. 1 & 17.

moreſque intulit; & inter cetera imperii munia, literas arteſque amplexus, eas providentiâ & liberalitate refovit. In hac renaſcentis Urbis tranquillitate, Tacitus operam dedit eloquentiæ, cujus ut inter temporum triſtia ad præſidium, ſic inter læta ad decus vis plurima. Gnarus autem oratorem meliùs exemplis, quàm præceptis, inſtitui, M. Aprum & Julium Secundum, celeberrima tum fori ingenia, domi & in publico adſectatus eſt [1].

Ad has ſtudiorum curas ſanè acceſſere caſtrenſia ſtipendia. Id enim apud Romanos optimè inſtitutum, ut juvenis, literis imbutus, ſuam in caſtris induſtriam adprobaret: ſic civis unus, vix juventutem ingreſſus, ad omnia reipublicæ munia accingebatur. Tacitus, iis paratus exercitiis, eâque ætate, quâ ad honores patebat aditus, Veſpaſianum inchoatæ ſuæ dignitatis auctorem

[1] Tacit. Dialog. de Orat. cap. 2.

habuit [1]. Juveni, qui in egregiam spem adolescebat, filiam suam despondit Cneius Julius Agricola, consul anno Urbis conditæ DCCCXXX; ac post consulatum collocavit [2]. Soceri decus genero novum fuit claritudinis adjumentum; ejusque dignitatem auxit Titus [3].

INTERIM nihil de studiis a Tacito remissum: immo in ea tantò acriùs ferebatur, quòd se ad summa genitum persentisceret, & in foro magnum nomen audentiâ & impetu certiùs, quàm lentis operosisque moliminibus, præripi cogitaret. In Urbe pridem invaluerat quædam ingeniorum mollities: forum quoque, prævalidâ Principum auctoritate fractum, a veteris eloquentiæ gravitate ad diserti sermonis elegantias deflexerat. Tacitus, ut præcellentibus ingeniis solitum, novam iniit viam: nec aspernatus temporis

[1] Tacit. Hist. I, 1.
[2] Tacit. Vit. Agric. cap. 9.
[3] Tacit. Hist. I, 1.

ſui ornatum, ſed quod apud antiquos fuerat egregium æmulatus, ſplendore verborum, ſententiarum pondere, & totius orationis dignitate hanc ſibi paravit dicendi vim, ut eâ ætate, quâ diſertorum virorum laus vigebat, ipſe, ut eloquentiſſimus, celebraretur; tantamque moveret admirationem, ut juvenes laudis cupidos ad ſui imitationem traheret [1].

In hoc celebritatis curſu, cùm honorum incrementa a Domitiano accepiſſet [2], quindecimvirali ſacerdotio præditus, ſimul & prætor, adfuit ſæcularibus ludis anno Urbis conditæ DCCCXLI editis [3]. Tacitum autem ab optimis Principibus Veſpaſiano Titoque dignitatis initia accepiſſe, virtutis ſanè fuit. Quòd ad novos amplioreſque honores a Domitiano, peſſimo Principe, fuerit evectus, egregii illius, quod ſæpe

[1] Plin. Epiſt. VII, 20.
[2] Tacit. Hiſt. I, 1.
[3] Tacit. Annal. XI, 11.

ipſe commendavit [1], contumaciam inter & obſequium temperamenti fuiſſe crediderim. Neque Domitiano, vel inter flagrantia ſcelera, fuit umquam ita abſurdum ingenium, ut virtutem dignitatum penitus expertem voluerit. Ut ut eſt, poſt præturam Tacitus ex Urbe ſeceſſit, non exſul, neque otii cupidine, quod quibuſdam placuit, at, ut verior fert conjectura, prætorius legatus, provinciæve rector a Principe impoſitus. Abſens quadriennium egerat [2], cùm accepit ſummo doloris ſenſu ſocerum ſuum Agricolam decimo Kalendas Septembris, anno Urbis conditæ DCCCXLVI, mortem obiiſſe; &, ut fama erat, Domitiani veneno interceptum [3].

In Urbem tum reverſus, Principem reperit, non jam inſidiis, ſed publico bonorum odio ferocem.

[1] Tacit. Vit. Agric. cap. 42. Idem quoque Annal. IV, 20 & aliàs ſæpe.

[2] Tacit. Vit. Agric. cap. 44 & 45.

[3] Tacit. Vit. Agric. cap. 43.

Vidit obſeſſam curiam, clauſum armis ſenatum, ſenatores in carcerem a ſenatoribus ductos, aut innocenti perfuſos ſanguine. Talia Principis ſenatûſque opprobria vidiſſe, iiſque ſenatoriæ dignitatis neceſſitate interfuiſſe ita inhorreſcit, ut, vel ea commemorando, ſe flagitii nec miniſtrum, nec ſuaſorem, umquam fuiſſe ſatis prodiderit[1].

FŒDA criminibus, luctu mæſta tempora exhilaravit Princeps Nerva anno Urbis conditæ DCCCXLIX. Tum redire virtuti decus, vitiis infamia, ſceleri exitium. Auſpicata principatûs initia inſignivit ſingularis conſulatus. Dignitatem enim anno Urbis conditæ DCCCL iniere Nerva Auguſtus III & Verginius Rufus III conſules; ille imperio ægre capeſſito, hic adſerto olim & ſpreto illuſtris: utroque conſule dignus Tacitus, in ſpem, quam citò erat occupaturus, deſignatus. In hoc

1 Tacit. Vit. Agric. cap. 45.

enim privati hominis faſtigio Verginius morbo correptus eſt: dein paullo pòſt exſtinctus, cùm exceſſiſſet annum tertium & octogeſimum; cunctis fortunæ & virtutum experimentis ab Auguſti exceſſu ad hæc uſque Nervæ tempora probatus. Ut ejus vitæ, ita & morti ingens circumdata eſt gloria. Ductum publicum funus; & Verginius, a conſule Cornelio Tacito pro roſtris laudatus, ſupremum hunc felicitatis cumulum accepit, laudatorem eloquentiſſimum [1].

At maxima hujus conſulatûs laus fuit Trajani adoptio, quâ ſecuritas publica, ob ſenilem Nervæ ætatem nondum firma, robur adſumpſit [2]. Cùm ferverent exſultantis Urbis gaudia, Tacitus ſoceri ſui Julii Agricolæ, qui hanc temporum felicitatem augurio votiſque erat ominatus [3], vitam compoſuit; prio-

[1] Plin. Epiſt. II, 1.
[2] Tac. Vit. Ag. cap. 3.
[3] Tac. in eâdem Vit. Agric. cap. 44.

risque servitutis memoriâ præsentium bonorum sensum auxit. Brevis quidem est libellus: at in quo æternum egregiæ virtutis monumentum, & absolutissimum laudationis exemplar.

TRAJANO II consule, anno Urbis conditæ DCCCLI, Germanorum mores, leges, ususque, pari brevitate descripsit[1], tum ut eorum laudibus attolleret Trajanum, defuncto Nervâ, rerum potitum, Germanisque formidatum, quos inter adhuc agebat, tum ut Urbem, luxu & deliciis fractam, ad viriles sensus æmulatione provocaret. Plus ad nos utilitatis pervenit. Germanica enim libertas, cujus vim Tacitus præsenserat[2], diu cum imperio Romano luctata, ac tandem victrix, regna imperiumque condidit suis legibus attemperata, & ultra veterum dominationum memoriam

[1] Tacit. de Moribus German. cap. 37.

[2] Tacit. eodem in libro, ibid.

longè perennanda. Quàm juvat tantarum rerum originem, a præstantiſſimo ſcriptore traditam, evolvere; publici privatique, quo utimur, juris fontes aperire; noſtræ gloriæ, noſtræ felicitatis fundamentum ſimul & tutamentum meditari!

HIS acerrimæ mentis operibus haud impedita fori ſtudia. Cúmque Afri Marium Priſcum, Africæ proconſulem, pecuniis ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, acceptis infamem, accuſaſſent, ſenatus, criminis atrocitate motus, Tacitum Pliniumque iis adeſſe juſſit: &, ut plus celebritatis foret, Princepſque intereſſet, dilata cognitio. Acta tandem cauſa frequentiſſimo ſenatu, cùm Trajanus, in Urbem redux, & conſul tertiùm, anno Urbis conditæ DCCCLIII, præſideret. Triduum in hac cognitione inſumptum. Plinius Martianum, qui Mario immanitatis ſocius fuerat, corripuit. Frontoni

Catio, qui pro Mario insigniter dixit, Tacitus respondit eloquentissimè, & quod eximium orationi ejus inerat, graviter. Damnati fuere Marius & Martianus. In fine sententiæ adjectum, « quòd Tacitus » & Plinius injunctâ advocatione » diligenter fortiterque functi essent, » arbitrari senatum ita eos fecisse, ut » dignum mandatis partibus fuerit[1] ». Pares laudibus fecit senatus, quos eadem ferme ætas, par dignitas, studiorum & animorum similitudo antè conjunxerat, in magnâ nominis celebritate concordes.

NULLUS enim Tacito pravæ æmulationis sensus. Immo certus decora ingenia literarum communione commendari, studiosos, qui ad ipsum ex ejus ingenii admiratione conveniebant[2], consiliis & præceptis erudiebat. Ipse, studiorum hortator, Plinium monuit, ut

[1] Plinius Epist. II, 11.

[2] Plinius, Epist. IV, 13.

Hiſtoriam ſcriberet [1]. Quod cùm ille declinaret, difficultate deterritus, aliiſve diſtentus curis; Tacitus id muneris in ſe recepit, ne excideret rara temporum felicitas, quâ, ſub optimo Principe, bono cuique ſentire quæ vellet, & quæ ſentiret dicere liceret [2]. Nemo autem ad ſcribendam Hiſtoriam naturâ & arte umquam paratior acceſſit. Acre enim Tacito inerat judicium, vivida mens, magna rerum hominumque ſcientia & experientia; prompta & profunda cogitandi ac ſcribendi vis: quodque iis temporibus rariſſimum, animus neque libertati infenſus, neque adversùs dominantes contumax.

PRIMUM ſcribendi argumentum ſumpſit temporum ſuorum Hiſtorias [3], quas a Neronis fine ad Domitiani necem facillimâ & uberrimâ

[1] Sidonius Appollinaris Epiſt. IV, 22. Plin. Epiſt. V, 8.

[2] Tacit. Hiſt. I, 1.

[3] Tacit. Hiſt. I, 1. Annal. XI, 11.

venâ prosecutus est, recti verique pervicax, sine ullâ assentandi aut criminandi libidine. Pars quidem operis maxima periit: manent tamen initia, quîs non modò expressa avara & anceps Galbæ senectus, præceps Othonis ambitio, segnis & fœda Vitellii ingluvies, sed & bellorum civilium artes, fraudesque, & scelera, majore arte incertum an prudentiâ, ad totius ævi documentum, deteguntur. Utinam nobis non invidisset tempus partem alteram, quæ providam Vespasiani mentem, breves, eóque cariores, Titi virtutes explicabat! Hæc quidem Flaviæ domûs decora excepisset atrox Domitiani nequitia. At, vel inter acerba Principis flagitia, quæ, a gravissimo scriptore memorata, fuissent magnarum cogitationum fecunda, juvasset adhuc, quod summatim initio operis ipse Tacitus prodidit [1], ampla virtutum exempla,

[1] Tacit. Hist. I, 3.

ſupremas clarorum virorum neceſſitates, ipſamque neceſſitatem fortiter toleratam cognoſcere. Numquam enim illuſtriora ſunt virtutis certamina, quàm cùm duriùs premitur; &, ut inter tempeſtatum horrida acriores emicant ignes, ſic inter temporum fera vividior puriorque exſurgit virtus.

POST hanc Hiſtoriarum curam, Tacitus ſuperiorem imperii memoriam narrandam ſuſcepit; eamque a Tiberii principatu ad Neronis exitum in Annalibus concluſit; preſſior, acrior, ſententiis, quàm verbis abundantior: præceptis politicæ artis ita locuples, ut, ſi hos tantùm Annalium libros edidiſſet, Principum privatorumque hominum, qui ad rempublicam accedunt, præceptor doctorque haberetur: in hoc ſcribendi genere primus ſimul & ſummus. Inter hæc ſapientiæ conſilia, & incredibili mentis capacitate, cautiſſimas Tiberii artes

extricavit, Claudii imbecillitatem pudendam fecit, Neronis libidines infamavit; sanè adversùs Caii furores æquè animosus. At, ut in Historiis, ita & in Annalibus multa absumpsit vorax temporum edacitas.

Ea cùm componeret, Augusti Annales meditatus est [1]: magnificum dignumque Tacito argumentum; qui reipublicæ finem, ortum imperii, versos mores, tantarum rerum causas, Augustum iis quidem movendis imparem, sed semel motas sustinendo habilem, plurimâque arte publicum servitium libertatis specie molientem expressisset.

Post tot labores, tradendis superioris ævi rebus impensos, ætatem suam erat repetiturus, ut nova & præsentia bona æternitati consecraret, ac, pro virili portione, sequentium Principum æmulatu continuaret. Nerva enim Cæsar res olim dissociabiles miscuerat, prin-

[1] Tacit. Annal. III, 24.

cipatum ac libertatem. Publicam felicitatem in dies augebat Trajanus [1]; additâque victoriarum gloriâ, ita imperii fines proferebat, ut numquam latiùs sit imperitatum. Uberrimam hanc & securissimam materiam senectuti suæ seposuerat Tacitus [2]. Egregia consilia mors importuna abrupit. Ipse, dum Trajanus Orientem novis victoriis lustrabat, (nusquam enim Hadriani tempora memorat) vivendi finem fecit, præpropero fato oppressus. At in brevi mortalitate longioris vitæ celebritatem impleverat: civis optimus, literis & sapientiâ ætatis suæ princeps; eamdem famam, parem auctoritatem apud posteros tam diu retenturus, quàm diu in scriptis non otiosa verborum prolixitas, sed valida rerum sententiarumque brevitas placebit; quàm diu in re politicâ

[1] Tacit. Vit. Agric. cap. 3. suam hac de re mentem explicat.

[2] Tacit. Hist. I, 1. supremum illud consilium memorat.

mores hominum, rerum momenta, libertatis & dominationis temperamenta, varia & saluberrima pro temporum eventuumque varietate agendi consilia, noscere erit pretium.

Hæc quidem cùm recenserem graviora Taciti studia, omisi leviora duo ejus opera: alterum Facetias; alterum Dialogum de Oratoribus. Facetias, Fulgentio Grammatico[1] memoratas, fortè collegit, dum literariam supellectilem parabat, vel subsecivis horis, ut tædia otiave falleret. Periere; nec magnum est earum desiderium. Id enim literaturæ genus ita a tempore locoque pendet, ut vix umquam alios homines, alios mores ferat. Dialogus de Oratoribus exstat, sed mancus atque imperfectus parte haud exiguâ[2], &, ob naturam rerum, quæ ibi tractabantur, gravissimâ. Dispu-

[1] Quem vide infrà inter Testimonia Veterum.

[2] Tacit. Dialog. de Orat. cap. 35.

tationi eâ ſuper re habitæ Tacitus, juvenis admodum [1], interfuerat, cùm M. Aprum & Julium Secundum adſectabatur: eam poſtea, requirente Juſto Fabio, literis mandavit, iiſdem numeris, iiſdem, quas audierat, rationibus [2]. Ibi tamen paſſim ſuum prodit ingenium, nondum quidem illâ brevitate, quæ in Annalibus eminet, ſubactum, ſed jam validum, & ad altos ſenſus pronum. Apud picturæ curioſos prima ſummorum artificum lineamenta diligentiſſimè adſervantur: haud minori pretio apud literarum amatores debet eſſe hoc clariſſimi ingenii ſpecimen. Nihil moror quoſdam hunc librum Tacito abjudicaſſe, ut illum Quinctiliano aliiſve tribuerent. Pugnant conjecturis adversùs manu ſcriptorum

[1] Tacit. ibid. cap. 1. Hac de re fuſiùs dictum in Notis ad Dialogum Tom. VI. pag. 342. Vide & Appendicem Chronologicam Tom. V. pag. 75.

[2] Id teſtatur Tacitus Dialog. de Orat. cap. 1.

codicum veterumque omnium editionum fidem, adversùs Pomponii Sabini, Grammatici [1], auctoritatem, demum adversùs certiſſimam temporum rationem, quæ uni Tacito competit. Contrà ſunt qui ei vindicent epiſtolam unam Plinianis inſertam [2]. Haud equidem improbabilis eſt conjectura. At vix ullius momenti res eſt, ob materiæ levitatem. Ipſa epiſtola inter Teſtimonia Veterum mox ſubjungetur, ut penes quemque ſit judicium.

HACTENUS Taciti ſtudia & meditamenta recenſui; ſupereſt ut quorumdam adversùs eum criminationes, non editoris adfectu, ſed ductu veritatis, expendam. Nemo enim ſine adverſariis magnum nomen obtinuit; & quantò celebratior Taciti fama, tantò gravioribus patuit accuſationibus. Ac primò quidem criminantur malignum eum

[1] Quem vide infrà inter Teſtimonia Veterum.

[2] Plinius Epiſt. IX, 10.

fuiſſe & μισάνθρωπον, qui omnia vel ſuſpicionibus adulteraret, vel in deteriorem partem traheret. Hæc certè maligni & improbi ſunt hominis, qualem nemo dixerit Tacitum, qui ſceleratos paſſim arguit, virtutem meritis laudibus ſemper extulit, amicos non habuit niſi optimos, ipſamque malignitatem, falsâ libertatis ſpecie illudentem, ſæpe corripuit. At ſuſpiciones, conjecturas interſerit. Fateor equidem: ſed eas legitimas, & quod in veterum librorum, quæ ſuperat, paucitate prorſus mirum eſt, aliorum ſcriptorum teſtimonio, aut ipſarum rerum naturâ comprobatas. Nullas in hiſtoriâ uſurpare, vel ineptiſſimi, vel audaciſſimi mortalium foret. Criminationis cauſas aperiam. Quidam corruptores & corrupti Tacitum oderunt, quòd eorum arcana nudaverit, eorum vitia perpetuus cenſor exprobret. Ut ſibi aliiſque fucum faciant, calumniam hanc

ingerunt. At quis, nisi priùs ei fuerit malesana oculorum acies, splendidiorem purioremque solem esse umquam questus est? Quis, nisi turpis, fideliori speculo irascitur? Alii, procaces ingenio, & offensionum avidi, historias argutiis aculeatas, amaras malignitate, divinationibus falsas scripsere, seque Taciti imitatores audacter sunt professi. Eorum audaciam imperitiamve, non verò Tacitum, argue. Vulgare est sua flagitia aliis objectare, magnisque nominibus sese tutari. Insuper ex optimis artificibus quavis ætate exorti imitatores pessimi.

Crimen alterum: malæ latinitatis est Tacitus. Breviter dictum, an verè? Tacitum aliquando nimis acutum, nimis concisum, ingenii & sensuum profunditate subobscurum arguerent, non valde repugnarem, nec eadem esse Thucydidis vitia, aut, ut loquuntur Græci,

virtutes, urgerem. Sed Ferretum, aliosque id genus homines, Taciti latinitatem culpare quis ferat? Eos tamen refutare pudet. Idque prorsus inutile, cùm Muretus [1], latinitatis & latinarum elegantiarum peritissimus judex, partes illas magnâ cum laude præoccupaverit. Hoc unum addidero inter Romanos scriptores nullum esse verborum concinnitate & splendore Tacito comparandum.

GRAVIORA sunt mendacii crimina: neque dixerim Tacitum nihil esse mentitum. Commune illud est mortalitatis vitium, quod historiæ scriptores in tantâ rerum multitudine, humanique ingenii infirmitate, & ob caliginem veritati offusam, vix effugiant. Proclivior adhuc error, ubi intercedit religionum diversitas. Inde Tacitus falsa de Christianis, absurda de Judæis pro-

[1] Hac de re & Taciti laudibus orationem habuit Muretus, quam vide inter ejus orationes editas Lipsiæ anno 1698. Tom. II. pag. 353.

didit, præjudicatis tum ſuis, tum aliorum opinionibus abſtractus. Ita tamen fidei & diligentiæ, quam in ceteris profitetur, retinens, ut, vel cùm hæc peccaret, Chriſtianos incendii crimine, quo Nero eos perculerat, abſolverit [1]. Judaicis autem antiquitatibus vera quamplurima intermiſcet; eamque religionem valde commendat, quæ deûm imagines mortalibus materiis in ſpecies hominum non effingit, ſed ſine ſimulacris, ſine regum, ſine Cæſarum adulatione, *unum numen, ſummum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum* [2], veneratur. Talia veritatis teſtimonia apud nullum Romanæ gentis ſcriptorem ante Tacitum reperire eſt.

ODIOSUM verò, &, ut opinor, falſum eſt ἀθεότητος crimen, quod quidam Tacito objiciunt. Deos enim paſſim agnovit, negavit nuſquam; ipſamque opem divi-

[1] Tac. Ann. XV, 44. | [2] Tacit. Hiſt. V, 5.

nam [1], rerum humanarum dominatricem, memorat. Atrocioribus quidem ſceleribus & cladibus offenſus, aliquando de divinâ providentiâ dubitaverit, dixerit diis non homines, non imperii ſecuritatem, ſed ultionem curæ eſſe [2]; id ἀσεβείας eſt, non verò ἀθεότητος. Dolendum certè quòd Deum unum non coluerit, & in hac exoriente Chriſtianæ veritatis luce, quæ ipſam Neronis domum ſubierat [3], recénſque Flavii Clementis [4], conſulis, aliorumque exemplis ac virtutibus inclaruerat, ipſe cæcutierit. At inter ἀθέους minimè cenſendus eſt [5].

Porro viri illius celeberrimi gloria ad ſeros nepotes propagata

[1] Tacit. Hiſt. IV, 78.

[2] Tacit. Annal. IV, 20. VI, 22. Hiſt. I, 3.

[3] D. Paulus, Epiſt. ad Philippenſes IV, 22. Vide & infrà Tom. III. pag. 425.

[4] De quo plura vide in priore Taciti editione Tom. III. pag. 385. & infrà Tom. V, pag. 118.

[5] Cl. Joan. Kynaſton Tacitum defendit publicâ oratione, Oxonii habitâ, & Londini editâ anno 1764: *C. Cornelius Tacitus a falſo impietatis crimine vindicatus.*

eſt.

est. Illum parentem suum appellabat, & ab eo originem ducere se gloriabatur M. Claudius Tacitus [1]; qui principatum obtinuit anno Urbis conditæ MXXVIII, Jesu Christi 275: vir egregiè moratus, non ambitione, non crimine, sed singulari senatûs & exercituum consensu imperio admotus: illius capax, & intra sex imperii sui menses tantâ virtutum claritudine, ut laudatissimorum Principum gloriam æquasset, ni, urgentibus Romæ fatis, citò fuisset exstinctus. Cornelii Taciti imaginem in omnibus bibliothecis collocari, ejusque libros, ne lectorum incuriâ deperirent, per annos singulos decies publicâ impensâ in civicis archivis describi, & in bibliothecis poni jussit [2]: orbi, literis & parenti optimè consulturus, si ipse, aut frater ejus Florianus, diu imperassent, Recentior adhuc, nec

[1] Vopiscus in Tacito, cap. 10.

[2] Vopiscus ibid. Vidè & Testimonia Veterum.

fortè ultimus Tacitorum ſanguis, Polemius [1], Galliarum prætorio præfectus, nobilitate & doctrinâ, quaſi hereditario jure, illuſtris, memoratur circa annum Urbis conditæ MCCXXIX, Jeſu Chriſti 476, Auguſtuli & imperii Romani ſupremum.

VERUM longè major ingenii, quàm ſanguinis, laus exſtitit, nec umquam intermoritura: crevit per ætates diffuſa, a viris tum Principibus, tum privatis, ſanctitate, ſapientiâ, & fortitudine præcellentibus, ad nos tranſmiſſa: æternùm vivet apud gentes literarum & hominum ſtudioſas. Nullum ſupereſt tanti viri monumentum. Ejus imago, quæ Interamnæ in Apoſtolico palatio monſtratur, nullâ valet antiquitatis commendatione. Ante ducentos annos, rudera ejus tumuli adhuc oſtentabantur haud procul Interamnâ, viamque propter, quæ

[1] Sidonius Apollinaris, Epiſtol. IV, 14.

Spoletum ducit. Quâ occasione Hector Simonetta ea solo æquaverit, Tacitique cineres dissipaverit, mærens ejus filius, inscriptione in agro paterno positâ anno 1613, testatum voluit [1].

PIO. V. P. O. M. E VATICANO ANTIQVAS STATVAS EIICI
ROMAE MANDANTE
TACITI ET FLORIANI OPT. IMP. COENOTAPHIA
IN PROPRIO SOLO CONSTRVCTA A FVLMINE ET
ANTIQVITATE DEFORMATA
CORNELII TACITI HISTORICI DE RELIGIONE CHRISTIANA
MALE OBLOQVENTIS MAVSOLEVM VETVSTATE
COLLAPSVM SEMIDIRVTVM DISSIPATIS CINERIBVS
DIRVI ET SOLO AEQVARI
MERIDIONALEM IMPERIALIS SOLI PARTEM EX RVINIS
MVRO CINGI
HECTOR SIMONETTA FVNDI DOMINVS
INTERAMNAE MANDAT
FVNDAMENTA VIX REMANENT PROH DOLOR TANTARVM
ANTIQVITATVM IN A. P.
PAVLVS HECT. F. AD AETERNAM REI MEMORIAM POSVIT
A. S. M. DC. XIII.

[1] Hæc fusè memorat Franciscus Angeloni, *Historia di Terni*, pag. 51.

De præcipuis Cornelii Taciti editoribus & interpretibus.

Inter initia renaſcentium literarum, & egregiæ illius artis, quæ hominum ingenia rem publicam fecit, Venetiis circa annum 1468 prodiit prima Taciti editio [1], antiquitate, elegantiâ, raritate præſtantiſſima. Multis quidem, & graviſſimis erroribus, ut ſolitum eſt in

[1] Hæc prima Taciti editio prodiit ſine ullâ loci & anni notâ, his quatuor verſibus, in fine ſubjunctis, conſpicua.

Cæſareos mores ſcribit Cornelius: Eſto
Iſte tibi codex: Hiſtoriæ pater eſt.
Inſigni quem laude feret gens poſtera: preſſit
Spira premens, artis gloria prima ſuæ.

Cùm Joannes & Vendelinus de Spirâ ſplendidam Plinii editionem Venetiis vulgaverint anno 1469, hæc Taciti editio, *artis gloria prima ſuæ*, anno 1467 aut 1468 publicata eſt. In eâ continentur ſex poſteriores Annalium libri, & Hiſtoriarum libri quinque; Libellus de ſitu, moribus & populis Germaniæ; & Dialogus de claris Oratoribus.

primis quibusque editionibus, fœdata; abest & Cn. Julii Agricolæ vita: adhuc quoque latebant sex priores Annalium libri. Nihilominus utilissima est, quòd complura veteris scripturæ in recentioribus editionibus perperam immutatæ vestigia retineat.

Franciscus PUTEOLANUS, Parmensis, literarum peritissimus, alteram editionem [1], vitâ Julii Agricolæ auctam, Mediolani publicavit. Nitidiorem politioremque Tacitum

[1] Huic quoque editioni nulla est adjuncta loci, anni, typographi nota. Eam tamen Mediolani prodiisse haud dubium est, cùm cetera Puteolani opera in hac urbe excusa sint, in quâ oratoriam artem magnâ cum laude profitebatur. Puteolanus addidit Vitam Julii Agricolæ; Annalium quoque & Historiarum libros ex MS. codice Genuensi recensuit: unde summum debet esse apud literarum amatores hujus editionis pretium, quam miror librorum rariorum indagatoribus fuisse incognitam. Exstat Parisiis in Bibliothecâ sanctæ Genovefæ: eam, pro suâ humanitate, literatis omnibus viris compertâ, mecum communicavit Cl. MERCIER, huic Bibliothecæ præfectus. Recusa est Venetiis annis 1497 & 1512.

fecit, tum suis, tum Berardini Lanterii, Mediolanensium ætate suâ eruditissimi, conjecturis ductus. Usus est quoque Ms. codice Genuensi. Tacitum autem nemo meliùs novit, veriùs expressit. Ejus judicium, cuivis, ob libri raritatem, non ita obvium, silere nefas. *Omnem*, inquit, *historiæ legem* absolvit Tacitus ..... *nihil falsi dicere, nihil veri omittere ausus. In scribendo enim ne suspectus quidem umquam fuit aut gratiæ, aut simultati aliquid tribuisse. Rerum rationem, quâ ordo temporum, regionum descriptio exigitur, nemo historicorum diligentiùs observavit. Jam consilia, acta, eventus, ut, dii boni, expendit! & de consiliis quid probet, quid non. In rebus gestis non solùm quid actum, sed quale. De eventu verò omnes causas explicat, casus sapientiæ, temeritatis; hominum porro non solùm res gestas, sed quæ fama, quod nomen, quæ natura,*

quæ vita. Quo artificio omnes meâ ſententiâ facilè vicit, ita creber rerum frequentiâ, ut verborum propè numerum ſententiarum numero ſequatur; ita dein verbis aptus & preſſus, ut neſcias utrùm res oratione, an verba ſententiis illuſtrentur. In concionibus (audeo enim promere quod ſentio) Livio quoque anteferendus, magis tamen Salluſtii argutam denſitatem, quàm hujus amplitudinem imitatus. Hunc primò legens, laudabis eloquentiam; cùm iterum in manus ſumpſeris, mirum acumen deprehendes, & miraberis, ubi contubernalem reddideris, ſæpe artificioſâ docebit varietate, immenſâque jucunditate delectabit[1].

LAUDUM magnitudine, majori operis admiratione, excitato orbe literario, in muſeis omnibus quæſitum, ſi quid aliud tanti viri ſupereſſet. Ac tandem in Cor-

[1] Ex præfatione editionis Puteolani, Jacobo Antiquario, Ducali Secretario, inſcriptâ.

beienſi [1] ad Viſurgim monaſterio ab Angelo Arcomboldo, Leonis X Pontificis Maximi quæſtore, inventi ſunt quinque priores Annalium libri, quos Lipſius, aliique poſtea meliori partitione ſex numeravere. Hos cùm Pontifex, literarum decus & columen, magno quingentorum aureorum nummorum pretio redemiſſet, diligenterque evolviſſet, eorum lectionem *luculentam, variam, utilem, dignamque omni liberali ingenio*[2] pronuntiavit; voluitque ut quantò citiùs fieri poſſet a ſitu & oblivione in lucem & memoriam hominum vindicarentur. Id curæ demandatum Philippo BEROALDO, juniori, Academiæ Romanæ præpoſito: is imperatum opus pro Pontificis auctoritate ſuâque doctrinâ haud indiligenter præſ-

[1] *L'Abbaye de Corvey, en Weſtphalie:* locus religionis & literarum ſtudiis celeberrimus. Viſurgis autem fluvius, nunc *le Wéſer.*

[2] Ex literis Leonis Papæ X, quæ exſtant in calce editionis Beroaldinæ.

titit; inventoſque libros ex manu ſcripto codice, qui poſtea Florentinæ Mediceorum bibliothecæ fuit illatus, ceteros ex Puteolani recenſione edidit Romæ Kal. Martii anno MDXV [1]. In libri fine, infra gentilitia Leonis X inſignia, adjectum, quod maximo Principe & literarum reparatore dignum: « Nomine Leonis X Pont. Max. propoſita ſunt præmia non mediocria his qui ad eum libros veteres, neque hactenus editos attulerint ».

Alexander MINUTIANUS, Apulus, eruditus typographus Mediolanenſis, & Hiſtoriæ profeſſor; chartas Beroaldinæ editionis ex Urbe importatas recudit, ut eas auditoribus ſuis prælegeret. In calce operis reperit ſe imprudenter illapſum eſſe in Pontificium interdic-

[1] Cl. Maittaire, *Ann. Typograph.* Tom. V, part. 2. pag. 273, editionem Romanam anni 1514 memorat. Nempe ſcriptor ille privilegium, a Leone X datum anno 1514, in Taciti editionem transformavit.

tum, quo cavebatur, ne quis intra decennium Tacitum recuderet. Culpæ veniam exoravit; ſuamque editionem, quibuſdam in locis emendatam, & Andreæ Alciati notis auctam, abſolvit anno MDXVII [1].

BEATUS, aut veriùs BILDIUS RHENANUS, Seleſtadienſis, manu ſcripti codicis Budenſis, olim Matthiæ Corvini, Hungariæ regis, copiam nactus, novam & aliquantò accuratiorem editionem vulgavit Baſileæ anno MDXXXIII. ſæpe poſtea & variis in locis recuſam [2].

Juſtus LIPSIUS, Belga, Corneliano ſpiritu afflatus, magnoque eruditionis paratu ad id opus acceſſit: omnem hujus laboris laudem reportaturus, ſi non excerpta tan-

[1] Cl. Maittaire, loc. cit. hanc editionem Romæ prodiiſſe perperam ſcribit. Fabricius quoque, *Bibliothec. Latin.* libr. IV. cap. 21. pag. 471, errat in anno. Ea enim eſt anni 1517, non verò 1516; formæ *in*-4°. ſed minimæ.

[2] Quarum omnium præcipua eſt, quæ prodiit Venetiis anno 1534, typis Aldinis.

tùm Mss. codicum Vaticanorum, Farnesiani, Covarruviæ, Sambuci, veterumque editionum adhibuisset, sed libros integros contulisset[1]. Ingenio eruditisque commentariis utcumque id supplevit, & editionem ceteris omnibus, quæ antè prodierant præstantiorem, magnâ cum nominis sui gloriâ Antuerpiæ publicavit anno MDLXXIV. Quam postea ad annum usque MDC sæpe retractavit, emendavit, melioremque fecit. In hoc gloriæ suæ monimento rursus adornando immortuus est anno MDCVI, ætatis suæ LIX.

[1] Majorem laudem adhuc reportaturus, si libros edidisset, quibus contexuerat Caianam historiam & initia Claudii Corneliano exemplo stiloque, ut ipse testatur in notis ad Annal. XI, 1. At in migrationibus suis, quas frequentes fecere turbulenta tempora, laborem hunc, fraude an casu, sibi periisse ibidem declarat. Jactura tantò gravior mihi videtur, quòd hæc adolescens scripserat, ac proinde cùm ei molle & elegans adhuc erat ingenium. Postea, singulari humani ingenii inconstantiâ, in deterius mutatus, durum & horridum scribendi genus adfectavit.

Lipſiorum ſtirpis ultimus, & magnum decus [1].

INTER tantos Lipſii labores, Curtius PICHENA, Magni Ducis Etruriæ a ſecretis, in emendando Tacito Florentiæ utilem operam poſuit [2]. Uſus manu ſcriptis codicibus bibliothecæ Mediceæ, loca plurima, quæ alios fugerant, reſtituit & explicavit. Iis Lipſius non mediocriter profecit in poſterioribus ſuis editionibus, ut niteſcerent.

Matthias BERNEGGERUS, Germanus, magis ad utilitatem, quàm ad ſplendorem, ſine ullâ tamen Mſſ. librorum ope, Taciti editionem accuraverat. Eo defunĉto, gener ejus Joannes Freinshemius, vir in republicâ literariâ notiſſimus,

[1] Innumeræ poſtea fuerunt Lipſianæ editiones, quarum nitidiſſimæ ſunt quæ typis Elzevirianis prodiere Lugduni Batavorum annis 1621, 1634 & 1640.

[2] Pichena ſeorsùs notas primùm edidit; deinde editionem ipſe adornavit excuſam Francofurti anno 1607. & Aureliæ Allobrogum anno 1609.

eam non perpetuis, sed selectis notis locupletatam, & a Melchiore Freinshemio communibus cum fratre studiis copioso indice instructam, juris publici fecit Argentorati anno MDCXXXVIII.

Joannes Fredericus GRONOVIUS, Batavus, Berneggerianam editionem, levi suâ operâ, sed nitidiore chartâ, elegantioribus typis, cum suis Variorumque notis & quibusdam variantibus Mss. Oxoniensis lectionibus in operis calce subjunctis Lugduni Batavorum absolvebat anno MDCLXXII, cùm vivendi finem fecit. Eadem editio pari nitore iterum prodiit Amstelodami anno MDCLXXXV.

Julianus PICHON, Gallus, ad majora vocatus, vix paria præstitit: nullâ adhibitâ Mss. codicum veterumque librorum collatione, grandem tamen, sed indigestâ mole gravidam, editionem ad usum Serenissimi Delphini Parisiis apparavit

anno MDCLXXXII. Recusa est Venetiis anno MDCCVII.

Theodori RYCKII, Batavi, breviora, sed meliora utilioraque in Tacitum studia. Prodiere Lugduni Batavorum anno MDCLXXXVII. Nitidiùs, commodiúsque in lucem iterum emissa Dublinii anno MDCCXXX. Præsto fuere tum excerpta ex Mss. Regio & Florentino, tum Ms. codex, qui olim Rudolphi Agricolæ fuerat. Ei tamen plus æquo tribuit Ryckius, cùm ille codex non tam veterem scripturam, quàm viri eruditi conjecturas contineat.

Christianus HAUFFIUS, Germanus, nihil operæ in emendando Tacito, nimis in explicando collocavit Lipsiæ anno MDCCXIV. Eum enim ita minutatim explanat, ut lectorem fatiget magis, quàm dirigat.

Jacobus GRONOVIUS, Joannis Frederici filius, paternam editionem cum Mss. Florentinis recognitam,

ſuiſque & Variorum notis cumulatam prælo paraverat, cùm morte interceptus eſt anno MDCCXVI. Filius ejus Abraham Gronovius eam Trajecti ad Rhenum anno MDCCXXI publicavit: patris memoriæ conſulturus, ſi convicia adversùs Ryckium, aliaque multa erudito viro indigna omiſiſſet. Ad operis calcem reperire eſt varias quaſdam lectiones ex Mſſ. codicibus Bodleiano & Arundelliano excerptas.

Joannes Auguſtus ERNESTUS, Germanus, in eamdem palæſtram Lipſiæ proceſſit anno MDCCLII; & maximam poſt Lipſium laudem conſecutus eſt. In conferendis enim veteribus editionibus & Mſ. codice Guelferbytano acer & diligens, multa quæ alios latuerant correxit; ſuaſque notas Lipſii & Joannis Frederici Gronovii commentariis addidit: alteram editionem, quam ex priore noſtrâ editione paullo meliorem fecit, anno MDCCLXXII publicavit.

Postea prodiere elegantiores editiones Glasguæ anno MDCCLIII; Londini anno MDCCLX. Illa ut J. Gronovii, hæc ut Ryckii exemplar exprimeret. Eamdem elegantiam Parisiis anno MDCCLX exhibuit Cl. Joannes Nicolaus Lallemand; quam suâ curâ notisque insuper illustravit. In hac editione Parisiensi omissus est Dialogus de Oratoribus, qui in omnibus editionibus antè comparuerat.

Satis sit præcipuos Taciti editores recensuisse. Eos, qui in omnes ejus libros, vel singulos, notas, animadversiones, commentarios conscripserunt, commemorare infinitum foret ac fastidiosum. Multi enim illaudabiles, quales Æmilius Ferretus, Carolus Paschalius, Ludovicus d'Orleans &c. Nonnulli tamen nobiles & egregii, ut M. Antonius Muretus, Fulvius Ursinus, Hugo Grotius, Daniel Heinsius, Godefridus Guillielmus

LEIBNITIUS, & alii quos pro loci opportunitate & utilitate libenter ultroque laudabimus.

VERUM cùm minùs voluptati, quàm utilitati publicæ, ſcriptis ſuis conſultum voluerit Tacitus, gens ferme nulla eſt, quæ eum indigenam ac popularem habere non voluerit. In hac tantâ interpretum multitudine, principes appellare juvat. Suum habent Germani MICYLLUM, ſuum Batavi HOOFDIUM; gentilibus probatos. Inter Hiſpanos de principatu tres certant Emmanuel SUEYRO, Balthazar ALAMOS, & Carolus COLOMA, quibus haud tam ſplendor, quàm brevitas deeſt. Plures habent Itali, quos inter eminent Georgius DATI, Bernardus DAVANZATI, & Adrianus POLITI. Palmam ſingulari brevitatis felicitate præripuit DAVANZATI. Laudem inter Britannos ſibi pepererant Richardus GRENEWEY & Henricus SAVILE: eam in ſe traxit Thomas

GORDON, accuratior quidem, ſed adhuc paullo laxior. Antiquum quoque Gallis fuit ſtudium, ut Tacitum interpretarentur. Jam pridem rudi vetuſtate obſoluere FAUCHET, DE LA PLANCHE, aliique hujus veterni. Aliquid artis & ingenii promere cœpit Achilles DE HARLAY. Plus elegantiæ, haud ſatis veritatis indidit Nicolaus PERROT D'ABLANCOURT. Mole exemplorum, tædia aggeravit Abraham Nicolaus AMELOT DE LA HOUSSAIE [1]. Ejus verſioni, auctoris morte interruptæ, finem impoſuit Franciſcus BRUYS, vitiis, quàm virtutibus ſimilior.

IN his tentamentis aliquamdiu ſubſtiterant Gallicæ literæ, cùm recens nos rapuit ſtudiorum impetus.

[1] Amelot de la Houſſaie XIII priores Annalium libros vertit. Cetera Taciti opera interpretatus eſt Franciſcus Bruys, ſed diſſimulato ſuo nomine. *Tacite avec des notes politiques & hiſtoriques par M. Amelot de la Houſſaie & M. L. C. D. G***. A la Haye, chez Scheurleer.* 1731 = 1735. 10 *vol. in*-12.

Tum ſuam verſionem adornavit Cl. GUERIN: aliam meditabatur, jamque per partes edere cœperat Cl. DE LA BLETERIE; quam non finivit, morte interceptus. Quæ deerant, perfecit Cl. DOTTEVILLE. Interpretandi leges præſcripſit, & ad earum formam ſelecta & ſplendida Taciti loca expreſſit Cl. D'ALEMBERT. Eorum exemplis famâque plures excitati novas apparant Taciti interpretationes. Vigeat creſcatque egregius ille ardor, quo ſummus ſcriptorum imperii Romani non modò apud nos magis ac magis inclareſcet, ſed ſi ſuâ eum vi ac brevitate exprimimus, magnum accedet literaturæ noſtræ decus & incitamentum.

IN hoc autem interpretationis genere non ſtetit Taciti admiratio: alterum excogitavit, quò licentiùs exſpatiaretur. Illuſtriores ſcilicet Taciti ſententiæ præcipuaque verba, tamquam primaria & propria

ſapientiæ principia ſunt excerpta, amplificata, tum veterum, tum recentium ætatum exemplis comprobata. Hac in ſtudiorum palæſtrâ, ſpecioſiori fortè, quàm utiliori, multi inter Italos deſudarunt, quorum nobiliſſimi ſunt Scipio AMMIRATO, Aſcanius PICCOLOMINI, Trajanus BOCCALINI, Philippus CAVRIANA, Virgilius MALVEZZI, & Raphael DALLA TORRE. Eamdem apud Germanos laudem æmulati ſunt Janus GRUTERUS, Chriſtophorus FORSTNERUS, Cornelius Lentulus DE LENTZ, aliique plurimi; & fortè iis meliores, quia breviores, Abraham GOLNITZ & Marcus A RECHLINGEN. Non ſolùm inter Hiſpanos, ſed etiam inter Italos nomen obtinuit Balthazar ALAMOS. His maximè operibus apud Gallos innotuit Amelot DE LA HOUSSAIE. Majorem in Britanniâ celebritatem adſecutus eſt Thomas GORDON. At, quod jam ſuprà

monui, plus mihi videtur in his politicis exercitationibus oſtentationis, quàm utilitatis: iiſque præceptoribus retardatur magis, quàm incitatur animus. Brevius certiuſque iter ingrediendum. Quiſquis politicam prudentiam addiſcere cogitat, Tacitum legat. Qui mentem eâ imbutam percupit, Tacitum relegat. Hac viâ iere ſapientiæ proceres, quos prior ætas mirata eſt. Hac pergant, quos gloria & utilitatis publicæ ſtudium accendit.

De alterâ hac Cornelii Taciti *editione.*

Superest, ut laboris mei conſilia ſubſidiaque, quod utrique editioni commune eſt, paucis expediam; ſimul quoque, quæ ſint hujuſce alterius editionis propria, explicem. Mens fuit Tacitum, ad manu ſcriptorum codicum veterumque & optimarum editionum fidem

CORNEILLE & Joannis RACINE, quàm validus ſit Tacitus fecundandis ingeniis, oſtendere. De Chriſtianis, falſo incendii crimine a Nerone irretitis, dictum; &, cùm de Judæis eſſet dicendum, plura de Judæis Sinenſibus placuit ſubnectere, tum ob materiæ novitatem, tum ut Romanorum Sinenſiumque hac de re judicia comparare promptum foret. Pariter, ut aboleretur opinio, quæ apud quoſdam invaluit, Tacitum in Germaniæ deſcriptione plus ingenio, quàm veritati indulſiſſe, Germanorum mores cum veteribus noſtris legibus & hiſtoriis, cum vigentibus adhuc moribus populorum illorum, quos barbaros feroſque appellamus, quòd ævi prioris humanitatem nondum dedocuere, aſſiduè contuli. Sic enim, non noſtro ſuffragio, at ſæculorum hominumque conſenſu approbatum eſt Tacitum non modò fuiſſe maximum antiquitatis

pictorem,

pictorem, quæ propria ejus laus, atque omnium sermonibus jam pervulgata, sed & verissimum; quod erat evincendum. Demum cùm vel optimi scriptores multa sileant, quæ tamen nosse quorumdam interest, Anecdota ex variis auctoribus collegi, ut harum rerum curiosis satisfacerem.

Curas ultrà intendi; cúmque summopere dolerem Tacitum truncum ac mutilum circumferri, ad Supplementa adverti animum, non quòd Tacitum æquari posse confiderem, sed ut plenior faciliorque flueret ejus narratio, si deperdita ex veterum scriptorum & monumentorum fide supplerentur, stilo moreque Corneliano expressa. Inde adlaboravi, ut Sejani ruina, ceteraque, quæ in quinto Annalium libro deerant, restituerentur. Disjunctos antea libros sextum & undecimum conjunxere res Caii Principis & Claudii initia, quatuor libris

composita. Finis quoque libro sextodecimo additus, ut Neronis suprema traderentur. In his quidem subsistere animus primùm fuerat: at postea satiùs visum quinto quoque Historiarum libro opem ferre, & jam narrari cœptum Hierosolymorum gentisque Judaicæ excidium prosequi. Cetera Vespasiani, Titi, Domitiani, atque Nervæ tempora, ad alterum usque Trajani consulatum (hic enim supremus est annus a Tacito memoratus, ac laboris nostri in priore editione finis) brevi & compendiosâ Appendice declarata sunt.

Postea cùm per otium commodamque in alterâ hac editione voluminum partitionem licuisset magis exspatiari, nolui ut egregia Trajani tempora diutiùs silerentur; ejusque res æternâ memoriâ dignas ex veteribus scriptoribus monumentisque composui, quod hactenus ab eruditis viris erat desideratum, & a

nemine satis præstitum. Tum quoque me piguit Dialogum de Oratoribus ex magnâ suî parte truncum reliquisse: partem illam supplevi, ut plenior gratiorque atque utilior legi posset Dialogus, qui ob elegantiam, concinnitatem, documentorumque opportunitatem, inter præstantissima antiquitatis opera semper adnumerabitur.

NULLA jam Taciti pars hiulca remanebat: animum itaque applicui, ut altera hæc editio novis quoque dissertationibus illustraretur. Veteres ergo Gallorum glorias Tacito celebratas explicavi. De eunuchis, quorum non in Oriente tantùm, sed apud Romanos etiam, validissimum fuit nomen, nova & eruditis viris nondum satis perspecta protuli. Ut quæ de Romæ magnitudine incolarumque numero priùs dixeram, illustri exemplò confirmarem, inquisivi in populi frequentiam apud Sinas, hujusque tantæ

frequentiæ causas. Quæ de ærario, de tributis vectigalibusque populi Romani antè docueram, additamentis confirmavi. Pueros puellasque Ulpianos alimentarios, præstantissimum dignumque optimo Principe institutum, pro rei dignitate & utilitate, cum celeberrimâ, quæ exstat, Inscriptione, diligenter exposui. De Christianis quoque cùm sæpe esset mihi agendum, juvit cur ab optimis etiam Principibus vexarentur expendere. Stupenda demum Trajani opera, pontem supra Danubium, columnam, navem omnium maximam, aliaque id genus monumenta, singillatim descripsi. Et, cùm sese occasio dedisset, ut Fragmentum Titi Livii, recèns repertum, laudarem, operam meam desiderari non sum passus, ut eruditis viris gratificarer, qui fœdam hanc & laceram Livii laciniam integritati suæ restitutam percuperent. Illud ergo Fragmentum supplemento

explevi; &, ne quid deesset utilitati publicæ, adnotationibus illustravi.

Hæc cùm præstitissem, nihil reliquum mihi visum, quàm ut miram in Tacito rerum civilium prudentiam, omnibus celebratam, nec umquam satis prædicatam, sub uno quasi intuitu conspiciendam, & politicæ scientiæ cupidis facilè parabilem proponerem. Quod ut adsequerer, Taciti politica non modò collegi, sed & ex iis politicum quoddam corpus conflavi, quod quæ in publicæ rei vitæque communis usu præcipua sunt complecteretur. Iis imbutus animus alia plurima & exquisitissima, Tacitum relegendo, deteget, quibus, ut suis, nec a me monstratis, gratiùs adhuc utiliúsque perfruetur. Ea sunt additamenta, quæ alteram hanc editionem, mole minorem, quòd quædam omissa sunt, quæ si quis desiderat, facilè ex priore editione repetet,

rebus tamen majorem fecere. Indices quoque & commodiùs & copiosiùs diſtributi ſunt.

NUNC verò percurſis laboris noſtri conſiliis, quæ nobis fuerint ſubſidia memorandum. Super editiones, quas in alterâ Præfationis parte modò appellavimus, adjumento fuere manu ſcripti codices, tum ab aliis, tum a nobis inſpecti. Antiquitate principes habet Florentina Bibliotheca. Ibi, ut jam monui, Mſ. codex, omnium vetuſtiſſimus, in Corbeienſi monaſterio repertus. Tiberii principatum, ſeu ſex priores Annalium libros, tantùm complectitur. Alter ibidem eſt Mſ. codex, in quo ſunt ſex poſteriores Annalium, & Hiſtoriarum quinque libri. Exaratus eſt literis Longobardorum, quorum res in Italiâ Carolus Magnus adflixit anno 772. Eum Pichena longè vetuſtiorem credidit, quòd in eo ſubſcriptum reperit: *Ego Salluſtius legi & emendavi*

Romæ fœlix, Olibrio & Probino consulibus, in foro Martis controversias declamans oratori Endelechio. Rursus Constantinopoli recognovi Cæsario & Attico consulibus. At librariis mos sæpe fuit, quæ in codicibus reperirent, transcribere; non observatâ ratione temporum, quibus eos describebant. Id quamplurimis compertum exemplis. Langobardica autem scriptura evidenter arguit codicem illum Romæ non fuisse scriptum anno Urbis conditæ MCXLVIII, Jesu Christi 395, quo Olibrius & Probinus consules fuere; neque Constantinopoli recognitum biennio pòst, cùm Cæsarius & Atticus eamdem dignitatem inierant. Ibi quoque vidi duos alios codices, sed recentissimos, quorum alter ab undecimo Annalium libro ad finem libri secundi Historiarum, alter eosdem Annalium & Historiarum libros quinque complectitur.

VATICANA Bibliotheca, non antiquitate codicum, ſed numero præcellit. Quatuor in eâ reperi Mſſ. codices numeris 1863, 1864, 1958 & 2965 notatos. Sex poſteriores Annalium, & Hiſtoriarum quinque libros habent ſinguli. Hos inter antiquior videtur Mſ. 1864 [1], exaratus ſæculo XIV exeunte, aut ineunte XV. Ejuſdem ferme antiquitatis eſt Mſ. 1863 [2]. Multò recentior Mſ. 2965: neque, ut alii, membranaceus, ſed chartaceus. Iis accuratior eſt Mſ. 1958 [3]. Ejus ætas in libri fine expreſſa: *Si quiſpiam hinc deſcripſerit novum, ſciat me, quantum reperi, fideliter ab*

[1] Codicem illum haud abſimilem eſſe codici, quem Lipſius Farneſianum appellat, quemque contulit Jacobus Corbinelli, ſæpe ſum expertus.

[2] Ex hoc codice, aliove ſimili, profecta videtur editio princeps. Nec diſſimilis eſt Mſ. codex Bibliothecæ Regiæ Pariſienſis.

[3] Deſcriptus eſt e Mſ. codice Genuenſi, quem vidit, aut cujus exemplar habuit Franciſcus Puteolanus, ut jam obſervavimus ſuprà pag. *XXVIII*.

exemplo transcripsisse, quod inter cetera, de quibus scitur, non est neque pessimum, neque mendosissimum. Τέλος Θεῷ χάριν. *Die septimadecima Octobris ab ortu Salvatoris nostri domini Jesu Christi anno M. CCCCXLVIIII. Genuæ, pridie festum divi Lucæ Evangelistæ.*

PRÆTEREA Vaticana Bibliotheca minores habet Taciti libros. In Mss. 1518 [1] *C. Cornelii Taciti Dialogus de Oratoribus. C. Cornelii Taciti de origine & situ Germanorum.* Mss. 1862 [2] *C. Cornelii Taciti de origine & situ Germanorum. Cornelii Taciti Dialogus de Oratoribus.* Mss. 2964 [3] *Cornelius Tacitus de origine & situ Germanorum; & pars Dialogi de Oratoribus.*

[1] Membranaceus est: sæculo XIV scriptus videtur.

[2] Sæculo XV, ut videtur, exaratus; & membranaceus. In fine Dialogi a scribâ additum: *Ego tantum repperi, & meliusculum feci.*

[3] Chartaceus est, & sæculi XV. Pars autem Dialogi, quæ ibi exstat, incipit tantùm ab iis verbis cap. 26. *Expectabam, ut incusato Asinio*, &c.

Mſ. 3429 [1] *Cornelii Taciti de vitâ & moribus Julii Agricolæ.* Mſ. 4498 [2] *Caii Cornelii Taciti de vitâ & moribus Julii Agricolæ. C. Cornelii Taciti Dialogus de Oratoribus. C. Cornelii Taciti de origine & ſitu Germanorum.* In Mſ. 5393 [3] ſunt tantùm ex Julio Cæſare & Cornelio Tacito excerpta. Conſilium ſuum nomenque auctor ipſe prodidit: *Ex commentariis Caii Julii Cæſaris, nec non ex libris Cornelii Taciti, Hiſtorici facundiſſimi, eloquentiæ latinæ delectum, & ad Hiſtorias componendas, & ad quodcumque genus aptiſſimum Nicolaus Liburnius Venetus ſtudiosè ac diligenter digeſſit.* In his excerptis partem longè maximam obtinet Tacitus.

[1] Chartaceus quoque codex; & deſcriptus a Pomponio Læto, viro eruditiſſimo, qui ſeptuagenarius Romæ mortuus eſt exeùnte ſæculo XV. In libri capite notatum: *Vita Agricolæ ſcripta manu Pomponii Læti; & erat codex Fulvii Urſini.*

[2] Membranaceus eſt: ſæculo XV egregiè ſcriptus.

[3] Chartaceus eſt, & recens.

SUAS quoque opes, vel inter tum ferventia bellorum dissidia, contulit Britannia. Eruditique OXONIENSES, pro suo in literas & Tacitum studio, codices Harleianum [1], Bodleianum [2], tertiumque Collegii Jesu [3] ultro communicavere, quos Cl. Samuel MUSGRAVE cum Er-

[1] Codex ille scriptus est anno 1452, ut constat ex librarii notâ, Hist. III, 34 appositâ: *Hodie autem ab ortu Creatoris sunt anni M. CCCCLII.* In libri fine additum; *In exemplari tantum erat. Si quispiam hinc descripserit, sciat me quantum reperi ab exemplari transcripsisse.* E Mſ. codice Genuensi profectus est, ut & Mſ. Vaticanus 1958. Præterea collatus est cum Mſ. Vatic. 1863, aliove simili.

[2] Eum descriptum fuisse Genuæ anno 1463 indicat librarii nota, Historiarum fini subjuncta. *In exemplari tantum erat. Si quispiam hinc descripserit novum, sciat me quantum repperi fideliter ab exemplo transcripsisse: quod inter cetera non est neque pessimum, neque mendosissimum.* Τέλος Θεῷ χάριν. *Genuæ pridie Idus Decembres anno M. CCCCLX tertio.* Similem ferme finem in Mſ. Vaticano 1958 vidimus suprà pag. *LVII.*

[3] Descriptus est quoque e Mſ. Genuensi, aut ex ejus exemplari, anno 1458, ut liquet ex librarii notâ quæ exstat Hist. III, 34. *Hodie autem ab ortu Creatoris sunt anni M. CCCCLVIII.*

neſtinâ editione comparavit, omneſque eorum varietates ſingulari diligentiâ adnotavit. Pronum hunc doctiſſimæ gentis in noſtros labores animum acceptum referimus clariſſimis viris Carolo MORTON, Regiæ Societati a ſecretis, Muſei Britannici præfecto, & Antonio BUTLER, ſacrâ eruditione, dum vixit, percelebri, quorum egregiam hac in re voluntatem nos eſſe expertos grati ac memores libenter profitemur.

NOSTRA etiam ſtudia humaniter, ut ſolebat, donec per præpropera fata literis nuper eſt ereptus, promovit Cl. CAPPERONNIER, cui Regiæ Bibliothecæ Pariſienſis cuſtodia erat demandata. At in eâ unus eſt Mſ. codex Taciti [1]; iſque recens: haud tamen ſpernendus, quòd ab

[1] Chartaceus eſt; & ſub finem ſæculi XV ſcriptus: quem *Bibliothecæ Regiæ obtulit Carolus Du Freſne, Dominus Du Cange* anno *M. DCLXXXII.* ut in libri capite notatum.

eodem codice, quo editio princeps, profectus videtur. Denique nonnihil opis attulit Mſ. codex Jacobi CORBINELLI [1]. Sic appellamus codicem, cujus varias lectiones ad oram Beroaldinæ editionis ipſe adſcripſerat.

SUPER hæc Mſſ. librorum ſubſidia, inter laboris noſtri adminicula numeraverim breves notas manu ſcriptas, quas docti viri Marcus Antonius MURETUS, Guillelmus PELLICERIUS, Epiſcopus Monſpelienſis, Daniel HUETIUS, Epiſcopus

[1] Codex, quem Jacobus Corbinelli, vir literarum & Taciti ſtudioſiſſimus, contulit, in locis quamplurimis cum Farneſiano codice, quem laudavit Lipſius, conſentit; ut jam monuimus ſuprà pag. *LVI*. Præter hos omnes codices, quos memoravimus, ſerò nobis innotuit Mſ. codex membranaceus, qui Pariſiis adſervatur, in Bibliothecâ Inſtitutionis Oratorii Jeſu. Quantum ex libri fine & quibuſdam locis, quæ inſpexi, intelligere eſt; haud diverſus videtur a codice, quem Jacobus Corbinelli contulit. Quod magis patuit, cùm illum evolvit Cl. DOTTEVILLE, Annaliumque & Hiſtoriarum libros, quos continet, ipſe evulgavit.

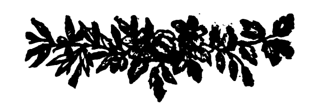
Abrincensis, marginibus exemplorum Taciti, quibus utebantur, inscripserant. Cl. Fredericus Samuel SCHMIDT, juvenis multiplici literarum laureâ nobilis, ad nos transmisit ex Bibliothecâ publicâ Bernensi observationes ab eruditis viris Jacobo CUJACIO & Jacobo BONGARSIO exemplaribus suis illitas. Nonnullas etiam reperi in Mss. Adversariis Dionysii PETAVII, tanti viri eruditione haud indignas. Accepi ab Illustrissimo CHIFFLET, senatûs Vesontini præside, Mss. commentarios Cl. Claudii CHIFFLETII in Tacitum, quos, licèt conjecturis aliquando indulgeat, sæpius laudassem, si iis & citiùs & diutiùs frui licuisset. Suam quoque in nos voluntatem testatam voluit Illustrissimus Josephus Andreas ZALUSKI, Kioviensis & Czernichoviensis Episcopus, misitque e Bibliothecâ suâ Varsavianâ Berneggerianam editionem, notis quidem

Mſſ. inſtructam, ſed cùm omnes ex Lipſii commentariis ſint excerptæ, nihil novi adjumenti protulere. Nec ideo ſilenda nobis fuit voluntas egregii viri, nobis amiciſſimi, qui ante aliquot annos in ſummâ vitæ & virtutum claritate mortuus eſt. Memoraverim quoque Gryphianam editionem a Cl. GOBET nuper ad nos allatam, cui quaſdam adnotatiunculas addiderat Nicolaus NANCELIUS, vir medicinæ magis, quàm hiſtoriæ peritus: ita oſcitanter, & ab eruditione imparatus, Tacitum legerat, ut in eo nihil opis eſſe poſſit.

IIS, per quos profeci, commemoratis, haud ſiluerim primum laboris noſtri hortatorem inſtinctoremque Cl. Hippolytum Ludovicum GUERIN. Noſtras quidem laudes, ſi adhuc viveret, ejus modeſtia oppreſſiſſet. Eas nunc omittere non ſinit ejus vita, optimi civis officiis, ingenii facilitate, morum conſtantiâ,

prudentiâ consiliorum, literarum cultu, artis suæ typographicæ splendore illustrata; &, quod certissimum est veræ virtutis argumentum, memoria post fata superstes, bonarumque artium studiosis carissima. Felix, qui, cùm laudabilis vitæ spatia implevisset, reliquit, quos eadem laudis æmulatio succendit.

Hæc fuere præfanda, ut Cornelii Taciti vita & scripta, præcipui ejus editores & interpretes, hujus editionis consilia ac subsidia recenserentur. Eâ curâ perfunctus, eruditum lectorem mei rerumve mearum commemoratione haud morabor. Velim tantùm ut pro suâ eruditione atque humanitate studiis meis faveat & indulgeat.

TESTIMONIA
VETERUM SCRIPTORUM
DE C. CORN. TACITO.

****

EX EPISTOLIS
C. PLINII CÆCILII SECUNDI.

LIBR. I. EP. VI.

C. PLINIUS CORN. TACITO SUO S.

RIDEBIS, & licet, rideas. Ego ille, quem nosti, apros tres, & quidem pulcherrimos, cepi. Ipse, inquis? Ipse: non tamen ut omnino ab inertiâ meâ & quiete discederem. Ad retia sedebam: erant in proximo, non venabulum aut lancea, sed stilus & pugillares. Meditabar aliquid enotabamque, ut si manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem. Non est quòd contemnas hòc studendi genus. Mirum est, ut animus agitatione motuque corporis excitetur. Jam undique silvæ & solitudo, ipsumque illud silentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Proinde cùm venabere,

licebit, auctore me, ut panarium & lagunculam, sic etiam pugillares feras. Experieris non Dianam magis montibus, quàm Minervam inerrare. Vale.

LIBR. I. EP. XX.

C. PLINIUS CORN. TACITO SUO S.

FREQUENS mihi disputatio est cum quodam docto homine & perito, cui nihil æquè in causis agendis, ut brevitas placet. Quam ego custodiendam esse confiteor, si causa permittat: alioquin prævaricatio est, transire dicenda; prævaricatio etiam, cursim & breviter attingere, quæ sint inculcanda, infigenda, repetenda. Nam plerisque longiore tractatu vis quædam & pondus accedit. Utque corpori ferrum, sic oratio animo non ictu magis, quàm morâ imprimitur. Hic ille mecum auctoritatibus agit, ac mihi ex Græcis orationes Lysiæ ostentat; ex nostris Gracchorum Catonisque, quorum sanè plurimæ sunt circumcisæ & breves: ego Lysiæ Demosthenem, Æschinem, Hyperidem, multosque præterea Gracchis; & Catoni, Pollionem, Cæsarem, Cœlium, in primis Marcum Tullium, oppono, cujus oratio optima fertur esse, quæ maxima. Et hercule, ut aliæ bonæ res, ita bonus liber melior est quisque, quò major. Vides ut statuas, signa, picturas, hominum denique, multorumque animalium formas, arborum etiam, si modò sint decoræ, nihil magis quàm amplitudo commendet. Idem orationibus evenit: quin etiam voluminibus ipsis auctoritatem quamdam & pulchritudinem

adjicit magnitudo. Hæc ille, multaque alia; quæ a me in eamdem ſententiam ſolent dici, ut eſt in diſputando incomprehenſibilis & lubricus, ita eludit, ut contendat, hos ipſos, quorum orationibus nitar, pauciora dixiſſe quàm ediderint. Ego contrà puto. Teſtes ſunt multæ multorum orationes, & Ciceronis pro Murenâ, pro Vareno; in quibus brevis & nuda quaſi ſubſcriptio quorumdam criminum ſolis titulis indicatur. Ex his apparet, illum permulta dixiſſe; cùm ederet, omiſiſſe. Idem pro Cluentio ait, ſe totam cauſam veteri inſtituto ſolum peroraſſe, & pro Cornelio quatriduo egiſſe: ne dubitare poſſimus, quæ per plures dies, ut neceſſe erat, latiùs dixerit, poſtea reciſa ac purgata in unum librum, grandem quidem, unum tamen, coarctaſſe. At aliud eſt actio bona, aliud oratio. Scio nonnullis ita videri: ſed ego (forſitan fallor) perſuaſum habeo, poſſe fieri, ut ſit actio bona, quæ non ſit bona oratio; non poſſe non bonam actionem eſſe, quæ ſit bona oratio. Eſt enim oratio actionis exemplar, & quaſi ἀρχέτυπον [1]. Ideo in optimâ quâque mille figuras extemporales invenimus: in his etiam, quas tantùm editas ſcimus, ut in Verrem: *Artificem quem? quemnam? Rectè admones: Polycletum eſſe dicebant.* Sequitur ergo, ut actio ſit abſolutiſſima, quæ maximè orationis ſimilitudinem expreſſerit, ſi modò juſtum & debitum tempus accipiat: quod ſi negetur, nulla orationis, maxima judicis culpa eſt. Adſunt huic opinioni meæ leges, quæ longiſſima tempora largiuntur, nec

[1] *Imago primigenia.*

brevitatem dicentibus, sed copiam, hoc est, diligentiam, suadent; quam præstare, nisi in angustissimis causis, non potest brevitas. Adjiciam quod me docuit usus, magister egregius. Frequenter egi, frequenter judicavi, frequenter in consilio fui. Aliud alios movet; ac plerumque parvæ res maximè trahunt. Varia sunt hominum judicia, variæ voluntates: inde qui eamdem causam simul audierunt, sæpe diversum, interdum idem, sed ex diversis animi motibus sentiunt. Præterea suæ quisque inventioni favet, & quasi fortissimum amplectitur, cùm ab alio dictum est, quod ipse prævidit. Omnibus ergo dandum est aliquid, quod teneant, quod agnoscant. Dixit aliquando mihi Regulus, cùm simul adessemus: *Tu omnia, quæ sunt in causâ, putas exsequenda; ego jugulum statim video, hunc premo.* Premit sanè quod elegit, sed in eligendo frequenter errat. Respondi posse fieri, ut genu esset, aut tibia, aut talus, ubi ille jugulum putaret. At ego, inquam, qui jugulum perspicere non possum, omnia pertento, omnia experior, πάντα denique λίθον κινῶ [1]. Utque in agriculturâ non vineas tantùm, verùm etiam arbusta; nec arbusta tantùm, verùm etiam campos curo & exerceo; utque in ipsis campis non far aut siliginem solam, sed hordeum, fabam, ceteraque legumina sero: sic in actione plura quasi semina latiùs spargo, ut, quæ provenerint, colligam. Neque enim minùs imperspicua, incerta, fallaciaque sunt judicum ingenia, quàm tempestatum terrarumque. Nec me præterit, summum oratorem Periclem sic a comico Eupolide laudari,

[1] *Omnem lapidem moveo.*

Πρὸς δὲ γ' αὐτοῦ τῷ τάχει
Πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖς χείλεσιν.
Οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων
Τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκροωμένοις [1].

Verùm huic ipsi Pericli nec illa πειθὼ, nec illud ἐκήλει brevitate, vel velocitate, vel utrâque (differunt enim) sine facultate summâ contigisset: nam delectare, persuadere, copiam dicendi spatiumque desiderant: relinquere verò aculeum in audientium animis is demum potest, qui non pungit, sed infigit. Adde, quæ æquè de eodem Pericle comicus alter [2],

Ἤστραπτ', ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα.

Non enim amputata oratio & abscissa, sed lata, & magnifica, & excelsa tonat, fulgurat; omnia denique perturbat ac miscet. Optimus tamen modus est: quis negat? Sed non minùs non servat modum, qui infra rem, quàm qui supra: qui adstrictiùs, quàm qui effusiùs dicit. Itaque audis frequenter, ut illud immodicè & redundanter, ita hoc jejunè & infirmè. Alius excessisse materiam, alius dicitur non implesse. Æquè uterque;

1 Versus illos, ex Eupolide comico in Δήμοις excerptos, recitat Scholiastes Aristophanis, ΑΧΑΡΝΗΣ, Act. II. Scen. V. vers. 529.

Præter illius celeritatem,
Suadela quædam insidebat labris:
Adeò delectabat; & solus rhetorum
Aculeum relinquebat auditoribus.

2 Aristophanes, loc. cit. vers. 530.

Tonabat, fulgurabat, miscebat Græciam.

ſed ille imbecillitate, hic viribus peccat. Quod certè etſi non limatioris, majoris tamen ingenii vitium eſt. Nec verò, cùm hæc dico, illum Homericum ἀμετροεπῆ [1] probo, ſed hunc,

Καὶ τ' ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν [2].

Non quia non & ille mihi validiſſimè placeat,

Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως [3].

Si tamen detur electio, illam orationem ſimilem nivibus hibernis, id eſt, crebram, aſſiduam & largam, poſtremò divinam & cæleſtem volo. At eſt gratior multis actio brevis. Eſt; ſed inertibus, quorum delicias deſidiamque, quaſi judicium, reſpicere ridiculum eſt. Nam ſi hos in conſilio habeas, non ſolùm ſatius eſt breviter dicere, ſed omnino non dicere. Hæc eſt adhuc ſententia mea, quam mutabo, ſi diſſenſeris tu: ſed planè cur diſſentias, explices rogo. Quamvis enim cedere auctoritati tuæ debeam, rectius tamen arbitror, in tantâ re, ratione quàm auctoritate ſuperari. Proinde, ſi non errare videor, id ipſum quàm voles brevi epiſtolâ, ſed tamen ſcribe; confirmabis enim judicium meum: ſi erraro, longiſſimam para. Num corrupi te, qui tibi, ſi mihi accederes, brevis epiſtolæ neceſſitatem; ſi diſſentires, longiſſimæ impoſui? Vale.

1 *Immodica loquentem.* Homerus, Iliad. II, 212, de Therſite.

2 *Et verba nivibus ſimilia hibernis.* Homer. Iliad. III, 222, de Ulyſſe ſapienti & facundo viro.

3 *Pauca quidem, ſed valde argutè.* Homer. Iliad. III, 214, de Menelao.

LIBR. II. EP. I.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

POST aliquot annos insigne, atque etiam memorabile populi Romani oculis spectaculum exhibuit publicum funus Verginii Rufi [1], maximi & clarissimi civis, & perinde felicis. Triginta annis gloriæ suæ supervixit. Legit scripta de se carmina, legit historias, & posteritati suæ interfuit. Perfunctus est tertio consulatu, ut summum fastigium privati hominis impleret, cùm Principis noluisset. Cæsares, quibus suspectus, atque etiam invisus virtutibus fuerat, evasit: reliquit incolumem optimum atque amicissimum, tamquam ad hunc ipsum honorem publici funeris reservatus. Annum tertium & octogesimum excessit in altissimâ tranquillitate, pari veneratione. Usus est firmâ valetudine; nisi quòd solebant ei manus tremere, citra dolorem tamen: aditus tantùm mortis durior longiorque, sed hic ipse laudabilis. Nam cùm vocem præpararet, acturus in consulatu Principi gratias, liber, quem forte acceperat grandiorem, & seni & stanti ipso pondere elapsus est. Hunc dum consequitur colligitque, per leve & lubricum pavimentum, fallente vestigio, cecidit, coxamque fregit, quæ parum aptè collocata, reluctante ætate, malè coiit. Hujus viri exsequiæ magnum ornamentum Principi,

1 De Virginio Rufo ejusque morte dictum est suprà in Præfatione pag. vij. Vide quoque Appendicem Chonologicam Tom. V. pag. 123.

magnum sæculo, magnum etiam foro & rostris attulerunt. Laudatus est a consule Cornelio Tacito: nam hic supremus felicitati ejus cumulus accessit, laudator eloquentissimus. Et ille quidem plenus annis abiit, plenus honoribus, illis etiam quos recusavit. Nobis tamen quærendus ac desiderandus est, ut exemplar ævi prioris: mihi verò præcipuè, qui illum non solùm publicè, sed etiam privatim, quantum admirabar, tantùm diligebam; primùm quòd utrique eadem regio, municipia finitima, agri etiam possessionesque conjunctæ: præterea quòd ille tutor mihi relictus, adfectum parentis exhibuit. Sic candidatum me suffragio ornavit; sic ad omnes honores meos ex secessibus adcucurrit, cùm jampridem ejusmodi officiis renuntiasset; sic illo die, quo sacerdotes solent nominare quos dignissimos sacerdotio judicant, me semper nominabat. Quin etiam in hac novissimâ valetudine veritus, ne fortè inter quinqueviros crearetur, qui minuendis publicis sumptibus judicio senatûs constituebantur, cùm illi tot amici senes consularesque superessent, me hujus ætatis, per quem excusaretur, elegit, his quidem verbis: *Etiamsi filium haberem, tibi mandarem.* Quibus ex causis necesse est, tamquam immaturam mortem ejus in sinu tuo defleam; si tamen fas est aut flere, aut omnino mortem vocare, quâ tanti viri mortalitas magis finita quàm vita est. Vivit enim, vivetque semper, atque etiam latiùs in memoriâ hominum & sermone versabitur, postquam ab oculis recessit. Volui tibi multa alia scribere, sed totus animus in hac unâ contemplatione defixus est. Verginium cogito, Verginium

video,

video, Verginium jam vanis imaginibus, recentibus tamen, audio, adloquor, teneo: cui fortasse cives aliquos virtutibus pares & habemus, & habebimus, gloriâ neminem. Vale.

LIBR. II. EP. XI.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

SOLET esse gaudio tibi, si quid actum est in senatu dignum ordine illo. Quamvis enim quietis amore secesseris; insidet tamen animo tuo majestatis publicæ cura. Accipe ergo quod per hos dies actum est, personæ claritate famosum, severitate exempli salubre, rei magnitudine æternum. Marius Priscus [1], accusantibus Afris, quibus consul præfuit, omissâ defensione, judices petiit. Ego & Cornelius Tacitus adesse provincialibus jussi, existimavimus fidei nostræ convenire, notum senatui facere, excessisse Priscum immanitate & sævitiâ crimina, quibus dari judices possent; cùm ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset. Respondit Fronto Catius, deprecatusque est ne quid ultra repetundarum legem quæreretur, omniaque actionis suæ vela vir movendarum lacrimarum peritissimus, quodam velut vento miserationis implevit. Magna contentio, magni utrimque clamores: aliis cognitionem senatûs lege conclusam, aliis liberam solutamque dicentibus; quantumque admisisset reus, tantum vindicandum. Novissimè consul designatus

[1] Marius Priscus memoratus est suprà in Præfatione pag. x.

Julius Ferox, vir rectus & sanctus, Mario quidem judices interim censuit dandos; evocandos tamen, quibus diceretur innocentium pœnas vendidisse. Quæ sententia non prævaluit modò, sed omnino post tantas dissensiones fuit sola frequens: adnotatumque experimentis, quòd favor & misericordia acres & vehementes primos impetus habent, paullatim consilio & ratione, quasi restincta, considunt. Unde evenit, ut quod multi clamore permisto tuentur, nemo tacentibus ceteris dicere velit: patescit enim, cùm separaris a turbâ, contemplatio rerum, quæ turbâ teguntur. Venerunt qui adesse erant jussi, Vitellius Honoratus, & Flavius Martianus, ex quibus Honoratus trecentis millibus [1] exsilium equitis Romani, septemque amicorum ejus ultimam pœnam; Martianus unius equitis Romani septingentis millibus [2] plura supplicia arguebatur emisse: erat enim fustibus cæsus, damnatus in metallum, strangulatus in carcere. Sed Honoratum cognitioni senatûs mors opportuna subtraxit: Martianus inductus est, absente Prisco. Itaque Tuccius Cerealis consularis jure senatorio postulavit, ut Priscus certior fieret: sive quia miserabiliorem, sive quia invidiosiorem fore arbitrabatur, si præsens fuisset: sive (quod maximè credo) quia æquissimum erat commune crimen ab utroque defendi, & si dilui non potuisset, in utroque puniri. Dilata res est in proximum senatum, cujus ipse conspectus augustissimus fuit. Princeps præsidebat (erat enim consul):

[1] Gallicæ monetæ libris 58,359.

[2] Gallicæ monetæ libris 136,171.

ad hoc Januarius mensis cùm cetera, tum præcipuè senatorum frequentiâ celeberrimus: præterea causæ amplitudo, auctaque dilatione exspectatio & fama, insitumque mortalibus studium magna & inusitata noscendi, omnes undique exciverat. Imaginare quæ sollicitudo nobis, qui metus, quibus super tantâ re in illo cœtu, præsente Cæsare, dicendum erat. Equidem in senatu non semel egi: quin immo nusquam audiri benigniùs soleo: tunc me tamen, ut nova omnia novo metu permovebant. Obversabatur præter illa, quæ suprà dixi, causæ difficultas: stabat modò consularis, modò septemvir epulonum, jam neutrum. Erat igitur perquam onerosum, accusare damnatum, quem, ut premebat atrocitas criminis, ita quasi peractæ damnationis miseratio tuebatur. Utcumque tamen animum cogitationemque collegi. Cœpi dicere non minore audientium adsensu, quàm sollicitudine meâ: dixi horis pæne quinque; nam duodecim clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor [1]: adeò illa ipsa, quæ dura & adversa dicturo videbantur, secunda dicenti fuerunt. Cæsar quidem mihi tantum studium, tantam etiam curam (nimium est enim dicere sollicitudinem) præstitit, ut libertum meum post

[1] Ex hoc Plinii loco intelligere est sexdecim illas clepsydras fuisse singulas quadrantis unius horarii, aut quinûm denûm temporis minutorum, ut vulgo scribimus 15'. Quinque horas implevere, quòd hæc causa acta sit mense Januario, cùm breves sunt dies, breves quoque horæ Romanæ. Juxta nostrum autem computandi modum, Plinius dixit per horas quatuor; quod sanè fuit spatiosissimum dicendi tempus.

me ſtantem, ſæpius admoneret, voci laterique conſulerem: cùm me vehementius putaret intendi, quàm gracilitas mea perpeti poſſet. Reſpondit mihi pro Martiano Claudius Marcellinus. Miſſus deinde ſenatus, & revocatus in poſterum: neque enim jam inchoari poterat actio, niſi ut noctis interventu ſcinderetur. Poſtero die dixit pro Mario Salvius Liberalis, vir ſubtilis, diſpoſitus, acer, diſertus; in illâ verò causâ omnes artes ſuas protulit. Reſpondit Cornelius Tacitus eloquentiſſimè, &, quod eximium orationi ejus ineſt, σεμνῶς [1]. Dixit pro Mario rurſus Fronto Catius inſigniter; utque jam locus ille poſcebat, plus in precibus temporis, quàm in defenſione conſumpſit. Hujus actionem veſpera incluſit; non tamen ſic ut abrumperet: itaque in tertium diem probationes exierunt. Jam hoc ipſum pulchrum & antiquum, ſenatum nocte dirimi, triduo vocari, triduo contineri. Cornutus Tertullus coſ. deſignatus, vir egregius, & pro veritate firmiſſimus, cenſuit ſeptingenta millia [2], quæ acceperat Marius, ærario inferenda: Mario Urbe Italiâque interdicendum: Martiano hoc ampliùs, Africâ. In fine ſententiæ adjecit, quòd ego & Tacitus injunctâ advocatione diligenter fortiterque functi eſſemus, arbitrari ſenatum, ita nos feciſſe, ut dignum mandatis partibus fuerit. Adſenſerunt conſules deſignati, omnes etiam conſulares uſque ad Pompeium Collegam: ille & ſeptingenta millia, quæ acceperat Marius, ærario inferenda, &

[1] *Graviter, ſplendidè.* Quæ propria Taciti laus.

[2] Gallicæ monetæ libras 136,171.

Martianum in quinquennium relegandum: Marium repetundarum pœnæ, quam jam paſſus eſſet, cenſuit relinquendum. Erant in utrâque ſententiâ multi, fortaſſe etiam plures in hac vel ſolutiore, vel molliore: nam quidam ex illis quoque, qui Cornuto videbantur adſenſi, hunc qui poſt ipſos cenſuerat, ſequebantur. Sed cùm fieret diſceſſio, qui ſellis conſulum adſtiterant, in Cornuti ſententiam ire cœperunt. Tum illi, qui ſe Collegæ adnumerari patiebantur, in diverſum tranſierunt: Collega cum paucis relictus. Multum poſtea de impulſoribus ſuis, præcipuè de Regulo, queſtus eſt, qui ſe in ſententiâ, quam ipſe dictaverat, deſeruiſſet. Eſt alioquin Regulo tam mobile ingenium, ut plurimùm audeat, plurimùm timeat. Hic finis cognitionis ampliſſimæ: ſupereſt tamen λειτούργιον [1] non leve, Hoſtilius Firminus, legatus Marii Priſci, qui permiſtus cauſæ, graviter vehementerque vexatus eſt. Nam & rationibus Martiani, & ſermone, quem ille habuerat in ordine Leptitanorum [2], operam ſuam Priſco ad turpiſſimum miniſterium commodaſſe, ſtipulatuſque de Martiano quinquaginta millia denariûm [3] probabatur: ipſe præterea accepiſſe ſeſtertiûm decem millia [4], fœdiſſimo quidem titulo, nomine unguentarii, qui titulus a vitâ hominis compti ſemper & pumicati non abhorrebat. Placuit, cenſente Cornuto, referri de eo proximo ſenatu: tunc enim, caſu incertum, an conſcientiâ, abfuerat. Habes res urbanas: invicem ruſticas ſcribe: quid arbuſculæ

1 *Negotium publicum.*
2 Vide Tom. V, p. 367.
3 Gallicæ monetæ libras 38,905.
4 Gallicæ monetæ libras 1,945.

tuæ, quid vineæ, quid segetes agunt, quid oves delicatissimæ? In summâ, nisi æquè longam epistolam reddes, non est quòd postea, nisi brevissimam, exspectes. Vale.

LIBR. III. EP. XVI.

PLINIUS NEPOTI SUO. S[1].

ADNOTASSE videor facta dictaque virorum feminarumque illustrium, alia clariora esse, alia majora. Confirmata est opinio mea hesterno Fanniæ sermone. Neptis hæc Arriæ illius, quæ marito & solatium mortis & exemplum fuit. Multa referebat aviæ suæ non minora hoc, sed obscuriora; quæ tibi existimo tam mirabilia legenti fore, quàm mihi audienti fuerunt. Ægrotabat Cæcina Pætus, maritus ejus; ægrotabat & filius, uterque mortiferè, ut videbatur. Filius excessit eximiâ pulchritudine, pari verecundiâ, & parentibus non minùs ob alia carus, quàm quòd filius erat. Huic illa ita funus paravit, ita duxit exsequias, ut ignoraret maritus. Quin immo quoties cubiculum ejus intraret, vivere filium, atque etiam commodiorem esse simulabat: ac persæpe interroganti *quid ageret puer*, respondebat, *Bene quievit, libenter cibum sumpsit.* Deinde cùm diu cohibitæ lacrimæ vincerent prorumperentque, egrediebatur: tunc se dolori dabat: satiata, siccis oculis, composito vultu redibat, tamquam orbitatem foris reliquisset. Præclarum quidem illud

[1] Hanc epistolam, cùm Tacitum Annal. XVI, 21 & seqq. & Supplementum Annal. IX, 40 & seqq. illustret, hìc reperire lectoribus utile ac gratum erit.

ejusdem, ferrum stringere, persodere pectus, extrahere pugionem, porrigere marito, addere vocem immortalem ac pæne divinam, *Pæte, non dolet.* Sed tamen facienti ista dicentique gloria & æternitas ante oculos erant: quò majus est sine præmio æternitatis, sine præmio gloriæ abdere lacrimas, operire luctum, amissoque filio matrem adhuc agere. Scribonianus arma in Illyrico contra Claudium moverat: fuerat Pætus in partibus, & occiso Scriboniano, Romam trahebatur. Erat adscensurus navem: Arria milites orabat ut simul imponeretur. *Nempe enim*, inquit, *daturi estis consulari viro servulos aliquos, quorum e manu cibum capiat, a quibus vestiatur, a quibus calcietur: omnia sola præstabo.* Non impetravit. Conduxit piscatoriam naviculam, ingensque navigium minimo secuta est. Eadem apud Claudium, uxori Scriboniani, cùm illa profiteretur indicium, *Ego*, inquit, *te audiam, cujus in gremio Scribonianus occisus est, & vivis?* Ex quo manifestum est ei consilium pulcherrimæ mortis non subitum fuisse. Quin etiam cùm Thrasea gener ejus deprecaretur ne mori pergeret, interque alia dixisset, *Tu vis ergo filiam tuam, si mihi pereundum fuerit, mori mecum?* respondit, *Si tam diu tantâque concordiâ vixerit tecum, quàm ego cum Pæto, volo.* Auxerat hoc responso curam suorum. Attentiùs custodiebatur: sensit, &, *Nihil agitis*, inquit. *Potestis enim efficere ut malè moriar; ne moriar, non potestis.* Dum hæc dicit, exsiluit cathedrâ, adversoque parieti caput ingenti impetu impegit, & corruit. Focillata, *Dixeram*, inquit *vobis inventuram me quamlibet duram ad mortem viam, si vos facilem negassetis.*

d iv

Videnturne hæc tibi majora illo, *Pæte, non dolet*, ad quod per hæc perventum eſt? Cùm interim illud quidem ingens fama, hæc nulla circumfert. Unde colligitur, quod initio dixi, alia eſſe clariora, alia majora. Vale.

LIBR. IV. EP. XIII.

C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

SALVUM te in Urbem veniſſe gaudeo. Veniſti autem, ſi quando aliàs, nunc maximè mihi deſideratus. Ipſe pauculis adhuc diebus in Tuſculano commorabor, ut opuſculum, quod eſt in manibus, abſolvam. Vereor enim ne, ſi hanc intentionem jam in finem laxavero, ægre reſumam: interim, ne quid feſtinationi meæ pereat, quod ſum præſens petiturus, hoc quaſi præcurſoriâ epiſtolâ rogo. Sed priùs accipe cauſas rogandi, deinde ipſum, quod peto. Proximè cùm in patriâ meâ fui, venit ad me ſalutandum municipis mei filius prætextatus. Huic ego, *Studes?* inquam. Reſpondit, *Etiam. Ubi? Mediolani. Cur non hìc?* Et pater ejus (erat enim unà, atque etiam ipſe adduxerat puerum:) *Quia nullos hìc præceptores habemus. Quare nullos? Nam vehementer intererat veſtrâ, qui patres eſtis*, (& opportunè complures patres audiebant) *liberos veſtros hìc potiſſimum diſcere.* Ubi enim àut jucundiùs morarentur, quàm in patriâ? aut pudiciùs continerentur, quàm ſub oculis parentum? aut minore ſumptu, quàm domi? Quantulum eſt ergo, collatâ pecuniâ, conducere præceptores? quodque nunc in habitationes, in viatica, in ea quæ peregre emuntur, (omnia autem

peregre emuntur) impenditis, adjicere mercedibus? Atque adeò ego, qui nondum liberos habeo, paratus ſum pro republicâ noſtrâ, quaſi pro filiâ, vel parente, tertiam partem ejus, quod conferre vobis placebit, dare. Totum etiam pollicerer, niſi timerem, ne hoc munus meum quandoque ambitu corrumperetur, ut accidere multis in locis video, in quibus præceptores publicè conducuntur. Huic vitio uno remedio occurri poteſt, ſi parentibus ſolis jus conducendi relinquatur, iiſdemque religio rectè judicandi neceſſitate collationis addatur. Nam qui fortaſſe de alieno negligentes, certè de ſuo diligentes erunt: dabuntque operam, ne eam a me pecuniam non niſi dignus accipiat, ſi accepturus & ab ipſis erit. Proinde conſentite, conſpirate, majoremque animum ex meo ſumite, qui cupio eſſe quàm plurimum, quod debeam conferre. Nihil honeſtius præſtare liberis veſtris, nihil gratius patriæ poteſtis. Educentur hìc, qui hìc naſcuntur, ſtatimque ab infantiâ natale ſolum amare, frequentare conſueſcant. Atque utinam tam claros præceptores inducatis, ut finitimis oppidis ſtudia hinc petantur, utque nunc liberi veſtri aliena in loca, ita mox alieni in hunc locum confluant! Hæc putavi altiùs & quaſi a fonte repetenda; quò magis ſcires, quàm gratum mihi foret, ſi ſuſceperis, quod injungo. Injungo autem, & pro rei magnitudine rogo, ut ex copiâ ſtudioſorum, quæ ad te ex admiratione ingenii tui convenit, circumſpicias præceptores, quos ſollicitare poſſimus; ſub eâ tamen conditione, ne cui fidem meam obſtringam. Omnia enim libera

parentibus servo. Illi judicent, illi eligant: ego mihi curam tantùm & impendium vindico. Proinde si quis fuerit repertus, qui ingenio suo fidat, eat illuc eâ lege, ut hinc nihil aliud certum, quàm fiduciam suam ferat. Vale.

LIBR. IV. Ep. XV.

C. PLINIUS FUNDANO SUO S.

SI quid omnino, hoc certè judicio facio, quòd Asinium Rufum singulariter amo. Est homo eximius & bonorum amantissimus. Cur enim non me quoque inter bonos numerem? Idem Cornelium Tacitum (scis quem virum) arctâ familiaritate complexus est [1]. Proinde si utrumque nostrûm probas, de Rufo quoque necesse est idem sentias, cùm sit ad connectendas amicitias vel tenacissimum vinculum, morum similitudo. Sunt ei liberi plures. Nam in hoc quoque functus est optimi civis officio, quòd fecunditate uxoris largè frui voluit eo sæculo, quo plerisque etiam singulos filios orbitatis præmia graves faciunt: quibus ille despectis, avi quoque nomen adsumpsit. Est enim avus, & quidem ex Saturio Firmo, quem diliges ut ego, si, ut ego, propiùs inspexeris. Hæc eò pertinent, ut scias, quàm copiosam, quàm numerosam domum uno beneficio sis obligaturus: ad quod petendum, voto primùm, deinde bono quodam omine adducimur. Optamus enim tibi ominamurque

[1] Inde, ut ex multis aliis argumentis, patet quales amicos habuerit Tacitus.

in proximum annum consulatum. Ita nos virtutes tuæ, ita judicia Principis augurari volunt. Concurrit autem, ut sit eodem anno quæstor, maximus ex liberis Rufi, Asinius Bassus, juvenis, (nescio an dicam, quod me pater & sentire & dicere cupit, adolescentis verecundia vetat) ipso patre melior. Difficile est, ut mihi de absente credas, quamquam credere soles omnia, tantum in illo industriæ, probitatis, eruditionis, ingenii, studii, memoriæ denique esse, quantum expertus invenies. Vellem tam ferax sæculum bonis artibus haberemus, ut aliquos Basso præferre deberes: tum ego te primus hortarer moneremque, circumferres oculos, ac diu pensitares, quem potissimum elegeris. Nunc verò: sed nihil volo de amico meo arrogantius dicere: hoc solùm dico, dignum esse juvenem, quem more majorum in filii locum adsumas. Debent autem sapientes viri, ut tu, tales quasi a republicâ liberos accipere, quales a naturâ solemus optare. Decorus erit tibi consuli quæstor patre prætorio, propinquis consularibus; quibus, judicio ipsorum, quamquam adolescentulus adhuc, jam tamen invicem ornamento est. Proinde indulge precibus meis, obsequere consilio; & ante omnia, si festinare videor, ignosce: primùm, quòd in eâ civitate, in quâ omnia quasi ab occupantibus aguntur; quæ legitimum tempus exspectant, non matura, sed sera sunt; deinde quòd rerum, quas adsequi cupias, præsumptio ipsa jucunda est. Revereatur jam te Bassus ut consulem; tu dilige eum ut quæstorem: nos denique, utriusque vestrûm amantissimi, duplici lætitiâ

perfruamur. Etenim cùm ſic te, ſic Baſſum diligamus, ut & illum cujuſcumque, & tuum quemcumque quæſtorem in petendis honoribus omni ope, labore, gratiâ ſimus juvaturi; perquam jucundum nobis erit, ſi in eumdem juvenem ſtudium noſtrum, & amicitiæ meæ & conſulatûs tui ratio contulerit: ſi denique precibus meis tu potiſſimus adjutor acceſſeris, cujus ſenatus & ſuffragio libentiſſimè indulgeat, & teſtimonio plurimùm credat. Vale.

LIBR. V. EP. VIII.

PLINIUS CAPITONI SUO S[1].

SUADES ut hiſtoriam ſcribam, & ſuades non ſolus: multi hoc me ſæpe monuerunt, & ego volo; non quia commodè facturum eſſe confidam (id enim temere credas, niſi expertus) ſed quia mihi pulchrum in primis videtur, non pati occidere, quibus æternitas debeatur, aliorumque famam cum ſuâ extendere. Me autem nihil æquè ac diuturnitatis amor & cupido ſollicitat, rei homine digniſſimæ, præſertim qui nullius ſibi conſcius culpæ, poſteritatis memoriam non reformidet. Itaque diebus ac noctibus cogito, *ſi quà me quoque poſſim tollere humo* (id enim voto meo ſufficit) illud ſupra votum, *victorque virûm volitare per ora. Quamquam ô!* Sed hoc ſatis eſt, quod propè ſola hiſtoria polliceri videtur. Orationi enim & carmini

1 Teſte Joanne Savarone, hæc epiſtola in emendatioribus libris non *Capitoni*, ſed *Tacito* inſcribitur. Favet quoque Sidonius Apollinaris, Epiſt. IV, 22. Vide & ſuprà Præfationem, pag. *xij*.

parva gratia, nisi eloquentia est summa: historia quoquo modo scripta delectat. Sunt enim homines naturâ curiosi, & quamlibet nudâ rerum cognitione capiuntur, ut qui sermunculis etiam fabellisque ducantur. Me verò ad hoc studium impellit domesticum quoque exemplum. Avunculus meus, idemque per adoptionem pater, historias, & quidem religiosissimè scripsit. Invenio autem apud sapientes honestissimum esse majorum vestigia sequi, si modò recto itinere præcesserint. Cur ergo cunctor? Egi magnas & graves causas. Has (etiamsi mihi tenuis ex eis spes) destino retractare, ne tantus ille labor meus, nisi hoc, quod reliquum est, studii addidero, mecum pariter intercidat. Nam si rationem posteritatis habeas, quidquid non est peractum, pro non inchoato est. Dices, Potes simul & rescribere actiones, & componere historiam. Utinam! sed utrumque tam magnum est, ut abundè sit alterum efficere. Undevicesimo ætatis anno dicere in foro cœpi, & nunc demum quid præstare debeat orator, adhuc tamen per caliginem video. Quid si huic oneri novum accesserit? Habent quidem oratio & historia multa communia, sed plura diversa in his ipsis, quæ communia videntur. Narrat sanè illa; narrat hæc, sed aliter. Huic pleraque humilia & sordida, & ex medio petita; illi omnia recondita, splendida, excelsa conveniunt. Hanc sæpius ossa, musculi, nervi; illam tori quidam & quasi jubæ decent. Hæc vel maximè vi, amaritudine, instantiâ; illa tractu & suavitate, atque etiam dulcedine, placet. Postremò alia verba, alius sonus, alia constructio. Nam plurimùm refert, ut

Thucydides [1] ait, κτῆμα [2] sit, an ἀγώνισμα [3], quorum alterum oratio, alterum historia est. His ex caussis non adducar ut duo dissimilia, & hoc ipso diversa quòd maxima, confundam misceamque; ne tantâ quasi colluvie turbatus, ibi faciam quod hìc debeo. Ideoque interim veniam (ut ne a meis verbis discedam) advocandi peto. Tu tamen jam nunc cogita quæ potissimùm tempora aggrediamur. Vetera & scripta aliis? parata inquisitio, sed onerosa collatio. Intacta & nova? graves offensæ, levis gratia. Nam præter id quòd in tantis vitiis hominum plura culpanda sunt, quàm laudanda; tum si laudaveris, parcus; si culpaveris, nimius fuisse dicaris; quamvis illud plenissimè, hoc restrictissimè feceris. Sed hæc me non retardant; est enim mihi pro fide satis animi. Illud peto: præstruas ad quod hortaris, eligasque materiam, ne mihi jam scribere parato, alia rursus cunctationis & moræ justa ratio nascatur. Vale.

LIBR. VI. EP. IX.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

COMMENDAS mihi Julium Nasonem candidatum. Nasonem mihi? quid si me ipsum? Fero tamen & ignosco. Eumdem enim commendassem tibi, si, te Romæ morante, ipse abfuissem. Habet hoc sollicitudo, quòd omnia necessaria putat. Tu tamen, censeo,

[1] Thucydides Hist. I, 22, hæc accuratè distinguit.

[2] *Perpetuum monumentum.*

[3] *Ludicrum certamen.*

alios roges; ego precum tuarum minister, adjutor, particeps ero. Vale.

LIBR. VI. EP. XVI.

PLINIUS TACITO SUO S.

PETIS ut tibi avunculi mei exitum [1] scribam, quò veriùs tradere posteris possis: gratias ago: nam video morti ejus, si celebretur a te, immortalem gloriam esse propositam. Quamvis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes, memorabili casu, quasi semper victurus, occiderit: quamvis ipse plurima opera & mansura condiderit; multum tamen perpetuitati ejus scriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum est aut facere scribenda, aut scribere legenda; beatissimos verò quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus & suis libris & tuis erit. Quò libentiùs suscipio, deposco etiam quod injungis. Erat Miseni [2], classemque imperio præsens regebat. Nonum Kalend. Septembres [3], horâ fere septimâ, mater indicat ei, apparere nubem inusitatâ & magnitudine & specie.

1 De hoc C. Plinii exitu dictum est in Appendice Chronologicâ, Tom. V. pag. 86.

2 Nunc *Capo di Miseno*, haud procul Neapoli. Ibi Romanorum classis. Vide Annal. V. 4.

3 In veteribus editionibus & quibusdam MSS. codicibus *Kalendas Novembres*. Eruditus Dodwellus conjicit emendandum *nonum Kalendas Octobres*; quod verum puto. Idque satis innuit Dio LXVI, pag. 755, cùm ait illud Vesuvii incendium contigisse sub autumni tempus, κατ' αὐτὸ τὸ φθινόπωρον.

Usus ille sole, mox frigidâ [1], gustaverat jacens, studebatque: poscit soleas, adscendit locum, ex quo maximè miraculum illud conspici poterat. Nubes (incertum procul intuentibus ex quo monte, Vesuvium fuisse postea cognitum est) oriebatur, cujus similitudinem & formam non alia magis arbor [2] quàm pinus expresserit. Nam longissimo velut trunco elata in altum, quibusdam ramis diffundebatur; credo, quia recenti spiritu evecta, deinde senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat; candida interdum, interdum sordida & maculosa, prout terram cineremve sustulerat. Magnum propiúsque noscendum, ut eruditissimo viro, visum. Jubet liburnicam aptari: mihi, si venire unà vellem, facit copiam. Respondi studere me malle; & fortè ipse quod scriberem dederat. Egrediebatur domo, accipit codicillos. Retinæ [3] classiarii, imminenti periculo exterriti (nam villa ea subjacebat, nec ulla nisi navibus fuga) ut se tanto discrimini eriperet orabant. Vertit ille consilium, & quod studioso animo inchoaverat, obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse non Retinæ modò, sed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium. Properat illuc unde alii fugiunt; rectumque cursum, recta gubernacula in periculum tenet, adeò solutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut de-

1 Æstate Plinius jacebat in sole: post solem frigidâ lavabatur. Vide Plinium, Ep. III, 5.

2 Eadem arboris imago iterum ab eruditis Anglis est observata, cùm Vesuvius ante aliquot annos conflagravit.

3 Hodie *Resina*.

prehenderat oculis, dictaret enotaretque. Jam navibus cinis incidebat, quò propiùs accederent, calidior & densior; jam pumices etiam, nigrique & ambusti & fracti igne lapides; jam vadum subitum, ruinâque montis litora obstantia. Cunctatus paullum an retro flecteret, mox gubernatori ut ita faceret monenti, *Fortes*, inquit, *fortuna juvat: Pomponianum* [1] *pete.* Stabiis erat, diremptus sinu medio. Nam sensim circumactis curvatisque litoribus mare infunditur. Ibi, quamquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, & cùm cresceret, proximo, sarcinas contulerat in naves, certus fugæ, si contrarius ventus resedisset, quo tunc avunculus meus secundissimo invectus, complectitur trepidantem, consolatur, hortatur; utque timorem ejus suâ securitate leniret, deferri se in balineum jubet, lotus accubat, cenat, atque hilaris, aut, quod æquè magnum, similis hilari. Interim e Vesuvio monte pluribus locis latissimæ flammæ, altaque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agrestium trepidatione ignes relictos, desertasque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis, dictitabat: tum se quieti dedit, & quievit verissimo quidem somno. Nam meatus animæ, qui illi propter amplitudinem corporis gravior & sonantior erat, ab iis qui limini obversabantur, audiebatur. Sed area, ex quâ diæta [2] adibatur, ita jam

[1] Pomponianus, Plinii amicus, erat Stabiis, nunc *Castel a mare di Stabbia*, diremptus sinu medio, qui est inter Misenum & Stabias.

[2] Diæta, pars erat domûs, in quâ cenaculum.

cinere, mixtisque pumicibus oppleta surrexerat, ut, si longior in cubiculo mora, exitus negaretur. Excitatus procedit, seque Pomponiano, ceterisque qui pervigilarant, reddit. In commune consultant, intra tecta subsistant, an in aperto vagentur. Nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, & quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire aut referri videbantur. Sub dio rursus, quamquam levium exesorumque pumicum casus metuebatur, quod tamen periculorum collatio elegit; & apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum adversùs incidentia fuit. Jam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque, quam tamen faces multæ variaque lumina solabantur. Placuit egredi in litus, & e proximo aspicere ecquid jam mare admitteret, quod adhuc vastum & adversum permanebat. Ibi super abjectum linteum recubans, semel atque iterum frigidam poposcit, hausitque: deinde flammæ, flammarumque prænuntius odor sulfuris, alios in fugam vertunt, excitant illum. Innitens servulis duobus assurrexit, & statim concidit, ut ego conjecto, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi naturâ invalidus, angustus, & frequenter interæstuans erat. Ubi dies redditus (is ab eo, quem novissimè viderat, tertius) corpus inventum integrum, illæsum, opertumque, ut fuerat indutus: habitus corporis quiescenti quàm defuncto similior. Interim Miseni ego & mater. Sed nihil ad historiam, nec tu aliud quàm de exitu ejus scire voluisti.

Finem ergo faciam: unum adjiciam, omnia me, quibus interfueram, quæque ſtatim, cùm maximè vera memorantur, audiveram, verè perſecutum: tu potiſſima excerpes. Aliud eſt enim epiſtolam, aliud hiſtoriam; aliud amico, aliud omnibus ſcribere. Vale.

LIBR. VI. EP. XX.

PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

AIS TE adductum literis, quas exigenti tibi de morte avunculi mei ſcripſi, cupere cognoſcere, quos ego Miſeni relictus (id enim ingreſſus abruperam) non ſolùm metus, verùm etiam caſus pertulerim. *Quamquam animus meminiſſe horret . . . incipiam.* Profecto avunculo, ipſe reliquum tempus ſtudiis (ideo enim remanſeram) impendi: mox balineum, cena, ſomnus inquietus & brevis. Præceſſerat per multos dies tremor terræ minùs formidoloſus, quia Campaniæ ſolitus: illâ verò nocte ita invaluit, ut non moveri omnia, ſed verti crederentur. Irrumpit cubiculum meum mater: ſurgebam invicem, ſi quieſceret, excitaturus. Reſidimus in areâ domûs quæ mare a tectis modico ſpatio dividebat. Dubito conſtantiam vocare an imprudentiam debeam: agebam enim duodeviceſimum annum. Poſco librum Titi Livii, & quaſi per otium lego, atque etiam, ut cœperam, excerpo. Ecce amicus avunculi, qui nuper ad eum ex Hiſpaniâ venerat, ut me & matrem ſedentes, me verò etiam legentem videt, illius patientiam, ſecuritatem meam corripit: nihilo ſegniùs ego intentus in librum. Jam hora diei

prima [1], & adhuc dubius & quasi languidus dies; jam quassatis circumjacentibus tectis, quamquam in aperto loco, angusto tamen, magnus & certus ruinæ metus. Tum demum excedere oppido visum. Sequitur vulgus attonitum, quodque in pavore simile prudentiæ, alienum consilium suo præfert, ingentique agmine abeuntes premit & impellit. Egressi tecta consistimus: multa ibi miranda, multas formidines patimur. Nam vehicula quæ produci jusseramus, quamquam in planissimo campo, in contrarias partes agebantur, ac ne lapidibus quidem fulta, in eodem vestigio quiescebant. Præterea mare in se resorberi, & tremore terræ quasi repelli videbamus. Certè processerat litus, multaque animalia maris siccis arenis detinebat. Ab altero latere nubes atra & horrenda, ignei spiritûs tortis vibratisque discursibus rupta, in longas flammarum figuras dehiscebat: fulgoribus illæ & similes & majores erant. Tum verò ille idem ex Hispaniâ amicus acriùs & instantiùs, *Si frater*, inquit, *tuus, tuus avunculus, vivit, vult esse vos salvos: si periit, superstites voluit: proinde quid cessatis evadere?* Respondimus, *Non commissuros nos, ut de salute illius incerti, nostræ consuleremus.* Non moratus ultrà proripit se, effusoque cursu periculo aufertur: nec multò pòst, illa nubes descendere in terras, operire maria. Cinxerat Capreas [2], & absconderat: Miseni quod procurrit, abstulerat. Tum mater orare, hortari, jubere, quoquo modo fugerem; posse enim juvenem:

[1] Hora ferme sexta matutina, ut nunc numeramus.

[2] Capreæ, insula Tiberii secessu & libidinibus notissima, nunc *Capri*.

se & annis & corpore gravem bene morituram, si mihi causa mortis non fuisset. Ego contrà, *salvum me, nisi unà, non futurum:* dein manum ejus amplexus, addere gradum cogo: paret ægre, incusatque se quòd me moretur. Jam cinis, adhuc tamen rarus: respicio: densa caligo tergis imminebat, quæ nos, torrentis modo infusa terræ, sequebatur. *Deflectamus*, inquam, *dum videmus, ne in viâ strati, comitantium turbâ in tenebris obteramur.* Vix consideramus, & nox non quasi illunis aut nubila, sed qualis in locis clausis lumine exstincto: audires ululatus feminarum, infantium quiritatus, clamores virorum: alii parentes, alii liberos, alii conjuges vocibus requirebant, vocibus noscitabant: hi suum casum, illi suorum miserabantur: erant qui metu mortis mortem precarentur. Multi ad deos manus tollere, plures nusquam jam deos ullos, æternamque illam & novissimam noctem mundo interpretabantur. Nec defuerunt qui fictis mentitisque terroribus vera pericula augerent. Aderant qui Miseni illud ruisse, illud ardere, falsò, sed credentibus nuntiabant. Paullum reluxit, quod non dies nobis, sed adventantis ignis indicium videbatur: & ignis quidem longiùs substitit; tenebræ rursus, cinis rursus multus & gravis: hunc identidem assurgentes excutiebamus; operti alioquin, atque etiam oblisi pondere essemus. Possem gloriari non gemitum mihi, non vocem parum fortem in tantis periculis excidisse, nisi me cum omnibus, omnia mecum perire, misero, magno tamen mortalitatis solatio credidissem. Tandem illa caligo tenuata quasi in fumum nebulamve decessit:

mox dies verus; sol etiam effulsit, luridus tamen, qualis esse cùm deficit, solet. Occursabant trepidantibus oculis mutata omnia, altoque cinere tamquam nive obducta. Regressi Misenum, curatis utcumque corporibus, suspensam dubiamque noctem spe ac metu exegimus: metus prævalebat. Nam & tremor terræ perseverabat, & plerique lymphati terrificis vaticinationibus, & sua & aliena mala ludificabantur. Nobis tamen ne tunc quidem, quamquam & expertis periculum, & exspectantibus, abeundi consilium, donec de avunculo nuntius. Hæc nequaquam historiâ digna non scripturus leges; & tibi scilicet qui requisisti imputabis, si digna ne epistolâ quidem videbuntur. Vale.

LIBR. VII. EP. XX.

PLINIUS TACITO SUO S.

LIBRUM tuum legi, &, quàm diligentissimè potui, adnotavi quæ commutanda, quæ eximenda arbitrarer. Nam & ego verum dicere assuevi, & tu libenter audire. Neque enim ulli patientiùs reprehenduntur, quàm qui maximè laudari merentur. Nunc a te librum meum cum adnotationibus tuis exspecto. O jucundas, ô pulchras vices! Quàm me delectat, quòd, si qua posteris cura nostrî, usquequaque narrabitur quâ concordiâ, simplicitate, fide vixerimus! Erit rarum & insigne, duos homines ætate, dignitate propemodum æquales, nonnullius in literis nominis (cogor enim de te quoque parciùs dicere, quia de me simul dico) alterum alterius studia fovisse. Equidem adolescentulus,

cùm jam tu famâ gloriâque floreres, te sequi, tibi *longo, sed proximus, intervallo* & esse & haberi concupiscebam. Et erant multa clarissima ingenia; sed tu mihi (ita similitudo naturæ ferebat) maximè imitabilis, maximè imitandus videbaris. Quo magis gaudeo quòd, si quis de studiis sermo, unà nominamur; quòd de te loquentibus statim occurro. Nec desunt qui utrique nostrûm præferantur. Sed nihil interest meâ quo loco jungimur: nam mihi primus, qui a te proximus. Quin etiam in testamentis debes adnotasse; nisi quis fortè alterutri nostrûm amicissimus, eadem legata, & quidem pariter, accipimus. Quæ omnia huc spectant, ut invicem ardentiùs diligamus, cùm tot vinculis nos studia, mores, fama, suprema denique hominum judicia constringant. Vale.

LIBR. VII. EP. XXIX.

PLINIUS MONTANO SUO S[1].

RIDEBIS, deinde indignaberis, deinde ridebis, si legeris; quod nisi legeris, non potes credere. Est viâ Tiburtinâ intra primum lapidem (proximè adnotavi) monumentum Pallantis ita inscriptum: *Huic senatus, ob fidem pietatemque erga patronos, ornamenta prætoria decrevit, & sestertium centies quinquagies*[2]; *cujus honore contentus fuit.* Equidem numquam sum miratus quæ sæpius a

[1] Hanc epistolam hìc retulisse haud pigebit, quòd eâ maximè illustretur Tacitus Annal. XII, 53. Eâdem quoque de re vide Plinii epistolam VIII, 6, quæ mox infrà subjungetur.

[2] Gallicæ monetæ libras 2,918,348.

fortunâ, quàm a judicio proficiſcerentur: maximè tamen hic me tumulus admonuit, quàm eſſent mimica & inepta, quæ interdum in hoc cœnum, in has ſordes abjicerentur: quæ denique ille furcifer & recipere auſus eſt, & recuſare, atque etiam, ut moderationis exemplum, poſteris prodere. Sed quid indignor? Ridere ſatius, ne ſe magnum aliquid adeptos putent, qui huc felicitate perveniunt, ut rideantur. Vale.

LIBR. VII. EP. XXXIII.

PLINIUS TACITO SUO S.

AUGUROR (nec me fallit augurium) hiſtorias tuas immortales futuras; quò magis illis (ingenuè fatebor) inſeri cupio. Nam ſi eſſe nobis curæ ſolet, ut facies noſtra ab optimo quoque artifice exprimatur, nonne debemus optare, ut operibus noſtris ſimilis tuî ſcriptor prædicatorque contingat. Demonſtro ergo, quamquam diligentiam tuam fugere non poſſit, cùm ſit in publicis actis; demonſtro tamen, quò magis credas jucundum mihi futurum, ſi factum meum, cujus gratia periculo crevit, tuo ingenio, tuo teſtimonio ornaveris. Dederat me ſenatus cum Herennio Senecione advocatum provinciæ Bæticæ contra Bæbium Maſſam [1]; damnatoque Maſsâ cenſuerat, ut bona ejus publicè cuſtodirentur. Senecio, cùm exploraſſet conſules poſtulationibus vacaturos, convenit me: &, *Quâ concordiâ*, inquit, *injunctam nobis*

[1] Id memoravimus in Appendice Chronologicâ Tom. V. pag. 117.

accuſationem

accusationem exsecuti sumus, hac adeamus consules, petamusque ne bona dissipari sinant, quorum esse in custodiâ debent. Respondi: *Cùm simus advocati a senatu dati, dispice num peractas putes partes nostras, senatûs cognitione finitâ.* Et ille; *Tu quem voles tibi terminum statues, cui nulla cum provinciâ necessitudo, nisi ex beneficio tuo, & hoc recenti: ipse & natus ibi, & quæstor in eâ fui.* Tum ego, *Si fixum tibi istud ac deliberatum, sequar te, ut si qua ex hoc invidia, non tua tantùm sit.* Venimus ad consules: dicit Senecio quæ res ferebat: aliqua subjungo. Vixdum conticueramus, & Massa questus Senecionem non advocati fidem, sed inimici amaritudinem implesse, impietatis reum postulat. Horror omnium: ego autem, *Vereor*, inquam, *clarissimi consules, ne mihi Massa silentio suo prævaricationem objecerit, quòd non & me reum postulavit.* Quæ vox & statim excepta, & postea multo sermone celebrata est. Divus quidem Nerva (nam privatus quoque attendebat his, quæ rectè in publico fierent) missis ad me gravissimis literis, non mihi solùm, verùm etiam sæculo gratulatus cui exemplum (sic enim scripsit) simile antiquis contigisset. Hæc, utcumque se habent, notiora, clariora, majora tu facies: quamquam non exigo ut excedas actæ rei modum. Nam nec historia debet egredi veritatem, & honestè factis veritas sufficit. Vale.

LIBR. VIII. EP. VI.

PLINIUS MONTANO SUO S[r].

COGNOVISSE jam ex epiſtolâ meâ debes adnotaſſe me nuper monumentum Pallantis ſub hac inſcriptione : *Huic ſenatus ob fidem pietatemque erga patronos, ornamenta prætoria decrevit, & ſeſtertium centies quinquagies*[2]; *cujus honore contentus fuit*. Poſtea mihi viſum eſt pretium operæ ipſum ſenatuſconſultum quærere. Inveni tam copioſum & effuſum, ut ille ſuperbiſſimus titulus, modicus atque etiam demiſſus videretur. Conferant ſe, non dico illi veteres Africani, Achaïci, Numantini, ſed hi proximi, Marii, Sullæ, Pompeii (nolo progredi longiùs) infra Pallantis laudes jacebunt. Urbanos, qui illa cenſuerunt, putem, an miſeros? Dicerem urbanos, ſi ſenatum deceret urbanitas. Miſeros ergo? ſed nemo tam miſer eſt, ut illa cogatur. Ambitio ergo, & procedendi libido? ſed quis adeò demens, ut per ſuum, per publicum dedecus procedere vellet in eâ civitate, in quâ hic eſſet uſus florentiſſimæ dignitatis, ut primus in ſenatu laudare Pallantem poſſet? Mitto quòd Pallanti ſervo *prætoria ornamenta offeruntur*: quippe offeruntur a ſervis: mitto quòd cenſent, *Non exhortandum modò, verùm etiam compellendum ad uſum aureorum anulorum*. Erat enim contra

[1] Hæc epiſtola, ut & ea, quam ſuprà attulimus ex libro VII, 29, illuſtrat Tacitum Annal. XII, 53. & infamiam Claudianorum temporum incredibilemque libertorum potentiam demonſtrat.

[2] Gallicæ monetæ libras 2,918,348.

majestatem senatûs, si ferreis prætorius uteretur. Levia hæc & transeunda: illa memoranda, quòd *nomine Pallantis senatus* (nec expiata postea curia est) *Pallantis nomine senatus gratias agit Cæsari, quòd & ipse cum summo honore mentionem ejus prosecutus esset, & senatui facultatem fecisset testandi erga eum benevolentiam suam.* Quid enim senatui pulchrius, quàm ut erga Pallantem satis gratus videretur? Additur, *Ut Pallas, cui se omnes pro virili parte obligatos fatentur, singularis fidei, singularis industriæ fructum meritissimò ferat.* Prolatos imperii fines, redditos exercitus reipublicæ credas. Adstruitur his, *Cùm senatui populoque Romano liberalitatis gratior repræsentari nulla materia possit, quàm si abstinentissimi fidelissimique custodis Principalium opum facultates adjuvare contigisset.* Hoc tunc votum senatûs, hoc præcipuum gaudium populi, hæc liberalitatis materia gratissima, si Pallantis facultates adjuvare publicarum opum egestione contingeret. Jam quæ sequuntur, *Voluisse quidem senatum censere dandum ex ærario sestertium centies quinquagies; & quantò ab ejusmodi cupiditatibus remotior ejus animus esset, tantò impensiùs petere a publico parente, ut eum compelleret ad cedendum senatui.* Id verò deerat, ut cum Pallante auctoritate publicâ ageretur; Pallas rogaretur ut senatui cederet; ut illi superbissimæ abstinentiæ Cæsar ipse advocatus esset, ne sestertium centies quinquagies sperneret. Sprevit, quod solum potuit, tantis opibus publicè oblatis, arrogantius facere, quàm si accepisset. Senatus tamen id quoque, similis querenti, laudibus tulit, his quidem verbis: *Sed cùm Princeps optimus, parensque publicus, rogatus a Pallante, eam*

partem sententiæ, quæ pertinebat ad dandum ei ex ærario centies quinquagies sestertium, remitti voluisset, testari senatum & se libenter ac meritò hanc summam inter reliquos honores, ob fidem diligentiamque, Pallanti decernere cœpisse: voluntati tamen Principis sui, cui in nullâ re fas putaret repugnare, in hac quoque re obsequi. Imaginare Pallantem velut intercedentem senatusconsulto, moderantemque honores suos, & sestertium centies quinquagies, ut nimium, recusantem, cum prætoria ornamenta, tamquam minus recepisset. Imaginare Cæsarem liberti precibus, vel potiùs imperio, coram senatu obtemperantem. Imperat enim libertus patrono, quem in senatu rogat. Imaginare senatum usquequaque testantem, meritò libenterque se hanc summam inter reliquos honores Pallanti cœpisse decernere; & perseveraturum fuisse se, nisi obsequeretur Principis voluntati, cui non esset fas in ullâ re repugnare. Ita, ne sestertium centies quinquagies Pallas ex ærario ferret, verecundiâ ipsius, obsequio senatûs opus fuit, in hoc præcipuè non obsecuturi, si in ullâ re putasset fas esse non obsequi. Finem existimas? Manedùm & majora accipe. *Utique, cùm sit utile, Principis benignitatem promptissimam ad laudem præmiaque merentium illustrari ubique, & maximè his locis, quibus incitari ad imitationem præpositi rerum ejus curæ possent, & Pallantis spectatissima fides, atque innocentia exemplo provocare studium tam honestæ æmulationis possit, ea quæ quarto Kalendas Februarias, quæ proximæ fuissent, in amplissimo ordine optimus Princeps recitasset, senatûsque consulta de iis rebus facta in æs inciderentur, idque æs figeretur ad statuam loricatam*

divi Julii. Parum visum, tantorum dedecorum esse curiam testem: delectus est celeberrimus locus, in quo legenda præsentibus, legenda futuris proderentur. Placuit ære signari omnes honores fastidiosissimi mancipii, quosque repudiasset, quosque, quantum ad decernentes pertinet, gessisset. Incisa & insculpta sunt publicis æternisque monumentis prætoria ornamenta Pallantis, sic quasi fœdera antiqua, sic quasi sacræ leges. Tanta Principis, tanta senatûs, tanta Pallantis ipsius.... quid dicam nescio, ut vellent in oculis omnium figi, Pallas insolentiam suam, patientiam Cæsar, humilitatem senatus. Nec puduit rationem turpitudini obtendere; egregiam quidem pulchramque rationem, ut exemplo Pallantis præmiorum ad studium æmulationis ceteri provocarentur. Ea honorum vilitas erat, illorum etiam, quos Pallas non se dignabatur. Inveniebantur tamen honesto loco nati, qui peterent cuperentque, quod dari liberto, promitti servis videbant. Quàm juvat quòd in tempora illa non incidi, quorum sic me, tamquam illis vixerim, pudet! Non dubito similiter affici te. Scio quàm sit tibi vivus & ingenuus animus: ideo facilius est, ut me, quamquam indignatione quibusdam in locis fortasse ultra epistolæ modum extulerim, parum doluisse, quàm nimis, credas. Vale.

LIBR. VIII. EP. VII.

PLINIUS TACITO SUO S.

NEQUE ut magiſtro magiſter, neque ut diſcipulo diſcipulus (ſic enim ſcribis) ſed ut diſcipulo magiſter (nam tu magiſter, ego contrà ; atque ideo tu in ſcholam revocas, ego adhuc Saturnalia extendo) librum miſiſti. Num potui longiùs hyperbatòn [1] facere, atque hoc ipſo probare eum eſſe me, qui non modò magiſter tuus, ſed ne diſcipulus quidem debeam dici? Sumam tamen perſonam magiſtri; exeramque in librum tuum jus, quod dediſti; eò liberiùs, quòd nihil ex meis interim miſſurus ſum tibi, in quo te ulciſcaris. Vale.

LIBR. IX. EP. X.

PLINIUS TACITO SUO S[2].

CUPIO præceptis tuis parere; ſed aprorum tanta penuria eſt, ut Minervæ & Dianæ, quas ais pariter colendas, convenire non

[1] Hyperbaton eſt parentheſis, cujus frequens longuſque uſus tironum eſt, non verò magiſtrorum in arte ſcribendi.

[2] Hæc eſt epiſtola, quam quidam Tacito vindicant, ut jam monui in Præfatione pag. *xix*, voluntque eam a Tacito fuiſſe ſcriptam, ut reſponderet Plinii epiſtolæ I, 6, quam ſuprà retuli. Inde Stephanus, Gryphius, Catanæus, epiſtolam inſcripſere: *Cornelius Tacitus C. Plinio ſuo S.* Contrà Caſaubonus, quem Cellarius aliique ſunt ſecuti, exiſtimant hac epiſtolâ Plinium reſpondiſſe Taciti epiſtolæ, quæ non exſtat. Perperam in quibuſdam editionibus inſcriptum, *Cornelio Tacito C. Plinius.*

possit. Itaque Minervæ tantùm serviendum est, delicatè tamen, ut in secessu, & æstate. In viâ planè nonnulla leviora, statimque delenda, eâ garrulitate, quâ sermones in vehiculo seruntur, extendi. His quædam addidi in villâ, cùm aliud non liberet. Itaque poemata quiescunt, quæ tu inter nemora & lucos commodissimè perfici putas. Oratiunculam unam, alteram retractavi; quamquam id genus operis inamabile, inamœnum, magisque laboribus ruris, quàm voluptatibus simile. Vale.

LIBR. IX. EP. XIV.

PLINIUS TACITO SUO S.

NEC ipse tibi plaudis, & ego nihil magis ex fide, quàm de te scribo. Posteris an aliqua cura nostrî, nescio: nos certè meremur, ut sit aliqua, non dico ingenio (id enim superbum) sed studio, & labore, & reverentiâ posterorum. Pergamus modò itinere instituto, quod ut paucos in lucem famamque provexit, ita multos e tenebris & silentio protulit. Vale.

LIBR. IX. EP. XXIII.

PLINIUS MAXIMO SUO S.

FREQUENTER agenti mihi evenit, ut centumviri, cùm diu se intra judicum auctoritatem gravitatemque tenuissent, omnes repentè quasi victi coactique consurgerent laudarentque. Frequenter e senatu famam, qualem maximè optaveram, retuli: num-

quam tamen majorem cepi voluptatem, quàm nuper ex ſermone Cornelii Taciti. Narrabat ſediſſe ſe cum quodam Circenſibus proximis: hunc poſt varios eruditoſque ſermones requiſiſſe, *Italicus es, an provincialis?* ſe reſpondiſſe, *Noſti me, & quidem ex ſtudiis.* Ad hoc illum: *Tacitus es, an Plinius?* Exprimere non poſſum, quàm ſit jucundum mihi, quòd nomina noſtra, quaſi literarum propria, non hominum, literis redduntur; quòd uterque noſtrûm his etiam ex ſtudiis notus, quibus aliter ignotus eſt. Accidit aliud ante pauculos dies ſimile. Recumbebat mecum vir egregius Fabius Rufinus, ſuper eum municeps ipſius, qui illo die primùm venerat in Urbem: cui Rufinus, demonſtrans me, *Vides hunc?* Multa deinde de ſtudiis noſtris. Et ille, *Plinius eſt*, inquit. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. An ſi Demoſthenes jure lætatus eſt, quòd illum anus Attica ita noſcitavit, Οὗτός ἐστι Δημοσθένης! ego celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego verò & gaudeo, & gaudere me dico. Neque enim vereor, ne jactantior videar, cùm de me aliorum judicium, non meum profero; præſertim apud te, qui nec ullius invides laudibus, & faves noſtris. Vale.

SCHOLIASTES Juvenalis.

Juvenal. Satyr. II, 99.

Ille tenet ſpeculum pathici geſtamen Othonis.

Scholiaſtes: Occiſo Galbâ Imperatore, Otho invaſit imperium: qui tam probroſæ curæ in poliendâ formâ fuit, ut humecto

pane faciem liniret ad sollicitandum candorem : utebatur & speculo. Hunc incomparabilis vitæ bello civili Vitellius vicit apud Bebryaci campum. Horum bellum scripsit Cornelius [1] ; scripsit & Pompeius Planta, qui ait Bebryacum vicum esse a Cremonâ vicesimo lapide.

Juvenal. Satyr. V, 108.

Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis
A Senecâ, quæ Piso bonus, quæ Cotta solebat
Largiri.

Scholiastes in hæc verba, a Senecâ : Hic sub Claudio quasi conscius adulteriorum Juliæ, Germanici filiæ, in Corsicam relegatus, post triennium revocatus est. Qui etsi magno desiderio Athenas tenderet, ab Agrippinâ tamen erudiendo Neroni in palatium adductus, sævum immanemque natum & sensit citò, & mitigavit : inter familiares solitus dicere : *Non fore sævo illi leoni, quin gustato semel hominis cruore, ingenita redeat sævitia.* Huic postremò, quòd habitus esset inter conscios conjurationis Pisonianæ, Nero per tribunum ultimam necessitatem denuntiavit. Hic interritus, amicorum animos, quibus jam ejus casus lacrimas exciverat, ad firmitudinem revocavit, rogitans : *Ubi præcepta sapientiæ? ubi tot per annos meditata ratio adversùs imminentia? cui præterea ignota fuerit Neronis sævitia? neque aliud esse post matrem fratremque interfectos, quàm ut educatoris præceptorisque necem adjiceret* [2]. Deinde sibi venas

1 Cornelius Tacitus.
2 Scholiastes hæc exscripsit ex Taciti Annal. XV, 62.

præſecans, crurumque venas abrumpens, & durante tractu lentitudineque mortis, hauſto veneno, & poſtremò calidæ aquæ ſtagnum introiens, exanimatus eſt.

Juvenal. Satyr. XIV, 101.

Tradidit arcano quodcumque volumine Moſes.

Scholiaſtes : Moyſes ſacerdos, vel rex ejus gentis, aut ipſius quidem religionis inventor: cujus Cornelius etiam Tacitus meminit [1].

POMPONIUS SABINUS, Grammaticus.

CORNELIUS TACITUS appellat ſcripta Mæcenatis *calamiſtros* [2].

FULGENTIUS PLANCIADES, Grammaticus.

ELOGIUM eſt hereditas in malo. Cornelius Tacitus libro Facetiarum [3] : *Cæſi itaque morum elogio in filiis relicto.*

TERTULLIANUS

Apologetic. adverſùs Gentes cap. 16.

SOMNIASTIS caput aſininum eſſe Deum noſtrum. Hanc Cornelius Tacitus ſuſpicionem ejuſmodi inſeruit. Is enim in quintâ Hiſtoriarum ſuarum bellum Judaicum exor-

1 Tacit. Hiſt. V, 3 & ſeqq.

2 Ita appellantur a Tacito in Dialog. de Oratoribus cap. 26.

3 Liber ille periit, ut jam monuimus in Præfatione, pag. *xvij*. Julius Cæſar aliique viri præſtantiſſimi Facetias quoque collegerant. Haud miror idem Tacito placuiſſe.

ſus ab origine gentis, etiam de ipsâ tam origine, quàm de nomine & religione gentis, quæ voluit, argumentatus, Judæos refert Ægypto expeditos, ſive, ut putavit, extorres, vaſtis Arabiæ in locis aquarum egentiſſimis, cùm ſiti macerarentur, onagris, qui fortè de paſtu potum petituri æſtimabantur, indicibus fontis uſos, ob eam gratiam conſimilis beſtiæ ſuperficiem conſecraſſe [1]. Atque ita inde præſumptum opinor, nos quoque ut religionis Judaicæ propinquos, eidem ſimulacro initiari. At enim idem Cornelius Tacitus, ſanè ille mendaciorum loquaciſſimus, in eâdem Hiſtoriâ refert Cn. Pompeium, cùm Hieruſalem cepiſſet, propptereaque templum adiſſet ſpeculandis Judaicæ religionis arcanis, nullum illic reperiſſe ſimulacrum [2]: & utique, ſi id colebatur, nuſquam magis quàm in ſacrario ſuo exhiberetur, eò magis, quia nec verebatur extraneos arbitros quamquam vana cultura. Solis enim ſacerdotibus adire licitum, & conſpectus ceterorum velo oppaſſo interdicebatur.

FLAVIUS VOPISCUS

in Aureliano cap. 2.

QUONIAM ſermo nobis de Trebellio Pollione, qui a duobus Philippis uſque ad divum Claudium, & ejus fratrem Quintillum, Imperatores tam claros quàm obſcuros memoriæ prodidit, in eodem vehiculo fuit, aſſerente Tiberiano quòd Pollio multa incuriosè, multa breviter prodidiſſet: me contrà dicente, neminem ſcriptorum, quantùm ad

[1] Tacit. Hiſt. V, 3 & 4. | [2] Tacit. Hiſt. V, 9.

Historiam pertinet, non aliquid esse mentitum: prodente quin etiam in quo Livius, in quo Sallustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo denique Trogus manifestis testibus convincerentur: pedibus in sententiam transitum faciens, ac manum porrigens, jocando præterea: Scribe, inquit, ut libet: securus, quod velis dicas, habiturus mendaciorum comites, quos historicæ eloquentiæ miramur auctores.

IDEM *in Tacito cap.* 10.

CORNELIUM TACITUM, scriptorem Historiæ Augustæ, quòd parentem suum eumdem diceret, in omnibus bibliothecis collocari jussit *Tacitus* Imperator. Et ne lectorum incuriâ deperiret, librum per annos singulos decies describi publicitùs in evicis [1] archiis jussit, & in bibliothecis poni.

IDEM *in Probo cap.* 2.

MIHI quidem id animi fuit, non ut Sallustios, Livios, Tacitos, Trogos, atque omnes disertissimos imitarer viros in vitâ Principum & temporibus differendis, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, Fabium Marcellinum, Gargillium Martialem, Julium Capitolinum, Ælium Lampridium, ceterosque qui hæc & talia non tam disertè, quàm verè memoriæ tradiderunt.

[1] Corruptè pro *cunctis* vel *civicis*.

S. HIERONYMUS

in Commentar. in caput XIV Zachariæ.

HÆC omnia pleniſſimè Joſephus, qui Judaicam ſcripſit Hiſtoriam; & multò majora, quàm legimus in Prophetis, eos ſuſtinuiſſe commemorat. Cornelius quoque Tacitus, qui poſt Auguſtum uſque ad mortem Domitiani vitas Cæſarum triginta voluminibus [1] exaravit.

PAULUS OROSIUS.

Hiſtor. I, 5.

ANTE annos Urbis conditæ mille centum ſexaginta, confinem Arabiæ regionem, quæ tunc Pentapolis vocabatur, arſiſſe penitus igne cæleſti, inter alios etiam Cornelius Tacitus refert, qui ſic ait: *Haud procul inde campi, quos ferunt olim uberes, magniſque urbibus habitatos, fulminum jactu arſiſſe: ſed & adhuc manere veſtigia; terramque ipſam ſpecie ſolidam, vim frugiferam perdidiſſe* [2]. Et cùm hoc loco nihil de incenſis propter peccata hominum civitatibus, quaſi ignarus, expreſſerit, paullo pòſt, velut oblitus conſilii, ſubjicit & dicit: *Ego ſicut inclitas quondam urbes igne cæleſti flagraſſe conceſſerim, ita halitu lacûs infici terram & corrumpi reor* [3]. Quo dicto, invitus

1 Inde patet quanta Taciti pars perierit. Ex hoc quoque loco intelligere eſt Tacitum XVI Annalium, & XIV Hiſtoriarum libros ſcripſiſſe. Ob civilium quidem bellorum motus longiora fuere Hiſtoriarum initia: brevior autem finis, ut illorum temporum tranquillitas ferebat.

2 Hæc habet Tacit. Hiſt. V, 7.

3 Tacit. ibid.

licèt, de exustis urbibus, quæ procul dubio peccatorum noxâ conflagraverunt, & scisse se, & concessisse confessus, palam prodidit non sibi cognitionis fidem defuisse, sed exprimendæ fidei voluntatem.

IDEM *Histor. I*, 10.

ANNO ante Urbem conditam octingentesimo quinto, infanda Ægyptiis mala, atque intolerabiles plagas incubuisse Pompeius Corneliusque testantur: qui quidem, cùm hæc ambo de Judæis referenda proponant, aliquantulum me pro suâ diversitate moverunt. Ait enim Pompeius, sive Justinus [1], hoc modò: *Ægyptii cùm scabiem & vitiliginem paterentur, responso moniti, Moysen cum ægris, ne pestis ad plures serperet, terminis Ægypti pellunt. Dux igitur exsulum factus sacra Ægyptiorum furto abstulit: quæ armis repetentes Ægyptii, domum redire tempestatibus compulsi sunt.* At verò Cornelius de eâdem re sic ait: *Plurimi auctores consentiunt, ortâ per Ægyptum tabe, quæ corpora fœdaret, regem Bocchorim, adito Ammonis oraculo, remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum, ut invisum diis, alias in terras avehere jussum: sic conquisitum collectumque vulgus, postquam vastis locis relictum sit, cetèris per lacrimas torpentibus, Moysen, unum exsulum, monuisse, ne quam deorum hominumve opem exspectarent; sed sibimet duci cælesti crederent, primo cujus auxilio præsentes miserias pepulissent* [2]. Itaque Cornelius dicit, quòd, ipsis Ægyptiis cogentibus, Judæi in

[1] Justinus, qui Historias Trogi Pompeii breviores fecit, hæc prodidit libr. XXXVI, 2.

[2] Hæc descripta ex Tacit. Hist. V, 3.

deserta propulsi sint : & postea subjungit incautè quòd ope Moysis, ducis in Ægypto, miserias pepulissent. Quâ re ostenditur quædam, quæ per Moysen strenuè acta sunt, fuisse celata. Item Justinus asserit pulsum æquè cum populo Moysen sacra Ægyptiorum fuisse furatum : quæ Ægyptios armis recipere molientes, coactos tempestatibus ac repulsos domum redisse. Et hìc aliquid amplius, etsi non totum, prodidit, quod ille celavit. Quapropter quia Moysi, magno illi duci, testimonium ambo dixerunt, ab ipso sicut per eum & gesta & dicta sunt, proferentur.

IDEM *Histor. VII*, 3.

ANNO imperii Cæsaris *Augusti* quadragesimo octavo, adeò dira Romanos fames consecuta est, ut Cæsar lanistarum familias, omnesque peregrinos, servorumque maximas copias, exceptis medicis & præceptoribus, trudi Urbe præceperit. Ita peccante Principe in sanctum Dei, & correpto per famem populo, quantitatem offensionis qualitas ultionis ostendit. Deinde ut verbis Cornelii Taciti [1] loquar: *Sene Augusto, Janus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos novæ gentes sæpe ex usu, & aliquando cum damno quærun-tur, usque ad Vespasiani duravit imperium* [2]. Huc

[1] Verba hæc Taciti Orosius excerpsit ex deperditis Historiarum libris. Janum a Vespasiano clausum diximus in Supplemento libri Historiarum V, 52. Tom. V. pag. 63.

[2] Janum Nero clauserat, ut testantur ejus nummi inscripti PACE PR TERRA MARIQ PARTA IANVM CLVSIT. At hæc adulatoria esse fortè monuerat Tacitus; ni fortè id tacuisset, quòd *tam nullo quàm residuo bello* Janum Nero clauserat. Vide Suetonium in Nerone, cap. 13.

usque Cornelius. Ceterùm tunc captâ eversâque urbe Hierosolymorum, sicut Prophetæ prænuntiaverunt, exstinctisque Judæis, Titus, qui ad vindicandum domini nostri Jesu Christi sanguinem judicio Dei fuerat ordinatus, victor triumphans cum Vespasiano patre Janum clausit.

IDEM *Histor. VII*, 9.

DC millia Judæorum eo, *Judaico*, bello interfecta [1] Cornelius & Suetonius referunt.

IDEM *Histor. VII*, 10.

BELLUM adversùm Germanos & Dacos per legatos gessit *Domitianus* pari reipublicæ pernicie; cùm & in Urbe ipse senatum populumque laniaret, & foris malè circumactum exercitum assiduâ hostes cæde conficerent. Nam quanta fuerint Diurpanei, Dacorum regis, cum Fusco duce prœlia, quantæque Romanorum clades, longo contextu evolverem, nisi Cornelius Tacitus, qui hanc historiam diligentissimè contexuit, *de reticendo interfectorum numero, & Sallustium Crispum, & alios auctores quamplurimos sanxisse, & se ipsum idem potissimùm elegisse* [2] dixisset.

[1] Sexcenta millia obsessorum, non interfectorum dixit Tacitus Hist. V, 13. Illum autem interfectorum numerum habet Eusebius, non Suetonius. Fortè & illum habebat Tacitus in amissis Historiarum libris.

[2] Hæc adhuc Orosius excerpsit ex deperditis Historiarum libris, quibus Tacitus res Domitiani composuerat. De Diurpanei bello diximus in Appendice Chronologicâ, Tom. V. pag. 105 & seq.

SULPITIUS SEVERUS

Histor. sacræ libr. II.

ID tantùm annotasse contentus sum hunc *Neronem* per omnia fœdissima & crudelissima eò processisse, ut matrem interficeret: pòst etiam Pythagoræ cuidam [1] in modum solemnium conjugiorum nuberet. Inditumque imperatori flammeum: dos & genialis thorus, & faces nuptiales, cuncta denique, quæ vel in feminis non sine verecundiâ conspiciuntur, spectata.

IDEM *ibid.*

INTEREA abundante jam Christianorum multitudine, accidit ut Roma incendio conflagraret, Nerone apud Antium constituto. Sed opinio omnium invidiam incendii in Principem retorquebat; credebaturque Imperator gloriam innovandæ Urbis quæsisse. Neque ullâ re Nero efficiebat, quin ab eo jussum incendium [2] putaretur. Igitur vertit invidiam in Christianos, actæque in innoxios crudelissimæ quæstiones: quin & novæ mortes excogitatæ, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent. Multi crucibus affixi, aut flammâ usti. Plerique in id reservati, ut cùm defecisset dies, in usum nocturni luminis uterentur.

1 Hæc ferme totidem verbis Tacitus Annal. XV, 37.

2 Hæc omnia deprompta e Tacito Annal. XV, 40 & 44.

APOLLINARIS SIDONIUS.

Epistol. IV, 14.

SIDONIUS Polemio [1] suo salutem. C. Tacitus unus e majoribus tuis, Ulpianorum temporum consularis, sub verbis cujuspiam Germanici ducis in Historiâ suâ retulit, dicens : *Cum Vespasiano mihi vetus amicitia, &, dum privatus esset, amici vocabamur* [2].

IDEM *Epistol. IV*, 22.

SIDONIUS Leoni [3] suo salutem. Vir magnificus Hesperius, gemma amicorum literarumque, nuper urbe cùm rediit e Tolosatium, præcipere te dixit, ut epistolarum curam, jam terminatis libris earum, converteremus ad stylum Historiæ. Reverentiâ summâ, summo & affectu, talem atque tantam sententiam amplector. Idoneum quippe pronuncias ad majora opera, quem mediocria putas deserere debere. Sed quod fatendum est, faciliùs audeo hujusmodi suspicere judicium, quàm suscipere consilium. Res quidem digna, quam tu juberes : sed non minùs digna, quam faceres. Namque, & antiquitus, cùm C. Cornelius C. Secundo [4] paria suasisset, ipse postmodum, quod in-

[1] De Polemio jam dictum in Præfatione p. XXVI. Vir fuit plurimarum literarum & Platonicæ philosophiæ studiosus. Vide Sidonium in carminibus XIV & XV.

[2] Tacit. Hist. V, 26.

[3] Leo Eurici & Alarici, regum Gothorum, consiliarius, eloquentiæ, poeticæ & politicæ artis studiis clarus ut ferebant hæc tempora; ideoque laudatissimus.

[4] Plinio. Hac de re dictum in Præfatione, pag. *xij*.

junxit, arripuit. Idque ab exemplo nunc me meliùs aggrederis, quia & ego Plinio, ut discipulus assurgo, & tu vetusto genere narrandi jure Cornelium antevenis; qui sæculo nostro si revivisceret, teque, qualis in literis & quantus habeare, conspicaretur, modò veriùs Tacitus esset.

IDEM *in Panegyrico ad Anthemium Augustum.*

Carmine II. vers. 190.

Quâ Crispus brevitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo fulmine Quintilianus,
Quâ pompâ Tacitus numquam sine laude loquendus.

IDEM *ad Consentium V. C. civem Narbonensem, in laudibus urbis Narbonis.*

Carmine XXIII. vers. 146.

Quid vos eloquii canam Latini,
Arpinas, Patavine, Mantuane,
Et te comica qui doces, Terenti?
Et te, tempore qui satus severo,
Graïos, Plaute, sales lepore transis?
Et te multimodâ satis verendum
Scriptorem numerositate, Varro?
Et te, qui brevitate, Crispe, polles?
Et te, qui pro ingenio fluente, nulli,
Corneli Tacite, es tacendus ori?

CASSIODORUS

Variarum Epist. V, 2.

HÆSTIS [1] Theodericus rex [2]. Illo & illo [3] legatis vestris venientibus, grande vos studium notitiæ nostræ habuisse cognovimus; ut in Oceani litoribus constituti, cum nostrâ mente jungamini: suavis nobis admodum & grata petitio; ut ad vos perveniret fama nostra, ad quos nulla potuimus destinare mandata. Amate jam cognitum, quem requisistis ambientes ignotum. Nam inter tot gentes viam præsumere, non est aliquid facile concupisse. Et ideo salutatione vos affectuosâ requirentes, indicamus succina, quæ a vobis per harum portitores dicta sunt [4], grato animo fuisse suscepta: quæ ad vos Oceani unda descendens, hanc levissimam substantiam, sicut & vestrorum relatio continebat, exportat: sed unde veniat, incognitum vos habere dixerunt, quam ante omnes homines, patriâ vestrâ offerente, suscipitis. Hoc, quodam Cornelio [5] scribente, legitur in interioribus insulis Oceani ex arboris succo defluens, unde & succinum dicitur, paulatim Solis ardore coalescere. Fit enim sudatile metallum teneritudo perspicua: modò croceo colore rubens, modò flammeâ

[1] Ii sunt Æstii, Suevici maris accolæ, quos memorat Tacitus de moribus Germanorum, cap. 45.

[2] Theodericus, aut Theodoricus, Gothorum in Italiâ regnum instituit anno 493.

[3] Hæc posita pro legatorum nominibus.

[4] Meliùs: *per horum portitores ducta sunt.*

[5] Hanc quidem succini originem, sed multò elegantiùs, prodidit Tacitus de Moribus Germanorum, cap. 45. Pro *quodam* fortè legendum *quondam*.

claritate pinguescens: ut cùm in maris fuerit delapsa confinio, æstu alternante purgata, vestris litoribus tradatur exposita. Quod ideo judicavimus indicandum, ne omnino putetis notitiam nostram fugere, quod occultum creditis vos habere. Proinde requirite nos sæpius per vias, quas amor vester aperuit. Quia semper prodest divitum regum acquisita concordia; qui dum parvo munere leniuntur, majore semper compensatione prospiciunt. Aliqua vobis etiam per legatos vestros verbo mandavimus; per quos quæ grata esse debeant, nos destinasse declaramus.

JORNANDES

de Rebus Geticis I, 2.

REFERT Strabo [1], Græcorum nobilis scriptor, tantas illam, *Britanniam*, exhalare nebulas, madefactâ humo Oceani crebris excursibus, ut subtectus sol per illum pæne totum fœdiorem, qui serenus est, diem negetur aspectui, noctemque clariorem. In extremâ ejus parte Memmâ [2], quam Cornelius [3] etiam Annalium scriptor narrat metallis plurimis copiosam, herbis frequentem, & his feraciorem omnibus, quia pecora magis, quàm homines alat. Labi verò per eam & multa quàm maxima, relabique flumina,

1 Strabo IV, pag. 138.

2 Juxta eruditum Camden, *Britannia*, pag. 153, Memma est pars illa provinciæ Cornubiæ, *Cornwal*, quæ nunc *Meneg* dicitur, prope Ocrinum promontorium, nunc *le Cap Lézard*.

3 Nonnulla ex his refert Tacitus in Vit. Agric. cap. 11 & 12. Cetera, ut opinor, Jornandes exscripsit ex deperditis Annalium libris, quibus Tacitus Britannicam Claudii expeditionem narraverat.

gemmas, margaritasque volventia. Sylorum [1] colorati vultus, torto plerique crine & nigro nascuntur. Calidoniam [2] verò incolentibus rutilæ comæ, corpora magna, sed fluida; qui Gallis, sive Hispanis, quibusque attenduntur, assimiles. Unde conjectavere nonnulli, quòd ex his accolas continuò vocatos acceperit. Inculti æquè omnes populi regesque populorum. Cunctos tamen in Calidoniorum Memmatarumque nomina concessisse auctor est Dio [3] celeberrimus scriptor Annalium.

JOANNES SARESBERIENSIS

in Polycratico VIII, 18.

QUÆ si quis diligentiùs recenseri voluerit, legat ea quæ Trogus Pompeius, Josephus, Egesippus, Suetonius, Q. Curtius, Cornelius Tacitus, T. Livius, Serenus, & Tranquillus, & alii Historici, quos enumerare longum est, suis comprehenderunt Historiis.

1 Veriùs *Silurum*. Vide Vitam Agricolæ, cap. 11.

2 Potiùs *Caledoniam*. Vide Tacitum, ibid.

3 Hæc quidem habet Dio LXXVI, pag. 866. Sed Mæatæ, non verò Memmatæ ab illo vocantur Καληδόνιοι ϰ̀ Μαιάται.

C. PLINIUS SECUNDUS

Hist. Nat. VII, 16.

De Cornelio Tacito, *ut videtur, patre C. Cornelii Taciti, Historici.*

INVENIMUS in monumentis, Salamine Euthymenis filium, in tria cubita triennio adolevisse [1], incessu tardum, sensu hebetem, & jam puberem factum voce robustâ, absumptum contractione membrorum subitâ, triennio circumacto. Ipsi non pridem vidimus eadem ferme omnia præter pubertatem in filio Cornelii Taciti, equitis Romani, Belgicæ Galliæ rationes procurantis [2]. Ἐκτραπέλους Græci vocant eos: in Latio non habent nomen.

[1] Mallem, *accrevisse*, ut legitur in Mſ. codice optimæ notæ.

[2] Reinesius, *Inscript. Antiq.* pag. 103, memorat veterem Inscriptionem in agro Juliacensi prope *Pattenes* repertam:

APOLLINI.....
RATIONATORIS. HONORE
VSVRVS. SECVNDVM
CORNELIVS VERVS. TACITVS
EREXIT. MONVMENTI. LOCO

Incertum utrùm hæc inscriptio ad Tacitum, de quo agit Plinius, sit referenda. Certè non pertinet ad Tacitum, Historiæ scriptorem, ut voluit Reinesius.

QUINCTILIANUS

de Institutione oratoriâ X, 1.

Cum Servilium Nonianum & Bassum Aufidium memorasset, addit: Supereſt adhuc, & exornat ætatis noſtræ gloriam, vir ſæculorum memoriâ dignus [1], qui olim nominabitur, nunc intelligitur. Habet amatores, nec imitatores, ut libertas, quamquam circumciſis quæ dixiſſet, ei nocuerit. Sed elatum abundè ſpiritum & audaces ſententias deprehendas etiam in iis, quæ manent.

[1] Sunt qui ad Tacitum hæc referant. Quod tamen improbabile minimè crediderim. Quinctilianus enim ſub Domitiano Principe ſcripſit, cùm neque Annales, neque Hiſtorias Tacitus condiderat. Haud feliciores ſunt, qui ea de Plinio intelligunt. Ad aliquem horum temporum ſcriptorem, cujus opera perierint, pertinere potiùs mihi videntur.

C. CORNELII

C. CORNELII
TACITI
ANNALES.

BREVIARIUM LIBRI PRIMI.

I. ROMANARUM *rerum ſtatus ab Urbe conditâ ad Auguſti exceſſum.* V. *Tiberius imperium ſuſcipit, tardè, & cupidinem diſſimulans. Roma in ſervitium ruit.* XVI. *Pannonicas legiones tres ſeditio gravis inceſſit. Ea, miſſo Druſo, Tiberii filio, ægre componitur.* XXXI. *Idem in Germaniâ inferiore motus, qui conſedit, non ſine ſanguine & cæde.* L. *Germanicus Cæſar in hoſtem ducit: eâque expeditione Marſi, Tubantes, Bructeri, Uſipetes vaſtati, aut cæſi.* LIII. *Julia, Auguſti filia, Rhegii vitam finiit.* LIV. *Sodales in honorem Auguſti, & ludi Auguſtales inſtituti.* LV. *Germanicus iterum Rhenum tranſmittit, in Cattos ducit: agros,*

domos, homines, vastat, urit, cædit: Segestem obsidione Arminii liberat. Ob hæc imperator consalutatus. LIX. *Bellum deinde in Cheruscos gestum. Reliquiæ Vari & militum lectæ: supremaque iis soluta.* LXIII. *Romani in reditu, sub Cæcinâ duce, periclitati. Hostes tamen prosperâ eruptione fusi, fugati.* LXXII. *Majestatis lex reducta, & aspere exercita.* LXXVI. *Tiberis inundat.* LXXVII. *Theatri licentia erumpit: & per eam causam decreta patrum expressa ad coercendos histriones.* LXXIX. *Postremò actum de subducendis Tiberi aquis. Eoque nomine querelæ civitatum Italiæ, & legationes.*

Hæc biennio fere gesta.

A. U. C.	J. C.		
DCCLXVII.	14	Coss.	Sexto Pompeio; Sexto Appuleio.
DCCLXVIII.	15	Coss.	Druso Cæsare, C. Norbano Flacco.

C. CORNELII *TACITI* ANNALES.

LIBER PRIMUS.

URBEM ROMAM a principio reges habuere. Libertatem & consulatum L. Brutus instituit. Dictaturæ ad tempus sumebantur : neque decemviralis potestas ultra biennium, neque tribunorum militum consulare jus diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio : & Pompeii Crassique potentia, citò in Cæsarem; Lepidi, atque Antonii arma, in Augustum cessere; qui cuncta discordiis civilibus fessa, nomine *Principis* sub

imperium accepit. Sed veteris populi Romani prospera, vel adversa, claris scriptoribus memorata sunt: temporibusque Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrerentur. Tiberii, Caiique, & Claudii, ac Neronis res, florentibus ipsis, ob metum falsæ; postquam occiderant, recentibus odiis compositæ sunt. Inde consilium mihi pauca de Augusto, & extrema tradere: mox Tiberii principatum, & cetera, sine irâ & studio, quorum causas procul habeo.

II. POSTQUAM, Bruto & Cassio cæsis, nulla jam publica arma; Pompeius apud Siciliam oppressus; exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Julianis quidem partibus, nisi Cæsar, dux reliquus: posito *triumviri* nomine, consulem se ferens, & ad tuendam plebem tribunicio jure contentum; ubi militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otii pellexit, insurgere paullatim, munia senatûs, magistratuum, legum in se trahere, nullo adversante; cum ferocissimi per acies, aut proscriptione cecidissent; ceteri nobilium, quantò quis servitio promptior, opibus & honoribus extollerentur; ac novis ex rebus aucti, tuta &

præſentia, quàm vetera & periculoſa mallent. Neque provinciæ illum rerum ſtatum abnuebant, ſuſpecto ſenatûs populique imperio ob certamina potentium, & avaritiam magiſtratuum: invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, poſtremò pecuniâ turbabantur.

III. CETERUM Auguſtus ſubſidia dominationi Claudium Marcellum, ſororis filium, admodum adoleſcentem, pontificatu & curuli ædilitate; M. Agrippam, ignobilem loco, bonum militiâ, & victoriæ ſocium, geminatis conſulatibus extulit; mox defuncto Marcello, generum ſumpſit: Tiberium Neronem, & Claudium Druſum, privignos, imperatoriis nominibus auxit, integrâ etiamdum domo ſuâ. Nam genitos Agrippâ, Caium ac Lucium, in familiam Cæſarum induxerat; necdum poſitâ puerili prætextâ, *principes juventutis* appellari, deſtinari conſules, ſpecie recuſantis flagrantiſſimè cupiverat. Ut Agrippa vitâ conceſſit, L. Cæſarem euntem ad Hiſpanienſes exercitus, Caium remeantem Armeniâ, & vulnere invalidum, mors fato propera, vel novercæ Liviæ dolus abſtulit; Druſoque pridem exſtincto, Nero ſolus e privignis erat: illuc cuncta vergere: filius,

collega imperii, consors tribuniciæ potestatis adsumitur, omnesque per exercitus ostentatur: non obscuris, ut antea, matris artibus, sed palam hortatu. Nam senem Augustum devinxerat adeò, uti nepotem unicum, Agrippam Postumum, in insulam Planasiam projiceret: rudem sanè bonarum artium, & robore corporis stolidè ferocem, nullius tamen flagitii compertum. At herculè Germanicum Druso ortum, octo apud Rhenum legionibus imposuit, adsciríque per adoptionem a Tiberio jussit, quamquam esset in domo Tiberii filius juvenis, sed quò pluribus munimentis insisteret. Bellum eâ tempestate nullum, nisi adversùs Germanos supererat: abolendæ magis infamiæ, ob amissum cum Quinctilio Varo exercitum, quàm cupidine proferendi imperii, aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ: eadem magistratuum vocabula. Juniores post Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella civium nati: quotusquisque reliquus, qui rempublicam vidisset?

IV. IGITUR verso civitatis statu, nihil usquam prisci & integri moris: omnes, exutâ æqualitate, jussa principis aspectare: nullâ in præsens formidine,

dum Augustus ætate validus, seque & domum & pacem sustentavit. Postquam provecta jam senectus, ægro & corpore fatigabatur, aderatque finis, & spes novæ: pauci bona libertatis incassum disserere, plures bellum pavescere, alii cupere; pars multò maxima imminentes dominos variis rumoribus differebant. « Trucem Agrippam, & ignominiâ accensum; non ætate, neque rerum experientiâ tantæ moli parem. Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bello: sed vetere atque insitâ Claudiæ familiæ superbiâ; multaque indicia sævitiæ, quamquam premantur, erumpere. Hunc & primâ ab infantiâ eductum in domo regnatrice: congestos juveni consulatus, triumphos: ne iis quidem annis, quibus Rhodi specie secessûs exsulem egerit, aliquid quàm iram, & simulationem, & secretas libidines meditatum. Accedere matrem muliebri impotentiâ: serviendum feminæ, duobusque insuper adolescentibus, qui rempublicam interim premant, quandoque distrahant ».

A. U. C. 767. J. C. 14.

V. HÆC atque talia agitantibus, gravescere valetudo Augusti: & quidam scelus uxoris suspectabant. Quippe rumor

A. U. C. 767. J. C. 14.

incesserat, paucos ante menses, Augustum, electis consciis, & comite uno Fabio Maximo, Planasiam vectum, ad visendum Agrippam. Multas illic utrimque lacrimas, & signa caritatis, spemque ex eo, fore ut juvenis penatibus avi redderetur: quod Maximum uxori Marciæ aperuisse: illam Liviæ: gnarum id Cæsari: neque multò pòst, exstincto Maximo (*dubium an quæsitâ morte) auditos in funere ejus, Marciæ gemitus semet incusantis, « quòd causa exitii » marito fuisset ». Utcumque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Tiberius, properis matris literis accitur: neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit. Acribus namque custodiis domum, & vias sepserat Livia: lætique interdum nuntii vulgabantur, donec provisis, quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit.

VI. PRIMUM facinus novi principatûs fuit, Postumi Agrippæ cædes: quem ignarum inermumque, quamvis firmatus animo, centurio ægre confecit. Nihil de eâ re Tiberius apud senatum disseruit. Patris jussa simulabat, quibus præscrip-

fiſſet tribuno cuſtodiæ adpoſito, « ne » cunctaretur Agrippam morte adficere, » quandoque ipſe ſupremum diem ex- » pleviſſet ». Multa ſine dubio ſævaque Auguſtus de moribus adoleſcentis queſtus, ut exſilium ejus ſenatuſconſulto ſanciretur, perfecerat: ceterùm in nullius umquam ſuorum necem duravit: neque mortem nepoti pro ſecuritate privigni inlatam, credibile erat. Propius vero, Tiberium ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, ſuſpecti & inviſi juvenis cædem feſtinaviſſe. Nuntianti centurioni, ut mos militiæ, « factum eſſe » quod imperaſſet » : « neque imperaſſe » ſeſe, & rationem facti reddendam » apud ſenatum », reſpondit. Quod poſtquam Salluſtius Criſpus, particeps ſecretorum (is ad tribunum miſerat codicillos) comperit; metuens ne reus ſubderetur, juxtà periculoſo ficta ſeu vera promeret, monuit Liviam, « ne arcana » domûs, ne conſilia amicorum, mini- » ſteria militum vulgarentur: neve Ti- » berius vim principatûs reſolveret, » cuncta ad ſenatum vocando. Eam con- » ditionem eſſe imperandi, ut non aliter » ratio conſtet, quàm ſi uni reddatur ».

A. U. C. 767. J. C. 14.

VII. AT ROMÆ ruere in ſervitium

consules, patres, eques: quantò quis in-
A. U. C. lustrior, tantò magis falsi ac festinantes,
767. vultuque composito, ne læti excessu
J. C. Principis, neu tristiores primordio, la-
14. crimas, gaudium, questus, adulationes miscebant. Sex. Pompeius & Sex. Appuleius, consules, primi in verba Tiberii Cæsaris juravere: apudque eos Seius Strabo, & C. Turranius, ille prætoriarum cohortium præfectus, hic annonæ: mox senatus, milesque & populus. Nam Tiberius cuncta per consules incipiebat, tamquam vetere republicâ, & ambiguus imperandi: ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribuniciæ potestatis præscriptione posuit, sub Augusto acceptæ. Verba edicti fuere pauca, & sensu permodesto: « de honoribus » parentis consulturum: neque abscedere a corpore: idque unum ex publicis » muneribus usurpare ». Sed defuncto Augusto, signum prætoriis cohortibus, ut imperator dederat: excubiæ, arma, cetera aulæ: miles in forum, miles in curiam comitabatur: literas ad exercitus, tamquam adepto principatu, misit: nusquam cunctabundus, nisi cùm in senatu loqueretur. Causa præcipua ex formidine, ne Germanicus, in cujus manu tot legio-

ſtes, immenſa ſociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium, quàm exſpectare mallet. Dabat & famæ, ut vocatus electuſque potiùs a republicâ videretur, quàm per uxorium ambitum, & ſenili adoptione inrepſiſſe. Poſtea cognitum eſt, ad introſpiciendas etiam procerum voluntates, inductam dubitationem: nam verba, vultus, in crimen detorquens recondebat.

A. U. C. 767. J. C. 14.

VIII. NIHIL primo ſenatûs die agi paſſus, niſi de ſupremis Auguſti, cujus teſtamentum inlatum per virgines Veſtæ, Tiberium & Liviam heredes habuit. Livia in familiam Juliam, nomenque Auguſtæ adſumebatur: in ſpem ſecundam nepotes proneopoteſque: tertio gradu primores civitatis ſcripſerat: pleroſque inviſos ſibi, ſed jactantiâ gloriâque ad poſteros. Legata non ultra civilem modum, niſi quòd populo & plebi CCCCXXXV, prætoriarum cohortium militibus ſingula nummûm millia, legionariis atque cohortibus civium Romanorum trecenos nummos viritim dedit. Tum conſultatum de honoribus, ex quîs maximè inſignes viſi: « ut portâ triumphali duceretur » funus », Gallus Aſinius; « ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium

A. U. C. 767. J. C. 14.

» vocabula anteferrentur », L. Arruntius censuere. Addebat Messala Valerius « renovandum per annos sacramentum » in nomen Tiberii » : interrogatusque a Tiberio, « num, se mandante, eam » sententiam prompsisset » ? « sponte » dixisse », respondit ; « neque in iis » quæ ad rempublicam pertinerent, con» silio nisi suo usurum, vel cum periculo » offensionis ». Ea sola species adulandi supererat. Conclamant patres, « corpus » ad rogum humeris senatorum feren» dum ». Remisit Cæsar adroganti moderatione : populumque edicto monuit, « ne, ut quondam nimiis studiis funus » divi Julii turbassent, ita Augustum in » foro potiùs, quàm in campo Martis, » sede destinatâ, cremari vellent ». Die funeris, milites velut præsidio stetere, multùm irridentibus, qui ipsi viderant, quique a parentibus acceperant diem illum crudi adhuc servitii, & libertatis improspere repetitæ, cùm occisus dictator Cæsar, aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videretur : « nunc » senem Principem, longâ potentiâ, pro» visis etiam heredum in rempublicam » opibus, auxilio scilicet militari tuen» dum, ut sepultura ejus quieta foret ».

IX. MULTUS hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana mirantibus: « quòd idem dies accepti quondam imperii princeps, & vitæ supremus; quòd Nolæ in domo & cubiculo, in quo pater ejus Octavius, vitam finivisset. Numerus etiam consulatuum celebrabatur, quo Valerium Corvum & C. Marium simul æquaverat; continuata per septem & triginta annos tribunicia potestas; nomen imperatoris semel atque vicies partum; aliaque honorum multiplicata, aut nova ». At apud prudentes vita ejus variè extollebatur, arguebaturve. « Hi pietate erga parentem, & necessitudine reipublicæ, in quâ nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum, quæ neque parari possent, neque haberi per bonas artes: multa Antonio, dum interfectores patris ulcisceretur, multa Lepido concessisse; postquam hic socordiâ senuerit, ille per libidines pessum datus sit, non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quàm ut ab uno regeretur. Non regno tamen, neque dictaturâ, sed Principis nomine constitutam rempublicam: mari Oceano, aut amnibus longinquis septum imperium: regio-

A. U. C. 767. J. C. 14.

»nes, provincias, claſſes, cuncta inter
A. U. C. »ſe connexa: jus apud cives, modeſtiam
767. »apud ſocios: Urbem ipſam magnifico
J. C. »ornatu: pauca admodum vi tractata,
14. »quò ceteris quies eſſet».

X. DICEBATUR contrà, «pietatem »erga parentem, & tempora reipublicæ, »obtentui ſumpta: ceterùm cupidine »dominandi concitos per largitiones ve»teranos, paratum ab adoleſcente pri»vato exercitum, corruptas conſulis »legiones, ſimulatam Pompeianarum »gratiam partium: mox ubi decreto »patrum, faſces & jus prætoris invaſerit, »cæſis Hirtio & Panså (ſive hoſtis illos, »ſeu Panſam venenum vulneri adfuſum, »ſui milites Hirtium, & machinator »doli Cæſar abſtulerant) utriuſque co»pias occupaviſſe: extortum invito ſe»natu conſulatum, armaque quæ in »Antonium acceperit, contra rempu»blicam verſa: proſcriptionem civium, »diviſiones agrorum, ne ipſis quidem »qui fecere laudatas. Sanè Caſſii, & »Brutorum exitus paternis inimicitiis »datos (quamquam fas ſit privata odia »publicis utilitatibus remittere) ſed »Pompeium imagine pacis, ſed Lepi»dum ſpecie amicitiæ deceptos: pòſt,

» Antonium Tarentino Brundisinoque » fœdere, & nuptiis sororis inlectum, » subdolæ adfinitatis pœnas morte ex» solvisse. Pacem sine dubio posthæc, » verùm cruentam: Lollianas, Varia» nasque clades: interfectos Romæ Var» rones, Egnatios, Julos ». Nec domesticis abstinebatur. « Abducta Neroni » uxor; & consulti per ludibrium pon» tifices, an concepto, necdum edito » partu rite nuberet: Q. Tedii & Vedii » Pollionis luxus: postremò Livia gravis » in rempublicam mater, gravior domui » Cæsarum noverca. Nihil deorum ho» noribus relictum, cùm se templis & » effigie numinum, per flamines & sa» cerdotes coli vellet. Ne Tiberium qui» dem caritate, aut reipublicæ curâ, suc» cessorem adscitum: sed quoniam adro» gantiam sævitiamque ejus introspexe» rit, comparatione deterrimâ sibi glo» riam quæsivisse ». Etenim Augustus, paucis antè annis, cùm Tiberio tribuniciam potestatem a patribus rursum postularet, quamquam honorâ oratione, quædam de habitu vultuque & institutis ejus jecerat, quæ velut excusando exprobraret.

A. U. C. 767. J. C. 14.

XI. CETERUM sepulturâ more per-

A. U. C. 767. J. C. 14.

fectâ, templum & cæleſtes religiones decernuntur. Verſæ inde ad Tiberium preces. Et ille variè diſſerebat, de magnitudine imperii, ſuâ modeſtiâ. « Solam » divi Auguſti mentem tantæ molis capacem : ſe in partem curarum ab illo » vocatum, experiendo didiciſſe, quàm » arduum, quàm ſubjectum fortunæ, » regendi cuncta onus : proinde in ci» vitate tot inluſtribus viris ſubnixâ, non » ad unum omnia deferrent ; plures fa» ciliùs munia reipublicæ ſociatis labo» ribus exſecuturos ». Plus in oratione tali dignitatis, quàm fidei erat : Tiberioque etiam in rebus, quas non occuleret, ſeu naturâ, ſive adſuetudine, ſuſpenſa ſemper & obſcura verba : tunc verò, nitenti ut ſenſus ſuos penitus abderet, in incertum & ambiguum magis implicabantur. At patres, quibus unus metus, ſi intelligere viderentur, in queſtus, lacrimas, vota effundi : ad deos, ad effigiem Auguſti, ad genua ipſius manus tendere; cùm proferri libellum recitarique juſſit. Opes publicæ continebantur : quantum civium, ſociorumque in armis; quot claſſes, regna, provinciæ, tributa, & vectigalia, & neceſſitates ac largitiones : quæ cuncta ſuâ manu perſcripſerat Auguſtus ;

addideratque consilium, coercendi intra terminos imperii; incertum metu, an per invidiam. A. U. C. 767. J. C. 14.

XII. Inter quæ senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit fortè Tiberius, « se, ut non toti reipublicæ » parem, ita quæcumque pars sibi man- » daretur, ejus tutelam suscepturum ». Tum Asinius Gallus, « Interrogo », inquit, « Cæsar, quam partem reipublicæ » mandari tibi velis »? Perculsus improvisâ interrogatione, paullum reticuit, dein collecto animo respondit: « Nequa- » quam decorum pudori suo, legere ali- » quid aut evitare ex eo, cui in univer- » sum excusari mallet ». Rursum Gallus (etenim vultu offensionem conjectaverat) « non idcirco interrogatum » ait, « ut » divideret quæ separari nequirent: sed » ut suâ confessione argueretur, unum » esse reipublicæ corpus, atque unius » animo regendum ». Addidit laudem de Augusto, Tiberiumque ipsum victoriarum suarum, quæque in togâ per tot annos egregiè fecisset, admonuit. Nec ideo iram ejus lenivit, pridem invisus, tamquam ductâ in matrimonium Vipsaniâ, M. Agrippæ filiâ, quæ quondam Tiberii uxor fuerat, plusquam civilia

agitaret, Pollionisque Asinii, patris; A. U. C. 767. J. C. 14. ferociam retineret.

XIII. POST QUÆ L. Arruntius, haud multùm discrepans a Galli oratione, perinde offendit. Quamquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira: sed divitem, promptum, artibus egregiis, & pari famâ publicè, suspectabat. Quippe Augustus supremis sermonibus cùm tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel iidem possent cuperentque: « M. Lepidum dixerat capacem, sed aspernantem: Gallum Asinium, avidum, at minorem: L. Arruntium, non indignum, &, si casus daretur, ausurum ». De prioribus consentitur. Pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidere, omnesque præter Lepidum, variis mox criminibus, struente Tiberio, circumventi sunt. Etiam Q. Haterius, & Mamercus Scaurus, suspicacem animum perstrinxere: Haterius cùm dixisset, « Quousque patieris, Cæsar, non adesse caput reipublicæ »? Scaurus quia dixerat, « spem esse ex eo non irritas fore senatûs preces, quòd relationi consulum jure tribuniciæ potestatis non intercessisset ». In Haterium statim invectus est; Scaurum,

cui implacabiliùs iraſcebatur, ſilentio tramiſit: feſſuſquè clamore omnium, expoſtulatione ſingulorum, flexit paullatim, non ut fateretur ſuſcipi a ſe imperium, ſed ut negare & rogari deſineret. Conſtat Haterium, cùm deprecandi causâ palatium introiſſet, ambulantiſque Tiberii genua advolveretur, propè a militibus interfectum, quia Tiberius caſu, an manibus ejus impeditus, prociderat: neque tamen periculo talis viri mitigatus eſt, donec Haterius Auguſtam oraret, ejuſque curatiſſimis precibus protegeretur.

A. U. C. 767. J. C. 14.

XIV. MULTA patrum & in Auguſtam adulatio. Alii *parentem*, alii *matrem patriæ* appellandam; plerique ut nomini Cæſaris adſcriberetur, *Juliæ filius*, cenſebant. Ille « moderandos feminarum honores » dictitans, « eâdemque ſe temperantiâ » uſurum in his quæ ſibi tribuerentur »; ceterùm anxius invidiâ, & muliebre faſtigium in deminutionem ſuî accipiens, ne lictorem quidem ei decerni paſſus eſt: aramque adoptionis, & alia hujuſcemodi prohibuit. At Germanico Cæſari proconſulare imperium petivit, miſſique legati qui deferrent, ſimul mæſtitiam ejus ob exceſſum Auguſti ſolarentur. Quominus idem pro Druſo poſtularetur, ea cauſa,

A. U. C. 767. J. C. 14.

quòd designatus consul Drusus, præsensque erat. Candidatos præturæ duodecim nominavit, numerum ab Augusto traditum: & hortante senatu ut augeret, jurejurando obstrinxit, se non excessurum.

XV. TUM PRIMUM e campo comitia ad patres translata sunt. Nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio Principis, quædam tamen studiis tribuum fiebant: neque populus ademptum jus questus est, nisi inani rumore: & senatus largitionibus ac precibus sordidis exsolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quàm quatuor candidatos commendaret, sine repulsâ & ambitu designandos. Inter quæ tribuni plebeii petivere, ut proprio sumptu ederent ludos, qui de nomine Augusti, fastis additi, Augustales vocarentur: sed decreta pecunia ex ærario, utque per Circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. Mox celebratio annua ad prætorem translata, cui inter cives & peregrinos jurisdictio evenisset.

XVI. HIC RERUM urbanarum status erat, cùm Pannonicas legiones seditio incessit: nullis novis causis, nisi quòd mutatus Princeps licentiam turbarum, & ex civili bello spem præmiorum ostendebat.

Castris æstivis tres simul legiones habebantur, præsidente Junio Blæso: qui fine Augusti, & initiis Tiberii auditis, ob justitium aut gaudium, intermiserat solita munia. Eo principio lascivire miles, discordare, pessimi cujusque sermonibus præbere aures, denique luxum & otium cupere, disciplinam & laborem aspernari. Erat in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax linguâ, & miscere cœtus histrionali studio doctus. Is imperitos animos, & quænam post Augustum militiæ conditio ambigentes, impellere paullatim nocturnis conloquiis, aut flexo in vesperam die, & dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregare. Postremò, promptis jam & aliis seditionis ministris, velut concionabundus interrogabat:

A. U. C. 767. J. C. 14.

XVII. « CUR PAUCIS centurionibus, paucioribus tribunis, in modum » servorum obedirent? quando ausuros » exposcere remedia, nisi novum & nu» tantem adhuc Principem precibus, vel » armis adirent? satis per tot annos igna» viâ peccatum, quòd tricena aut qua» dragena stipendia senes, & plerique » truncato ex vulneribus corpore, tole-

»rent : ne dimissis quidem finem esse
A. U. C. »militiæ , sed apud vexillum retentos,
767. »alio vocabulo, eosdem labores perferre.
J. C. »Ac si quis tot casus vitâ superaverit,
14. »trahi adhuc diversas in terras, ubi per
»nomen agrorum, uligines paludum,
»vel inculta montium accipiant. Enim-
»verò militiam ipsam gravem, infructuo-
»sam : denis in diem assibus animam &
»corpus æstimari : hinc vestem, arma,
»tentoria; hinc sævitiam centurionum,
»& vacationes munerum redimi. At
»herculè verbera, & vulnera, duram
»hiemem, exercitas æstates, bellum
»atrox, aut sterilem pacem, sempiterna:
»nec aliud levamentum, quàm si certis
»sub legibus militia iniretur; ut singulos
»denarios mererent; sextusdecimus sti-
»pendii annus finem adferret; ne ultrà
»sub vexillis tenerentur, sed iisdem in
»castris præmium pecuniâ solveretur.
»An prætorias cohortes, quæ binos de-
»narios acciperent, quæ post sexdecim
»annos penatibus suis reddantur, plus
»periculorum suscipere? Non obtrectari
»a se Urbanas excubias, sibi tamen apud
»horridas gentes e contuberniis hostem
»aspici ».

XVIII. ADSTREPEBAT vulgus diversis
inci-

incitamentis: hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina & nudum corpus exprobrantes. Postremò eò furoris venere, ut tres legiones miscere in unam agitaverint: depulsi æmulatione, quia suæ quisque legioni eum honorem quærebant, aliò vertunt, atque unà tres aquilas & signa cohortium locant: simul congerunt cespites, exstruunt tribunal, quò magis conspicua sedes foret. Properantibus Blæsus advenit; increpabatque, ac retinebat singulos, clamitans: « Meâ » potiùs cæde imbuite manus: leviore » flagitio legatum interficietis, quàm ab » imperatore descisciti. Aut incolumis » fidem legionum retinebo, aut jugulatus » pænitentiam adcelerabo ».

A. U. C. 767. J. C. 14.

XIX. AGGEREBATUR nihilominus cespes, jamque pectori usque adcreverat, cùm tandem pervicaciâ victi incœptum omisere. Blæsus multâ dicendi arte, « Non per seditionem & turbas desideria » militum ad Cæsarem ferenda », ait: » neque veteres ab imperatoribus priscis, » neque ipsos a divo Augusto tam nova » petivisse: & parum in tempore inci» pientes Principis curas onerari. Si ta» men tenderent in pace tentare, quæ » ne civilium quidem bellorum victores

A. U. C. 767. J. C. 14.

»expoſtulaverint; cur contra morem obſequii, contra fas diſciplinæ, vim meditentur? decernerent legatos, ſeque coram mandata darent». Adclamavere, « ut filius Blæſi, tribunus, legatione eâ fungeretur, peteretque militibus miſſionem ab ſexdecim annis: cetera mandaturos, ubi prima provenissent. » Profecto juvene, modicum otium: ſed ſuperbire miles, quòd filius legati, orator publicæ cauſæ, ſatis oſtenderet, neceſſitate expreſſa, quæ per modeſtiam non obtinuiſſent.

XX. Interea manipuli, ante cœptam ſeditionem Nauportum miſſi ob itinera, & pontes, & alios uſus, poſtquam turbatum in caſtris accepere, vexilla convellunt: direptiſque proximis vicis, ipſoque Nauporto, quod municipii inſtar erat, retinentes centuriones inriſu & contumeliis, poſtremò verberibus inſectantur: præcipuâ in Aufidienum Rufum, præfectum caſtrorum, irâ, quem dereptum vehiculo, ſarcinis gravant, aguntque primo in agmine, per ludibrium rogitantes, « an tam immenſa onera, tam » longa itinera libenter ferret »? Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox caſtris præfectus, antiquam duram-

que militiam revocabat, vetus operis ac laboris, & eò immitior, quia toleraverat.

A. U. C. 767. J. C. 14.

XXI. Horum adventu redintegratur seditio, & vagi circumjecta populabantur. Blæsus paucos, maximè prædâ onustos, ad terrorem ceterorum, adfici verberibus, claudi carcere jubet; nam etiam tum legato a centurionibus, & optimo quoque manipularium, parebatur. Illi obniti trahentibus, prensare circumstantium genua, ciere modò nomina singulorum, modò centuriam quisque, cujus manipularis erat, cohortem, legionem, eadem omnibus imminere clamitantes: simul probra in legatum cumulant; cælum ac deos obtestantur: nihil reliqui faciunt, quominus invidiam, misericordiam, metum, & iras permoverent. Adcurritur ab universis, & carcere effracto, solvunt vincula; desertoresque ac rerum capitalium damnatos, sibi jam miscent.

XXII. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces: & Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæsi adlevatus circumstantium humeris, apud turbatos, & quid pararet intentos: « Vos » quidem », inquit, « his innocentibus, » & miserrimis lucem & spiritum reddi- » distis; sed quis fratri meo vitam, quis

A. U. C. 767. J. C. 14.

»fratrem mihi reddit ? quem missum ad »vos a Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proximâ jugulavit per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. Responde, Blæse, ubi cadaver abjeceris ? »ne hostes quidem sepulturæ invident: »cùm osculis, cùm lacrimis dolorem »meum implevero, me quoque trucidari »jube; dum interfectos nullum ob scelus, »sed quia utilitati legionum consulebamus, hi sepeliant».

XXIII. INCENDEBAT hæc fletu, & pectus atque os manibus verberans: mox disjectis quorum per humeros sustinebatur, præceps & singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis invidiæque concivit, ut pars militum, gladiatores qui e servitio Blæsi erant, pars ceteram ejusdem familiam vincirent, alii ad quærendum corpus effunderentur. Ac ni properè, neque corpus ullum reperiri, & servos, adhibitis cruciatibus, abnuere cædem, neque illi fuisse umquam fratrem pernotuisset, haud multùm ab exitio legati aberant. Tribunos tamen, ac præfectum castrorum extrusere. Sarcinæ fugientium direptæ; & centurio Lucillius interficitur, cui militaribus facetiis vo-

cabulum, *Cedo alteram*, indiderant: quia fractâ vite in tergo militis, alteram clarâ voce, ac rursus aliam poscebat. Ceteros latebræ texêre, uno retento Clemente Julio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus, ob promptum ingenium. Quin ipsæ inter se legiones octava & quintadecuma ferrum parabant: dum centurionem cognomento Sirpicum, illa morti deposcit, quintadecumani tuentur: ni miles nonanus preces, & adversùm aspernantes, minas interjecisset.

A. U. C. 767.
J. C. 14.

XXIV. HÆC AUDITA, quamquam abstrusum, & tristissima quæque maximè occultantem Tiberium perpulere, ut Drusum filium cum primoribus civitatis, duabusque prætoriis cohortibus mitteret, nullis satis certis mandatis: ex re consulturum. Et cohortes delecto milite supra solitum firmatæ. Additur magna pars prætoriani equitis, & robora Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant: simul prætorii præfectus Ælius Sejanus, collega Straboni patri suo datus, magnâ apud Tiberium auctoritate, rector juveni, & ceteris periculorum præmiorumque ostentator. Druso propinquanti, quasi per officium obviæ fuere legiones,

A. U. C. 767. J. C. 14.

non lætæ, ut adſolet, neque inſignibus fulgentes, ſed inluvie deformi, & vultu, quamquam mæſtitiam imitarentur, contumaciæ propiores.

XXV. POSTQUAM vallum introiit; portas ſtationibus firmant, globos armatorum certis caſtrorum locis opperiri jubent: ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. Stabat Druſus ſilentium manu poſcens. Illi quotiens oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis ſtrepere; rurſum, viſo Cæſare, trepidare: murmur incertum, atrox clamor, & repentè quies: diverſis animorum motibus, pavebant terrebantque. Tandem interrupto tumultu, literas patris recitat, in quîs perſcriptum erat, « præcipuam ipſi fortiſſimarum » legionum curam, quibuſcum plurima » bella toleraviſſet: ubi primùm a luctu » requieſſet animus, acturum apud patres » de poſtulatis eorum: miſiſſe interim » filium, ut ſine cunctatione concederet, » quæ ſtatim tribui poſſent: cetera ſenatui » ſervanda, quem neque gratiæ, neque » ſeveritatis expertem haberi par eſſet ».

XXVI. RESPONSUM eſt a concione, « mandata Clementi centurioni, quæ » proferret ». Is orditur « de miſſione a » ſexdecim annis: de præmiis finitæ mi-

» litiæ : ut denarius diurnum stipendium » foret : ne veterani sub vexillo habe- » rentur ». Ad ea Drusus, cùm arbitrium senatûs & patris obtenderet, clamore turbatur. « Cur venisset, neque augendis » militum stipendiis, neque adlevandis » laboribus, denique nullâ benefaciendi » licentiâ ? at herculè verbera, & necem » cunctis permitti : Tiberium olim no- » mine Augusti desideria legionum fru- » strari solitum : easdem artes Drusum » retulisse. Numquamne ad se nisi filios- » familiarum venturos ? novum id planè, » quòd imperator sola militis commoda » ad senatum rejiciat : eumdem ergo se- » natum consulendum, quotiens supplicia » aut prœlia indicantur : an præmia sub » dominis, pœnas sine arbitro esse » ?

A. U. C. 767. J. C. 14.

XXVII. Postremo deserunt tribunal, ut quis prætorianorum militum, amicorumve Cæsaris occurreret, manus intentantes, causam discordiæ, & initium armorum : maximè infensi Cn. Lentulo, quòd is ante alios ætate & gloriâ belli, firmare Drusum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aspernari. Nec multò pòst digredientem cum Cæsare, ac provisu periculi hiberna castra repetentem, circumsistunt, rogitantes, « quò pergeret ?

A. U. C. 767. J. C. 14.

»ad imperatorem, an ad patres? ut illic »quoque commodis legionum adversa»retur»? simul ingruunt, saxa jaciunt: jamque lapidis ictu cruentus, & exitii certus, adcursu multitudinis, quæ cum Druso advenerat, protectus est.

XXVIII. NOCTEM minacem, & in scelus erupturam, fors lenivit: nam luna claro repentè cælo visa languescere. Id miles, rationis ignarus, omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem sideris adsimulans, prospereque cessura quæ pergerent, si fulgor & claritudo deæ redderetur. Igitur æris sono, tubarum cornuumque concentu strepere: prout splendidior, obscuriorve, lætari, aut mærere: & postquam ortæ nubes offecere visui, creditumque conditam tenebris; ut sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes, « sibi æternum laborem »portendi, sua facinora aversari deos» lamentantur. Utendum inclinatione eâ Cæsar, & quæ casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria jubet. Accitur centurio Clemens, & si qui alii bonis artibus grati in vulgus: ii vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inserunt, spem offerunt, metum intendunt. « Quousque filium imperatoris

» obsidebimus? quis certaminum finis? » Percennione, & Vibuleno sacramentum » dicturi sumus? Percennius & Vibulenus » stipendia militibus, agros emeritis lar» gientur? Denique pro Neronibus & » Drusis, imperium populi Romani ca» pessent? quin potiùs, ut novissimi in » culpam, ita primi ad pænitentiam su» mus? Tarda sunt quæ in commune ex» postulantur: privatam gratiam statim » mereare, statim recipias ». Commotis per hæc mentibus, & inter se suspectis, tironem a veterano, legionem a legione dissociant. Tum redire paullatim amor obsequii: omittunt portas, signa unum in locum principio seditionis congregata, suas in sedes referunt.

A. U. C. 767. J. C. 14.

XXIX. DRUSUS, orto die, & vocatâ concione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenitâ, incusat priora, probat præsentia. Negat « se terrore & minis » vinci: flexos ad modestiam si videat, » si supplices audiat, scripturum patri, » ut placatus legionum preces exciperet ». Orantibus, rursum idem Blæsus & L. Apronius eques Romanus e cohorte Drusi, Justusque Catonius primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde sententiis, cùm alii « opperiendos

A. U. C. 767. J. C. 14.

»legatos, atque interim comitate per-»mulcendum militem» censerent; alii «fortioribus remediis agendum: nihil in »vulgo modicum: terrere, ni paveant: »ubi pertimuerint, impune contemni: »dum superstitio urgeat, adjiciendos ex »duce metus, sublatis seditionis aucto-»ribus». Promptum ad asperiora ingenium Druso erat: vocatos Vibulenum & Percennium interfici jubet. Tradunt plerique, intra tabernaculum ducis obrutos: alii, corpora extra vallum abjecta ostentui.

XXX. TUM, ut quisque præcipuus turbator, conquisiti: & pars extra castra palantes, a centurionibus, aut prætoriarum cohortium militibus cæsi: quosdam ipsi manipuli, documentum fidei, tradidere. Auxerat militum curas prænatura hiems, imbribus continuis, adeoque sævis, ut non egredi tentoria, congregari inter se, vix tutari signa possent, quæ turbine atque undâ raptabantur: durabat & formido cælestis iræ, «nec frustra ad-»versùs impios hebescere sidera, ruere »tempestates: non aliud malorum leva-»mentum, quàm si linquerent castra »infausta temerataque, & soluti piacu-»lo, suis quisque hibernis redderentur». Primùm octava, dein quintadecuma legio,

rediere. Nonanus opperiendas Tiberii epistolas clamitaverat: mox desolatus aliorum discessione, imminentem necessitatem sponte prævenit: & Drusus, non exspectato legatorum regressu, quia præsentia satis consederant, in Urbem rediit.

A. U. C. 767. J. C. 14.

XXXI. IISDEM ferme diebus, iisdem caussis Germanicæ legiones turbatæ, quantò plures, tantò violentiùs: & magnâ spe fore ut Germanicus Cæsar imperium alterius pati nequiret, daretque se legionibus, vi suâ cuncta tracturus. Duo apud ripam Rheni exercitus erant: cui nomen superiori, sub C. Silio legato; inferiorem A. Cæcina curabat. Regimen summæ rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambiguâ, fortunam seditionis alienæ speculabantur: inferioris exercitûs miles in rabiem prolapsus est, orto ab unetvicesimanis quintanisque initio, & tractis primâ quoque ac vicesimâ legionibus: nam iisdem æstivis, in finibus Ubiorum habebantur, per otium, aut levia munia. Igitur audito fine Augusti, vernacula multitudo, nuper acto in Urbe delectu, lasciviæ sueta, laborum intolerans, implere ceterorum rudes animos: « Venisse tempus quo veterani maturam

A. U. C. 767. J. C. 14.

» missionem, juvenes largiora stipendia, » cuncti modum miseriarum exposcerent, » sævitiamque centurionum ulciscerentur ». Non unus hæc, ut Pannonicas inter legiones, Percennius, nec apud trepidas militum aures alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque: « suâ in manu sitam » rem Romanam, suis victoriis augeri » rempublicam, in suum cognomentum » adsciscí imperatores ».

XXXII. NEC LEGATUS obviam ibat: quippe plurium vecordia constantiam exemerat. Repentè lymphati, destrictis gladiis, in centuriones invadunt: ea vetustissima militaribus odiis materies, & sæviendi principium: prostratos verberibus mulcant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adæquarent. Tum convulsos laniatosque, & partim exanimos, ante vallum, aut in amnem Rhenum projiciunt. Septimius cùm perfugisset ad tribunal, pedibusque Cæcinæ advolveretur, eò usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chærea, mox cæde C. Cæsaris memoriam apud posteros adeptus, tum adolescens, & animi ferox, inter obstantes & armatos ferro viam patefecit. Non tribunus ultrà, non

castrorum præfectus jus obtinuit: vigilias, stationes, & si qua alia præsens usus indixerat, ipsi partiebantur. Id militares animos altiùs conjectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motûs, quòd neque disjecti, vel paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent: tantâ æqualitate & constantiâ, ut regi crederes.

A. U. C. 767. J. C. 14.

XXXIII. Interea Germanico per Gallias, ut diximus, census accipienti, « excessisse Augustum » adfertur. Neptem ejus Agrippinam in matrimonio, pluresque ex eâ liberos habebat. Ipse Druso, fratre Tiberii, genitus, Augustæ nepos: sed anxius occultis in se patrui aviæque odiis, quorum causæ acriores, quia iniquæ: quippe Drusi magna apud populum Romanum memoria, credebaturque, si rerum potitus foret, libertatem redditurus: unde in Germanicum favor, & spes eadem. Nam juveni civile ingenium, mira comitas, & diversa a Tiberii sermone, vultu, adrogantibus & obscuris. Accedebant muliebres offensiones, novercalibus Liviæ in Agrippinam stimulis: atque ipsa Agrippina paullo commotior, nisi quòd castitate, & mariti amore, quamvis indomitum animum in bonum vertebat.

A. U. C. 767. J. C. 14.

XXXIV. SED GERMANICUS quantò summæ spei propior, tantò impensiùs pro Tiberio niti. Sequanos proximos, & Belgarum civitates in verba ejus adigit. Dehinc, audito legionum tumultu, raptim profectus, obvias extra castra habuit, dejectis in terram oculis, velut pænitentiâ. Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri cœpere: & quidam prensâ manu ejus, per speciem exosculandi, inseruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret: alii curvata senio membra ostendebant. Adsistentem concionem, quia permixta videbatur, « discedere in manipulos » jubet: « sic meliùs audituros » responsum: vexilla præferri ut id saltem discerneret cohortes »: tardè obtemperavere. Tunc « a veneratione Augusti » orsus, flexit « ad victorias triumphosque Tiberii », præcipuis laudibus celebrans, « quæ apud Germanias illis » cum legionibus pulcherrima fecisset ». inde « consensum, Galliarum fidem » extollit; « nil usquam turbidum aut discors ».

XXXV. SILENTIO hæc, vel murmure modico audita sunt. Ut seditionem attigit, « ubi modestia militaris? ubi » veteris disciplinæ decus? quónam tri-

»bunos? quò centuriones exegissent »? rogitans: nudant universi corpora, « cicatrices ex vulneribus, verberum notas » exprobrant; mox indiscretis vocibus, « pretia vacationum, angustias stipendii, » duritiam operum », ac propriis nominibus incusant, « vallum, fossas, pabuli, » materiæ, lignorum adgestus », & si qua alia ex necessitate, aut adversùs otium castrorum quæruntur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena, aut suprà, stipendia numerantes, « mederetur fessis, neu mortem in iisdem » laboribus, sed finem tam exercitæ militiæ, neque inopem requiem », orabant. Fuere etiam qui legatam a divo Augusto pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum ominibus: &, si vellet imperium, promptos ostentavere. Tum verò quasi scelere contaminaretur, præceps tribunali desiluit: opposuerunt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. At ille « moriturum potiùs quàm fidem exueret» clamitans, ferrum a latere diripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prensam dextram vi attinuissent. Extrema & conglobata inter se pars concionis, ac vix credibile dictu, quidam singuli propiùs incedentes, « feriret », hortabantur;

A. U. C. 767. J. C. 14.

A. U. C. 767. J. C. 14.

& miles, nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito, « acutiorem » esse ». Sævum id, malique moris, etiam furentibus visum; ac spatium fuit, quo Cæsar ab amicis in tabernaculum raperetur.

XXXVI. CONSULTATUM ibi de remedio: etenim nuntiabatur « parari » legatos, qui superiorem exercitum ad » causam eamdem traherent: destinatum » excidio Ubiorum oppidum: imbutasque » prædâ manus, in direptionem Galliarum erupturas ». Augebat metum gnarus Romanæ seditionis, &, si omitteretur ripa, invasurus hostis. At si auxilia & socii adversùm abscedentes legiones armarentur, civile bellum suscipi. Periculosa severitas, flagitiosa largitio: seu nihil militi, seu omnia concederentur, in ancipiti respublica. Igitur, volutatis inter se rationibus, placitum, ut epistolæ nomine Principis scriberentur: « missionem dari vicena » stipendia meritis, exauctorari qui sena» dena fecissent, ac retineri sub vexillo, » ceterorum immunes, nisi propulsandi » hostis: legata quæ petiverant, exsolvi » duplicarique ».

XXXVII. SENSIT miles in tempus conficta, statimque flagitavit: missio per

tribunos maturatur: largitio differebatur in hiberna cujusque. Non abscessere quintani unetvicesimanique, donec iisdem in æstivis contracta ex viatico amicorum ipsiusque Cæsaris pecunia persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Cæcina legatus in civitatem Ubiorum reduxit, turpi agmine, cùm fisci de imperatore rapti, inter signa, interque aquilas, veherentur. Germanicus superiorem ad exercitum profectus, secundam & tertiamdecumam & sextamdecumam legiones, nihil cunctatas, sacramento adigit. Quartadecumani paullum dubitaverant: pecunia & missio, quamvis non flagitantibus, oblata est.

A. U. C. 767. J. C. 14.

XXXVIII. At in Chaucis cœptavere seditionem, præsidium agitantes vexillarii discordium legionum, & præsenti duorum militum supplicio paullum repressi sunt. Jusserat id Mennius castrorum præfectus, bono magis exemplo, quàm concesso jure. Deinde intumescente motu, profugus repertusque, postquam intutæ latebræ, præsidium ab audaciâ mutuatur: « Non præfectum ab iis, sed Germanicum » ducem, sed Tiberium imperatorem » violari ». Simul exterritis qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, & « si

A. U. C. 767. J. C. 14.

»quis agmine decessisset, pro desertore »fore» clamitans, reduxit in hiberna turbidos, & nihil ausos.

XXXIX. INTEREA legati ab senatu, regressum jam apud Aram Ubiorum Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones, prima atque vicesima, veteranique nuper missi sub vexillo hiemabant. Pavidos & conscientiâ vecordes intrat metus, venisse patrum jussu, qui irrita facerent, quæ per seditionem expresserant: utque mos vulgo, quamvis falsis reum subdere, Munatium Plancum consulatu functum, principem legationis, auctorem senatusconsulti incusant: & nocte concubiâ vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt: concursuque ad januam facto, moliuntur fores: extractum cubili Cæsarem, tradere vexillum, intento mortis metu, subigunt: mox vagi per vias, obvios habuere legatos, auditâ consternatione, ad Germanicum tendentes: ingerunt contumelias; cædem parant, Planco maximè, quem dignitas fugâ impediverat: neque aliud periclitanti subsidium, quàm castra primæ legionis: illic signa & aquilam amplexus, religione sese tutabatur: ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus

populi Romani, Romanis in castris, sanguine suo altaria deûm commaculavisset. A. U. C. 767. J. C. 14.
Luce demum, postquam dux, & miles, & facta noscebantur, ingressus castra Germanicus, perduci ad se Plancum imperat, recipitque in tribunal. Tum « fatalem » increpans « rabiem, neque militum, sed » deûm irâ resurgere », cur venerint legati aperit: « jus legationis, atque ipsius » Planci gravem & immeritum casum, » simul quantum dedecoris adierit legio », facundè miseratur: attonitâque magis, quàm quietâ concione, legatos præsidio auxiliarium equitum dimittit.

XL. EO IN METU arguere Germanicum omnes, quòd non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia, & contra rebelles auxilium. « Satis superque » missione & pecuniâ, & mollibus con» sultis peccatum: vel si vilis ipsi salus, » cur filium parvulum, cur gravidam con» jugem inter furentes, & omnis humani » juris violatores haberet? illos saltem » avo, & reipublicæ redderet ». Diu cunctatus, aspernantem uxorem, cùm « se divo Augusto ortam, neque degene» rem ad pericula » testaretur, postremò uterum ejus, & communem filium multo cum fletu complexus, ut abiret perpulit.

Incedebat muliebre & miserabile agmen; A. U. C. profuga ducis uxor parvulum sinu filium 767. gerens; lamentantes circùm amicorum J. C. conjuges, quæ simul trahebantur: nec 14. minùs tristes qui manebant.

XLI. NON FLORENTIS Cæsaris, neque suis in castris, sed velut in urbe victâ, facies, gemitusque ac planctus, etiam militum aures oraque advertêre. Progrediuntur contuberniis: « quis ille » flebilis sonus? quod tam triste? feminas » inlustres, non centurionem ad tutelam, » non militem, nihil imperatoriæ uxoris, » aut comitatûs soliti, pergere ad Tre» veros, & externæ fidei ». Pudor inde & miseratio, & patris Agrippæ, Augusti avi memoria, socer Drusus; ipsa insigni fecunditate, præclarâ pudicitiâ: jam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo *Caligulam* appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil æquè flexit, quàm invidia in Treveros: orant, obsistunt, « rediret, maneret »: pars Agrippinæ occursantes, plurimi ad Germanicum regressi: isque ut erat recens dolore & irâ, apud circumfusos ita cœpit.

XLII. « NON MIHI uxor, aut filius, » patre & republicâ cariores sunt: sed » illum quidem sua majestas, imperium » Romanum ceteri exercitus defendent: » conjugem, & liberos meos, quos pro » gloriâ vestrâ libens ad exitium offer» rem, nunc procul a furentibus submo» veo: ut, quidquid istuc sceleris immi» net, meo tantùm sanguine pietur; neve » occisus Augusti pronepos, interfecta » Tiberii nurus, nocentiores vos faciat. » Quid enim per hos dies inausum, in» temeratumve vobis? quod nomen huic » cœtui dabo? *milites*ne appellem? qui » filium imperatoris vestri, vallo & armis » circumsedistis. An *cives?* quibus tam » projecta senatûs auctoritas: hostium quo» que jus, & sacra legationis, & fas gen» tium rupistis. Divus Julius seditionem » exercitûs verbo uno compescuit, *Quirites* » vocando, qui sacramentum ejus detrec» tabant. Divus Augustus, vultu & aspectu » Actiacas legiones exterruit: nos, ut » nondum eosdem, ita ex illis ortos, si » Hispaniæ Syriæve miles aspernaretur, » tamen mirum & indignum erat: pri» mane, & vicesima legiones, illa signis » a Tiberio acceptis, tu tot prœliorum » socia, tot præmiis aucta, egregiam duci

A. U. C. 767. J. C. 14.

A. U. C. 767. J. C. 14.

«vestro gratiam refertis ? hunc ego nun»tium patri, læta omnia aliis e provinciis »audienti, feram ? ipsius tirones, ipsius »veteranos, non missione, non pecuniâ »satiatos : hîc tantùm interfici centurio»nes, ejici tribunos, includi legatos: »infecta sanguine castra, flumina: me»que precariam animam inter infensos »trahere» ?

XLIII. «CUR ENIM primo concionis »die, ferrum illud quod pectori meo in»figere parabam, detraxistis ? O impro»vidi amici! meliùs & amantiùs ille, qui »gladium offerebat : cecidissem certè, »nondum tot flagitiorum exercitui meo »conscius: legissetis ducem, qui meam »quidem mortem impunitam sineret, »Vari tamen & trium legionum ulcisce»retur. Neque enim dii sinant, ut Bel»garum, quamquam offerentium, decus »istud & claritudo sit, subvenisse Ro»mano nomini, compressisse Germaniæ »populos. Tua, dive Auguste, cælo re»cepta mens; tua, pater Druse, imago, »tui memoria, iisdem istis cum militi»bus, quos jam pudor & gloria intrat, »eluant hanc maculam, irasque civiles »in exitium hostibus vertant. Vos quo»que, quorum alia nunc ora, alia pectora

» contueor, si legatos senatui, obsequium
» imperatori, si mihi conjugem ac filium A. U. C
» redditis, discedite a contactu, ac di- 767.
» vidite turbidos: id stabile ad pæniten- J. C.
» tiam, id fidei vinculum erit ». 14.

XLIV. SUPPLICES ad hæc, & vera exprobrari fatentes, orabant, « puniret » noxios, ignosceret lapsis, & duceret in » hostem; revocaretur conjunx, rediret » legionum alumnus, neve obses Gallis » traderetur ». Reditum Agrippinæ excusavit ob imminentem partum, & hiemem: « venturum filium: cetera ipsi ex» sequerentur ». Discurrunt mutati, & seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad legatum legionis primæ, C. Cetronium, qui judicium & pœnas de singulis in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones, destrictis gladiis: reus in suggestu per tribunum ostendebatur: si « nocentem » adclamaverant, præceps datus trucidabatur. Et gaudebat cædibus miles, tamquam semet absolveret: nec Cæsar arcebat, quando nullo ipsius jussu, penes eosdem sævitia facti & invidia erat. Secuti exemplum veterani, haud multò pòst in Rætiam mittuntur, specie defendendæ provinciæ, ob imminentes Suevos: ceterùm ut avellerentur castris, trucibus

A. U. C. 767. J. C. 14.

adhuc non minùs asperitate remedii, quàm sceleris memoriâ. Centurionatum inde egit: citatus ab imperatore, nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quæ strenuè in prœliis fecisset, & cui erant dona militaria, edebat: si tribuni, si legio, industriam innocentiamque adprobaverant, retinebat ordinem: ubi avaritiam, aut crudelitatem consensu objectavissent, solvebatur militiâ.

XLV. SIC COMPOSITIS præsentibus, haud minor moles supererat, ob ferociam quintæ & unetvicesimæ legionum, sexagesimum apud lapidem, (loco *Vetera* nomen est) hibernantium: nam primi seditionem cœptaverant; atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum: nec pœnâ commilitonum exterriti, nec pænitentiâ conversi, iras retinebant. Igitur Cæsar arma, classem, socios demittere Rheno parat: si imperium detrectetur, bello certaturus.

XLVI. AT ROMÆ nondum cognito, qui fuisset exitus in Illyrico, & legionum Germanicarum motu audito, trepida civitas incusare Tiberium, » quòd, dum » patres, & plebem, invalida & inermia, » cunctatione fictâ ludificetur, diffideat » interim miles, neque duorum adolef-

» centium

»centium nondum adultâ auctoritate com- A. U. C.
»primi queat: ire ipsum, & opponere 767.
»majestatem imperatoriam debuisse ces- J. C.
»suris, ubi Principem longâ experientiâ, 14.
»eumdemque severitatis & munificentiæ
»summum, vidissent. An Augustum fessâ
»ætate, totiens in Germanias commeare
»potuisse; Tiberium vigentem annis,
»sedere in senatu verba patrum cavillan-
»tem? satis prospectum Urbanæ servituti:
»militaribus animis adhibenda fomenta,
»ut ferre pacem velint».

XLVII. IMMOTUM adversùs eos sermones, fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare. Multa quippe & diversa angebant: « validior per Germaniam exercitus; propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiæ imminens: quos igitur anteferret? ac, ne postpositi contumeliâ incenderentur. At per filios pariter adiri, majestate salvâ, cui major e longinquo reverentia: simul adolescentibus excusatum, quædam ad patrem rejicere: resistentesque Germanico, aut Druso, posse a se mitigari vel infringi: quod aliud subsidium, si imperatorem sprevissent»? Ceterùm, ut jam jamque iturus,

A. U. C. 767. J. C. 14.

lêgit comites, conquiſivit impedimenta; adornavit naves: mox hiemem, aut negotia variè cauſatus, primò prudentes, dein vulgum, diutiſſimè provincias fefellit.

XLVIII. AT GERMANICUS, quamquam contracto exercitu, & paratâ in defectores ultione, dandum adhuc ſpatium ratus, ſi recenti exemplo ſibi ipſi conſulerent, præmittit literas ad Cæcinam, « venire ſe validâ manu, ac ni ſupplicium in malos præſumant, uſurum promiſcuâ cæde ». Eas Cæcina aquiliferis ſigniferiſque, &, quod maximè caſtrorum ſincerum erat, occultè recitat; « utque cunctos infamiæ, ſeipſos morti eximant » hortatur: « nam in pace cauſas & merita ſpectari: ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios juxtà cadere ». Illi, tentatis quos idoneos rebantur, poſtquam majorem legionum partem in officio vident; de ſententiâ legati, ſtatuunt tempus, quo fœdiſſimum quemque & ſeditioni promptum ferro invadant. Tunc, ſigno inter ſe dato, irrumpunt contubernia, trucidant ignaros: nullo, niſi conſciis, noſcente quod cædis initium, quis finis.

XLIX. DIVERSA omnium, quæ umquam accidêre, civilium armorum facies:

non prœlio, non adverſis e caſtris, ſed iiſdem e cubilibus, quos ſimul veſcentes dies, ſimul quietos nox habuerat, diſcedunt in partes, ingerunt tela: clamor, vulnera, ſanguis palam; cauſa in occulto: cetera fors regit: & quidam bonorum cæſi, poſtquam, intellecto in quos ſæviretur, peſſimi quoque arma rapuerant. Neque legatus, aut tribunus moderator adfuit: permiſſa vulgo licentia atque ultio & ſatietas. Mox ingreſſus caſtra Germanicus, « non medicinam illud » plurimis cum lacrimis, « ſed cladem » appellans, « cremari corpora » jubet. Truces etiam tum animos cupido involat eundi in hoſtem, piaculum furoris: nec aliter poſſe placari commilitonum manes, quàm ſi pectoribus impiis honeſta vulnera accepiſſent. Sequitur ardorem militum Cæſar, junctoque ponte tramittit duodecim millia e legionibus, ſex & viginti ſocias cohortes, octo equitum alas, quarum eâ ſeditione intemerata modeſtia fuit.

A. U. C. 767. J. C. 14.

L. LÆTI, neque procul, Germani agitabant, dum juſtitio ob amiſſum Auguſtum, pòſt diſcordiis attinemur. At Romanus agmine properò ſilvam Cæſiam, limitemque a Tiberio cœptum ſcindit: caſtra in limite locat: frontem ac tergum

vallo, latera concædibus munitus. Inde saltus obscuros permeat, « consultatque » ex duobus itineribus, breve & solitum » sequatur: an impeditius & intentatum, » eóque hostibus incautum ». Delectâ longiore viâ, cetera adcelerantur: etenim attulerant exploratores « festam eam Germanis noctem, ac sollemnibus epulis » ludicram ». Cæcina cum expeditis cohortibus præire, & obstantia silvarum amoliri jubetur: legiones modico intervallo sequuntur. Juvit nox sideribus inlustris: ventumque ad vicos Marsorum, & circumdatæ stationes, stratis etiam tum per cubilia, propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis; adeò cuncta incuriâ disjecta erant, neque belli timor: ac ne pax quidem, nisi languida & soluta inter temulentos.

A. U. C. 767. J. C. 14.

LI. CÆSAR avidas legiones, quò latior populatio foret, quatuor in cuneos dispertit: quinquaginta millium spatium ferro flammisque pervastat: non sexus, non ætas miserationem attulit; profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum, quod *Tanfana* vocabant, solo æquantur. Sine vulnere milites, qui semisomnos, inermos, aut palantes ceciderant. Excivit ea cædes Bructeros, Tu-

bantes, Usipetes; saltusque, per quos exercitui regressus, insedere: quod gnarum duci; incessitque itineri & prœlio: pars equitum, & auxiliariæ cohortes ducebant; mox prima legio, & mediis impedimentis, sinistrum latus unetvicesimani, dextrum quintani clausere: vicesima legio terga firmavit, pòst ceteri sociorum. Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti; dein latera, & frontem modicè adsultantes, totâ vi novissimos incurrêre: turbabanturque densis Germanorum catervis leves cohortes, cùm Cæsar, advectus ad vicesimanos, voce magnâ, « hoc illud tempus oblite» randæ seditionis clamitabat: perge» rent, properarent culpam in decus ver» tere ». Exarsere animis, unoque impetu perruptum hostem redigunt in aperta, cæduntque: simul primi agminis copiæ evasere silvas, castraque communivere. Quietum inde iter: fidensque recentibus, ac priorum oblitus miles, in hibernis locatur.

A. U. C. 767. J. C. 14.

LII. NUNTIATA ea Tiberium lætitiâ curâque adfecere: gaudebat oppressam seditionem; sed, quòd largiendis pecuniis, & missione festinatâ favorem militum quæsivisset, bellicâ quoque Germanici

A. U. C. 767. J. C. 14.

gloriâ, angebatur. Retulit tamen ad ſenatum de rebus geſtis, multaque de virtute ejus memoravit, magis in ſpeciem verbis adornata, quàm ut penitus ſentire crederetur. Paucioribus Druſum, & finem Illyrici motûs laudavit; ſed intentior, & fidâ oratione: cunctaque quæ Germanicus indulſerat, ſervavit, etiam apud Pannonicos exercitus.

LIII. EODEM anno, Julia ſupremum diem obiit, ob impudicitiam olim a patre Auguſto Pandatariâ inſulâ, mox oppido Rheginorum, qui Siculum fretum accolunt, clauſa. Fuerat in matrimonio Tiberii, florentibus Caio & Lucio Cæſaribus, ſpreveratque ut imparem: nec alia tam intima Tiberio cauſa, cur Rhodum abſcederet: imperium adeptus, extorrem, infamem, & poſt interfectum Poſtumum Agrippam, omnis ſpei egenam, inopiâ ac tabe longâ peremit, obſcuram fore necem longinquitate exſilii ratus. Par cauſa ſævitiæ in Sempronium Graccum, qui familiâ nobili, ſollers ingenio, & pravè facundus, eamdem Juliam in matrimonio M. Agrippæ temeraverat: nec is libidini finis; traditam Tiberio, pervicax adulter contumaciâ & odiis in maritum accendebat; literæque, quas Julia patri Auguſto

cum insectatione Tiberii scripsit, a Gracco compositæ credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africi maris insulam, quatuordecim annis exsilium toleravit. Tunc milites ad cædem missi, invenere in prominenti litoris nihil lætum opperientem: quorum adventu « breve tempus » petivit, « ut suprema mandata uxori Alliariæ per » literas daret »: cervicemque percussoribus obtulit, constantiâ mortis haud indignus Sempronio nomine; vitâ degeneraverat. Quidam non Româ eos milites, sed ab L. Asprenate, proconsule Africæ, missos tradidere, auctore Tiberio, qui famam cædis posse in Asprenatem verti, frustra speraverat.

A. U. C. 767. J. C. 14.

LIV. Idem annus novas cærimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio; ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris, sodales Tatios instituerat: sorte ducti e primoribus civitatis unus & viginti. Tiberius, Drususque, & Claudius, & Germanicus adjiciuntur. Ludos Augustales, tunc primùm cœpta turbavit discordia, ex certamine histrionum. Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mæcenati obtemperat effuso in amorem Bathylli: neque ipse abhorrebat talibus studiis, & civile rebatur misceri volupta-

tibus vulgi: alia Tiberio morum via: sed populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere.

A. U. C. 768. J. C. 15.

LV. DRUSO Cæsare, C. Norbano Consulibus, decernitur Germanico triumphus, manente bello; quod quamquam in æstatem summâ ope parabat, initio veris, & repentino in Cattos excursu, præcepit: nam spes incesserat dissidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrumque perfidiâ in nos, aut fide. Arminius turbator Germaniæ: Segestes, « parari » rebellionem » sæpe aliàs, & supremo convivio, post quod in arma itum, aperuit: suasitque Varo, « ut se, & Arminium, & ceteros proceres vinciret: nihil » ausuram plebem, principibus amotis; » atque ipsi tempus fore, quo crimina, & » innoxios discerneret »: sed Varus fato, & vi Arminii cecidit. Segestes, quamquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis privatim odiis, quòd Arminius filiam ejus, alii pactam, rapuerat; gener invisus, inimici soceri; quæque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant.

LVI. IGITUR Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, & tumultuarias catervas Germanorum cis

Rhenum colentium, Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicem ſociorum numerum ipſe ducit: poſitoque caſtello ſuper veſtigia paterni præſidii in monte Tauno, expeditum exercitum in Cattos rapit; L. Apronio ad munitiones viarum & fluminum relicto. Nam, rarum illi cælo, ſiccitate, & amnibus modicis inoffenſum iter properaverat; imbreſque, & fluminum auctus regredienti metuebatur. Sed Cattis adeò improviſus advênit, ut quod imbecillum ætate ac ſexu, ſtatim captum, aut trucidatum ſit. Juventus flumen Adranam nando tramiſerat, Romanoſque pontem cœptantes arcebant: dein tormentis ſagittiſque pulſi, tentatis fruſtra conditionibus pacis, cùm quidam ad Germanicum perfugiſſent, reliqui, omiſſis pagis viciſque, in ſilvas diſperguntur. Cæſar incenſo Mattio (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auſo hoſte terga abeuntium laceſſere, quod illi moris, quotiens aſtu magis, quàm per formidinem ceſſit. Fuerat animus Cheruſcis juvare Cattos, ſed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma: & Marſos congredi auſos, proſpero prœlio cohibuit.

A. U. C. 768. J. C. 15.

LVII. NEQUE multò pòſt legati a Segeſte venerunt, auxilium orantes adverſùs

vim popularium, a quîs circumsidebatur; validiore apud eos Arminio, quando bellum suadebat. Nam barbaris, quantò quis audaciâ promptus, tantò magis fidus, rebusque motis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium, nomine Segimundum: sed juvenis conscientiâ cunctabatur: quippe anno, quo Germaniæ descivere, sacerdos apud Aram Ubiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in spem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata, benignéque exceptus cum præsidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit, convertere agmen: pugnatumque in obsidentes, & ereptus Segestes magnâ cum propinquorum & clientium manu. Inerant feminæ nobiles, inter quas uxor Arminii, eademque filia Segestis, mariti magis quàm parentis animo, neque victa in lacrimas, neque voce supplex, compressis intra sinum manibus, gravidum uterum intuens. Ferebantur & spolia Varianæ cladis, plerisque eorum, qui tum in deditionem veniebant, prædæ data. Simul Segestes ipse ingens visu, & memoriâ bonæ societatis impavidus: verba ejus in hunc modum fuere.

A. U. C. 768. J. C. 15.

LVIII. « NON HIC mihi primus erga

» populum Romanum fidei & constantiæ » dies : ex quo a divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris » utilitatibus delegi : neque odio patriæ, » (quippe proditores, etiam iis quos anteponunt, invisi sunt) verùm quia Romanis Germanisque idem conducere; » & pacem, quàm bellum probabam. Ergo » raptorem filiæ meæ, violatorem fœderis » vestri Arminium, apud Varum, qui tum » exercitui præsidebat, reum feci : dilatus » segnitiâ ducis, quia parum præsidii in » legibus erat, ut me, & Arminium, & » conscios vinciret, flagitavi. Testis illa » nox, mihi utinam potiùs novissima! » Quæ secuta sunt, defleri magis, quàm » defendi possunt : ceterùm & injeci catenas Arminio, & a factione ejus injectas » perpessus sum. Atque ubi primùm tui » copia, vetera novis, & quieta turbidis » antehabeo : neque ob præmium, sed ut » me perfidiâ exsolvam ; simul genti Germanorum idoneus conciliator, si pænitentiam quàm perniciem maluerit. Pro » juventâ & errore filii veniam precor : » filiam necessitate huc adductam fateor : » tuum erit consultare, utrum prævaleat, » quòd ex Arminio concepit, an quòd ex » me genita est». Cæsar, clementi ref-

A. U. C. 768. J. C. 15.

A. U. C. 768. J. C. 15.

ponſo, liberis propinquiſque ejus incolumitatem, ipſi ſedem Vetera, in provinciâ, pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque *imperatoris* auctore Tiberio accepit. Arminii uxor, virilis ſexûs ſtirpem edidit: educatus Ravennæ puer, quo mox ludibrio conflictatus ſit, in tempore memorabo.

LIX. FAMA dediti benignéque excepti Segeſtis vulgata, ut quibuſque bellum invitis aut cupientibus erat, ſpe vel dolore accipitur. Arminium, ſuper inſitam violentiam, rapta uxor, ſubjectus ſervitio uxoris uterus, vecordem agebant: volitabatque per Cheruſcos, arma in Segeſtem, arma in Cæſarem poſcens: neque probris temperabat. «Egregium patrem! magnum »imperatorem! fortem exercitum! quo»rum tot manus unam mulierculam ave»xerint. Sibi tres legiones, totidem le»gatos procubuiſſe. Non enim ſe prodi»tione, neque adversùs feminas gravidas, »ſed palam adversùs armatos bellum trac»tare: cerni adhuc Germanorum in lucis »ſigna Romana, quæ diis patriis ſuſpen»derit: coleret Segeſtes victam ripam; »redderet filio ſacerdotium: hominem »Germanos numquam ſatis excuſaturos, »quòd inter Albim & Rhenum virgas,

»& secures, & togam viderint. Aliis »gentibus, ignorantiâ imperii Romani, »inexperta esse supplicia, nescia tributa: »quæ quando exuerint, irritusque discesserit ille inter numina dicatus Augustus, »ille delectus Tiberius, ne imperitum »adolescentulum, ne seditiosum exercitum pavescerent. Si patriam, parentes, »antiqua mallent, quàm dominos, & »colonias novas; Arminium potiùs gloriæ »ac libertatis, quàm Segestem flagitiosæ »servitutis ducem sequerentur».

A. U. C. 768. J. C. 15.

LX. CONCÎTI per hæc non modò Cherusci, sed conterminæ gentes: tractusque in partes Inguiomerus Arminii patruus, veteri apud Romanos auctoritate: unde major Cæsari metus: & ne bellum mole unâ ingrueret, Cæcinam cum quadraginta cohortibus Romanis, distrahendo hosti, per Bructeros ad flumen Amisiam mittit: equitem Pedo præfectus, finibus Frisiorum ducit: ipse impositas navibus quatuor legiones per lacus vexit: simulque pedes, eques, classis, apud prædictum amnem convenere. Chauci cùm auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua urentes, expeditâ cum manu L. Stertinius, missu Germanici fudit, interque cædem & prædam reperit un-

A. U. C. 768. J. C. 15.

devicesimæ legionis aquilam cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum; haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiæ Vari legionumque insepultæ dicebantur.

LXI. IGITUR cupido Cæsarem invadit solvendi suprema militibus, ducique; permoto ad miserationem omni, qui aderat, exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum & sortem hominum. Præmisso Cæcinâ, ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret, incedunt mæstos locos, visuque ac memoriâ deformes. Prima Vari castra, lato ambitu, & dimensis principiis, trium legionum manus ostentabant: dein semiruto vallo, humili fossâ, accisæ jam reliquiæ consedisse intelligebantur: medio campi albentia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disjecta vel aggerata: adjacebant fragmina telorum, equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora; lucis propinquis barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactaverant: & cladis ejus superstites pugnam aut vincula elapsi, refere-

bant, « hîc cecidisse legatos; illic raptas
» aquilas; primum ubi vulnus Varo adac- A. U. C. 768. J. C. 15.
» tum; ubi infelici dextrâ, & suo ictu
» mortem invenerit; quo tribunali con-
» cionatus Arminius; quot patibula capti-
» vis, quæ scrobes; utque signis & aquilis
» per superbiam inluserit ».

LXII. Igitur Romanus, qui aderat, exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes ut conjunctos, ut consanguineos, auctâ in hostem irâ, mæsti simul & infensi condebant. Primum exstruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos, & præsentibus doloris socius. Quod Tiberio haud probatum; seu cuncta Germanici in deterius trahenti; sive exercitum imagine cæsorum insepultorumque tardatum ad prœlia, & formidolosiorem hostium credebat: « neque imperatorem » auguratu & vetustissimis cærimoniis præ» ditum, adtrectare feralia debuisse ».

LXIII. Sed Germanicus cedentem in avia Arminium secutus, ubi primùm copia fuit, evehi equites, campumque, quem hostis insederat, eripi jubet. Arminius colligi suos, & propinquare silvis monitos, vertit repentè: mox signum prorumpendi

dedit iis, quos per saltus occultaverat.
A. U. C. Tunc novâ acie turbatus eques, missæque
768. subsidiariæ cohortes, & fugientium agmi-
J. C. ne impulsæ, auxerant consternationem:
15. trudebanturque in paludem gnaram vincentibus, iniquam nesciis, ni Cæsar productas legiones instruxisset: inde hostibus terror, fiducia militi: & manibus æquis abscessum. Mox reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe, ut advexerat, reportat. Pars equitum litore Oceani petere Rhenum jussa. Cæcina, qui suum militem ducebat, monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, Pontes longos quàm maturrimè superare. Angustus is trames, vastas inter paludes, & quondam a L. Domitio aggeratus: cetera limosa, tenacia gravi cœno, aut rivis incerta erant: circùm silvæ paullatim adclives; quas tum Arminius implevit, compendiis viarum, & cito agmine, onustum sarcinis armisque militem cùm antevenisset. Cæcinæ, dubitanti quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret, simulque propulsaret hostem, castrametari in loco placuit; ut opus, & alii prœlium inciperent.

LXIV. BARBARI perfringere stationes, seque inferre munitoribus nisi, lacessunt, circumgrediuntur, occursant: miscetur

A. U. C. 768. J. C. 15.

operantium bellantiumque clamor : & cuncta pariter Romanis adversa ; locus uligine profundâ, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus ; corpora gravia loricis, neque librare pila inter undas poterant. Contrà Cheruscis sueta apud paludes prœlia, procera membra, hastæ ingentes ad vulnera facienda, quamvis procul : nox demum inclinantes tum legiones adversæ pugnæ exemit. Germani ob prospera indefessi, ne tum quidem sumptâ quiete, quantum aquarum circumsurgentibus jugis oritur, vertêre in subjecta : mersâque humo, & obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi, aut imperitandi habebat : secundarum ambiguarumque rerum sciens, eóque interritus. Igitur futura volvens, non aliud reperit, quàm ut hostem silvis coerceret, donec saucii, quantumque gravioris agminis, anteirent : nam medio montium & paludum porrigebatur planicies, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri ; unetvicesima in lævum ; primani ducendum ad agmen ; vicesimanus adversùm secuturos.

LXV. Nox per diversa inquies : cùm

A. U. C. 768. J. C. 15.

barbari festis epulis, læto cantu, aut truci sonore subjecta vallium ac resultantes saltus complerent; apud Romanos invalidi ignes, interruptæ voces, atque ipsi passim adjacerent vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quàm pervigiles. Ducemque terruit dira quies: nam Quinctilium Varum sanguine oblitum, & paludibus emersum, cernere & audire visus est, velut vocantem, non tamen obsecutus, & manum intendentis repulisse. Cœptâ luce, missæ in latera legiones metu, an contumaciâ, locum deseruere: capto properè campo, humentia ultra. Neque, tamen Arminius, quamquam libero incursu, statim prorupit: sed ut hæsere cœno fossisque impedimenta, turbati circùm milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore sibi quisque properus, & lentæ adversùm imperia aures, irrumpere Germanos jubet, clamitans, « En Varus, » & eodem iterum fato victæ legiones! » Simul hæc: & cum delectis scindit agmen, equisque maximè vulnera ingerit: illi sanguine suo, & lubrico paludum lapsantes, excussis rectoribus disjicere obvios, proterere jacentes: plurimus circa aquilas labor, quæ neque adversùm ferri ingruentia tela, neque figi limosâ humo

poterant. Cæcina dum ſuſtentat aciem, ſuffoſſo equo delapſus circumveniebatur, ni prima legio ſeſe oppoſuiſſet: juvit hoſtium aviditas, omiſsâ cæde, prædam ſectantium; eniſæque legiones, veſperaſcente die, in aperta & ſolida: neque is miſeriarum finis: ſtruendum vallum, petendus agger: amiſſa magnâ ex parte, per quæ egeritur humus, aut exciditur ceſpes: non tentoria manipulis, non fomenta ſauciis: infectos cœno aut cruore cibos dividentes, funeſtas tenebras, & tot hominum millibus unum jam reliquum diem lamentabantur.

A. U. C. 768. J. C. 15.

LXVI. FORTE equus abruptis vinculis vagus, & clamore territus, quoſdam occurrentium obturbavit: tanta inde conſternatio inrupiſſe Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas; quarum Decumana maximè petebatur, averſa hoſti, & fugientibus tutior. Cæcina, comperto vanam eſſe formidinem, cùm tamen neque auctoritate, neque precibus, ne manu quidem obſiſtere, aut retinere militem quiret; projectus in limine portæ, miſeratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clauſit viam: ſimul tribuni & centuriones falſum pavorem docuerunt.

A. U. C. 768. J. C. 15.

LXVII. TUNC CONTRACTOS in principia, jussosque dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet. « Unam » in armis salutem, sed ea consilio temperanda: manendumque intra vallum, » donec expugnandi hostes spe, propiùs » succederent: mox undique erumpendum: illâ eruptione ad Rhenum perveniri: quòd si fugerent, plures silvas, » profundas magis paludes, sævitiam hostium superesse: at victoribus decus, » gloriam: quæ domi cara, quæ in castris » honesta », memorat: reticuit de adversis. Equos dehinc, orsus a suis, legatorum tribunorumque, nullâ ambitione, fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes, in hostem invaderent.

LXVIII. HAUD MINUS inquies Germanus, spe, cupidine, & diversis ducum sententiis agebat: Arminio, « sinerent » egredi, egressosque rursum per humida » & impedita circumvenirent », suadente: atrociora Inguiomero, & læta barbaris, « ut vallum armis ambirent: promptam » expugnationem, plures captivos, incor» ruptam prædam fore ». Igitur ortâ die, proruunt fossas, injiciunt crates, summa valli prensant, raro super milite, & quasi ob metum defixo. Postquam hæsere

munimentis, datur cohortibus signum, cornuaque ac tubæ concinuere : exin clamore & impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, « non » hîc silvas, nec paludes, sed æquis locis » æquos deos ». Hosti, facile excidium, & paucos & semermos cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum, quantò inopina, tantò majora offunduntur : cadebantque, ut rebus secundis avidi, ita adversis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post grave vulnus, pugnam deseruere : vulgus trucidatum est, donec ira & dies permansit. Nocte demum reversæ legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoriâ habuere.

A. U. C. 768. J. C. 15.

LXIX. PERVASERAT interim « circumventi exercitûs » fama, & « infesto » Germanorum agmine Gallias peti » : ac ni Agrippina impositum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant qui id flagitium formidine auderent : sed femina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibusque ut quis inops, aut saucius, vestem & fomenta dilargita est. Tradit C. Plinius, Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis,

A. U. C. 768. J. C. 15.

laudes & grates reversis legionibus habentem. Id Tiberii animum altiùs penetravit. «Non enim simplices eas curas: nec adversùs externos militem quæri: nihil relictum imperatoribus, ubi femina manipulos intervisat, signa adeat, largitionem tentet, tamquam parum ambitiosè filium ducis gregali habitu circumferat, *Cæsarem*que *Caligulam* appellari velit. Potiorem jam apud exercitus Agrippinam, quàm legatos, quàm duces: compressam a muliere seditionem, cui nomen Principis obsistere non quiverit». Accendebat hæc onerabatque Sejanus, peritiâ morum Tiberii, odia in longum jaciens, quæ reconderet, auctaque promeret.

LXX. At GERMANICUS legionum, quas navibus vexerat, secundam & quartamdecimam itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quò levior classis vadoso mari innaret, vel reciproco sideret. Vitellius primum iter siccâ humo, aut modicè adlabente æstu, quietum habuit. Mox impulsu aquilonis, simul sidere æquinoctii, quo maximè tumescit Oceanus, rapi agique agmen: & opplebantur terræ: eadem freto, litori, campis facies: neque discerni poterant incerta ab solidis, brevia

a profundis. Sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus: jumenta, ſarcinæ, corpora exanima, interfluunt, occurſant: permiſcentur inter ſe manipuli, modò pectore, modò ore tenus exſtantes, aliquando ſubtracto ſolo disjecti aut obruti: non vox, & mutui hortatus juvabant, adverſante undâ: nihil ſtrenuus ab ignavo, ſapiens ab imprudenti, conſilia a caſu differre: cuncta pari violentiâ involvebantur. Tandem Vitellius in editiora eniſus, eódem agmen ſubduxit: pernoctavere ſine utenſilibus, ſine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore, haud minùs miſerabiles, quàm quos hoſtis circumſidet: quippe illis etiam honeſtæ mortis uſus, his inglorium exitium: lux reddidit terram; penetratumque ad amnem Unſingin, quò Cæſar claſſe contenderat: impoſitæ deinde legiones, vagante famâ ſubmerſas; nec fides ſalutis, antequam Cæſarem exercitumque reducem vidêre.

A. U. C. 768. J. C. 15.

LXXI. JAM STERTINIUS ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segeſtis præmiſſus, ipſum & filium ejus in civitatem Ubiorum perduxerat: data utrique venia, facilè Segimero, cunctantiùs filio; quia Quinctilii Vari corpus inluſiſſe dicebatur. Ceterùm ad ſupplenda

exercitûs damna certavere Galliæ, Hif-
A. U. C. paniæ, Italia; quod cuique promptum,
768. arma, equos, aurum offerentes: quorum
J. C. laudato ftudio Germanicus, armis modò
15. & equis ad bellum fumptis, propriâ pecuniâ militem juvit. Utque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire faucios; facta fingulorum extollere; vulnera intuens, alium fpe, alium gloriâ, cunctos alloquio & curâ, fibique & prœlio firmabat.

LXXII. DECRETA eo anno triumphalia infignia A. Cæcinæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico geftas. Nomen patris patriæ Tiberius a populo fæpius ingeftum, repudiavit: neque in acta fua jurari, quamquam cenfente fenatu, permifit: « cuncta mortalium incerta, quantóque plus adeptus foret, tantò fe magis » in lubrico » dictans. Non tamen ideo faciebat fidem civilis animi: nam legem majeftatis reduxerat, cui nomen apud veteres idem, fed alia in judicium veniebant; fi quis proditione exercitum, aut plebem feditionibus, denique malè geftâ republicâ majeftatem populi Romani minuiffet: facta arguebantur, dicta impunè erant. Primus Auguftus cognitionem de famofis libellis, fpecie legis ejus tractavit,

com-

commotus Cassii Severi libidine, quâ viros feminasque inlustres procacibus scriptis diffamaverat: mox Tiberius, consultante Pompeio Macro prætore, « an judicia » majestatis redderentur »? « exercendas » leges esse » respondit. Hunc quoque asperavere carmina, incertis auctoribus vulgata in sævitiam superbiamque ejus, & discordem cum matre animum.

A. U. C. 768. J. C. 15.

LXXIII. Haud pigebit referre, in Falanio & Rubrio, modicis equitibus Romanis, prætentata crimina; ut quibus initiis, quantâ Tiberii arte, gravissimum exitium irrepserit, dein repressum sit, postremò arserit, cunctaque corripuerit, noscatur. Falanio objiciebat accusator, « quòd inter cultores Augusti, qui per » omnes domos in modum collegiorum » habebantur, Cassium quemdam mimum » corpore infamem adscivisset: quódque » venditis hortis, statuam Augusti simul » mancipasset ». Rubrio crimini dabatur, « violatum perjurio nomen Augusti ». Quæ ubi Tiberio notuere, scripsit consulibus; « Non ideo decretum patri suo cæ» lum, ut in perniciem civium is honor » verteretur. Cassium histrionem solitum » inter alios ejusdem artis interesse ludis, » quos mater sua in memoriam Augusti

A. U. C. 768. J. C. 15.

» sacrasset. Nec contra religiones fieri, » quòd effigies ejus, ut alia numinum » simulacra, venditionibus hortorum & » domuum accedant. Jusjurandum perinde » æstimandum, quàm si Jovem fefellisset: » deorum injurias diis curæ ».

LXXIV. NEC MULTO pòst Granium Marcellum, prætorem Bithyniæ, quæstor ipsius Cæpio Crispinus majestatis postulavit, subscribente Romano Hispone: qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem miseriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt: nam egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis sævitiæ principis adrepit, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti, ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis ac postremùm sibi invenere. Sed Marcellum insimulabat, « sinistros de Tiberio ser» mones habuisse »: inevitabile crimen, cùm ex moribus Principis fœdissima quæque deligeret accusator, objectaretque reo: nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, « statuam » Marcelli altiùs, quàm Cæsarum sitam: » & aliâ in statuâ, amputato capite Au» gusti, effigiem Tiberii inditam »: ad

od exarſit adeò, ut ruptâ taciturnitate A. U. C.
ɔclamaret, « ſe quoque in eâ causâ 768.
ıturum ſententiam palam & juratum », J. C.
ɔ ceteris eadem neceſſitas fieret. Ma- 15.
ɔant etiam tum veſtigia morientis li-
tatis. Igitur Cn. Piſo, « Quo », inquit,
ɔco cenſebis, Cæſar? ſi primus, habebo
uod ſequar: ſi poſt omnes, vereor ne
nprudens diſſentiam »: permotus his,
ıntóque incautiùs efferbuerat, pæniten-
patiens, tulit abſolvi reum criminibus
eſtatis: de pecuniis repetundis, ad
ɔeratores itum eſt.

XXV. NEC PATRUM cognitionibus
tus, judiciis adſidebat in cornu tri-
ılis, ne prætorem curuli depelleret:
aque eo coram, adversùs ambitum
ɔtentium preces conſtituta: ſed dum
ati conſulitur, libertas corrumpeba-
Inter quæ Pius Aurelius, ſenator,
tus « mole publicæ viæ, ductuque
arum, labefactas ædes ſuas», auxilium
ım invocabat: reſiſtentibus ærarii
ıribus, ſubvênit Cæſar, pretiumque
m Aurelio tribuit, erogandæ per
ſta pecuniæ cupiens: quam virtutem
etinuit, cùm ceteras exueret. Pro-
o Celeri prætorio, veniam ordinis
ıupertatem petenti, decies ſeſtertiûm

»sacrasset. Nec contra religiones fieri,
A. U. C. »quòd effigies ejus, ut alia numinum
768. »simulacra, venditionibus hortorum &
J. C. »domuum accedant. Jusjurandum perinde
15. »æstimandum, quàm si Jovem fefellisset: »deorum injurias diis curæ».

LXXIV. NEC MULTO pòst Granium Marcellum, prætorem Bithyniæ, quæstor ipsius Cæpio Crispinus majestatis postulavit, subscribente Romano Hispone: qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem miseriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt: nam egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis sævitiæ principis adrepit, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti, ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis ac postremùm sibi invenere. Sed Marcellum insimulabat, «sinistros de Tiberio sermones habuisse»: inevitabile crimen, cùm ex moribus Principis fœdissima quæque deligeret accusator, objectaretque reo: nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, «statuam »Marcelli altiùs, quàm Cæsarum sitam: »& aliâ in statuâ, amputato capite Au»gusti, effigiem Tiberii inditam»: ad

quod exarsit adeò, ut ruptâ taciturnitate proclamaret, « se quoque in eâ causâ » laturum sententiam palam & juratum », quò ceteris eadem necessitas fieret. Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso, « Quo », inquit, « loco censebis, Cæsar? si primus, habebo » quod sequar : si post omnes, vereor ne » imprudens dissentiam »: permotus his, quantóque incautiùs efferbuerat, pænitentiâ patiens, tulit absolvi reum criminibus majestatis : de pecuniis repetundis, ad reciperatores itum est.

A. U. C. 768. J. C. 15.

LXXV. Nec patrum cognitionibus satiatus, judiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret : multaque eo coram, adversùs ambitum & potentium preces constituta : sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. Inter quæ Pius Aurelius, senator, questus « mole publicæ viæ, ductuque » aquarum, labefactas ædes suas », auxilium patrum invocabat : resistentibus ærarii prætoribus, subvênit Cæsar, pretiumque ædium Aurelio tribuit, erogandæ per honesta pecuniæ cupiens : quam virtutem diu retinuit, cùm ceteras exueret. Propertio Celeri prætorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertiûm

largitus est, satis comperto, paternas ei angustias esse: tentantes eadem alios, probare causam senatui jussit; cupidine severitatis, in his etiam, quæ rite faceret, acerbus: unde ceteri silentium & paupertatem confessioni & beneficio præposuere.

A. U C. 768. J. C. 15.

LXXVI. EODEM anno continuis imbribus auctus Tiberis, plana urbis stagnaverat: relabentem secuta est ædificiorum & hominum strages. Igitur censuit Asinius Gallus, « ut libri Sibyllini adirentur »: renuit Tiberius, perinde divina humanaque obtegens: sed remedium coercendi fluminis Ateio Capitoni, & L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam onera deprecantes, levari in præsens proconsulari imperio, tradique Cæsari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus præsedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens: quod vulgus formidolosum, & pater arguisse dicebatur: cur abstinuerit spectaculo ipse, variè trahebant; alii tædio cœtûs, quidam tristitiâ ingenii, & metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset. Non crediderim ad ostentandam sævitiam, movendasque populi offensiones, concessam filio materiem: quamquam id quoque dictum est.

LXXVII. At theatri licentia proximo priore anno cœpta, graviùs tum erupit, occisis non modò e plebe, sed militibus & centurione, vulnerato tribuno prætoriæ cohortis, dum probra in magistratus & dissensionem vulgi prohibent. Actum de eâ seditione apud patres, dicebanturque sententiæ, « ut prætoribus jus virgarum » in histriones esset »: intercessit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui præbebat: valuit tamen intercessio, quia divus Augustus « immunes verberum histriones » quondam responderat, neque fas Tiberio infringere dicta ejus. De modo lucaris, & adversùs lasciviam fautorum, multa decernuntur; ex quîs maximè insignia: « Ne domos pantomimorum senator in- » troiret: ne egredientes in publicum, » equites Romani cingerent: aut alibi, » quàm in theatro, spectarentur: & spec- » tantium immodestiam exsilio multandi » potestas prætoribus fieret ».

A. U. C. 768. J. C. 15.

LXXVIII. Templum ut in coloniâ Tarraconensi strueretur Augusto, petentibus Hispanis permissum; datumque in omnes provincias exemplum. Centesimam rerum venalium post bella civilia

institutam deprecante populo, edixit Ti-
A. U. C. berius « militare ærarium eo subsidio niti :
768. » simul imparem oneri rempublicam, nisi
J. C. » vicesimo militiæ anno veterani dimittè-
15. » rentur » : ita proximæ seditionis malè consulta, quibus sexdecim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum.

LXXIX. ACTUM deinde in senatu ab Arruntio & Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augescit. Auditæque municipiorum & coloniarum legationes, orantibus Florentinis, « ne Clanis solito » alveo demotus in amnem Arnum trans- » ferretur, idque ipsis perniciem adferret ». Congruentia his Interamnates disseruere : « pessum ituros fecundissimos Italiæ cam- » pos, si amnis Nar » (id enim parabatur) « in rivos diductus, superstagnavisset ». Nec Reatini silebant, Velinum lacum, quà in Narem effunditur, obstrui recusantes ; « quippe in adjacentia erupturum : » optumè rebus mortalium consuluisse na- » turam, quæ sua ora fluminibus, suos » cursus, utque originem, ita fines dederit : » spectandas etiam religiones sociorum, » qui sacra, & lucos, & aras patriis am- » nibus dicaverint : quin ipsum Tiberim » nolle, prorsus accolis fluviis orbatum,

» minore gloriâ fluere ». Seu preces coloniarum, seu difficultas operum, sive superstitio valuit, ut in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat.

A. U. C. 768. J. C. 15.

LXXX. PROROGATUR Poppæo Sabino provincia Mœsia, additis Achaiâ ac Macedoniâ. Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitibus, aut jurisdictionibus habere. Causæ variæ traduntur: alii « tædio novæ curæ, semel placita pro » æternis servavisse » : quidam « invidiâ, » ne plures fruerentur » : sunt qui existiment, « ut callidum ejus ingenium, ita » anxium judicium » : neque enim eminentes virtutes sectabatur, & rursum vitia oderat : ex optimis, periculum sibi ; a pessimis, dedecus publicum metuebat : quâ hæsitatione postremò eò provectus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi Urbe non erat passurus.

LXXXI. DE COMITIIS consularibus, quæ tum primùm illo principe, ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim ; adeò diversa, non modò apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. Modò, subtractis candidatorum nominibus, originem cujusque, & vitam, &

A. U. C. 768. J. C. 15.

ſtipendia deſcripſit, ut qui forent intelligeretur : aliquando, eâ quoque ſignificatione ſubtractâ, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, ſuam ad id curam pollicitus eſt : plerumque, « eos » tantùm apud ſe profeſſos » diſſeruit, « quorum nomina conſulibus edidiſſet ; » poſſe & alios profiteri, ſi gratiæ, aut » meritis confiderent » : ſpecioſa verbis, re inania, aut ſubdola : quantóque majore libertatis imagine tegebantur, tantò eruptura ad infenſius ſervitium.

BREVIARIUM
LIBRI SECUNDI.

I. M*otus aliqui in Oriente.* III. *Vonones, Parthorum rex, ſolio ab Artabano pulſus, & ad Armenios profugus, ab his in regnum accipitur: quo mox demovetur ob metum & Artabani minas.* V. *Tiberius, ſpecie moti Orientis, Germanicum a Germanicis legionibus abſtrahit. Paret ille, ſed lentè. Germaniam enim ingreditur. Cheruſcos & Arminium magno prœlio vincit. Mox adverſa maris expertus, quæ proſperâ in Marſos expeditione penſavit.* XXVII. *Libo Druſus rerum novarum accuſatus. Spretæ M. Hortali preces.* XXXIX. *Clemens, ementito Poſtumi Agrippæ nomine, turbat. Sal-*

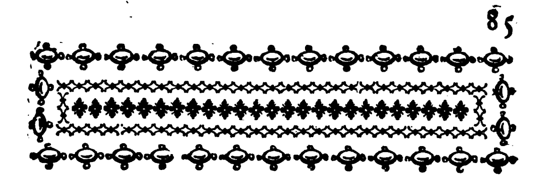
lustii Crispi artibus capitur, & Romam perducitur. XLI. *Germanicus de Cattis, Cheruscis, aliisque nationibus usque ad Albim triumphat.* XLII. *Archelaus, Cappadocum rex, dolo in Urbem accitus, & indignè habitus, moritur. Regnum ejus in provinciam redactum.* XLIII. *Germanico Oriens permissus; Pisoni Syria, cum occultis, ut creditur, in Germanicum mandatis.* XLIV. *Drusus in Illyricum mittitur contra Germanos, qui inter se discordes otium & securitatem Romanis fecere.* XLV. *Cherusci, duce Arminio, potentem & veterem regem Maroboduum, magno nec incruento prœlio vincunt.* XLVII. *In Asiâ duodecim urbes terræ motu collapsæ. Tiberii liberalitas.* L. *Adolescit lex majestatis.* LII. *Tacfarinas in Africâ bellum movet. A Furio Camillo statim re-*

pressus. LIII. *Germanicus, iterum consul, in Armeniam venit: regem Zenonem, amoto Vonone, volentibus iis imponit. Deinde Ægyptum proficiscitur.* LXII. *Drusus Germanos ad discordias inlicit. Maroboduus, vi Catualdæ regno pulsus, in Italiam venit, & Ravennæ per duodeviginti annos egit. Idem Catualdæ mox casus, qui Forum Julium missus est.* LXIV. *Rhescuporis, Thracum rex, operâ Pomponii Flacci datur in vincula: Romam perducitur.* LXVIII. *Vononis cædes.* LXIX. *Germanicus, Ægypto remeans, cuncta, quæ jusserat, a Pisone abolita, vel in contrarium versa reperit. Hinc inimicitiarum semina. Paullo pòst morbo correptus, cum ingenti gentium omnium luctu, Antiochiæ exstinguitur.* LXXIV. *Piso, veneficii suspectus, Syriam repetere impeditur.* LXXXIII.

Honores multi mortuo Germanico Romæ decreti. LXXXV. *Sanctiones contra muliebrem impudicitiam.* LXXXVI. *Virginis Vestalis delectus.* LXXXVII. *Arminius in Germaniâ popularium dolo cæsus.*

Hæc gesta annis quatuor.

A. U. C.	J. C.		
DCCLXIX.	16.	Coss.	T. Statilio Sisennâ Tauro, L. Scribonio Libone.
DCCLXX.	17.	Coss.	C. Cæcilio Rufo, L. Pomponio Flacco Græcino.
DCCLXXI.	18.	Coss.	Tiberio Cæsare Augusto III, Germanico Cæsare II.
DCCLXXII.	19.	Coss.	M. Junio Silano, L. Norbano Flacco.

C. CORNELII *TACITI* ANNALES.

LIBER SECUNDUS.

Sisenna Statilio Tauro, L. Libone Consulibus, mota Orientis regna, provinciæque Romanæ; initio apud Parthos orto, qui petitum Româ, acceptumque regem, quamvis gentis Arsacidarum, ut externum aspernabantur. Is fuit Vonones, obses Augusto datus a Phraate. Nam Phraates, quamquam depulisset exercitus, ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat; partemque prolis, firmandæ amicitiæ, miserat: haud A. U. C. 769. J. C. 16.

perinde nostrî metu, quàm fidei popula-
A. U. C. rium diffisus.

769. II. POST FINEM Phraatis & sequentium
J. C. regum, ob internas cædes, venere in
16. Urbem legati a primoribus Parthis, qui Vononen vetustissimum liberorum ejus accirent. Magnificum id sibi credidit Cæsar, auxitque opibus: & accepere barbari lætantes, ut ferme ad nova imperia. Mox subit pudor, « degeneravisse Parthos: petitum alio ex orbe regem hostium artibus infectum: jam inter provincias Romanas solium Arsacidarum haberi, darique. Ubi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium, si mancipium Cæsaris, tot per annos servitutem perpessum, Parthis imperitet? » Accendebat dedignantes & ipse, diversus a majorum institutis, raro venatu, segni equorum curâ; quotiens per urbes incederet, lecticæ gestamine, fastuque erga patrias epulas: inridebantur & Græci comites, ac vilissima utensilium anulo clausa: sed prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis & honestis.

III. IGITUR Artabanus Arsacidarum e sanguine, apud Dahas adultus, excitur;

primoque congreſſu fuſus, reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc, interque Parthorum & Romanas opes infida, ob ſcelus Antonii, qui Artavaſden, regem Armeniorum, ſpecie amicitiæ inlectum, dein catenis oneratum, poſtremò interfecerat. Ejus filius Artaxias, memoriâ patris nobis infenſus, Arſacidarum vi ſeque regnumque tutatus eſt. Occiſo Artaxiâ per dolum propinquorum, datus a Cæſare Armeniis Tigranes, deductuſque in regnum a Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis ejus, quamquam ſociatis more externo in matrimonium regnumque. Dein juſſu Auguſti impoſitus Artavaſdes, & non ſine clade noſtrâ dejectus.

A. U. C. 769. J. C. 16.

IV. Tum C. Cæsar componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanen, origine Medum, ob inſignem corporis formam, & præclarum animum, volentibus Armeniis præfecit. Ariobarzane morte fortuitâ abſumpto, ſtirpem ejus haud toleravere: tentatoque feminæ imperio, cui nomen Erato, eâque brevi pulsâ, incerti ſolutique, & magis ſine domino, quàm in libertate, profugum Vononen in regnum accipiunt. Sed ubi minitari

Artabanus, & parum ſubſidii in Armeniis;
A. U. C. vel ſi noſtrâ vi defenderetur, bellum adverſùs Parthos ſumendum erat; rector
769. J. C. 16. Syriæ Creticus Silanus excitum cuſtodiâ circumdat, manente luxu & regio nomine: quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, in loco reddemus.

V. CETERUM Tiberio haud ingratum accidit turbari res Orientis, ut eâ ſpecie Germanicum ſuetis legionibus abſtraheret; noviſque provinciis impoſitum, dolo ſimul & caſibus objectaret. At ille, quantò acriora in eum ſtudia militum, & averſa patrui voluntas, celerandæ victoriæ intentior, tractare prœliorum vias, & quæ ſibi tertium jam annum belligeranti ſæva vel proſpera eveniſſent: « fundi » Germanos acie & juſtis locis; juvari » ſilvis, paludibus, brevi æſtate, & præ» maturâ hieme: ſuum militem haud » perinde vulneribus, quàm ſpatiis itine» rum, damno armorum adfici: feſſas » Gallias miniſtrandis equis: longum im» pedimentorum agmen, opportunum ad » inſidias, defenſantibus iniquum. At ſi » mare intretur, promptam ipſis poſſeſ» ſionem, & hoſtibus ignotam: ſimul » bellum maturiùs incipi, legioneſque & » commeatus pariter vehi: integrum equi-

» tem, equosque, per ora & alveos flumi-
» num mediâ in Germaniâ fore ».

A. U. C. 769. J. C. 16.

VI. IGITUR huc intendit: missis ad census Galliarum, P. Vitellio & C. Antio; Silius, & Anteius, & Cæcina fabricandæ classi præponuntur. Mille naves sufficere visæ, properatæque: aliæ breves, angustâ puppi prorâque, & lato utero, quò faciliùs fluctus tolerarent: quædam planæ carinis, ut sine noxâ siderent: plures, adpositis utrimque gubernaculis, converso ut repentè remigio, hinc vel illinc adpellerent: multæ pontibus stratæ, super quas tormenta veherentur, simul aptæ ferendis equis aut commeatui, velis habiles, citæ remis, augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. Insula Batavorum in quam convenirent prædicta, ob faciles adpulsus, accipiendisque copiis, & transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri Batavi, velut in duos amnes dividitur, servatque nomen & violentiam cursûs, quà Germaniam prævehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verso cognomento *Vahalem* accolæ dicunt: mox id quoque vocabulum

mutat *Mosâ* flumine, ejusque immenso ore eumdem in Oceanum effunditur.

A. U. C. 769. J. C. 16.

VII. SED CÆSAR, dum adiguntur naves, Silium legatum cum expeditâ manu inruptionem in Cattos facere jubet: ipse, audito castellum Lupiæ flumini adpositum obsideri, sex legiones eò duxit. Neque Silio ob subitos imbres aliud actum, quàm ut modicam prædam, & Arpi principis Cattorum conjugem, filiamque raperet: neque Cæsari copiam pugnæ obsessores fecere, ad famam adventûs ejus dilapsi. Tumulum tamen nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram Druso sitam disjecerant: restituit aram; honorique patris princeps ipse cum legionibus decucurrit. Tumulum iterare haud visum: & cuncta inter castellum Alisonem, ac Rhenum, novis limitibus, aggeribusque permunita.

VIII. JAMQUE classis advenerat, cùm præmisso commeatu, & distributis in legiones ac socios navibus, fossam, cui *Drusianæ* nomen, ingressus, precatusque Drusum patrem, « ut se eadem ausum, » libens placatusque exemplo ac memoriâ » consiliorum atque operum juvaret »: lacus inde & Oceanum usque ad Amisiam flumen secundâ navigatione pervehitur:

classis Amisiæ relicta, lævo amne; erratumque in eo, quòd non subvexit: transposuit militem dextras in terras iturum: ita plures dies efficiendis pontibus absumpti. Et eques quidem ac legiones prima æstuaria, nondum adcrescente undâ, intrepidi transiere: postremum auxiliorum agmen, Batavique in parte eâ, dum insultant aquis, artemque nandi ostentant, turbati, & quidam hausti sunt. Metanti castra Cæsari Angrivariorum defectio a tergo nuntiatur: missus illico Stertinius cum equite & armaturâ levi, igne & cædibus perfidiam ultus est.

A. U. C. 769. J. C. 16.

IX. Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque interfluebat: ejus in ripâ cum ceteris primoribus Arminius adstitit, quæsitoque « an Cæsar venisset? » postquam « adesse » responsum est, « ut liceret cum » fratre conloqui » oravit. Erat is in exercitu cognomento Flavius, insignis fide, & amisso per vulnus oculo paucis antè annis, duce Tiberio: tum permissum; progressusque salutatur ab Arminio: qui amotis stipatoribus, « ut sagittarii nostrâ » pro ripâ dispositi abscederent », postulat; & postquam digressi, « unde ea defor» mitas oris? » interrogat fratrem: illo locum, & prœlium referente; « quod

» nam præmium recepiſſet ? » exquirit. Flavius « aucta ſtipendia, torquem, & » coronam, aliaque militaria dona » memorat, inridente Arminio vilia ſervitii pretia.

A. U. C. 769. J. C. 16.

X. EXIN diverſi ordiuntur : hic « magnitudinem Romanam, opes Cæſaris, » & victis graves pœnas ; in deditionem » venienti paratam clementiam ; neque » conjugem & filium ejus hoſtiliter habe» ri ». Ille « fas patriæ, libertatem avitam, » penetrales Germaniæ deos, matrem » precum ſociam ; ne propinquorum & » adfinium, denique gentis ſuæ deſertor » & proditor, quàm imperator eſſe mal» let ». Paullatim inde ad jurgia prolapſi, quominus pugnam conſererent, ne flumine quidem interjecto cohibebantur ; ni Stertinius adcurrens, plenum iræ, « armaque & equum » poſcentem Flavium attinuiſſet. Cernebatur contrà minitabundus Arminius, prœliumque denuntians : nam pleraque Latino ſermone interjaciebat, ut qui Romanis in caſtris ductor popularium meruiſſet.

XI. POSTERO die, Germanorum acies trans Viſurgim ſtetit. Cæſar, niſi pontibus præſidiiſque impoſitis, dare in diſcrimen legiones haud imperatorium ratus, equi-

tem vado tramittit: præfuere Stertinius, & e numero primipilarium Æmilius, distantibus locis invecti, ut hostem diducerent. Quà celerrimus amnis, Cariovalda dux Batavorum erupit: eum Cherusci fugam simulantes, in planitiem saltibus circumjectam traxere: dein coorti, & undique effusi trudunt adversos, instant cedentibus, collectosque in orbem, pars congressi, quidam eminus proturbant. Cariovalda, diu sustentatâ hostium sævitiâ, hortatus suos ut ingruentes catervas globo frangerent, atque ipse in densissimos inrumpens, congestis telis & suffosso equo labitur, ac multi nobilium circà: ceteros vis sua, aut equites cum Stertinio Æmilioque subvenientes, periculo exemere.

A. U. C. 769. J. C. 16.

XII. CÆSAR transgressus Visurgim, indicio perfugæ cognoscit, « delectum » ab Arminio locum pugnæ; convenisse » & alias nationes in silvam Herculi sa» cram, ausurosque nocturnam castrorum » oppugnationem ». Habita indici fides, & cernebantur ignes; suggressique propiùs speculatores « audiri fremitum equorum; » immensique & inconditi agminis mur» mur » attulere. Igitur propinquo summæ rei discrimine, explorandos militum

A. U. C. 769. J. C. 16.

animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, secum agitabat: « Tribunos » & centuriones læta sæpiùs, quàm comperta nuntiare; libertorum servilia ingenia; amicis inesse adulationem: si concio vocetur, illic quoque, quæ pauci incipiant, reliquos adstrepere: penitus noscendas mentes, cùm secreti & incustoditi, inter militares cibos, spem aut metum proferrent ».

XIII. NOCTE cœptâ, egressus augurali, per occulta & vigilibus ignara, comite uno, contectus humeros ferinâ pelle, adit castrorum vias, adsistit tabernaculis, fruiturque famâ sui: cùm hic « nobilitatem » ducis », « decorem » alius, plurimi « patientiam, comitatem, per seria, per jocos eumdem animum », laudibus ferrent: « reddendamque gratiam in acie » faterentur: simul « perfidos & ruptores pacis, ultioni & gloriæ mactandos ». Inter quæ unus hostium Latinæ linguæ, sciens, acto ad vallum equo, voce magnâ, « conjuges, & agros, & stipendii in dies, donec bellaretur, sestertios centenos, si quis transfugisset », Arminii nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras: « veniret dies, daretur pugna: sumpturum militem

»Germanorum agros, tracturum conju-
»ges : accipere omen, & matrimonia ac A. U. C.
»pecunias hoſtium prædæ deſtinare ». 769.
Tertiâ fermè vigiliâ adſultatum eſt caſtris, J. C.
ſine conjectu teli, poſtquam crebras pro 16.
munimentis cohortes, & nihil remiſſum ſenſere.

XIV. NOX EADEM lætam Germanico quietem tulit, viditque ſe operatum, & ſanguine ſacro reſperſâ prætextâ, pulchriorem aliam manibus aviæ Auguſtæ accepiſſe. Auctus omine, addicentibus auſpiciis, vocat concionem, & quæ ſapientiâ præviſa, aptaque imminenti pugnæ, diſſerit. « Non campos modò militi »Romano ad prœlium bonos, ſed ſi ratio »adſit, ſilvas & ſaltus : nec enim im»menſa barbarorum ſcuta, enormes ha»ſtas, inter truncos arborum, & enata »humo virgulta, perinde haberi quàm »pila, & gladios, & hærentia corpori »tegmina : denſarent ictus, ora mucro»nibus quærerent : non loricam Germa»no, non galeam ; ne ſcuta quidem ferro »nervove firmata, ſed viminum textus, »vel tenues & fucatas colore tabulas : pri»mam utcumque aciem haſtatam ; cete»ris, præuſta aut brevia tela : jam corpus, »ut viſu torvum, & ad brevem impetum

A. U. C. 769. J. C. 16.

animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, secum agitabat: «Tribunos »& centuriones læta sæpiùs, quàm comperta nuntiare; libertorum servilia ingenia; amicis inesse adulationem: si »concio vocetur, illic quoque, quæ pauci »incipiant, reliquos adstrepere: penitus »noscendas mentes, cùm secreti & in»custoditi, inter militares cibos, spem »aut metum proferrent».

XIII. NOCTE cœptâ, egressus augurali, per occulta & vigilibus ignara, comite uno, contectus humeros ferinâ pelle, adit castrorum vias, adsistit tabernaculis, fruiturque famâ sui: cùm hic «nobilitatem »ducis», «decorem» alius, plurimi «patientiam, comitatem, per seria, »per jocos eumdem animum», laudibus ferrent: «reddendamque gratiam in »acie» faterentur: simul «perfidos & »ruptores pacis, ultioni & gloriæ mactan»dos». Inter quæ unus hostium Latinæ linguæ, sciens, acto ad vallum equo, voce magnâ, «conjuges, & agros, & »stipendii in dies, donec bellaretur, se»stertios centenos, si quis transfugisset», Arminii nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras: «veniret dies, »daretur pugna: sumpturum militem

»Germanorum agros, tracturum conju-
»ges: accipere omen, & matrimonia ac
»pecunias hostium prædæ destinare».
Tertiâ fermè vigiliâ adsultatum est castris,
sine conjectu teli, postquam crebras pro
munimentis cohortes, & nihil remissum
sensere.

A. U. C. 769. J. C. 16.

XIV. Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, viditque se operatum, & sanguine sacro respersâ prætextâ, pulchriorem aliam manibus aviæ Augustæ accepisse. Auctus omine, addicentibus auspiciis, vocat concionem, & quæ sapientiâ prævisa, aptaque imminenti pugnæ, disserit. « Non campos modò militi »Romano ad prœlium bonos, sed si ratio »adsit, silvas & saltus: nec enim im»mensa barbarorum scuta, enormes ha»stas, inter truncos arborum, & enata »humo virgulta, perinde haberi quàm »pila, & gladios, & hærentia corpori »tegmina: densarent ictus, ora mucro»nibus quærerent: non loricam Germa»no, non galeam; ne scuta quidem ferro »nervove firmata, sed viminum textus, »vel tenues & fucatas colore tabulas: pri»mam utcumque aciem hastatam; cete»ris, præusta aut brevia tela: jam corpus, »ut visu torvum, & ad brevem impetum

A. U. C. 769. J. C. 16.

» validum, sic nullâ vulnerum patientiâ: » sine pudore flagitii, sine curâ ducum, » abire, fugere; pavidos adversis; inter » secunda, non divini, non humani juris » memores. Si tædio viarum ac maris fi- » nem cupiant, hac acie parari: propio- » rem jam Albim, quàm Rhenum: neque » bellum ultrà, modò se patris patruique » vestigia prementem, iisdem in terris » victorem sisterent ». Orationem ducis secutus militum ardor; signumque pugnæ datum.

XV. NEC ARMINIUS, aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari: « Hos esse Romanos Variani » exercitûs fugacissimos, qui ne bellum » tolerarent, seditionem induerint: quo- » rum pars onusta vulneribus tergum, » pars fluctibus & procellis fractos artus, » infensis rursum hostibus, adversis diis, » objiciant, nullâ boni spe. Classem quippe » & avia Oceani quæsita, ne quis venien- » tibus occurreret, ne pulsos premeret: » sed ubi miscuerint manus, inane victis » ventorum remorumque subsidium. Me- » minissent modò avaritiæ, crudelitatis, » superbiæ: aliud sibi reliquum, quàm » tenere libertatem, aut mori ante ser- » vitium »?

XVI. Sic

XVI. SIC ACCENSOS & prœlium poscentes in campum, cui *Idistaviso* nomen, deducunt: is medius inter Visurgim & colles, ut ripæ fluminis cedunt, aut prominentia montium resistunt, inæqualiter sinuatur: pone tergum insurgebat silva, editis in altum ramis, & purâ humo inter arborum truncos. Campum & prima silvarum, barbara acies tenuit: soli Cherusci juga insedêre, ut prœliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit: auxiliares Galli, Germanique in fronte: post quos pedites sagitarii: dein quatuor legiones, & cum duabus prætoriis cohortibus, ac delecto equite Cæsar: exin totidem aliæ legiones, & levis armatura cum equite sagittario, ceteræque sociorum cohortes. Intentus paratusque miles, ut ordo agminis in aciem adsisteret.

A. U. C. 769. J. C. 16.

XVII. VISIS Cheruscorum catervis, quæ per ferociam proruperant, validissimos equitum incurrere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi, tergaque invadere jubet, ipse in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium, octo aquilæ petere silvas, & intrare visæ, imperatorem advertêre: exclamat, « Irent, sequerentur Romanas aves, pro-

A. U. C. 769. J. C. 16.

» pria legionum numina ». Simul pedestris acies infertur; & præmissus eques, postremos ac latera impulit. Mirumque dictu, duo hostium agmina diversâ fugâ, qui silvam tenuerant, in aperta, qui campis adstiterant, in silvam ruebant: medii inter hos Cherusci, collibus detrudebantur: inter quos insignis Arminius manu, voce, vulnere, sustentabat pugnam: incubueratque sagittariis, illà rupturus, ni Rætorum Vindelicorumque, & Gallicæ cohortes signa objecissent: nisu tamen corporis, & impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore, ne nosceretur: quidam « agnitum a Chaucis inter auxilia » Romana agentibus, emissumque » tradiderunt. Virtus, seu fraus eadem, Inguiomero effugium dedit: ceteri passim trucidati. Et plerosque tranare Visurgim conantes, injecta tela aut vis fluminis, postremò moles ruentium, & incidentes ripæ, operuere. Quidam turpi fugâ in summa arborum nisi, ramisque se occultantes, admotis sagittariis per ludibrium figebantur: alios prorutæ arbores adflixere. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit.

XVIII. QUINTA ab horâ diei ad noctem cæsi hostes, decem millia passuum

cadaveribus atque armis opplevere ; repertis inter ſpolia eorum catenis, quas in Romanos, ut non dubio eventu, portaverant. Miles in loco prœlii, Tiberium *Imperatorem* ſalutavit, ſtruxitque aggerem, & in modum tropæorum arma, ſubſcriptis victarum gentium nominibus, impoſuit.

A. U. C. 769. J. C. 16.

XIX. HAUD PERINDE Germanos vulnera, luctus, excidia, quàm ea ſpecies dolore & irâ adfecit : qui modò abire ſedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt : plebes, primores, juventus, ſenes, agmen Romanum repentè incurſant, turbant : poſtremò deligunt locum, flumine & ſilvis clauſum, arctâ intus planitie, & humidâ : ſilvas quoque profunda palus ambibat, niſi quòd latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quò a Cheruſcis dirimerentur : hîc pedes adſtitit ; equitem propinquis lucis texêre, ut ingreſſis ſilvam legionibus a tergo foret.

XX. NIHIL ex iis Cæſari incognitum : conſilia, locos, prompta, occulta noverat, aſtuſque hoſtium in perniciem ipſis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem, campumque : peditum aciem ita inſtruxit, ut pars æquo in ſilvam aditu

incederet, pars objectum aggerem eniteretur: quod arduum, sibi; cetera legatis permisit. Quibus plana evenerant, facilè inrupere: quîs impugnandus agger, ut si murum succederent, gravibus supernè ictibus conflictabantur. Sensit dux imparem cominus pugnam, remotisque paullum legionibus, funditores libratoresque excutere tela, & proturbare hostem jubet: missæ e tormentis hastæ, quantòque conspicui magis propugnatores, tantò pluribus vulneribus dejecti. Primus Cæsar cum prætoriis cohortibus, capto vallo, dedit impetum in silvas: conlato illic gradu certatum: hostem a tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant: utrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoriâ.

A. U. C 769. J. C. 16.

XXI. Nec minor Germanis animus; sed genere pugnæ & armorum superabantur; cùm ingens multitudo, arctis locis, prælongas hastas non protenderet, non colligeret, neque adsultibus & velocitate corporum uteretur, coacta stabile ad prœlium: contrà miles, cui scutum pectori adpressum, & insidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamque strage hostium aperiret: imprompto jam Arminio, ob continua

pericula, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat. Quin & Inguiomerum totâ volitantem acie, fortuna magis quàm virtus deserebat: & Germanicus, quò magis adgnosceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatque « insisterent cædibus, » nil opus captivis, solam internecionem » gentis finem bello fore ». Jamque sero diei subducit ex acie legionem, faciendis castris: ceteræ ad noctem cruore hostium satiatæ sunt: equites ambiguè certavere.

A. U. C. 769. J. C. 16.

XXII. Laudatis pro concione victoribus, Cæsar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo: DEBELLATIS INTER RHENUM ALBIMQUE NATIONIBUS EXERCITUM TIBERII CÆSARIS EA MONIMENTA MARTI ET IOVI ET AUGUSTO SACRAVISSE: de se nihil addidit, metu invidiæ, an ratus conscientiam factis satis esse. Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni deditionem properavissent: atque illi supplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepere.

XXIII. Sed æstate jam adultâ, legionum aliæ itinere terrestri in hibernacula remissæ: plures Cæsar classi impositas per flumen Amisiam Oceano invexit. Ac primò placidum æquor mille navium remis strepere, aut velis impelli: mox

A. U. C. 769. J. C. 16.

atro nubium globo effuſa grando: ſimul variis undique procellis, incerti fluctus proſpectum adimere, regimen impedire: mileſque pavidus, & caſuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempeſtivè juvat: officia prudentium corrumpebat: omne dehinc cælum, & mare omne in auſtrum ceſſit, qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenſo nubium tractu validus, & rigóre vicini ſeptemtrionis horridior, rapuit disjecitque naves in aperta Oceani, aut inſulas ſaxis abruptis, vel per occulta vada infeſtas: quibus paullum ægreque vitatis, poſtquam mutabat æſtus, eódemque quò ventus ferebat; non adhærere ancoris, non exhaurire inrumpentes undas poterant: equi, jumenta, ſarcinæ, etiam arma præcipitantur, quò levarentur alvei manantes per latera, & fluctu ſuperurgente.

XXIV. QUANTO violentior cetero mari Oceanus, & truculentiâ cæli præſtat Germania, tantùm illa clades novitate & magnitudine exceſſit, hoſtilibus circùm litoribus, aut ita vaſto & profundo, ut credatur noviſſimum ac ſine terris mare: pars navium hauſtæ ſunt; plures, apud inſulas longiùs ſitas ejectæ: mileſque nullo illic hominum cultu, fame abſumptus,

nisi quos corpora equorum eodem elisa toleraverant. Sola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit; quem per omnes illos dies noctesque, apud scopulos & prominentes oras, cùm « se tanti exitii » reum » clamitaret, vix cohibuere amici, quominus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æstu, & secundante vento, claudæ naves, raro remigio, aut intentis vestibus, & quædam a validioribus tractæ, revertêre: quas raptim refectas misit, ut scrutarentur insulas: collecti eâ curâ plerique: multos Angrivarii nuper in fidem accepti, redemptos ab interioribus reddidere: quidam in Britanniam rapti, & remissi a regulis. Ut quis ex longinquo revenerat, « miracula » narrabant, « vim » turbinum, & inauditas volucres, mon» stra maris, ambiguas hominum & bel» luarum formas »: visa, sive ex metu credita.

A. U. C. 769. J. C. 16.

XXV. SED FAMA classis amissæ, ut Germanos ad spem belli, ita Cæsarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Cattos imperat: ipse majoribus copiis Marsos inrumpit: quorum dux Malovendus nuper in deditionem acceptus, « propinquo luco defossam Varianæ

» legionis aquilam modico præsidio ser-
A. U. C. » vari » indicat. Missa extemplo manus,
769. quæ hostem a fronte eliceret, alii qui
J. C. terga circumgressi recluderent humum:
16. & utrisque adfuit fortuna. Eò promptior Cæsar pergit introrsus, populatur, exscindit non ausum congredi hostem: aut sicubi restiterat, statim pulsum, nec umquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. Quippe « invictos & nullis » casibus superabiles Romanos » prædicabant, « qui perditâ classe, amissis armis, » post constrata equorum virorumque cor» poribus litora, eâdem virtute, pari fe» rociâ, & veluti aucti numero inrupis» sent ».

XXVI. REDUCTUS inde in hiberna miles, lætus animi, quòd adversa maris, expeditione prosperâ pensavisset: addidit munificentiam Cæsar, quantum quis damni professus erat, exsolvendo. Nec dubium habebatur, labare hostes, petendæque pacis consilia sumere, & si proxima æstas adjiceretur, posse bellum patrari: sed crebris epistolis Tiberius monebat, « rediret ad decretum triumphum: » satis jam eventuum, satis casuum: pros» pera illi & magna prœlia: eorum quo» que meminisset, quæ venti & fluctus,

» nullâ ducis culpâ, gravia tamen & sæva » damna intulissent : se novies a divo » Augusto in Germaniam missum, plura » consilio quàm vi perfecisse. Sic Sugam- » bros in deditionem acceptos, sic Sue- » vos, regemque Maroboduum pace ob- » strictum : posse & Cheruscos, ceterasque » rebellium gentes, quando Romanæ ul- » tioni consultum esset, internis discordiis » relinqui ». Precante Germanico annum efficiendis cœptis, acriùs modestiam ejus adgreditur, alterum consulatum offerendo, cujus munia præsens obiret : simul adnectebat, « si foret adhuc bellandum, » relinqueret materiem Drusi fratris glo- » riæ, qui nullo tum alio hoste, nonnisi » apud Germanias adsequi nomen impe- » ratorium, & deportare lauream posset ». Haud cunctatus est ultrà Germanicus, quamquam fingi ea, seque per invidiam parto jam decori abstrahi intelligeret.

A. U. C 769. J. C. 16.

XXVII. Sub idem tempus, e familiâ Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res novas. Ejus negotii initium, ordinem, finem curatiùs differam; quia tum primùm reperta sunt, quæ per tot annos rempublicam exedêre. Firmius Catus senator, ex intimâ Libonis amicitiâ, juvenem improvidum & facilem inanibus,

A. U. C. 769. J. C. 16

ad Chaldæorum promissa, Magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit: dum « proavum Pompeium, amitam Scriboniam, quæ quondam Augusti conjunx fuerat, consobrinos Cæsares, plenam imaginibus domum » ostentat; hortaturque ad luxum & æs alienum, socius libidinum & necessitatum, quò pluribus indiciis inligaret.

XXVIII. UT SATIS testium, & qui servi eadem noscerent, reperit, aditum ad principem postulat, demonstrato crimine & reo per Flaccum Vescularium equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Cæsar indicium haud aspernatus, congressus abnuit: « posse enim, eodem Flacco internuntio, sermones commeare ». Atque interim Libonem ornat præturâ, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeò iram condiderat) cunctaque ejus dicta factaque cùm prohibere posset, scire malebat: donec Junius quidam, tentatus ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit: celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, avidumque famæ malæ. Statim corripit reum, adit consules, senatûs cognitionem poscit: &

vocantur patres, addito, « consultandum » super re magnâ & atroci ». A. U. C. 769. J. C. 16.

XXIX. Libo interim veste mutatâ, cum primoribus feminis, circumire domos, orare adfines, vocem adversùm pericula poscere: abnuentibus cunctis, cùm diversa prætenderent, eâdem formidine, die senatûs metu & ægritudine fessus, sive ut tradidere quidam, simulato morbo, lecticâ delatus ad fores curiæ, innisusque fratri, & manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, immoto ejus vultu excipitur: mox libellos & auctores recitat Cæsar, ita moderans, ne lenire, neve asperare crimina videretur.

XXX. Accesserant, præter Trionem & Catum accusatores, Fonteius Agrippa, & C. Vibius, certabantque cui jus perorandi in reum daretur: donec Vibius, quia nec ipsi inter se concederent, & Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina objecturum professus, protulit libellos vecordes adeò, ut consultaverit Libo, « an habiturus foret opes », quîs » viam Appiam Brundisium usque pecuniâ » operiret ». Inerant & alia hujuscemodi, stolida, vana; si molliùs acciperes, miseranda. Uni tamen libello, manu Libonis, nominibus Cæsarum aut senato-

A. U. C. 769. J. C. 16.

rum, additas atroces vel occultas notas; accusator arguebat. Negante reo, agnoscentes servos per tormenta interrogari placuit. Et quia vetere senatusconsulto, quæstio in caput domini prohibebatur, callidus & novi juris repertor Tiberius, mancipari singulos actori publico jubet: scilicet, ut in Libonem ex servis, salvo senatusconsulto, quæreretur. Ob quæ posterum diem reus petivit; domumque digressus, extremas preces P. Quirinio propinquo suo ad Principem mandavit: responsum est, « ut senatum rogaret ».

XXXI. CINGEBATUR interim milite domus; strepebant etiam in vestibulo, ut audiri, ut aspici possent: cùm Libo, ipsis, quas in novissimam voluptatem adhibuerat, epulis excruciatus, vocare percussorem, prensare servorum dextras, inserere gladium: atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus adpositum mensâ lumen, feralibus jam sibi tenebris, duos ictus in viscera direxit. Ad gemitum conlabentis, adcurrêre liberti, & cæde visâ miles abstitit. Accusatio tamen apud patres adseveratione eâdem peracta, juravitque Tiberius, « petiturum se vitam, » quamvis nocenti, nisi voluntariam mor» tem properavisset ».

XXXII. Bona inter accusatores dividuntur : & præturæ extra ordinem datæ his, qui senatorii ordinis erant. Tunc Cotta Messalinus, « ne imago Libonis » exsequias posterorum comitaretur », censuit : Cn. Lentulus, « ne quis Scribo- » nius cognomentum Drusi adsumeret »: « supplicationum dies », Pomponii Flacci sententiâ, constituti : « ut dona Jovi, » Marti, Concordiæ, utque Iduum Sep- » tembrium dies, quo se Libo interfece- » rat, dies festus haberetur », L. P. & Gallus Asinius, & Papius Mutilus, & L. Apronius decrevere : quorum auctoritates adulationesque retuli, ut sciretur vetus id in republicâ malum. Facta & de Mathematicis Magisque Italiâ pellendis senatusconsulta : quorum e numero, L. Pituanius saxo dejectus est. In P. Martium consules extra portam Esquilinam, cùm classicum canere jussissent, more prisco advertêre. A. U. C. 769. J. C. 16.

XXXIII. Proximo senatûs die, multa in luxum civitatis dicta a Q. Haterio consulari, Octavio Frontone præturâ functo : decretumque « ne vasa auro solida mi- » nistrandis cibis fierent : ne vestis serica » viros fœdaret ». Excessit Fronto, ac postulavit « modum argento, supellectili,

A. U. C. 769. J. C. 16.

» familiæ ». Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid e republicâ crederent, loco sententiæ promere. Contrà Gallus Asinius disseruit, « Auctu imperii » adolevisse etiam privatas opes; idque » non novum, sed e vetustissimis moribus. » Aliam apud Fabricios, aliam apud Sci» piones pecuniam; & cuncta ad rem» publicam referri: quâ tenui, angustas » civium domos; postquam eò magnifi» centiæ venerit, gliscere singulos. Neque » in familiâ & argento, quæque ad usum » parentur, nimium aliquid, aut modi» cum, nisi ex fortunâ possidentis: di» stinctos senatûs & equitum census, non » quia diversi naturâ, sed ut locis, ordi» nibus, dignationibus, antistent & aliis, » quæ ad requiem animi, aut salubritatem » corporum parentur: nisi fortè clarissimo » cuique plures curas, majora pericula » subeunda; delinimentis curarum & » periculorum carendum esse ». Facilem adsensum Gallo, sub nominibus honestis, confessio vitiorum & similitudo audientium dedit. Adjecerat & Tiberius, « non » id tempus censuræ: nec, si quid in » moribus labaret, defuturum corrigendi » auctorem ».

XXXIV. INTER quæ L. Piso « ambi-

»tum fori, corrupta judicia, sævitiam »oratorum accusationes minitantium» increpans, «abire se, & cedere Urbe, »victurum in aliquo abdito & longinquo »rure» testabatur: simul curiam relinquebat. Commotus est Tiberius, & quamquam mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque ejus impulit, ut abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit, vocatâ in jus Urgulaniâ, quam supra leges amicitia Augustæ extulerat: nec aut Urgulania obtemperavit, in domum Cæsaris, spreto Pisone, vecta; aut ille abstitit, quamquam Augusta «se violari & imminui» quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri civile ratus, ut «se iturum ad »prætoris tribunal, adfuturum Urgula»niæ» diceret, processit palatio, procul sequi jussis militibus: spectabatur, occursante populo, compositus ore, & sermonibus variis tempus atque iter ducens; donec propinquis Pisonem frustra coercentibus, deferri Augusta pecuniam, quæ petebatur, juberet. Isque finis rei, ex quâ neque Piso inglorius, & Cæsar majore famâ fuit. Ceterùm Urgulaniæ potentia adeò nimia civitati erat, ut testis

A. U. C. 769. J. C. 16.

A. U. C. 769. J. C. 16.

in causâ quâdam quæ apud senatum tractabatur, venire dedignaretur: missus est prætor, qui domi interrogaret; cùm virgines Vestales in foro & judicio audiri, quotiens testimonium dicerent, vetus mos fuerit.

XXXV. Res eo anno prolatas haud referrem, ni pretium foret, Cn. Pisonis, & Asinii Galli super eo negotio diversas sententias noscere. Piso, « quamquam » afuturum se dixerat Cæsar, ob id magis » agendas » censebat, « & absente Prin» cipe, senatum & equites posse sua munia » sustinere decorum reipublicæ fore ». Gallus, quia speciem libertatis Piso præceperat, « nihil satis inlustre, aut ex » dignitate populi Romani, nisi coram & » sub oculis Cæsaris: eóque conventum » Italiæ & adfluentes provincias, præsentiæ » ejus servanda » dicebat. Audiente hæc Tiberio ac silente, magnis utrimque contentionibus acta; sed res dilatæ.

XXXVI. Et certamen Gallo adversùs Cæsarem exortum est: nam censuit « in » quinquennium magistratuum comitia » habenda: utque legionum legati, qui » ante præturam eâ militiâ fungebantur, » jam tum prætores destinarentur: Prin» ceps duodecim candidatos, in annos

» singulos nominaret ». Haud dubium erat, eam sententiam altiùs penetrare, & arcana imperii tentari: Tiberius tamen quasi augeretur potestas ejus disseruit: « Grave moderationi suæ tot eligere, tot » differre: vix per singulos annos offen-» siones vitari, quamvis repulsam pro-» pinqua spes soletur: quantum odii fore » ab his, qui ultra quinquennium proji-» ciantur! unde prospici posse, quæ cuique » tam longo temporis spatio mens, domus, » fortuna? superbire homines etiam annuâ » designatione: quid si honorem per quin-» quennium agitent? quinquiplicari pror-» sus magistratus, subverti leges, quæ sua » spatia exercendæ candidatorum indu-» striæ, quærendisque aut potiundis ho-» noribus statuerint ».

A. U. C. 769. J. C. 16.

XXXVII. FAVORABILI in speciem oratione vim imperii tenuit, censusque quorumdam senatorum juvit: quò magis mirum fuit, quòd preces M. Hortali nobilis juvenis, in paupertate manifestâ, superbiùs accepisset. Nepos erat oratoris Hortensii, inlectus a divo Augusto liberalitate decies sestertii ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingueretur. Igitur quatuor filiis ante limen curiæ adstantibus, loco sententiæ,

A. U. C. 769. J. C. 16.

cùm in palatio ſenatus haberetur, modò Hortenſii inter oratores ſitam imaginem, modò Auguſti intuens, ad hunc modum cœpit: « Patres conſcripti, hos quorum » numerum & pueritiam videtis, non » ſponte ſuſtuli, ſed quia Princeps mone» bat: ſimul majores mei meruerant, ut » poſteros haberent: nam ego, qui non » pecuniam, non ſtudia populi, neque » eloquentiam, gentile domûs noſtræ bo» num, varietate temporum accipere vel » parare potuiſſem, ſatis habebam, ſi » tenues res meæ nec mihi pudori, nec » cuiquam oneri forent: juſſus ab impe» ratore, uxorem duxi. En ſtirps & pro» genies tot conſulum, tot dictatorum: » nec ad invidiam iſta, ſed conciliandæ » miſericordiæ refero: adſequentur, flo» rente te, Cæſar, quos dederis honores; » interim Q. Hortenſii pronepotes, divi » Auguſti alumnos, ab inopiâ defende ».

XXXVIII. INCLINATIO ſenatûs incitamentum Tiberio fuit, quò promptiùs adverſaretur, his ferme verbis uſus: « Si » quantum pauperum eſt, venire huc, » & liberis ſuis petere pecunias cœperint; » ſinguli numquam exſatiabuntur, reſ» publica deficiet. Nec ſanè ideo a majo» ribus conceſſum eſt egredi aliquando

» relationem, & quod in commune con- A. U. C.
» ducat loco ſententiæ proferre, ut privata 769.
» negotia, res familiares noſtras hîc au- J. C.
» geamus, cum invidiâ ſenatûs & prin- 16.
» cipum, ſive indulſerint largitionem,
» ſive abnuerint. Non enim preces ſunt
» iſtuc, ſed efflagitatio intempeſtiva qui-
» dem & improviſa, cùm aliis de rebus
» convenerint patres, conſurgere, &
» numero atque ætate liberûm ſuorum
» urgere modeſtiam ſenatûs, eamdem
» vim in me tranſmittere, ac velut per-
» fringere ærarium: quod ſi ambitione
» exhauſerimus, per ſcelera ſupplendum
» erit. Dedit tibi, Hortale, divus Auguſtus
» pecuniam, ſed non compellatus, nec
» eâ lege ut ſemper daretur: langueſcet
» alioqui induſtria, intendetur ſocordia,
» ſi nullus ex ſe metus, aut ſpes; & ſecuri
» omnes aliena ſubſidia exſpectabunt, ſibi
» ignavi, nobis graves ». Hæc atque talia,
quamquam cum adſenſu audita ab his,
quibus omnia principum honeſta atque
inhoneſta laudare mos eſt, plures per ſi-
lentium aut occultum murmur excepere:
ſenſitque Tiberius; & cùm paullum reti-
cuiſſet: « Hortalo ſe reſpondiſſe » ait,
« ceterùm ſi patribus videretur, daturum
» liberis ejus ducena ſeſtertia ſingulis, qui

»sexûs virilis essent ». Egêre alii grates; siluit Hortalus, pavore, an avitæ nobilitatis etiam inter angustias fortunæ retinens: neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur.

A. U. C. 769. J. C. 16.

XXXIX. EODEM anno, mancipii unius audacia, ni maturè subventum foret, discordiis armisque civilibus rempublicam perculisset. Postumi Agrippæ servus, nomine *Clemens*, comperto fine Augusti, pergere in insulam Planasiam, & fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos, non servili animo concepit. Ausa ejus impedivit tarditas onerariæ navis: atque interim patratâ cæde, ad majora & magis præcipitia conversus, furatur cineres; vectusque Cosam, Etruriæ promontorium, ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret: nam ætate & formâ haud dissimili in dominum erat. Tum per idoneos & secreti ejus socios, crebrescit « vivere » Agrippam », occultis primùm sermonibus, ut vetita solent; mox vago rumore apud imperitissimi cujusque promptas aures, aut rursum apud turbidos, eóque nova cupientes. Atque ipse adire municipia obscuro diei, neque propalam

aſpici, neque diutiùs iiſdem locis: ſed quia veritas viſu & morâ, falſa feſtinatione & incertis valeſcunt, relinquebat famam, aut præveniebat. A. U. C. 769. J. C. 16.

XL. VULGABATUR interim per Italiam, « ſervatum munere deûm Agrippam »; credebatur Romæ: jamque Oſtiam invectum multitudo ingens, jam in Urbe clandeſtini cœtus celebrabant: cùm Tiberium anceps cura diſtrahere, vine militum ſervum ſuum coerceret, an inanem credulitatem tempore ipſo vaneſcere ſineret: modò nihil ſpernendum, modò non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metûs reputabat. Poſtremò dat negotium Salluſtio Criſpo: ille e clientibus duos (quidam milites fuiſſe tradunt) deligit, atque hortatur, ſimulatâ conſcientiâ adeant, offerant pecuniam, fidem atque pericula polliceantur. Exſequuntur ut juſſum erat: dein ſpeculati noctem incuſtoditam, acceptâ idoneâ manu, vinctum clauſo ore in palatium traxere. Percunctanti Tiberio, « Quomodo Agrippa » factus eſſet »? reſpondiſſe fertur, « Quo» modo tu Cæſar ». Ut ederet ſocios, ſubigi non potuit: nec Tiberius pœnam ejus palam auſus; in ſecretâ palatii parte interfici juſſit, corpuſque clam auferri;

A. U. C. 769. J. C. 16. & quamquam multi e domo Principis, equitesque ac senatores, sustentasse opibus, juvisse consiliis dicerentur, haud quæsitum.

XLI. FINE anni, arcus propter ædem Saturni, ob recepta signa cum Varo amissa, ductu Germanici, auspiciis Tiberii; & ædes Fortis Fortunæ Tiberim juxta in hortis, quos Cæsar dictator populo Romano legaverat; sacrarium genti Juliæ, effigiesque divo Augusto apud Bovillas, dicantur. A. U. C. 770. J. C. 17. C. Cæcilio, L. Pomponio consulibus, Germanicus Cæsar A. D. VII. Kalendas Junias triumphavit de Cheruscis Cattisque & Angrivariis, quæque aliæ nationes usque ad Albim colunt: vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, prœliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur: augebat intuentium visus eximia ipsius species, currusque quinque liberis onustus: sed suberat occulta formido reputantibus, « haud prosperum in » Druso patre ejus favorem vulgi, avun- » culum ejusdem Marcellum flagrantibus » plebis studiis intra juventam ereptum, » breves & infaustos populi Romani amo- » res ».

XLII. CETERUM Tiberius, nomine

Germanici, trecenos plebi ſeſtertios viritim dedit, ſeque collegam conſulatui ejus deſtinavit: nec ideo ſinceræ caritatis fidem adſecutus, amoliri juvenem ſpecie honoris ſtatuit, ſtruxitque cauſas, aut fortè oblatas arripuit. Rex Archelaus quinquageſimum annum Cappadociâ potiebatur, inviſus Tiberio, quòd eum Rhodi agentem nullo officio coluiſſet: nec id Archelaus per ſuperbiam omiſerat, ſed ab intimis Auguſti monitus; quia florente C. Cæſare, miſſoque ad res Orientis, intuta Tiberii amicitia credebatur. Ut, versâ Cæſarum ſobole, imperium adeptus eſt, elicit Archelaum matris literis, quæ, non diſſimulatis filii offenſionibus, clementiam offerebat, ſi ad precandum veniret: ille ignarus doli, vel ſi intelligere crederetur vim metuens, in Urbem properat: exceptuſque immiti a principe, & mox accuſatus in ſenatu; non ob crimina quæ fingebantur, ſed angore, ſimul feſſus ſenio, & quia regibus æqua, nedùm infima, inſolita ſunt, finem vitæ, ſponte, an fato implevit. Regnum in provinciam redactum eſt, « fructibuſque ejus levari » poſſe centeſimæ vectigal » profeſſus Cæſar, ducenteſimam in poſterum ſtatuit. Per idem tempus Antiocho Commageno-

A. U. C. 770. J. C. 17.

A. U. C. 770. J. C. 17.

rum, Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis regium imperium cupientibus: & provinciæ Syria atque Judæa, fessæ oneribus, deminutionem tributi orabant.

XLIII. IGITUR hæc, & de Armeniâ quæ suprà memoravi, apud patres disseruit: « nec posse motum Orientem nisi » Germanici sapientiâ componi. Nam » suam ætatem vergere, Drusi nondum » satis adolevisse ». Tunc decreto patrum, permissæ Germanico provinciæ, quæ mari dividuntur, majusque imperium quoquò adisset, quàm his qui sorte aut missu Principis obtinerent. Sed Tiberius demoverat Syriâ Creticum Silanum, per adfinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni, vetustissimo liberorum ejus, pacta erat: præfeceratque Cn. Pisonem ingenio violentum, & obsequii ignarum, insitâ ferociâ a patre Pisone, qui civili bello resurgentes in Africâ partes acerrimo ministerio adversùs Cæsarem juvit: mox Brutum & Cassium secutus, concesso reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto consulatum accipere. Sed præter paternos spiritus, uxoris quoque

Plancinæ

Plancinæ nobilitate & opibus accendebatur: vix Tiberio concedere, liberos ejus ut multùm infrà despectare: nec dubium habebat, se delectum, qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coercendas: credidere quidam data & à Tiberio occulta mandata; & Plancinam haud dubiè Augusta monuit, muliebri æmulatione Agrippinam insectandi: divisa namque & discors aula erat, tacitis in Drusum aut Germanicum studiis. Tiberius, ut proprium, & sui sanguinis, Drusum fovebat: Germanico, alienatio patrui, amorem apud ceteros auxerat; & quia claritudine materni generis anteibat, avum M. Antonium, avunculum Augustum ferens: contrà Druso proavus, eques Romanus, Pomponius Atticus dedecere Claudiorum imagines videbatur: & conjunx Germanici Agrippina, fecunditate ac famâ Liviam uxorem Drusi præcellebat: sed fratres egregiè concordes, & proximorum certaminibus inconcussi.

A. U. C. 770. J. C. 17.

XLIV. Nec multò pòst Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiæ, studiaque exercitûs pararet; simul juvenem urbano luxu lascivientem meliùs in castris haberi Tiberius, seque tutiorem rebatur, utroque filio legiones obtinente,

A. U. C. 770. J. C. 17.

Sed Suevi prætendebantur, auxilium adversùs Cheruſcos orantes: nam diſceſſu Romanorum, ac vacui externo metu, gentis adſuetudine, tum & æmulatione gloriæ, arma in ſe verterant: vis nationum, virtus ducum in æquo: ſed Maroboduum regis nomen inviſum apud populares; Arminium pro libertate bellantem favor habebat.

XLV. IGITUR non modò Cheruſci ſociique eorum, vetus Arminii miles, ſumpſere bellum: ſed e regno etiam Marobodui Suevæ gentes, Semnones ac Langobardi, defecere ad eum: quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientium ad Maroboduum perfugiſſet; non aliam ob cauſam, quàm quia fratris filio juveni, patruus ſenex parêre dedignabatur. Diriguntur acies pari utrimque ſpe, nec ut olim apud Germanos vagis incurſibus, aut disjectas per catervas: quippe longâ adversùm nos militiâ, inſueverant ſequi ſigna, ſubſidiis firmari, dicta imperatorum accipere. At tunc Arminius equo conluſtrans cuncta, ut quoſque advectus erat: « Reciperatam » libertatem, trucidatas legiones, ſpolia » adhuc & tela Romanis derepta, in » manibus multorum » oſtentabat: contrà

« fugacem Maroboduum » appellans, A. U. C. 770. J. C. 17.
« prœliorum expertem, Hercyniæ late-
» bris defensum, ac mox per dona &
» legationes petivisse fœdus, proditorem
» patriæ, satellitem Cæsaris, haud minùs
» infensis animis exturbandum, quàm
» Varum Quinctilium interfecerint: me-
» minissent modò tot prœliorum, quorum
» eventu, & ad postremum ejectis Ro-
» manis, satis probatum, penes utros
» summa belli fuerit ».

XLVI. Neque Maroboduus jactantiâ suî, aut probris in hostem abstinebat: sed Inguiomerum tenens, « Illo in cor-
» pore decus omne Cheruscorum, illius
» consiliis gesta, quæ prospere ceciderint »,
testabatur: « vecordem Arminium, &
» rerum nescium, alienam gloriam in se
» trahere, quoniam tres vacuas legiones
» & ducem fraudis ignarum perfidiâ de-
» ceperit, magnâ cum clade Germaniæ,
» & ignominiâ suâ, cùm conjunx, cùm
» filius ejus, servitium adhuc tolerent. At
» se duodecim legionibus petitum duce
» Tiberio, illibatam Germanorum gloriam
» servavisse: mox conditionibus æquis dis-
» cessum: neque pænitere quòd ipsorum
» in manu sit, integrum adversùs Roma-
» manos bellum, an pacem incruentam

» malint ». His vocibus instinctos exercitus, propriæ quoque causæ stimulabant:
A. U. C. cùm a Cheruscis Langobardisque, pro
770. antiquo decore, aut recenti libertate; &
J. C. contrà, augendæ dominationi certaretur.
17. Non aliàs majore mole concursum, neque ambiguo magis eventu, fusis utrimque dextris cornibus. Sperabaturque rursum pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id signum perculsi fuit: & transfugis paullatim nudatus, in Marcomannos concessit, misitque legatos ad Tiberium oraturos auxilia. Responsum est, « non jure eum adversùs Cheruscos » arma Romana invocare, qui pugnantes » in eumdem hostem Romanos nullâ ope » juvisset ». Missus tamen Drusus, ut retulimus, pacis firmator.

XLVII. EODEM anno duodecim celebres Asiæ urbes conlapsæ nocturno motu terræ; quò improvisior graviorque pestis fuit: neque solitum in tali casu effugium subveniebat in aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur. « Sedisse immensos montes, visa in arduo quæ plana » fuerint, effulsisse inter ruinam ignes » memorant. Asperrima in Sardianos lues plurimum in eosdem misericordiæ traxit: nam centies sestertiûm pollicitus Cæsar,

& quantum ærario, aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes a Sipylo, proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Ægeatas, Apollonidienses, quique Mosteni, atque Macedones Hyrcani vocantur, & Hierocæsaream, Myrinam, Cymen, Tmolum levari idem in tempus tributis, mittique ex senatu placuit, qui præsentia spectaret, refoveretque. Delectus est M. Aletus e prætoriis, ne consulari obtinente Asiam æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur.

A. U. C. 770. J. C. 17.

XLVIII. MAGNIFICAM in publicum largitionem auxit Cæsar haud minùs gratâ liberalitate, quòd bona Æmiliæ Musæ locupletis intestatæ petita in fiscum, Æmilio Lepido, cujus e domo videbatur; & Patulei divitis equitis Romani hereditatem (quamquam ipse heres in parte legeretur) tradidit M. Servilio, quem prioribus, neque suspectis tabulis, scriptum compererat; « nobilitatem utriusque » pecuniâ juvandam » præfatus. Neque hereditatem cujusquam adiit, nisi cùm amicitiâ meruisset; ignotos & aliis infensos, eóque Principem nuncupantes, procul arcebat. Ceterùm ut honestam innocentium paupertatem levavit; ita

prodigos & ob flagitia egentes Vibidium
A. U. C. Varronem, Marium Nepotem, Appium
770. Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vi-
J. C. tellium movit senatu, aut sponte cedere
37. passus est.

XLIX. IISDEM temporibus deûm ædes vetustate aut igni abolitas, cœptasque ab Augusto, dedicavit: Libero Liberæque & Cereri, juxta Circum maximum; quam A. Postumius dictator voverat; eodemque in loco ædem Floræ, ab Lucio & Marco Publiciis ædilibus constitutam: & Jano templum, quod apud forum olitorium C. Duillius struxerat, qui primus rem Romanam prospere mari gessit, triumphumque navalem de Pœnis meruit. Spei ædes a Germanico sacratur: hanc Atilius voverat eodem bello.

L. ADOLESCEBAT interea lex majestatis. Et Apuleiam Variliam sororis Augusti neptem, quia probrosis sermonibus divum Augustum ac Tiberium, & matrem ejus inlusisset, Cæsarique connexa, adulterio teneretur, majestatis delator arcessebat. « De adulterio satis caveri lege Juliâ » visum. « Majestatis crimen distingui » Cæsar postulavit; « damnarique, si qua » de Augusto inreligiosè dixisset: in se » jacta, nolle ad cognitionem vocari »;

Interrogatus a consule « quid de his cen-
»seret, quæ de matre ejus locuta secus
»argueretur », reticuit: dein proximo senatûs die, illius quoque nomine oravit, « ne cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent ». Liberavitque Apuleiam lege majestatis; adulterii graviorem pœnam deprecatus, « ut, exemplo majorum, propinquis suis ultra ducentesimum lapidem removeretur » suasit. Adultero Manlio Italiâ atque Africâ interdictum est.

A. U. C. 770. J. C. 17.

LI. De prætore in locum Vipsanii Galli, quem mors abstulerat, subrogando, certamen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romæ erant) Haterium Agrippam propinquum Germanici fovebant: contrà plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex jubebat. Lætabatur Tiberius, cùm inter filios ejus & leges senatus disceptaret; victa est sine dubio lex: sed neque statim, & paucis suffragiis: quomodo, etiam cùm valerent, leges vincebantur.

LII. Eodem anno cœptum in Africâ bellum, duce hostium Tacfarinate: is natione Numida, in castris Romanis auxiliaria stipendia meritus, mox desertor,

A. U. C. 770. J. C. 17.

vagos primùm, & latrociniis suetos, ad prædam & raptus congregare; dein more militiæ per vexilla & turmas componere; postremò non inconditæ turbæ, sed Musulanorum dux haberi. Valida ea gens, & solitudinibus Africæ propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosque accolas in bellum traxit: dux & his Mazippa: divisusque exercitus; ut Tacfarinas lectos viros, & Romanum in modum armatos castris attineret, disciplinâ & imperiis suesceret: Mazippa levi cum copiâ, incendia & cædes, & terrorem circumferret: compulerantque Cinithios, haud spernendam nationem, in eadem; cùm Furius Camillus proconsul Africæ, legionem & quod sub signis sociorum, in unum conductos ad hostem duxit: modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares: sed nihil æquè cavebatur, quàm ne bellum metu eluderent: spe victoriæ inducti sunt, ut vincerentur. Igitur legio medio, leves cohortes duæque alæ in cornibus locantur; nec Tacfarinas pugnam detrectavit: fusi Numidæ, multosque post annos Furio nomini partum decus militiæ: nam post illum reciperatorem Urbis, filiumque ejus Camillum, penes alias

familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memoramus, bellorum expers habebatur: eò pronior Tiberius res gestas apud senatum celebravit: & decrevere patres triumphalia insignia: quod Camillo ob modestiam vitæ impunè fuit.

LIII. SEQUENS annus Tiberium tertiò, Germanicum iterum consules habuit: sed eum honorem Germanicus iniit apud urbem Achaiæ Nicopolim, quò venerat per Illyricam oram, viso fratre Druso in Dalmatiâ agente, Adriatici ac mox Ionii maris adversam navigationem perpessus. Igitur paucos dies insumpsit reficiendæ classi: simul sinus Actiacâ victoriâ inclitos, & sacratas ab Augusto manubias, castraque Antonii cum recordatione majorum suorum adiit: namque ei, ut memoravi, avunculus Augustus, avus Antonius erant, magnaque illic imago tristium lætorumque. Hinc ventum Athenas, fœderique sociæ & vetustæ urbis datum, ut uno lictore uteretur. Excepere Græci quæsitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque præferentes, quò plus dignationis adulatio haberet.

A. U. C. 771. J. C. 18.

LIV. PETITA inde Eubœâ, tramisit Lesbum, ubi Agrippina novissimo partu Juliam edidit: tum extrema Asiæ, Pe-

E v

rinthumque ac Byzantium Thracias urbes,
A. U. C. mox Propontidis angustias, & os Ponti-
771. cum intrat, cupidine veteres locos, &
J. C. famâ celebratos noscendi: pariterque pro-
18. vincias internis certaminibus, aut magistratuum injuriis fessas refovebat: atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem, obvii aquilones depulere. Igitur Ilio, quæque ibi varietate fortunæ, & nostrî origine veneranda, relegit Asiam, appellitque Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non femina illic, ut apud Delphos, sed certis e familiis & ferme Mileto accitus sacerdos, numerum modò consultantium & nomina audit: tum in specum degressus, haustâ fontis arcani aquâ, ignarus plerumque literarum & carminum, edit responsa versibus, compositis super rebus quas quis mente concepit: & ferebatur, Germanico per ambages, ut mos oraculis, « maturum exitium » cecinisse.

LV. At Cn. Piso, quò properantiùs destinata inciperet, civitatem Atheniensium turbido incessu exterritam oratione sævâ increpat, obliquè Germanicum perstringens, « quòd contra decus Romani » nominis non Athenienses tot cladibus » exstinctos, sed colluviem illam nationum

»comitate nimiâ coluisset: hos enim esse »Mithridatis adversùs Sullam, Antonii »adversùs divum Augustum socios»: etiam vetera objectabat, « quæ in Macedones improspere, violenter in suos »fecissent»: offensus urbi propriâ quoque irâ; quia Theophilum quemdam Areo judicio falsi damnatum, precibus suis non concederent. Exin navigatione celeri per Cycladas, & compendia maris, adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium quibus insectationibus petitus foret: sed tantâ mansuetudine agebat, ut cùm orta tempestas raperet in abrupta, possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremes, quarum subsidio discrimini eximeretur. Neque tamen mitigatus Piso, & vix diei moram perpessus, linquit Germanicum, prævenitque: & postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infirmos manipularium juvando, cùm veteres centuriones, severos tribunos demoveret, locaque eorum clientibus suis, vel deterrimo cuique attribueret, desidiam in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eò usque corruptionis provectus est, ut sermone vulgi, *parens legionum* haberetur.

A. U. C. 771. J. C. 18.

A. U. C. 771. J. C. 18.

Nec Plancina se intra decora feminis tenebat; sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse: in Agrippinam, in Germanicum contumelias jacere: quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia promptis, quòd, « haud invito » imperatore, ea fieri » occultus rumor incedebat.

LVI. NOTA hæc Germanico; sed præverti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus, hominum ingeniis, & situ terrarum, quo nostris provinciis latè prætenta, penitus ad Medòs porrigitur, maximisque imperiis interjecti, & sæpius discordes sunt, adversùs Romanos odio, & in Parthum invidiâ. Regem illâ tempestate non habebant, amoto Vonone: sed favor nationis inclinabat in Zenonem, Polemonis regis Pontici filium, quòd is primâ ab infantiâ instituta & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque juxtà devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxatâ, adprobantibus nobilibus, circumfusâ multitudine, insigne regium capiti ejus imposuit: ceteri venerantes regem, *Artaxiam* consalutavere; quod illi vocabulum indiderant ex nomine

urbis. At Cappadoces, in formam provinciæ redacti, Q. Veranium legatum accepere: & quædam ex regiis tributis deminuta, quò mitius Romanum imperium speraretur. Commagenis Q. Servæus præponitur, tum primùm ad jus prætoris translatis.

A. U. C. 771. J. C. 18.

LVII. CUNCTAQUE socialia prospere composita, non ideo lætum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui jussus partem legionum ipse, aut per filium in Armeniam ducere, utrumque neglexerat. Cyrrhi demum apud hiberna decumæ legionis convenere, firmato vultu, Piso adversùs metum, Germanicus ne minari crederetur; & erat, ut retuli, clementior: sed amici accendendis offensionibus callidi, intendere vera, adgerere falsa, ipsumque & Plancinam, & filios variis modis criminari. Postremò paucis familiarium adhibitis sermo cœptus a Cæsare, qualem ira & dissimulatio gignit: responsum a Pisone precibus contumacibus, discesserantque opertis odiis: póstque rarus in tribunali Cæsaris Piso; & si quando adsideret, atrox, ac dissentire manifestus: vox quoque ejus audita est in convivio, cùm apud regem Nabatæorum coronæ aureæ magno pondere Cæsari &

A. U. C. 771. J. C. 18.

Agrippinæ, leves Pisoni & ceteris offerrentur: « Principis Romani, non Parthi » regis filio eas epulas dari »: abjecitque simul coronam, & multa in luxum addidit, quæ Germanico, quamquam acerba, tolerabantur tamen.

LVIII. INTER quæ ab rege Parthorum Artabano legati venêre: miserat « amicitiam ac fœdus » memoraturos, & « cupere renovari dextras, daturumque » honori Germanici, ut ripam Euphratis » accederet: petere interim, ne Vonones » in Syriâ haberetur, neu proceres gentium » propinquis nuntiis ad discordias traheret ». Ad ea Germanicus, de societate Romanorum Parthorumque, magnificè: de adventu regis & cultu suî, cum decore ac modestiâ respondit. Vonones Pompeiopolim, Ciliciæ maritimam urbem, amotus est: datum id non modò precibus Artabani, sed contumeliæ Pisonis, cui gratissimus erat ob plurima officia & dona, quibus Plancinam devinxerat.

A. U. C. 772. J. C. 19.

LIX. M. SILANO, L. Norbano consulibus, Germanicus Ægyptum proficiscitur, cognoscendæ antiquitatis: sed cura provinciæ prætendebatur; levavitque, apertis horreis, pretia frugum: multaque in vulgus grata usurpavit, sine milite

incedere, pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione; quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius, cultu habituque ejus lenibus verbis perstricto, acerrimè increpuit, quòd contra instituta Augusti, non sponte Principis Alexandriam introisset: nam Augustus, inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus aut equitibus Romanis inlustribus, seposuit Ægyptum: ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam, claustraque terræ ac maris, quamvis levi præsidio adversùm ingentes exercitus insedisset.

A. U. C. 772. J. C. 19.

LX. SED GERMANICUS, nondum comperto profectionem eam incusari, Nilo subvehebatur, orsus oppido a Canopo. Condidere id Spartani, ob sepultum illic rectorem navis Canopum; quâ tempestate Menelaus Græciam repetens, diversum ad mare terramque Libyam dejectus. Inde proximum amnis os dicatum Herculi, quem indigenæ ortum apud se & antiquissimum perhibent; eosque, qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum ejus adscitos: mox visit veterum Thebarum magna vestigia: & manebant

A. U. C. 772. J. C. 19.

structis molibus literæ Ægyptiæ, priorem opulentiam complexæ: jussusque e senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat « habitasse quondam » septingenta millia ætate militari: atque » eo cum exercitu regem Rhamsen Libyâ, » Æthiopiâ, Medisque & Persis, & Bac» triano, ac Scythiâ potitum; quasque » terras Suri Armeniique & contigui Cap» padoces colunt, inde Bithynum, hinc » Lycium ad mare imperio tenuisse »: legebantur & indicta gentibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorum equorumque, & dona templis ebur, atque odores, quasque copias frumenti & omnium utensilium quæque natio penderet, haud minùs magnifica, quàm nunc vi Parthorum, aut potentiâ Romanâ jubentur.

LXI. CETERUM Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum, quorum præcipua fuere Memnonis saxea effigies, ubi radiis solis icta est, vocalem sonum reddens: disjectasque inter & vix pervias arenas, instar montium eductæ Pyramides, certamine & opibus regum: lacusque, effossâ humo, superfluentis Nili receptacula: atque alibi angustiæ, & profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis pe-

netrabilis. Exin ventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani imperii; quod nunc rubrum ad mare patescit. A. U. C. 772. J. C. 19.

LXII. Dum ea æstas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Drusus quæsivit, inliciens Germanos ad discordias, utque, fracto jam Maroboduo, usque in exitium insisteretur. Erat inter Gothones nobilis juvenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, & tunc, dubiis rebus ejus, ultionem ausus. Is validâ manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad societatem, inrumpit regiam, castellumque juxtà situm: veteres illic Suevorum prædæ, & nostris e provinciis lixæ, ac negotiatores reperti, quos jus commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremùm oblivio patriæ, suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulit.

LXIII. Maroboduo undique deserto non aliud subsidium, quàm misericordia Cæsaris fuit: transgressus Danubium, quà Noricam provinciam præfluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoriâ prioris fortunæ. « Nam » multis nationibus clarissimum quondam » regem ad se vocantibus; Romanam

» amicitiam prætulisse ». Responsum a
A. U. C. Cæsare, « tutam ei honoratamque sedem
772. » in Italiâ fore, si maneret: sin rebus
J. C. » ejus aliud conduceret, abiturum fide,
19. » quâ venisset ». Ceterùm apud senatum disseruit, « non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum, aut Antiochum, » populo Romano perinde metuendos » fuisse ». Exstat oratio, « quâ magnitudinem viri, violentiam subjectarum ei » gentium, & quàm propinquus Italiæ » hostis, suaque in destruendo eo con» silia » extulit. Et Maroboduus quidem Ravennæ habitus, si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in regnum ostentabatur: sed non excessit Italiâ per duodeviginti annos; consenuitque, multùm imminutâ claritate ob nimiam vivendi cupidinem. Idem Catualdæ casus, neque aliud perfugium: pulsus haud multò pòst Hermundurorum opibus, & Vibilio duce; receptusque, Forum Julium, Narbonensis Galliæ coloniam, mittitur. Barbari utrumque comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina Marum & Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum.

LXIV. SIMUL nuntiato « regem Artaxiam Armeniis a Germanico datum »;

decrevere patres, « ut Germanicus atque » Drusus ovantes Urbem introirent ». Structi & arcus circum latera templi Martis Ultoris, cum effigie Cæsarum: lætiore Tiberio, quia pacem sapientiâ firmaverat, quàm si bellum per acies confecisset. Igitur Rhescuporin quoque, Thraciæ regem, astu adgreditur. Omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat: quo defuncto, Augustus partem Thracum Rhescuporidi fatri ejus, partem filio Cotyi permisit. In eâ divisione arva, & urbes, & vicina Græcis, Cotyi; quod incultum, ferox, adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit: ipsorumque regum ingenia, illi mite, & amœnum, huic atrox, avidum, & societatis impatiens erat. Sed primò subdolâ concordiâ egêre: mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data, & resistenti vim facere; cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat: enimverò auditâ mutatione Principis, immittere latronum globos, exscindere castella, causas bello.

A. U. C. 772. J. C. 19.

LXV. Nihil æquè Tiberium anxium habebat, quàm ne composita turbarentur: deligit centurionem, qui nuntiaret regibus, « ne armis disceptarent »: sta-

A. U. C. 772. J. C. 19.

timque a Cotye dimissa sunt, quæ paraverat, auxilia. Rhescuporis fictâ modestiâ postulat, « eumdem in locum coiretur, » posse de controversiis colloquio transi» gi »: nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cùm alter facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent, acciperentque. Rhescuporis sanciendo, ut dictitabat, fœderi, convivium adjicit; tractâque in multam noctem lætitiâ, per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn, & postquam dolum intellexerat, « sacra regni, ejusdem fa» miliæ deos, & hospitales mensas » obtestantem, catenis onerat. Thraciâque omni potitus, scripsit ad Tiberium, « structas sibi insidias, præventum insi» diatorem »: simul bellum adversùs Bastarnas Scythasque prætendens, novis peditum & equitum copiis sese firmabat.

LXVI. MOLLITER rescriptum, « si » fraus abesset, posse eum innocentiæ » fidere: ceterùm neque se, neque se» natum, nisi cognitâ causâ, jus & inju» riam discreturos: proinde, tradito Cotye, « veniret, transferretque invidiam » criminis ». Eas literas Latinius Pandus propraetor Mœsiæ, cum militibus, quîs Cotys traderetur, in Thraciam misit.

Rhescuporis inter metum & iram cunctatus; maluit patrati, quàm incepti facinoris reus esse: « occidi Cotyn » jubet, mortemque sponte sumptam ementitur. Nec tamen Cæsar placitas semel artes mutavit; sed defuncto Pando, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum, veterem stipendiis, & arctâ cum rege amicitiâ, eóque accommodatiorem ad fallendum, ob id maximè Mœsiæ præfecit. A. U. C 772. J. C. 19.

LXVII. Flaccus in Thraciam transgressus, per ingentia promissa, quamvis ambiguum & scelera sua reputantem, perpulit, ut præsidia Romana intraret: circumdata hinc regi specie honoris valida manus, tribunique, & centuriones, monendo, suadendo, & quantò longiùs abscedebatur apertiore custodiâ, postremò gnarum necessitatis in Urbem traxere. Accusatus in senatu ab uxore Cotyis damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhœmetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur: iisque nondum adultis Trebellienus Rufus præturâ functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo quo majores Marcum Lepidum Ptolemæi liberis tutorem, in Ægyptum

miſerant. Rheſcuporis Alexandriam de-
A. U. C. vectus, atque illic fugam tentans, an
772. ficto crimine, interficitur.
J. C. LXVIII. Per idem tempus Vonones,
19. quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis cuſtodibus effugere ad Armenios, inde in Albanos Henioch[o]ſque, & conſanguineum ſibi regem Scytharum conatus eſt: ſpecie venandi, omiſſis maritimis locis, avia ſaltuùm petiit: mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit, cujus pontes accolæ ruperant, auditâ regis fugâ: neque vado penetrari poterat. Igitur in ripâ fluminis, a Vibio Frontone præfecto equitum vincîtur: mox Remmius, evocatus, priori cuſtodiæ regis adpoſitus, quaſi per iram gladio eum tranſigit: unde major fides, conſcientiâ ſceleris, & metu indicii, mortem Vononi inlatam.

LXIX. At Germanicus Ægypto remeans, cuncta quæ apud legiones aut urbes juſſerat, abolita, vel in contrarium verſa cognoſcit: hinc graves in Piſonem contumeliæ, nec minùs acerba, quæ ab illo in Cæſarem tentabantur. Dein Piſo abire Syriâ ſtatuit; mox adversâ Germanici valetudine detentus, ubi recreatum accepit, votaque pro incolumitate ſolve-

bantur, admotas hostias, sacrificalem apparatum, festam Antiochensium plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam digreditur, opperiens ægritudinem, quæ rursum Germanico acciderat: sævam vim morbi augebat persuasio veneni a Pisone accepti: & reperiebantur solo ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina, & devotiones, & nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semiusti cineres, ac tabe obliti, aliaque maleficia, quîs creditur animas numinibus infernis sacrari: simul missi a Pisone incusabantur, ut valetudinis adversa rimantes.

A. U. C. 772. J. C. 19.

LXX. Ea Germanico haud minùs irâ, quàm per metum accepta; « si limen » obsideretur, si effundendus spiritus sub » oculis inimicorum foret; quid deinde » miserrimæ conjugi, quid infantibus li- » beris eventurum? lenta videri veneficia: » festinare & urgere, ut provinciam, ut » legiones solus habeat: sed non usque eò » defectum Germanicum, neque præmia » cædis apud interfectorem mansura »: componit epistolas, « quîs amicitiam ei » renuntiabat ». Addunt plerique jussum « provinciâ decedere »: nec Piso moratus ultrà, naves solvit; moderabaturque

cursui, quò propiùs regrederetur, si mors
A. U. C. Germanici Syriam aperuisset.

772. I. C. 19.

LXXI. CÆSAR paullisper ad spem erectus, dein fesso corpore, ubi finis aderat, adsistentes amicos in hunc modum adloquitur: « Si fato concederem, » justus mihi dolor etiam adversùs deos » esset, quòd me parentibus, liberis, » patriæ, intra juventam præmaturo exitu » raperent: nunc scelere Pisonis & Plan» cinæ interceptus, ultimas preces pecto» ribus vestris relinquo: referatis patri ac » fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, » quibus insidiis circumventus miserri» mam vitam pessimâ morte finierim. Si » quos spes meæ, si quos propinquus san» guis, etiam quos invidia erga viventem » movebat, inlacrimabunt, quondam » florentem, & tot bellorum superstitem, » muliebri fraude cecidisse. Erit vobis lo» cus querendi apud senatum, invocandi » leges. Non hoc præcipuum amicorum » munus est, prosequi defunctum ignavo » questu: sed quæ voluerit meminisse, » quæ mandaverit exsequi: flebunt Ger» manicum etiam ignoti: vindicabitis vos, » si me potiùs quàm fortunam meam fo» vebatis. Ostendite populo Romano divi » Augusti neptem, eamdemque conjugem,

» meam;

» meam : numerate ſex liberos. Miſeri- » cordia cum accuſantibus erit : fingenti- » buſque ſceleſta mandata, aut non cre- » dent homines, aut non ignoſcent ». Juravere amici, dextram morientis contingentes, « ſpiritum antè quàm ultio- » nem amiſſuros ».

A. U. C. 772. J. C. 19.

LXXII. TUM ad uxorem verſus, « per » memoriam ſuî, per communes liberos » oravit, « exueret ferociam, ſævienti for- » tunæ ſubmitteret animum; neu regreſſa » in Urbem æmulatione potentiæ vali- » diores irritaret ». Hæc palam, & alia ſecretò, per quæ oſtendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multò pòſt exſtinguitur, ingenti luctu provinciæ & circumjacentium populorum. Indoluere exteræ nationes regeſque; tanta illi comitas in ſocios, manſuetudo in hoſtes; viſuque & auditu juxtà venerabilis, cùm magnitudinem & gravitatem ſummæ fortunæ retineret, invidiam & adrogantiam effugerat.

LXXIII. FUNUS ſine imaginibus & pompâ, per laudes, ac memoriam virtutum ejus celebre fuit. Et erant qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adæqua-

A. U. C. 772. J. C. 19.

rent. « Nam utrumque corpore decoro; » genere insigni, haud multùm triginta » annos egressum, suorum insidiis exter- » nas inter gentes occidisse: sed hunc » mitem erga amicos, modicum volup- » tatum, uno matrimonio, certis libe- » ris egisse: neque minùs prœliatorem, » etiamsi temeritas absfuerit, præpeditus- » que sit perculsas tot victoriis Germanias » servitio premere. Quòd si solus arbiter » rerum, si jure & nomine regio fuisset, » tantò promptiùs adsecuturum gloriam » militiæ, quantùm clementiâ, tempe- » rantiâ, ceteris bonis artibus præstitisset ». Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturæ destinabatur. Prætuleritne veneficii signa, parùm constitit: nam ut quis misericordiâ in Germanicum, & præsumptâ suspicione, aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur.

LXXIV. CONSULTATUM inde inter legatos, quíque alii senatorum aderant, « quisnam Syriæ præficeretur »: & ceteris modicè nisis, inter Vibium Marsum, & Cn. Sentium diu quæsitum: dein Marsus seniori, & acriùs tendenti Sentio concessit. Isque infamem veneficiis eâ in provinciâ, & Plancinæ percaram, nomine

Martinam, in Urbem misit, postulantibus Vitellio ac Veranio, ceterisque qui crimina & accusationem tamquam adversùs receptos jam reos instruebant.

A. U. C. 772. J. C. 19.

LXXV. At Agrippina, quamquam defessa luctu, & corpore ægro, omnium tamen, quæ ultionem morarentur, intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici, & liberis; miserantibus cunctis, « quòd femina nobilitate princeps, » pulcherrimo modò matrimonio, inter » venerantes gratantesque aspici solita, » tunc ferales reliquias sinu ferret, incerta » ultionis, anxia suî, & infelici fecundi» tate fortunæ totiens obnoxia ». Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur, « excessisse Germanicum ». Quo intemperanter accepto, cædit victimas, adit templa: neque ipse gaudium moderans, & magis insolescente Plancinâ, quæ luctum amissæ sororis tum primùm læto cultu mutavit.

LXXVI. Adfluebant centuriones, monebantque « prompta illi legionum » studia: repeteret provinciam non jure » ablatam, & vacuam ». Igitur « quid » agendum » consultanti, M. Piso filius « properandum in Urbem » censebat: « nihil adhuc inexpiabile admissum, ne-

A. U C. 772. J. C. 19.

»que suspiciones imbecillas, aut inania »famæ pertimescenda: discordiam erga »Germanicum odio fortasse dignam, »non pœnâ: & ademptione provinciæ, »satisfactum inimicis. Quòd si regrederetur, obsistente Sentio, civile bellum »incipi: nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens »imperatoris sui memoria, & penitus »infixus in Cæsares amor prævaleret».

LXXVII. CONTRA Domitius Celer ex intimâ ejus amicitiâ disseruit, «Utendum »eventu. Pisonem, non Sentium, Syriæ »præpositum: huic fasces & jus prætoris, »huic legiones datas; si quid hostile ingruat, quàm justiùs arma oppositurum, »qui legati auctoritatem, & propria mandata acceperit? Relinquendum etiam »rumoribus tempus, quo senescant: plerumque innocentes, recenti invidiæ »impares. At si teneat exercitum, augeat »vires, multa, quæ provideri non possint, »fortuitò in melius casura. An festinamus »cum Germanici cineribus adpellere, ut »te inauditum & indefensum planctus »Agrippinæ, ac vulgus imperitum, primo »rumore rapiant? Est tibi Augustæ conscientia, est Cæsaris favor, sed in occulto: & periisse Germanicum nulli

»jactantiùs mærent, quàm qui maximè »lætantur». A. U. C.

LXXVIII. Haud magnâ mole Piso, 772.
promptus ferocibus, in sententiam tra- J. C.
hitur: missisque ad Tiberium epistolis, 19.
incusat Germanicum « luxûs & superbiæ; »seque pulsum, ut locus rebus novis »patefieret, curam exercitûs, eâdem fide »quâ tenuerit, repetivisse». Simul Domitium impositum triremi « vitare lito»rum oram, præterque insulas lato mari »pergere in Syriam» jubet: concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas, trajectisque in continentem navibus, vexillum tironum in Syriam euntium intercipit. Regulis Cilicum « ut »se auxiliis juvarent» scribit; haud ignavo ad ministeria belli juvene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset.

LXXIX. Igitur oram Lyciæ ac Pamphyliæ prælegentes, obviis navibus, quæ Agrippinam vehebant, utrimque infensi, arma primò expediere: dein mutuâ formidine, non ultra jurgium processum est: Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni, « Ro»mam ad dicendam causam veniret». Ille eludens respondit, « adfuturum, ubi »prætor, qui de veneficiis quæreret, reo »atque accusatoribus diem prædixisset».

A. U. C. 772. J. C. 19.

Interim Domitius Laodiceam, urbem Syriæ, adpulsus, cùm hiberna sextæ legionis peteret, quòd eam maximè novis consiliis idoneam rebatur, a Pacuvio legato prævenitur. Id Sentius Pisoni per literas aperit, monetque « ne castra corruptoribus, » ne provinciam bello tentet » : quósque Germanici memores, aut inimicis ejus adversos cognoverat, contrahit, magnitudinem Imperatoris idemtidem ingerens, & « rempublicam armis peti » : ducitque validam manum, & prœlio paratam.

LXXX. NEC PISO, quamquam cœpta secus cadebant, omisit tutissima e præsentibus: sed castellum Ciliciæ munitum admodum, cui nomen Celendris, occupat. Nam admixtis desertoribus, & tirone nuper intercepto suisque & Plancinæ servitiis, auxilia Cilicum, quæ reguli miserant, in numerum legionis composuerat. « Cæsarisque se legatum » testabatur « provinciâ, quam is dedisset, arceri, » non a legionibus (earum quippe accitu » venire) sed a Sentio, privatum odium » falsis criminibus tegente: consisterent » in acie, non pugnaturis militibus, ubi » Pisonem ab ipsis *parentem* quondam » appellatum, si jure ageretur, potiorem, » si armis, non invalidum, vidissent ».

Tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo & derupto; nam cetera mari cinguntur. Contrà veterani, ordinibus ac subsidiis instructi: hinc militum, inde locorum asperitas: sed non animus, non spes, ne tela quidem nisi agrestia, ad subitum usum properata. Ut venêre in manus, non ultrà dubitatum, quàm dum Romanæ cohortes in æquum eniterentur: vertunt terga Cilices, seque castello claudunt.

A. U. C. 772. J. C. 19.

LXXXI. INTERIM Piso classem, haud procul opperientem, adpugnare frustra tentavit: regressusque, & pro muris modò semet adflictando, modò singulos nomine ciens, præmiis vocans, seditionem cœptabat; adeóque commoverat, ut signifer legionis sextæ signum ad eum transtulerit. Tum Sentius « occanere cornua tubasque, & peti aggerem, erigi scalas » jussit, « ac promptissimum quemque succedere: alios tormentis hastas, saxa, & faces ingerere ». Tandem, victâ pertinaciâ, Piso oravit, « uti, traditis armis, maneret in castello, dum Cæsar, cui Syriam permitteret, consulitur ». Non receptæ conditiones: nec aliud, quàm naves & tutum in Urbem iter, concessum est.

A. U. C. 772. J. C. 19.

LXXXII. AT ROMÆ, postquam Germanici valetudo percrebuit, cunctaque, ut ex longinquo, aucta in deterius adferebantur, dolor, ira. Et erumpebant questus: « Ideo nimirum in extremas » terras relegatum: ideo Pisoni permissam » provinciam: hoc egisse secretos Augustæ » cum Plancinâ sermones: vera prorsus » de Druso seniores locutos: displicere » regnantibus civilia filiorum ingenia: » neque ob aliud interceptos, quàm quia » populum Romanum æquo jure com» plecti, redditâ libertate, agitaverint ». Hos vulgi sermones audita mors adeò incendit, ut ante edictum magistratuum, ante senatusconsultum, sumpto justitio, desererentur fora, clauderentur domus; passim silentia & gemitus, nihil compositum in ostentationem: & quamquam neque insignibus lugentium abstinerent, altiùs animis mærebant. Fortè negotiatores, vivente adhuc Germanico, Syriâ egressi, lætiora de valetudine ejus attulere: statim credita, statim vulgata sunt: ut quisque obvius, quamvis leviter audita, in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt: cursant per Urbem, moliuntur templorum fores: juvit credulitatem nox, & promptior inter tenebras

adfirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vanescerent. Et populus, quasi rursum ereptum, acriùs doluit.

A. U. C. 772. J. C. 19.

LXXXIII. Honores, ut quis amore in Germanicum, aut ingenio validus, reperti, decretique, « ut nomen ejus » Saliari carmine caneretur: sedes curules » sacerdotum Augustalium locis, superque » eas querceæ coronæ statuerentur: ludos » Circenses eburna effigies præiret: neve » quis flamen aut augur in locum Ger- » manici, nisi gentis Juliæ, crearetur ». Arcus additi Romæ, & apud ripam Rheni, & in monte Syriæ Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac « mortem ob » rempublicam obiisse »: sepulcrum Antiochiæ ubi crematus: tribunal Epidaphnæ, quo in loco vitam finierat. Statuarum locorumve in quîs colerentur, haud facilè quis numerum inierit. Cùm censeretur clipeus, auro & magnitudine insignis, inter auctores eloquentiæ; adseveravit Tiberius, « solitum paremque ceteris » dicaturum: neque enim eloquentiam » fortunâ discerni; & satis inlustre, si » veteres inter scriptores haberetur ». Equester ordo *cuneum Germanici* appellavit, qui *Juniorum* dicebatur; instituitque

A. U. C. 772. J. C. 19.

utì turmæ Idibus Juliis imaginem ejus ſequerentur: pleraque manent: quædam ſtatim omiſſa ſunt, aut vetuſtas obliteravit.

LXXXIV. Ceterum recenti adhuc mæſtitiâ, ſoror Germanici Livia, nupta Druſo, duos virilis ſexûs ſimul enixa eſt: quod rarum lætumque etiam modicis penatibus, tanto gaudio Principem adfecit, ut non temperaverit, quin jactaret apud patres, « nulli antè Romanorum » ejuſdem faſtigii viro geminam ſtirpem » editam »: nam cuncta etiam fortuita ad gloriam vertebat. Sed populo tali in tempore id quoque dolorem tulit; tamquam auctus liberis Druſus, domum Germanici magis urgeret.

LXXXV. Eodem anno gravibus ſenatûs decretis libido feminarum coercita; cautumque « ne quæſtum corpore faceret, » cui avus, aut pater, aut maritus eques » Romanus fuiſſet »: nam Viſtilia prætoriâ familiâ genita, licentiam ſtupri apud ædiles vulgaverat; more inter veteres recepto, qui ſatis pœnarum adversùm impudicas in ipsâ profeſſione flagitii credebant. Exactum & a Titidio Labeone, Viſtiliæ marito, « cur in uxore delicti » manifeſtâ ultionem legis omiſiſſet »?

atque illo prætendente « ſexaginta dies » ad conſultandum datos necdum præteriiſſe », ſatis viſum de Viſtiliâ ſtatuere. Eaque in inſulam Seriphon abdita eſt. Actum & de ſacris Ægyptiis Judaiciſque pellendis: factumque patrum conſultum, « ut quatuor millia libertini generis eâ » ſuperſtitione infecta, quîs idonea ætas, » in inſulam Sardiniam veherentur », coercendis illic latrociniis, &, ſi ob gravitatem cæli interiiſſent, vile damnum: « ceteri cederent Italiâ, niſi certam ante » diem profanos ritus exuiſſent ».

A. U. C. 772. J. C. 19.

LXXXVI. POST quæ retulit Cæſar, « capiendam virginem in locum Occiæ », quæ ſeptem & quinquaginta per annos ſummâ ſanctimoniâ Veſtalibus ſacris præſederat: egitque grates Fonteio Agrippæ, & Domitio Pollioni, « quòd, offerendo » filias, de officio in rempublicam certarent ». Prælata eſt Pollionis filia, non ob aliud, quàm quòd mater ejus in eodem conjugio manebat: nam Agrippa diſcidio domum imminuerat: & Cæſar quamvis poſthabitam, decies ſeſtertii dote ſolatus eſt.

LXXXVII. SÆVITIAM annonæ incuſante plebe, ſtatuit frumento pretium quod emptor penderet, « binoſque num-

A. U. C. 772. J. C. 19.

»mos ſe additurum negotiatoribus in »ſingulos modios ». Neque tamen ob ea *parentis patriæ*, delatum & antea, vocabulum adſumpſit, acerbéque increpuit eos, qui *divinas occupationes*, ipſumque *dominum* dixerant: unde anguſta & lubrica oratio ſub Principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.

LXXXVIII. REPERIO apud ſcriptores ſenatoreſque eorumdem temporum, Adgandeſtrii, principis Cattorum, lectas in ſenatu literas, quibus « mortem Arminii » promittebat, « ſi patrandæ neci venenum »mitteretur »: reſponſumque eſſe, « non »fraude, neque occultis, ſed palam & »armatum populum Romanum hoſtes »ſuos ulciſci »: quâ gloriâ æquabat ſe Tiberius priſcis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant, prodiderantque. Ceterùm Arminius, abſcedentibus Romanis, & pulſo Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium adverſam habuit: petituſque armis, cùm variâ fortunâ certaret, dolo propinquorum cecidit: liberator haud dubiè Germaniæ, & qui non primordia populi Romani, ſicut alii reges duceſque, ſed florentiſſimum imperium laceſſierit: prœliis ambiguus, bello non victus:

ſeptem & triginta annos vitæ, duodecim potentiæ explevit: caniturque adhuc barbaras apud gentes; Græcorum annalibus ignotus, qui ſua tantùm mirantur: Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incurioſi.

A. U. C. 772. J. C. 19.

BREVIARIUM
LIBRI TERTII.

I. AGRIPPINA cum Germanici reliquiis Brundisium, inde Romam pervenit. Eæ tumulo Augusti illatæ, & funus ductum. VII. Drusus in Illyricum rursus proficiscitur. VIII. Cn. Piso, cùm Romam rediisset, veneni & majestatis postulatur. Dictâ causâ, cùm omnia infensa & infesta experiretur, manus sibi adfert. XX. Tacfarinas bellum in Africâ renovat, quod opprimitur a L. Apronio proconsule. XXII. Lepida Æmilia adulterii & veneni defertur, & damnatur. XXV. Papia Poppæa lex ad id tempus asperiùs exercita, mollitur a Tiberio, & nexus ejus exsolvuntur. Legum initia & vices. XXX. L.

Volusii & Sallustii Crispi, insignium virorum, obitus. XXXI. *Tiberius in Campaniam concedit.* XXXII. *Iterum Africam incurrit Tacfarinas: cui tutandæ Junius Blæsus deligitur.* XXXVII. *Equites aliquot Romani majestatis damnantur.* XXXVIII. *Thracum discordia.* XL. *Galliarum civitates rebellant, ducibus Julio Sacroviro & Julio Floro. At infeliciter. A legionibus Germanicis copiæ earum cæsæ; & ipsæ ad vetus jugum retractæ.* XLIX. *C. Lutorius, eques, majestatis damnatus, & in carcere exanimatus.* LII. *Cura luxûs coercendi cœpta & omissa.* LVI. *Drusus tribuniciam potestatem accipit.* LVIII. *Flamen Dialis vetitus provinciam sortiri.* LX. *Asyla Græcorum lustrata & repurgata.* LXVI. *C. Silanus repetundarum & majestatis damnatus.* LXXIII. *Tacfarinatem*

Junius Blæsus proturbat & fratrem ejus capit. LXXVI. *Juniæ illustris feminæ mors & funus.*

Hæc triennio gesta.

A. U. C.	J. C.		
DCCLXXIII.	20.	Coss.	M. VALERIO Messallâ, C. AURELIO Cottâ.
DCCLXXIV.	21.	Coss.	TIBERIO Augusto IV, DRUSO Cæsare II.
DCCLXXV.	22.	Coss.	D. HATERIO Agrippâ, C. SULPICIO Galbâ.

C. CORNELII TACITI ANNALES.

LIBER TERTIUS.

NIHIL intermissâ navigatione hiberni maris, Agrippina Corcyram insulam advehitur, litora Calabriæ contra sitam. Illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu, & nescia tolerandi. Interim adventu ejus audito, intimus quisque amicorum, & plerique militares, ut quique sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis e municipiis, pars officium in Principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum

A. U. C. 772. J. C. 19.

Brundisium; quod naviganti celerrimum fidissimumque adpulsu erat. Atque ubi primùm ex alto visa classis, complentur non modò portus & proxima maris, sed mœnia ac tecta, quáque longissimè prospectari poterat, mærentium turbâ, & rogitantium inter se, « silentione, an » voce aliquâ egredientem exciperent »? neque satis constabat quid pro tempore foret: cùm classis paullatim successit, non alacri, ut adsolet, remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquàm duobus cum liberis feralem urnam tenens egressa navi, defixit oculos; idem omnium gemitus, neque discerneres, proximos, alienos, virorum feminarumve planctus: nisi quòd comitatum Agrippinæ longo mærore fessum, obvii & recentes in dolore anteibant.

A. U. C. 772. J. C. 19.

II. MISERAT duas prætorias cohortes Cæsar, addito « ut magistratus Calabriæ, » Apulique & Campani, suprema erga » memoriam filii sui munera fungeren- » tur ». Igitur tribunorum centurionumque humeris cineres portabantur: præcedebant incompta signa, versi fasces: atque ubi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores, aliaque funerum sol-

ſemnia cremabant: etiam quorum diverſa oppida, tamen obvii, & victimas atque aras diis Manibus ſtatuentes, lacrimis & conclamationibus dolorem teſtabantur. Druſus Tarracinam progreſſus eſt, cum Claudio fratre, liberiſque Germanici, qui in Urbe fuerant. Conſules M. Valerius & C. Aurelius (jam enim magiſtratum occœperant) & ſenatus, ac magna pars populi viam complevere, disjecti, & ut cuique libitum, flentes: aberat quippe adulatio, gnaris omnibus lætam Tiberio Germanici mortem malè diſſimulari.

A. U. C. 773. J. C. 20.

III. TIBERIUS atque Auguſta publico abſtinuere; inferius majeſtate ſuâ rati, ſi palam lamentarentur, an, ne, omnium oculis vultum eorum ſcrutantibus, falſi intelligerentur. Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurnâ actorum ſcripturâ, reperio ullo inſigni officio functam; cùm ſuper Agrippinam, & Druſum, & Claudium, ceteri quoque conſanguinei nominatim perſcripti ſint: ſeu valetudine præpediebatur, ſeu victus luctu animus, magnitudinem mali perferre viſu non toleravit: faciliùs crediderim, Tiberio & Auguſtâ, qui domo non excedebant, cohibitam, ut par mæror, &

matris exemplo, avia quoque & patruus
A. U. C. attineri viderentur.
773. J. C. 20.

IV. DIES, quo reliquiæ tumulo Augusti inferebantur, modò per silentium vastus, modò ploratibus inquies: plena Urbis itinera, conlucentes per campum Martis faces: illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus, « concidisse rempublicam, nihil spei re- » liquum » clamitabant; promptiùs apertiùsque, quàm ut meminisse imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberium magis penetravit, quàm studia hominum accensa in Agrippinam; cùm « decus » patriæ, solum Augusti sanguinem, uni- » cum antiquitatis specimen » appellarent, versique ad cælum ac deos, integram illi subolem, ac superstitem iniquorum precarentur.

V. FUERE qui publici funeris pompam requirerent, compararentque quæ in Drusum, patrem Germanici, honora & magnifica Augustus fecisset: « ipsum » quippe asperrimo hiemis, Ticinum us- » que progressum, neque abscedentem a » corpore simul Urbem intravisse: circum- » fusas lecto Claudiorum Juliorumque » imagines, defletum in foro, laudatum » pro rostris, cuncta a majoribus reperta,

» aut quæ posteri invenerint, cumulata. A. U. C. 773. J. C. 20.
» At Germanico ne solitos quidem, &
» cuicumque nobili debitos honores, con-
» tigisse: sanè corpus ob longinquitatem
» itinerum externis terris quoquo modo
» crematum: sed tantò plura decora mox
» tribui par fuisse, quantò prima fors
» negavisset: non fratrem nisi unius diei
» viâ, non patruum saltem portâ tenus
» obvium: ubi illa veterum instituta?
» præpositam toro effigiem, meditata ad
» memoriam virtutis carmina, & lauda-
» tiones & lacrimas, vel doloris imita-
» menta »?

VI. Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermones, monuit edicto: « Multos inlustrium Romanorum ob rem-
» publicam obiisse; neminem tam flagranti
» desiderio celebratum: idque & sibi, &
» cunctis egregium, si modus adjiceretur:
» non enim eadem decora principibus vi-
» ris, & imperatori populo, quæ modicis
» domibus, aut civitatibus: convenisse
» recenti dolori luctum, & ex mærore
» solatia: sed referendum jam animum
» ad firmitudinem, ut quondam divus
» Julius, amissâ unicâ filiâ, ut divus Au-
» gustus, ereptis nepotibus, abstruserint
» tristitiam. Nil opus vetustioribus exem-

A. U. C. 773. J. C. 20.

»plis: quotiens populus Romanus clades »exercituum, interitum ducum, funditus »amissas nobiles familias constanter tu»lèrit? Principes mortales, rempublicam »æternam esse. Proin repeterent sollem»nia: & quia ludorum Megalesiûm spec»taculum suberat, etiam voluptates re»sumerent».

VII. TUM exuto justitio, reditum ad munia: & Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis petendæ e Pisone ultionis: & crebro questu, « quòd vagus interim per amœna Asiæ »atque Achaiæ, adroganti & subdolâ mo»râ, scelerum probationes subverteret ». Nam vulgatum erat « missam », ut dixi, « a Cn. Sentio famosam veneficiis Mar»tinam, subitâ morte Brundisii exstinc»tam, venenumque nodo crinium ejus »occultatum, nec ulla in corpore signa »sumpti exitii reperta «.

VIII. AT PISO, præmisso in Urbem filio, datisque mandatis, per quæ Principem molliret, ad Drusum pergit; quem haud fratris interitu trucem, quàm remoto æmulo æquiorem sibi sperabat. Tiberius quò integrum judicium ostentaret, exceptum comiter juvenem, suetâ erga filios familiarum nobiles liberalitate auget.

Drusus

Drusus Pisoni, « si vera forent quæ ja- A. U. C.
» cerentur, præcipuum in dolore suum 773.
» locum » respondit: « sed malle falsa & J. C.
» inania, nec cuiquam mortem Germa- 20.
» nici exitiosam esse ». Hæc palam, & vitato omni secreto: neque dubitabantur præscripta ei a Tiberio, cùm, incallidus alioqui & facilis juventâ, senilibus tum artibus uteretur.

IX. Piso, Dalmatico mari tramisso, relictisque apud Anconam navibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, adsequitur legionem, quæ e Pannoniâ in Urbem, dein præsidio Africæ, ducebatur: eaque res agitata rumoribus, « ut in agmine atque itinere crebrò se militibus » ostentavisset ». Ab Narniâ, vitandæ suspicionis, an quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare, ac mox Tiberi devectus, auxit vulgi iras, quia navem tumulo Cæsarum adpulerat; dieque, & ripâ frequenti, magno clientium agmine ipse, feminarum comitatu Plancina, & vultu alacres incessêre. Fuit inter inritamenta invidiæ domus foro imminens, festa ornatu, conviviumque & epulæ; & celebritate loci nihil occultum.

X. Postera die, Fulcinius Trio Pisonem apud consules postulavit: contrà

Vitellius, ac Veranius, ceterique Ger-
A. U. C. manicum comitati tendebant, « nullas
773. » esse partes Trioni; neque se accusatores,
J. C. » sed rerum indices & testes, mandata
20. » Germanici perlaturos ». Ille, dimissâ
ejus causæ delatione, « ut priorem vitam
» accusaret » obtinuit; petitumque est a
principe, « cognitionem exciperet ». Quod
ne reus quidem abnuebat, studia populi
& patrum metuens: contrà, « Tiberium
» spernendis rumoribus validum, & cons-
» cientiæ matris innexum esse: veraque,
» aut in deterius credita, judice ab uno
» faciliùs discerni: odium & invidiam
» apud multos valere ». Haud fallebat
Tiberium moles cognitionis, quâque ipse
famâ distraheretur. Igitur, paucis fami-
liarium adhibitis, minas accusantium,
& hinc preces audit, integramque cau-
sam ad senatum remittit.

XI. ATQUE interim Drusus rediens Illyrico, quamquam patres censuissent, « ob receptum Maroboduum, & res » priore æstate gestas, ut ovans iniret », prolato honore Urbem intravit. Post quæ, reo « T. Arruntium, T. Vinicium, Asi- » nium Gallum, Æserninum Marcellum, » Sex. Pompeium patronos » petenti, iisque diversa excusantibus, M. Lepidus &

L. Piſo, & Livineius Regulus adfuere: arrectâ omni civitate, « quanta fides amicis Germanici, quæ fiducia reo: ſatin' cohiberet, an promeret ſenſus ſuos Tiberius »: iis haud aliàs intentior populus, plus ſibi in principem occultæ vocis, aut ſuſpicacis ſilentii permiſit. A. U. C. 773. J. C. 20.

XII. Die ſenatûs, Cæſar orationem habuit meditato temperamento: « Patris » ſui legatum atque amicum Piſonem » fuiſſe, adjutoremque Germanico datum » a ſe, auctore ſenatu, rebus apud Orien» tem adminiſtrandis: illic contumaciâ & » certaminibus aſperaſſet juvenem, exi» tuque ejus lætatus eſſet, an ſcelere exſ» tinxiſſet, integris animis dijudicandum. » Nam ſi legatus officii terminos, obſe» quium erga imperatorem exuit, ejuſ» demque morte, & luctu meo lætatus » eſt; odero, ſeponamque a domo meâ, » & privatas inimicitias, non Principis » ulciſcar. Sin facinus in cujuſcumque » mortalium nece vindicandum detegitur; » vos verò & liberos Germanici, & nos » parentes juſtis ſolatiis adficite: ſimulque » illud reputate, turbidè & ſeditiosè trac» taverit exercitus Piſo; quæſita ſint per » ambitionem ſtudia militum; armis re» petita provincia; an falſa hæc in majus

A. U. C. 773. J. C. 20.

» vulgaverint accusatores : quorum ego » nimiis studiis jure succenseo. Nam quò » pertinuit, nudare corpus, & contrec- » tandum vulgi oculis permittere, dif- » ferrique etiam per externos, tamquam » veneno interceptus esset, si incerta ad- » huc ista, & scrutanda sunt? Defleo » equidem filium meum, semperque de- » flebo : sed neque reum prohibeo, quo- » minus cuncta proferat, quibus innocentia » ejus sublevari, aut, si qua fuit iniquitas » Germanici, coargui possit : vosque oro, » ne, quia dolori meo causa connexa est, » objecta crimina pro adprobatis accipiatis. » Si quos propinquus sanguis, aut fides » sua patronos dedit, quantum quisque » eloquentiâ & curâ valet, juvate pericli- » tantem. Ad eumdem laborem, eam- » dem constantiam accusatores hortor. Id » solùm Germanico super leges præstiteri- » mus, quòd in curiâ potiùs quàm in foro, » apud senatum quàm apud judices, de » morte ejus anquiritur : cetera pari mo- » destiâ tractentur : nemo Drusi lacrimas, » nemo mæstitiam meam spectet, nec si » qua in nos adversa finguntur ».

XIII. EXIN « biduum criminibus ob- » jiciendis » statuitur, « utque sex dierum » spatio interjecto, reus per triduum de-

»ſenderetur». Tum Fulcinius vetera & inania orditur, ambitioſè, avaréque habitam Hiſpaniam. Quod neque convictum noxæ reo, ſi recentia purgaret; neque defenſum abſolutioni erat, ſi teneretur majoribus flagitiis. Poſt quem Servæus, & Veranius, & Vitellius, conſimili ſtudio, ſed multâ eloquentiâ Vitellius, objecere, « odio Germanici, & » rerum novarum ſtudio, Piſonem vulgus » militum, per licentiam & ſociorum » injurias, eò uſque corrupiſſe, ut *parens* » *legionum* a deterrimis appellaretur: con» trà, in optimum quemque, maximè in » comites & amicos Germanici, ſæviſſe: » poſtremò ipſum devotionibus & veneno » peremiſſe: ſacra hinc & immolationes » nefandas ipſius atque Plancinæ: petitam » armis rempublicam; utque reus agi » poſſet, acie victum ».

A. U. C. 773. J. C. 20.

XIV. Defensio in ceteris trepidavit: nam neque ambitionem militarem, neque provinciam peſſimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem adversùm imperatorem inficiari poterat: ſolum veneni crimen viſus eſt diluiſſe; quod ne accuſatores quidem ſatis firmabant, « in con» vivio Germanici, cùm ſuper eum Piſo » diſcumberet, infectos manibus ejus ci-

»bos » arguentes : quippe absurdum videbatur, inter aliena servitia, & tot ad-

A. U. C. 773. J. C. 20.

stantium visu, ipso Germanico coram, id ausum : offerebatque familiam reus, & ministros in tormenta flagitabat. Sed judices per diversa implacabiles erant : Cæsar ob bellum provinciæ inlatum ; senatus, numquam satis credito, sine fraude Germanicum interiisse : (*) scripsissent expostulantes : quod haud minus Tiberius, quàm Piso abnuêre. Simul populi ante curiam voces audiebantur, « non temperaturos manibus, si patrum » sententias evasisset » : effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias ac devellebant, ni jussu Principis protectæ repositæque forent. Igitur inditus lecticæ, & a tribuno prætoriæ cohortis deductus est : vario rumore, custos salutis, an mortis exactor sequeretur.

XV. EADEM Plancinæ invidia, major gratia : eóque ambiguum habebatur, quantum Cæsari in eam liceret. Atque ipsa, donec mediæ Pisoni spes, « sociam » se cujuscumque fortunæ, & si ita ferret, » comitem exitii » promittebat. Ut secretis Augustæ precibus veniam obtinuit;

(*) Supplendum videtur : *& quæ scripsissent expostulantes.* Vide Notas ad Annal. III, 14.

paullatim ſegregari a marito, dividere defenſionem cœpit: quod reus poſtquam ſibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem, ſenatumque rurſum ingreditur: redintegratamque accuſationem, infenſas patrum voces, adverſa & ſæva cuncta perpeſſus, nullo magis exterritus eſt, quàm quòd Tiberium ſine miſeratione, ſine irâ, obſtinatum, clauſumque vidit, ne quo adfectu perrumperetur. Relatus domum, tamquam defenſionem in poſterum meditaretur, pauca conſcribit, obſignatque, & liberto tradit. Tum ſolita curando corpori exſequitur: dein multam poſt noctem, egreſsâ cubiculo uxore, « operiri fores » juſſit: & cœptâ luce, perfoſſo jugulo, jacente humi gladio, repertus eſt.

A. U. C. 773. J. C. 20.

XVI. Audire me memini ex ſenioribus, viſum ſæpius inter manus Piſonis libellum, quem ipſe non vulgaverit; ſed amicos ejus dictitaviſſe, « literas Tiberii, » & mandata in Germanicum continere: » ac deſtinatum promere apud patres, » Principemque arguere, ni eluſus a Se» jano per vana promiſſa foret: nec illum » ſponte exſtinctum, verùm immiſſo per» cuſſore »: quorum neutrum adſevera-

A. U. C. 773. J. C. 20.

verim : neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad juventam duraverunt. Cæsar, flexo in mæstitiam ore, « suam invidiam tali morte quæsitam » apud senatum (*) », crebrisque interrogationibus exquirit « qualem Piso diem » supremum, noctemque exegisset ». Atque illo pleraque sapienter, quædam inconsultiùs respondente, recitat codicillos à Pisone in hunc ferme modum compositos : « Conspiratione inimicorum & in» vidiâ falsi criminis oppressus, quatenus » veritati & innocentiæ meæ nusquam » locus est, deos immortales testor, vi» xisse me, Cæsar, cum fide adversùm » te, neque aliâ in matrem tuam pietate : » vosque oro liberis meis consulatis : ex » quibus Cn. Piso qualicumque fortunæ » meæ non est adjunctus, cùm omne hoc » tempus in Urbe egerit : M. Piso repetere » Syriam dehortatus est : atque utinam » ego potiùs filio juveni, quàm ille patri » seni cessisset ! eò impensiùs precor, ne » meæ pravitatis pœnas innoxius luat. » Per quinque & quadraginta annorum » obsequium, per collegium consulatûs

(*) Supplendum videtur : *Apud Senatum indolet : Pisonis libertum appellat ; crebrisque interrogationibus, &c.* Vide Notas ad Annal. III, 16.

» quondam divo Augusto parenti tuo pro- » batus, & tibi amicus, nec quidquam » post hæc rogaturus, salutem infelicis » filii rogo ». De Plancinâ nihil addidit. A. U. C. 773. J. C. 20.

XVII. Post quæ Tiberius adolescentem crimine civilis belli purgavit: « patris » quippe jussa, nec potuisse filium detrec- » tare »: simul « nobilitatem domûs, etiam » ipsius, quoquo modo meriti, gravem » casum » miseratus. Pro Plancinâ cum pudore & flagitio disseruit, « matris pre- » ces » obtendens: in quam optimi cujusque secreti questus magis ardescebant. « Id ergo fas aviæ, interfectricem nepotis » aspicere, adloqui, eripere senatui? quod » pro omnibus civibus leges obtineant, » uni Germanico non contigisse! Vitellii » & Veranii voce defletum Cæsarem; ab » Imperatore & Augustâ defensam Plan- » cinam! proinde venena & artes tam fe- » liciter expertas verteret in Agrippinam, » in liberos ejus, egregiamque aviam ac » patruum sanguine miserrimæ domûs » exsatiaret ». Biduum super hac imagine cognitionis absumptum; urgente Tiberio liberos Pisonis, « matrem uti tuerentur ». Et cùm accusatores ac testes certatim perorarent, respondente nullo, miseratio quàm invidia augebatur. Primus senten-

A. U. C. 773. J. C. 20.

tiam rogatus Aurelius Cotta conſul (nam referente Cæſare, magiſtratus eo etiam munere fungebantur) « nomen Piſonis » radendum faſtis » cenſuit: « partem bo- » norum publicandam; pars ut Cn. Piſoni » filio concederetur, iſque prænomen » mutaret. M. Piſo exutâ dignitate, & » accepto quinquagies ſeſtertio, in decem » annos relegaretur, conceſsâ Plancinæ » incolumitate ob preces Auguſtæ ».

XVIII. MULTA ex eâ ſententiâ mitigata ſunt a Principe: « ne nomen Piſonis faſtis » eximeretur, quando M. Antonii, qui » bellum patriæ feciſſet; Juli Antonii qui » domum Auguſti violaſſet, manerent »: & M. Piſonem ignominiæ exemit, conceſſitque ei paterna bona; ſatis firmus, ut ſæpe memoravi, adverſùm pecuniam, & tum pudore abſolutæ Plancinæ placabilior. Atque idem, cùm Valerius Meſſalinus « ſignum aureum in æde Martis » Ultoris »; Cæcina Severus « aram Ultio- » ni ſtatuendam » cenſuiſſent, prohibuit: « ob externas ea victorias ſacrari » dictitans, « domeſtica mala triſtitiâ operien- » da ». Addiderat Meſſalinus, « Tiberio, » & Auguſtæ, & Antoniæ, & Agrippinæ » Druſoque, ob vindictam Germanici, » grates agendas », omiſeratque Claudii

mentionem : & Messalinum quidem L. Asprenas, senatu coram, percunctatus est, « an prudens præterisset » ? ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. Mihi, quantò plura recentium, seu veterum revolvo, tantò magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur : quippe famâ, spe, veneratione potiùs omnes destinabantur imperio, quàm quem futurum principem fortuna in occulto tenebat.

A. U. C. 773. J. C. 20.

XIX. Paucis pòst diebus Cæsar auctor senatui fuit, « Vitellio, atque Veranio, » & Servæo sacerdotia tribuendi » : Fulcinio « suffragium ad honores » pollicitus, monuit, « ne facundiam violentiâ præci» pitaret ». Is finis fuit ulciscendâ Germanici morte, non modò apud illos homines, qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore jactatâ : adeò maxima quæque ambigua sunt, dum alii quoquo modo audita pro compertis habent ; alii vera in contrarium vertunt : & gliscit utrumque posteritate. At Drusus Urbe egressus repetendis auspiciis, mox ovans introiit, paucosque post dies Vipsania mater ejus excessit, una omnium Agrippæ liberorum miti obitu : nam ce-

teros manifestum ferro, vel creditum est, veneno aut fame exstinctos.

A. U. C. 773. J. C. 20.

XX. EODEM anno Tacfarinas, quem priore æstate pulsum a Camillo memoravi, bellum in Africâ renovat, vagis primùm populationibus, & ob pernicitatem inultis: dein vicos exscindere, trahere graves prædas: postremò haud procul Pagydâ flumine, cohortem Romanam circumsedit. Præerat castello Decrius, impiger manu, exercitus militiâ, & illam obsidionem flagitii ratus. Is cohortatus milites, « ut copiam pugnæ » in aperto facerent », aciem pro castris instruit; primoque impetu pulsâ cohorte, promptus inter tela occursat fugientibus, increpat signiferos, « quòd inconditis aut » desertoribus miles Romanus terga da» ret »: simul excepta vulnera, & quamquam transfosso oculo, adversum os in hostem intendit, neque prœlium omisit, donec desertus suis caderet.

XXI. QUÆ postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta; magis dedecore suorum, quàm gloriâ hostis anxius, raro eâ tempestate, & e vetere memoriâ facinore, decumum quemque ignominiosæ cohortis, sorte ductos, fusti

necat. Tantúmque ſeveritate profectum, ut vexillum veteranorum, non ampliùs quingenti numero, eaſdem Tacfarinatis copias, præſidium, cui Thala nomen, adgreſſas fuderint: quo prœlio Rufus Helvius, gregarius miles, ſervati civis decus retulit, donatuſque eſt ab Apronio torquibus & haſtâ: Cæſar addidit civicam coronam, « quòd non eam quoque Apro- » nius jure proconſulis tribuiſſet », queſtus magis, quàm offenſus. Sed Tacfarinas, perculſis Numidis, & obſidia aſpernantibus, ſpargit bellum; ubi inſtaretur, cedens, ac rurſum in terga remeans: & dum ea ratio barbaro fuit, irritum feſſumque Romanum impunè ludificabatur. Poſtquam deflexit ad maritimos locos, inligatus prædâ, ſtativis caſtris adhærebat: miſſu patris Apronius Cæſianus cum equite & cohortibus auxiliariis, quîs velociſſimos legionum addiderat, proſperam adversùm Numidas pugnam facit, pellitque in deſerta.

A. U. C. 773. J. C. 20.

XXII. AT ROMÆ Lepida, cui ſuper Æmiliorum decus L. Sulla ac Cn. Pompeius proavi erant, defertur « ſimula- » viſſe partum ex P. Quirinio divite atque » orbo »: adjiciebantur « adulteria, ve- » nena; quæſitumque per Chaldæos in

domum Cæsaris », defendente ream Manio Lepido, fratre. Quirinius, post dictum repudium adhuc infensus, quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haud facilè quis dispexerit illâ in cognitione mentem Principis: adeò vertit ac miscuit iræ & clementiæ signa; deprecatus primò senatum, « ne majestatis crimina tractarentur »: mox M. Servilium e consularibus, aliosque testes inlexit ad proferenda, quæ velut reticere voluerat. Idemque servos Lepidæ, cùm militari custodiâ haberentur, transtulit ad consules; neque per tormenta interrogari passus est de his, quæ ad domum suam pertinerent. Exemit etiam Drusum, consulem designatum, dicendæ primo loco sententiæ: quod alii civile rebantur, « ne ceteris adsentiendi necessitas fieret »: quidam ad sævitiam trahebant; « neque enim cessurum nisi damnandi officio ».

A. U. C. 773. J. C. 20.

XXIII. LEPIDA ludorum diebus, qui cognitionem intervenerant, theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili « majores suos » ciens, « ipsumque Pompeium », cujus ea monimenta & adstantes imagines visebantur, tantum misericordiæ permovit, ut effusi in lacrimas, « sæva & detestanda Quirinio »

clamitarent, « cujus senectæ atque orbi- » tati & obscurissimæ domui, destinata » quondam uxor L. Cæsari, ac divo Au- » gusto nurus, dederetur »: dein tormentis servorum patefacta sunt flagitia, itumque in sententiam Rubellii Blandi, a quo aquâ atque igni arcebatur. Huic Drusus adsensit, quamquam alii mitiùs censuissent: mox Scauro, qui filiam ex eâ genuerat, datum, ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius, « compertum sibi etiam ex P. Quirinii servis, » veneno eum a Lepidâ petitum ».

A. U. C. 773. J. C. 20.

XXIV. Inlustrium domuum adversa (etenim haud multùm distanti tempore Calpurnii Pisonem, Æmilii Lepidam amiserant) solatio adfecit D. Silanus, Juniæ familiæ redditus: casum ejus paucis repetam. Ut valida divo Augusto in rempublicam fortuna, ita domi improspera fuit, ob impudicitiam filiæ ac neptis, quas Urbe depulit, adulterosque earum morte aut fugâ punivit: nam culpam inter viros ac feminas vulgatam, gravi nomine « læsarum religionum », ac « violatæ majestatis » appellando, clementiam majorum suasque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cetera illius ætatis memorabo, si effectis in quæ tendi,

A. U. C. 773. J. C. 20.

plures ad curas vitam produxero. D. Silanus, in nepti Augusti adulter, quamquam non ultrà foret sævitum, quàm ut amicitiâ Cæsaris prohiberetur, exsilium sibi demonstrari intellexit: nec, nisi Tiberio imperitante, deprecari senatum ac Principem ausus est, M. Silani fratris potentiâ, qui per insignem nobilitatem & eloquentiam præcellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coram respondit, « se quoque lætari quòd frater » ejus e peregrinatione longinquâ rever- » tisset: idque jure licitum, quia non » senatusconsulto, non lege pulsus foret: » sibi tamen adversùs eum integras pa- » rentis sui offensiones: neque reditu Si- » lani dissoluta, quæ Augustus voluisset ». Fuit posthac in Urbe, neque honores adeptus est.

XXV. RELATUM deinde de moderandâ Papiâ Poppæâ, quam senior Augustus post Julias rogationes incitandis cælibum pœnis, & augendo ærario sanxerat: nec ideo conjugia & educationes liberûm frequentabantur, prævalidâ orbitate. Ceterùm multitudo periclitantium gliscebat, cùm omnis domus delatorum interpretationibus subverteretur: utque antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res

admonet, ut de principiis juris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum ſit, altiùs diſſeram. A. U. C. 773. J. C. 20.

XXVI. Vetustissimi mortalium, nullâ adhuc malâ libidine, ſine probro, ſcelere, eóque ſine pœnâ aut coercitionibus, agebant: neque præmiis opus erat, cùm honeſta ſuopte ingenio peterentur; & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At poſtquam exui æqualitas, & pro modeſtiâ ac pudore, ambitio & vis incedebat; provenere dominationes: multoſque apud populos, æternùm manſere. Quidam ſtatim, aut poſtquam regum pertæſum, leges maluerunt. Hæ primò, rudibus hominum animis, ſimplices erant. Maximéque fama celebravit Cretenſium, quas Minos; Spartanorum, quas Lycurgus; ac mox Athenienſibus quæſitiores jam & plures Solon perſcripſit. Nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat: dein Numa religionibus & divino jure populum devinxit: repertaque quædam a Tullo & Anco: ſed præcipuus Servius Tullius ſanctor legum fuit, quîs etiam reges obtemperarent.

XXVII. Pulso Tarquinio, adversùm patrum factiones multa populus paravit

A. U. C. 773. J. C. 20.

tuendæ libertatis, & firmandæ concordiæ: creatique decemviri, & accitis quæ usquam egregia, compositæ duodecim tabulæ, finis æqui juris: nam secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensione ordinum, & apiscendi inlicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava per vim latæ sunt. Hinc Gracchi, & Saturnini, turbatores plebis: nec minor largitor, nomine senatûs, Drusus; corrupti spe, aut inlusi per intercessionem socii. Ac ne bello quidem Italico, mox civili omissum, quin multa & diversa sciscerentur; donec L. Sulla dictator, abolitis, vel conversis prioribus, cùm plura addidisset, otium ejus rei haud in longum paravit; statim turbidis Lepidi rogationibus, neque multò pòst tribunis redditâ licentiâ, quoquò vellent populum agitandi. Jamque non modò in commune, sed in singulos homines latæ quæstiones: & corruptissimâ republicâ plurimæ leges.

XXVIII. Tum Cn. Pompeius tertiùm consul, corrigendis moribus delectus, & gravior remediis, quàm delicta erant, suarumque legum auctor idem ac subversor, quæ armis tuebatur, armis amisit. Exin continua per viginti annos discordia:

non mos, non jus: deterrima quæque impunè; ac multa honesta exitio fuere. Sexto demum consulatu Cæsar Augustus, potentiæ securus, quæ triumviratu jusserat, abolevit: deditque jura, quîs pace & Principe uteremur: acriora ex eo vincla, inditi custodes, & lege Papiâ Poppæâ præmiis inducti, ut, si a privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret: sed altiùs penetrabant; Urbemque, & Italiam, & quod usquam civium, corripuerant: multorumque excisi status, & terror omnibus intentabatur; ni Tiberius statuendo remedio, quinque consularium, quinque e prætoriis, totidem e cetero senatu sorte duxisset: apud quos exsoluti plerique legis nexus, modicum in præsens levamentum fuere.

A. U. C. 773. J. C. 20.

XXIX. Per idem tempus Neronem e liberis Germanici jam ingressum juventam, commendavit patribus; utque « muneré capessendi vigintiviratûs solveretur, » & quinquennio maturiùs, quàm per » leges, quæsturam peteret », non sine inrisu audientium postulavit. Prætendebat « sibi atque fratri decreta eadem, petente » Augusto », sed neque tum fuisse dubitaverim, qui ejusmodi preces occulti inlu-

A. U. C. 773. J. C. 20.

derent: ac tamen initia fastigii Cæsaribus erant: magisque in oculis vetus mos, & privignis cum vitrico levior necessitudo, quàm avo adversùm nepotem. Additur pontificatus, & quo primùm die forum ingressus est, congiarium plebi, admodum lætæ, quòd Germanici stirpem jam puberem aspiciebat. Auctum dehinc gaudium, nuptiis Neronis & Juliæ Drusi filiæ. Utque hæc secundo rumore, ita adversis animis acceptum, quòd filio Claudii socer Sejanus destinaretur: polluisse nobilitatem familiæ videbatur, suspectumque jam nimiæ spei Sejanum ultro extulisse.

XXX. FINE anni concessere vitâ insignes viri, L. Volusius, & Sallustius Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen præturam egressa: ipse consulatum intulit, censoriâ etiam potestate legendis equitum decuriis functus, opumque, quîs domus illa immensùm viguit, primus adcumulator. Crispum, equestri ortum loco, C. Sallustius, rerum Romanorum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit: atque ille, quamquam prompto ad capessendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, sine dignitate senatoriâ multos triumphalium, consu-

ſariumque potentiâ anteiit : diverſus a veterum inſtituto, per cultum & munditias ; copiâque & affluentiâ, luxu propior : ſuberat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par ; eò acrior, quò ſomnum & inertiam magis oſtentabat. Igitur, incolumi Mæcenate, proximus ; mox præcipuus, cui ſecreta imperatorum innitèrentur, & interficiendi Poſtumi Agrippæ conſcius, ætate provectâ ſpeciem magis in amicitiâ principis, quàm vim tenuit. Idque & Mæcenati acciderat ; fato potentiæ raró ſempiternæ : an ſatias capit, aut illos, cùm omnia tribuerunt, aut hos, cùm jam nihil reliquum eſt quod cupiant ?

A. U. C. 773. J. C. 20.

XXXI. SEQUITUR Tiberii quartus, Druſi ſecundus conſulatus, patris atque filii collegio inſignis : nam biennio antè, Germanici cum Tiberio idem honor, neque patruo lætus, neque naturâ tam connexus fuerat. Ejus anni principio Tiberius, quaſi firmandæ valetudini, in Campaniam conceſſit, longam & continuam abſentiam paullatim meditans ; ſive ut, amoto patre, Druſus munia conſulatûs ſolus impleret. Ac fortè parva res magnum ad certamen progreſſa, præbuit juveni materiem apiſcendi favoris. Do-

A. U. C. 774. J. C. 21.

mitius Corbulo, præturâ functus, de
A.U.C L. Sullâ nobili juvene queſtus eſt apud
774. ſenatum, « quòd ſibi inter ſpectacula
J.C. » gladiatorum, loco non deceſſiſſet ».
21. Pro Corbulone ætas, patrius mos, ſtudia ſeniorum erant: contrà Mamercus Scaurus, & L. Arruntius, aliique Sullæ propinqui nitebantur: certabant orationibus, & memorabantur « exempla majorum, » qui juventutis irreverentiam gravibus » decretis notaviſſent »: donec Druſus apta temperandis animis diſſeruit; & ſatisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus ſimul ac vitricus Sullæ, & oratorum eâ ætate uberrimus erat. Idem Corbulo, « plurima per Italiam itinera, » fraude mancipum & incuriâ magiſtra» tuum interrupta & impervia » clamitando, exſecutionem ejus negotii libens ſuſcepit: quod haud perinde publicè uſui habitum, quàm exitioſum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus & haſtâ ſæviebat.

XXXII. NEQUE multò pòſt miſſis ad ſenatum literis Tiberius, « motam rurſum » Africam incurſu Tacfarinatis » docuit; « judicioque patrum deligendum pro» conſulem, gnarum militiæ, corpore » validum, & bello ſuffecturum »: quod

initium Sex. Pompeius agitandi adversùs M. Lepidum odii nactus, « ut secordem, » inopem, & majoribus suis dedecorum, » eóque etiam Asiæ sorte depellendum », incusavit; adverso senatu, qui « Lepidum » mitem magis quàm ignavum, paternas » ei angustias, & nobilitatem sine probro » actam, honori quàm ignominiæ haben» dam » ducebat. Igitur missus in Asiam. Et de Africâ decretum « ut Cæsar legeret, » cui mandata foret ». A. U. C. 774. J. C. 21.

XXXIII. INTER quæ Severus Cæcina censuit, « ne quem magistratum, cui » provincia obvenisset, uxor comitaretur »: multùm antè repetito, « concordem sibi » conjugem, & sex partus enixam: seque, » quæ in publicum statueret, domi ser» vavisse, cohibitâ intra Italiam, quam» quam ipse plures per provincias quadra» ginta stipendia explevisset. Haud enim » frustra placitum olim, ne feminæ in » socios aut gentes externas traherentur: » inesse mulierum comitatui, quæ pacem » luxu, bellum formidine morentur, & » Romanum agmen ad similitudinem bar» bari incessûs convertant. Non imbecil» lum tantùm, & imparem laboribus » sexum; sed, si licentia adsit, sævum, » ambitiosum, potestatis avidum: ince-

A. U. C. 774. J. C. 21.

» dere inter milites, habere ad manum » centuriones: præsedisse nuper feminam » exercitio cohortium, decursu legionum. » Cogitarent ipsi, quotiens repetundarum » aliqui arguerentur, plura uxoribus ob» jectari: his statim adhærescere deterri» mum quemque provincialium: ab his » negotia suscipi, transigi: duorum egres» sus coli, duo esse prætoria; pervicacibus » magis & impotentibus mulierum jussis, » quæ Oppiis quondam, aliisque legibus » constrictæ, nunc, vinclis exsolutis, do» mos, fora, jam & exercitus regerent ».

XXXIV. PAUCORUM hæc adsensu audita; plures obturbabant, « neque » relatum de negotio; neque Cæcinam » dignum tantæ rei censorem ». Mox Valerius Messalinus, cui parens Messala, ineratque imago paternæ facundiæ, respondit. « Multa duritiæ veterum in melius » & lætius mutata. Neque enim, ut olim, » obsideri Urbem bellis, aut provincias » hostiles esse; & pauca feminarum ne» cessitatibus concedi, quæ ne conjugum » quidem penates, adeò socios non one» rent: cetera promiscua cum marito, » nec ullum in eo pacis impedimentum. » Bella plane accinctis obeunda: sed rever» tentibus post laborem, quod honestius, » quàm

» quàm uxorium levamentum ? At quas- A. U. C.
» dam in ambitionem, aut avaritiam pro- 774.
» lapsas. Quid ? ipsorum magistratuum, J. C.
» nonne plerosque variis libidinibus ob- 21.
» noxios ? non tamen ideo neminem in
» provinciam mitti. Corruptos sæpe pra-
» vitatibus uxorum maritos : num ergo
» omnes cælibes integros ? Placuisse quon-
» dam Oppias leges, sic temporibus rei-
» publicæ postulantibus : remissum aliquid
» postea, & mitigatum, quia expedierit.
» Frustra nostram ignaviam alia ad voca-
» bula transferri : nam viri in eo culpam,
» si femina modum excedat : porro ob
» unius aut alterius imbecillum animum,
» malè eripi maritis consortia rerum se-
» cundarum adversarumque. Simul sexum
» naturâ invalidum deseri, & exponi suo
» luxu, cupidinibus alienis : vix præsenti
» custodiâ manere illæsa conjugia : quid
» fore, si per plures annos in modum
» discidii obliterentur ? Sic obviam irent
» iis, quæ alibi peccarentur, ut flagitio-
» rum Urbis meminissent ». Addidit
pauca Drusus de matrimonio suo : « nam
» Principibus adeunda sæpius longinqua
» imperii. Quotiens divum Augustum in
» Occidentem atque Orientem meavisse,
» comite Liviâ, se quoque in Illyricum

A. U. C. 774. J. C. 21.

»profectum; &, si ita conducat, alias »ad gentes iturum, haud semper æquo »animo, si ab uxore carissimâ, & tot »communium liberorum parente, divel»leretur». Sic Cæcinæ sententia elusa.

XXXV. Et proximi senatûs die, Tiberius per literas castigatis obliquè patribus, «quòd cuncta curarum ad Prin»cipem rejicerent», M. Lepidum & Junium Blæsum nominavit: ex quîs proconsul Africæ legeretur. Tum audita amborum verba, intentiùs excusante se Lepido, cùm «valetudinem corporis, »ætatem liberûm, nubilem filiam» obtenderet: intelligereturque etiam, quod silebat, avunculum esse Sejani Blæsum, atque eò prævalidum. Respondit Blæsus specie recusantis, sed neque eâdem adseveratione, & consensu adulantium haud jutus est.

XXXVI. Exin promptum, quòd multorum intimis questibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuique licentia, impunè probra, & invidiam in bonos excitandi, arreptâ imagine Cæsaris: libertique etiam ac servi, patrono vel domino, cùm voces, cùm manus intentarent, ultro metuebantur. Igitur C. Cestius senator disseruit; «Principes quidem

»instar deorum esse: sed neque a diis »nisi justas supplicum preces audiri, ne- »que quemquam in Capitolium, aliave »Urbis templa perfugere, ut eo subsidio »ad flagitia utatur. Abolitas leges, & »funditus versas, ubi in foro, in limine »curiæ, ab Anniâ Rufillâ, quam fraudis »sub judice damnavisset, probra sibi & »minæ intendantur: neque ipse audeat »jus experiri, ob effigiem Imperatoris »oppositam». Haud dissimilia alii, & quidam atrociora circumstrepebant; precabanturque Drusum, « daret ultionis »exemplum»: donec accitam convictamque attineri publicâ custodiâ jussit.

A. U. C. 774. J. C. 21.

XXXVII. Et Confidius Æquus, & Cœlius Cursor equites Romani, quòd fictis majestatis criminibus Magium Cæcilianum, prætorem, petivissent, auctore Principe, ac decreto senatûs puniti. Utrumque in laudem Drusi trahebatur: « ab eo, in Urbe inter cœtus & sermones »hominum obversante, secreta patris »mitigari»: neque luxus in juvene adeò displicebat: « huc potiùs intenderet, diem »editionibus, noctem conviviis traheret, »quàm solus & nullis voluptatibus avo- »catus, mæstam vigilantiam, & malas »curas exerceret».

A. U. C. 774. J. C. 21.

XXXVIII. NON enim Tiberius, non accusatores fatiscebant. Et Ancharius Priscus Cæsium Cordum, proconsulem Cretæ, postulaverat repetundis; addito majestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat. Cæsar Antistium Veterem, e primoribus Macedoniæ, absolutum adulterii, increpitis judicibus, ad dicendam majestatis causam retraxit, ut turbidum, & Rhescuporidis consiliis permixtum, quâ tempestate Cotye, fratris F. interfecto, bellum adversùs nos volverat. Igitur « aquâ & igni interdictum » reo », adpositumque « ut teneretur in» sulâ, neque Macedoniæ, neque Thraciæ » opportunâ ». Nam Thracia, diviso imperio in Rhœmetalcen & liberos Cotyis, quîs ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, insolentiâ nostrî discors agebat; neque minùs Rhœmetalcen, quàm Trebellienum incusans, popularium injurias inultas sinere. Cœletæ, Odrysæque, & Dii, validæ nationes arma cepere, ducibus diversis & paribus inter se per ignobilitatem: quæ causa fuit, ne in bellum atrox coalescerent: pars turbant præsentia: alii montem Hæmum transgrediuntur, ut remotos populos concirent: plurimi ac maximè compositi regem, urbemque

Philippopolim a Macedone Philippo ſitam, circumſidunt.

A. U. C. 774. J. C. 21.

XXXIX. Quæ ubi cognita P. Velleio, (is proximum exercitum præſidebat) alarios equites, ac leves cohortium mittit in eos, qui prædabundi, aut adſumendis auxiliis, vagabantur: ipſe robur peditum, ad exſolvendum obſidium, ducit. Simulque cuncta proſpere acta, cæſis populatoribus, & diſſenſione ortâ apud obſidentes, regiſque opportunâ eruptione, & adventu legionis: neque aciem aut prœlium dici decuerit, in quo ſemermes ac palantes trucidati ſunt, ſine noſtro ſanguine.

XL. Eodem anno Galliarum civitates, ob magnitudinem æris alieni, rebellionem cœptavere: cujus exſtimulator acerrimus inter Treveros Julius Florus, apud Æduos Julius Sacrovir: nobilitas ambobus, & majorum bona facta, eóque Romana civitas olim data, cùm id rarum, nec niſi virtuti pretium eſſet. Ii ſecretis conloquiis, ferociſſimo quoque adſumpto, aut quibus ob egeſtatem, ac metum ex flagitiis maxima peccandi neceſſitudo, componunt, Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula & cœtus ſeditioſa diſſerebant,

A. U. C. 774. J. C. 21.

« de continuatione tributorum, gravitate » fenoris, sævitiâ ac superbiâ præsiden» tium: & discordare militem, audito » Germanici exitio: egregium resumendæ » libertati tempus, si ipsi florentes, quàm » inops Italia, quàm imbellis Urbana » plebes, nihil validum in exercitibus, » nisi quod externum, cogitarent ».

XLI. HAUD ferme ulla civitas intacta seminibus ejus motûs fuit: sed erupere primi Andecavi, ac Turonii: quorum Andecavos Acilius Aviola legatus, excitâ cohorte, quæ Lugduni præsidium agitabat, coercuit: Turonii, legionario milite, quem Visellius Varro, inferioris Germaniæ legatus, miserat, oppressi, eodem Aviolâ duce, & quibusdam Galliarum primoribus; qui tulere auxilium, quò dissimularent defectionem, magisque in tempore efferrent: spectatus & Sacrovir, intecto capite pugnam pro Romanis ciens, « ostentandæ », ut ferebat, « virtutis »: sed captivi, « ne incesseretur telis, ad» gnoscendum se præbuisse », arguebant. Consultus super eo Tiberius, aspernatus est indicium, aluitque dubitatione bellum.

XLII. INTERIM Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quæ con-

ſcripta Treveris, militiâ diſciplinâque noſtrâ habebatur, ut, cæſis negotiatoribus Romanis, bellum inciperet: paucique equitum corrupti, plures in officio manſere. Aliud vulgus obæratorum aut clientium arma cepit: petebantque ſaltus, quibus nomen *Arduenna*, cùm legiones utroque ab exercitu, quas Viſellius & C. Silius adverſis itineribus objecerant, arcuerunt: præmiſſuſque cum delectâ manu Julius Indus, e civitate eâdem, diſcors Floro, & ob id navandæ operæ avidior, inconditam multitudinem adhuc disjecit. Florus incertis latebris victores fruſtratus, poſtremò, viſis militibus, qui effugia inſederant, ſuâ manu cecidit: iſque Treverici tumultûs finis.

A U. C. 774. J. C. 21.

XLIII. Apud Æduos major moles exorta, quantò civitas opulentior, & comprimendi procul præſidium. Auguſtodunum caput gentis, armatis cohortibus, Sacrovir occupaverat, & nobiliſſimam Galliarum ſubolem, liberalibus ſtudiis ibi operatam, ut eo pignore parentes propinquoſque eorum adjungeret: ſimul arma occultè fabricata juventuti diſpertit. Quadraginta millia fuere, quintâ ſui parte legionariis armis, ceteri cum venabulis & cultris, quæque alia venantibus tela

A. U. C. 774. J. C. 21.

sunt: adduntur e servitiis gladiaturæ destinati, quibus, more gentico, continuum ferri tegimen (*Crupellarios* vocant) inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. Augebantur hæ copiæ, vicinarum civitatum ut nondum apertâ consensione, ita viritim promptis studiis, & certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur; utroque bellum sibi poscente. Mox Varro invalidus senectâ, vigenti Silio concessit.

XLIV. AT ROMÆ « non Treveros » modò & Æduos, sed quatuor & sexa» ginta Galliarum civitates descivisse, » adsumptos in societatem Germanos, » dubias Hispanias »; cuncta (ut mos famæ) in majus credita. Optimus quisque reipublicæ curâ mærebat: multi odio præsentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur, increpabantque Tiberium, quòd in tanto rerum motu, libellis accusatorum insumeret operam. « An Julium Sacrovirum ma» jestatis crimine reum in senatu fore? » exstitisse tandem viros, qui cruentas » epistolas armis cohiberent: miseram » pacem vel bello bene mutari ». Tantò impensiùs in securitatem compositus, neque loco, neque vultu mutato, sed, ut

solitum, per illos dies egit: altitudine animi, an compererat modica esse, & vulgatis leviora?

A. U. C. 774. J. C. 21.

XLV. INTERIM Silius, cum legionibus duabus incedens, præmissâ auxiliari manu, vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi, & Æduis contermini, sociique in armis erant. Mox Augustodunum petit propero agmine, certantibus inter se signiferis, fremente etiam gregario milite, « ne suetam requiem, ne spatia » noctium opperiretur: viderent modò » adversos, & aspicerentur: id satis ad » victoriam ». Duodecimum apud lapidem, Sacrovir, copiæque patentibus locis apparuere: in fronte statuerat ferratos, in cornibus cohortes, a tergo semermos. Ipse inter primores equo insigni adire, memorare « veteres Gallorum glorias, » quæque Romanis adversa intulissent; » quàm decora victoribus libertas; quantò » intolerantior servitus iterum victis ».

XLVI. NON diu hæc, nec apud lætos: etenim propinquabat legionum acies: inconditique ac militiæ nescii oppidani, neque oculis neque auribus satis competebant. Contrà Silius, etsi præsumpta spes hortandi causas exemerat, clamitabat tamen: « Pudendum ipsis, quòd Germa-

A. U. C. 774. J. C. 21.

»niarum victores, adversùm Gallos, »tamquam in hostem, ducerentur: una »nuper cohors rebellem Turonium, una »ala Treverum, paucæ hujus ipsius exer»citûs turmæ profligavere Sequanos: »quantò pecuniâ dites, & voluptatibus »opulentos, tantò magis imbelles Æduos, »evincite, & fugientibus consulite». Ingens ad ea clamor; & circumfudit eques; frontemque pedites invasere: nec cunctatum apud latera: paullum moræ attulere ferrati, restantibus laminis adversùm pila & gladios: sed miles, correptis securibus & dolabris, ut si murum perrumperet, cædere tegmina & corpora: quidam trudibus aut furcis, inertem molem prosternere; jacentesque nullo ad resurgendum nisu, quasi exanimes linquebantur. Sacrovir primò Augustodunum, dein metu deditionis in villam propinquam cum fidissimis pergit. Illic suâ manu, reliqui mutuis ictibus occidêre: incensa super villa, omnes cremavit.

XLVII. TUM demum Tiberius ortum patratumque bellum senatui scripsit: neque dempsit, aut addidit vero; sed «fide »ac virtute legatos, se consiliis super»fuisse». Simul causas, cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent,

adjunxit, « magnitudinem imperii » extollens. « Neque decorum Principibus (*), » si una alterave civitas turbet, omissâ » Urbe, unde in omnia regimen: nunc » quia non metu ducatur, iturum, ut » præsentia spectaret, componeretque ». Decrevere patres vota pro reditu ejus, supplicationesque, & alia decora. Solus Dolabella Cornelius dum anteire ceteros parat, absurdam in adulationem progressus, censuit « ut ovans e Campaniâ » Urbem introiret ». Igitur secutæ Cæsaris literæ, quibus « se non tam vacuum » gloriâ » prædicabat, « ut post ferocissimas » gentes perdomitas, tot receptos in ju» ventâ, aut spretos triumphos, jam senior » peregrinationis suburbanæ inane præ» mium peteret ».

A. U. C. 774. J. C. 21.

XLVIII. Sub idem tempus, « ut mors » Sulpicii Quirinii publicis exsequiis fre» quentaretur », petivit a senatu. Nihil ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger militiæ, & acribus ministeriis, consulatum sub divo Augusto; mox expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis insignia

(*) Intelligendum, vel supplendum, *ire*, aut *proficisci*.

triumphi adeptus, datusque rector C. Cæsari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat: quod tunc patefecit in senatu: laudatis in se officiis, & incusato « M. Lollio », quem « auctorem C. Cæsari pravitatis & discordiarum » arguebat: sed ceteris haud læta memoria Quirinii erat, ob intenta, ut memoravi, Lepidæ pericula, sordidamque & præpotentem senectam.

A. U. C. 774. J. C. 21.

XLIX. FINE anni C. Lutorium Priscum, equitem Romanum, post celebre carmen, quo Germanici suprema defleverat, pecuniâ donatum a Cæsare, corripuit delator, objectans, « ægrò Druso composuisse, quod, si exstinctus foret, majore præmio vulgaretur ». Id C. Lutorius in domo P. Petronii, socru ejus Vitelliâ coram, multisque inlustribus feminis, per vaniloquentiam legerat. Ut delator exstitit, ceteris ad dicendum testimonium exterritis, sola Vitellia « nihil se audivisse » adseveravit; sed arguentibus, ad perniciem plus fidei fuit. Sententiâque Haterii Agrippæ consulis designati indictum reo ultimum supplicium.

L. CONTRA M. Lepidus in hunc modum exorsus est. « Si, patres conscripti, unum id spectamus, quàm nefariâ voce

»C. Lutorius Priscus mentem suam, & A. U. C.
»aures hominum polluerit; neque carcer, 774.
»neque laqueus, ne serviles quidem cru- J. C.
»ciatus in eum suffecerint: sin flagitia & 21.
»facinora sine modo sunt; suppliciis ac
»remediis, Principis moderatio, majo-
»rumque & vestra exempla temperant:
»& vana a scelestis, dicta a maleficiis
»differunt: est locus sententiæ, per quam
»neque huic delictum impune sit, & nos
»clementiæ simul ac severitatis non pæ-
»niteat. Sæpe audivi Principem nostrum
»conquerentem, si quis, sumptâ morte,
»misericordiam ejus prævenisset. Vita
»C. Lutorii in integro est, qui neque
»servatus in periculum reipublicæ, neque
»interfectus in exemplum ibit: studia illi,
»ut plena vecordiæ, ita inania & fluxa
»sunt: nec quidquam grave ac serium ex
»eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum
»proditor, non virorum animis, sed
»muliercularum adrepit. Cedat tamen
»Urbe, &, bonis amissis, aquâ & igni
»arceatur: quod perinde censeo, ac si
»lege majestatis teneretur».

LI. Solus Lepido Rubellius Blandus e consularibus adsensit: ceteri sententiam Agrippæ secuti; ductusque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tiberius

solitis sibi ambagibus apud senatum in-
A. U. C. cusavit, cùm extolleret « pietatem, quam-
774. » vis modicas Principis injurias acriter
J. C. » ulciscentium »; deprecaretur « tam præ-
21. » cipites verborum pœnas » : laudaret Lepidum, neque Agrippam argueret. Igitur factum senatusconsultum, « ne decreta » patrum ante diem decimum, ad ærarium » deferrentur; idque vitæ spatium dam» natis prorogaretur » : sed non senatui libertas ad pœnitendum erat; neque Tiberius interjectu temporis mitigabatur.

LII. C. SULPICIUS, D. Haterius con-
A. U. C. sules sequuntur. Inturbidus externis rebus
775. annus, domi suspectâ severitate adversùm
J. C. luxum, qui immensùm proruperat ad
22. cuncta, quîs pecunia prodigitur. Sed alia sumptuum, quamvis graviora, dissimulatis plerumque pretiis, occultabantur; ventris & ganeæ paratus, adsiduis sermonibus vulgati, fecerant curam, ne Princeps antiquæ parcimoniæ, duriùs adverteret. Nam incipiente C. Bibulo, ceteri quoque ædiles disseruerant, « sperni sump» tuariam legem, vetitaque utensilium » pretia augeri in dies : nec mediocribus » remediis sisti posse » : & consulti patres, integrum id negotium ad Principem distulerant. Sed Tiberius, sæpe apud se

pensitato, an coerceri tam profusæ cupidines possent; num coercitio plus damni in rempublicam ferret; quàm indecorum adtrectare quod non obtineret; vel retentum, ignominiam & infamiam virorum inlustrium posceret: postremò literas ad senatum composuit, quarum sententia in hunc modum fuit.

A. U. C. 775. J. C. 22.

LIII. « CETERIS forsitan in rebus, » patres conscripti, magis expediat me » coram interrogari, & dicere quid e » republicâ censeam: in hac relatione, » subtrahi oculos meos melius fuit, ne » denotantibus vobis ora, ac metum sin» gulorum, qui pudendi luxûs arguerentur, ipse etiam viderem eos, ac velut » deprehenderem. Quòd si mecum antè » viri strenui, ædiles, consilium habuis» sent; nescio an suasurus fuerim omittere » potiùs prævalida & adulta vitia, quàm » hoc adsequi, ut palam fieret, quibus » flagitiis impares essemus: sed illi quidem » officio functi sunt, ut ceteros quoque » magistratus sua munia implere velim: » mihi autem neque honestum silere, » neque proloqui expeditum, quia non » ædilis, aut prætoris, aut consulis partes » sustineo: majus aliquid & excelsius a » Principe postulatur; & cùm rectè facto-

»rum sibi quisque gratiam trahant, unius
A. U. C. »invidiâ ab omnibus peccatur. Quid enim
775. »primum prohibere, & priscum ad mo-
J. C. »rem recidere aggrediar? villarum ne
22. »infinita spatia, familiarum numerum &
»nationes? argenti & auri pondus? æris,
»tabularumque miracula? promiscuas
»viris & feminis vestes? atque illa femi-
»narum propria, quîs, lapidum causâ,
»pecuniæ nostræ ad externas, aut hostiles
»gentes transferuntur?

LIV. »Nec ignoro in conviviis & cir-
»culis incusari ista, & modum posci:
»sed si quis legem sanciat, pœnas indicat:
»iidem illi civitatem verti, splendidissimo
»cuique exitium parari, neminem cri-
»minis expertem clamitabunt. Atqui, ne
»corporis quidem morbos veteres, &
»diu auctos, nisi per dura & aspera coer-
»ceas: corruptus simul & corruptor,
»æger & flagrans animus, haud leviori-
»bus remediis restinguendus est, quàm
»libidinibus ardescit. Tot a majoribus
»repertæ leges, tot quas divus Augustus
»tulit, illæ oblivione, hæ (quod flagi-
»tiosius est) contemptu abolitæ, secu-
»riorem luxum fecere: nam si velis quod
»nondum vetitum est; timeas, ne vetêre:
»at si prohibita impunè transcenderis,

» neque metus ultrà, neque pudor est.
» Cur ergo olim parcimonia pollebat? A. U. C.
» quia sibi quisque moderabatur: quia 775.
» unius urbis cives eramus: ne irritamenta J. C.
» quidem eadem, intra Italiam domi- 22.
» nantibus: externis victoriis, aliena;
» civilibus, etiam nostra consumere didi-
» cimus. Quantulum istud est, de quo
» ædiles admonent! Quàm, si cetera res-
» picias, in levi habendum! At herculè
» nemo refert, quòd Italia externæ opis
» indiget, quòd vita populi Romani per
» incerta maris & tempestatum quotidie
» volvitur; ac nisi provinciarum copiæ
» & dominis, & servitiis, & agris sub-
» venerint, nostra nos scilicet nemora,
» nostræque villæ tuebuntur? Hanc, patres
» conscripti, curam sustinet Princeps:
» hæc omissa, funditus rempublicam tra-
» het. Reliquis intra animum medendum
» est: nos, pudor; pauperes, necessitas;
» divites, satias in melius mutet. Aut,
» si quis ex magistratibus, tantam in-
» dustriam ac severitatem pollicetur, ut
» ire obviam queat; hunc & laudo, &
» exonerari laborum meorum partem fa-
» teor: sin accusare vitia volunt, dein cùm
» gloriam ejus rei adepti sunt, simultates
» faciunt, ac mihi relinquunt; credite,

»patres conſcripti, me quoque non eſſe
A. U. C. »offenſionum avidum: quas cùm graves,
775. »& plerumque iniquas pro republicâ ſuſ-
J. C. »cipiam; inanes & inritas, neque mihi
22. »aut vobis uſui futuras, jure deprecor».

LV. AUDITIS Cæſaris literis, remiſſa ædilibus talis cura; luxuſque menſæ, a fine Actiaci belli, ad ea arma quîs Ser. Galba rerum adeptus eſt, per annos centum profuſis ſumptibus exerciti, paullatim exolevere. Cauſas ejus mutationis quærere libet. Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine inſignes, ſtudio magnificentiæ prolabebantur: nam etiam tum plebem, ſocios, regna colere, & coli licitum: ut quiſque opibus, domo, paratu ſpecioſus, per nomen & clientelas inluſtrior habebatur: poſtquam cædibus ſævitum, & magnitudo famæ exitio erat; ceteri ad ſapientiora convertêre: ſimul novi homines e municipiis & coloniis, atque etiam provinciis, in ſenatum crebrò adſumpti, domeſticam parcimoniam intulerunt: & quamquam fortunâ, vel induſtriâ, plerique pecunioſam ad ſenectam pervenirent; manſit tamen prior animus. Sed præcipuus adſtricti moris auctor Veſpaſianus fuit, antiquo ipſe cultu victuque: obſequium inde in Prin-

cipem, & æmulandi amor validior, quàm pœna ex legibus & metus. Niſi fortè rebus cunctis ineſt quidam velut orbis, ut quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur: nec omnia apud priores meliora, ſed noſtra quoque ætas multa laudis & artium, imitanda poſteris tulit. Verum hæc nobis majores. Certamina ex honeſto maneant.

A. U. C. 775. J. C. 22.

LVI. TIBERIUS, famâ moderationis partâ, quòd ingruentes accuſatores repreſſerat, mittit literas ad ſenatum, quîs « poteſtatem tribuniciam » Druſo petebat. Id ſummi faſtigii vocabulum Auguſtus reperit, ne *regis* aut *dictatoris* nomen adſumeret, ac tamen appellatione aliquâ cetera imperia præmineret. M. deinde Agrippam ſocium ejus poteſtatis; quo defuncto, Tiberium Neronem delegit, ne ſucceſſor in incerto foret: ſic cohiberi pravas aliorum ſpes rebatur: ſimul modeſtiæ Neronis, & ſuæ magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo, Tiberius Druſum ſummæ rei admovet; cùm, incolumi Germanico, integrum inter duos judicium tenuiſſet. Sed principio literarum veneratus deos, « ut conſilia ſua reipublicæ proſ» perarent », modica de moribus adoleſcentis, neque in falſum aucta retulit:

A. U. C. 775. J. C. 22.

« esse illi conjugem & tres liberos, eam-
» que ætatem, quâ ipse quondam a divo
» Augusto ad capessendum hoc munus
» vocatus sit. Neque nunc properè, sed
» per octo annos capto experimento,
» compressis seditionibus, compositis bel-
» lis, triumphalem & bis consulem, noti
» laboris participem sumi ».

LVII. PRÆCEPERANT animis orationem patres, quò quæsitior adulatio fuit: nec tamen repertum, nisi « ut effigies » Principum, aras deûm, templa & arcus », aliaque solita censerent. Nisi quòd M. Silanus ex contumeliâ consulatûs, honorem Principibus petivit: dixitque pro sententiâ, « ut publicis privatisque mo-
» nimentis, ad memoriam temporum,
» non consulum nomina præscriberentur,
» sed eorum, qui tribuniciam potestatem
» gererent ». At Q. Haterius, cùm « ejus
» diei senatusconsulta aureis literis figenda
» in curiâ » censuisset, deridiculo fuit, senex fœdissimæ adulationis tantùm infamiâ usurus.

LVIII. INTER quæ, provinciâ Africâ Junio Blæso prorogatâ, Servius Maluginensis flamen Dialis, ut Asiam sorte haberet postulavit; frustra vulgatum dictitans « non licere Dialibus egredi Italiâ;

» neque aliud jus suum, quàm Martialium, Quirinaliumque flaminum: porro » si hi duxissent provincias, cur Dialibus » id vetitum? nulla de eo populi scita, » non in libris cærimoniarum reperiri. » Sæpe pontifices Dialia sacra fecisse, si » flamen valetudine, aut munere publico, » impediretur. Sex & septuaginta annis » post Cornelii Merulæ cædem, neminem » suffectum; neque tamen cessavisse religiones. Quòd si per tot annos possit non » creari, nullo sacrorum damno; quantò » faciliùs absfuturum, ad unius anni proconsulare imperium? Privatis olim simultatibus effectum, ut a pontificibus » maximis ire in provincias prohiberentur: » nunc deûm munere, summum pontificum etiam summum hominum esse, » non æmulationi, non odio, aut privatis » adfectionibus obnoxium ».

A. U. C. 775. J. C. 22.

LIX. ADVERSUS quæ cùm augur Lentulus, aliique variè differerent, eò decursum est, ut pontificis maximi sententiam opperirentur ». Tiberius, dilatâ notione de jure flaminis, decretas ob tribuniciam Drusi potestatem cærimonias temperavit; nominatim arguens « insolentiam sententiæ, aureasque literas » contra patrium morem ». Recitatæ &

A. U. C. 775. J. C. 22.

Drusi epistolæ, quamquam ad modestiam flexæ, pro superbissimis accipiuntur: « Huc decidisse cuncta, ut ne juvenis » quidem, tanto honore accepto, adiret » Urbis deos, ingrederetur senatum, aus- » picia saltem gentile apud solum incipe- » ret? Bellum scilicet, aut diverso ter- » rarum distineri, litora & lacus Campa- » niæ cùm maximè peragrantem: sic imbui » rectorem generis humani: id primum e » paternis consiliis discere: sanè grava- » retur aspectum civium senex Imperator, » fessamque ætatem, & actos labores præ- » tenderet: Druso quod, nisi ex adrogan- » tiâ, impedimentum »?

LX. SED Tiberius, vim principatûs sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui præbebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebrescebat enim Græcas per urbes licentia atque impunitas asyla statuendi. Complebantur templa pessimis servitiorum; eodem subsidio obærati adversùm creditores, suspectique capitalium criminum receptabantur. Nec ullum satis validum imperium erat coercendis seditionibus populi, flagitia hominum, ut cærimonias deûm, protegentis. Igitur placitum, ut mitterent civitates jura, atque legatos. Et quædam,

quod falsò usurpaverant, sponte omisere: multæ vetustis superstitionibus, aut meritis in populum Romanum fidebant. Magnaque ejus diei species fuit, quo senatus majorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam, qui ante vim Romanam valuerant, decreta, ipsorumque numinum religiones introspexit; libero, ut quondam, quid firmaret mutaretve.

A. U. C. 775. J. C. 22.

LXI. Primi omnium Ephesii adiere, memorantes: « Non, ut vulgus crederet, » Dianam atque Apollinem Delo genitos: » esse apud se Cenchrium amnem, lucum » Ortygiam, ubi Latonam, partu gravi» dam, & oleæ, quæ tum etiam maneat, » adnisam, edidisse ea numina: deorum» que monitu sacratum nemus. Atque » ipsum illic Apollinem, post interfectos » Cyclopas, Jovis iram vitavisse. Mox » Liberum patrem bello victorem, sup» plicibus Amazonum, quæ aram inse» derant, ignovisse. Auctam hinc, con» cessu Herculis, cùm Lydiâ potiretur, » cærimoniam templo: neque Persarum » ditione, deminutum jus. Pòst Macedo» nas, dein nos servavisse ».

LXII. Proximo Magnetes L. Scipionis, & L. Sullæ constitutis nitebantur: quorum ille Antiocho, hic Mithridate, pulsis,

A. U. C. 775. J. C. 22.

fidem atque virtutem Magnetum decoravere, « uti Dianæ Leucophryenæ perfugium inviolabile foret ». Aphrodisienses posthac, & Stratonicenses dictatoris Cæsaris, ob vetusta in partes merita, & recens divi Augusti decretum attulere. Laudati, « quòd Parthorum inruptionem, » nihil mutatâ in populum Romanum » constantiâ, pertulissent ». Sed Aphrodisiensium civitas, Veneris; Stratonicensium, Jovis & Triviæ religionem tuebantur. Altiùs Hierocæsarienses exposuere, « Persicam apud se Dianam; delubrum, » rege Cyro, dicatum »: & memorabantur « Perpenæ, Isaurici », multaque alia imperatorum nomina, qui non modò templo, sed duobus millibus passuum eamdem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiæ Veneri auctor Aërias, pòst filius ejus Amathus Veneri Amathusiæ, & Jovi Salaminio Teucer, Telamonis patris irâ profugus, posuissent.

LXIII. AUDITÆ aliarum quoque civitatum legationes. Quorum copiâ fessi patres, & quia studiis certabatur, consulibus permisere, « ut perspecto jure, » & si qua iniquitas involveretur, rem » integram rursum ad senatum referrent ».

Consules

Consules super eas civitates, quas memoravi, « apud Pergamum Æsculapii » compertum asylum » retulerunt: « ceteros obscuris ob vetustatem initiis niti: » nam Smyrnæos oraculum Apollinis, » cujus imperio Stratonicidi Veneri templum dicaverint: Tenios ejusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiem, ædemque jussi sint: propiora » Sardianos; Alexandri victoris id donum: » neque minùs Milesios Dario rege niti: » sed cultus numinum utrisque, Dianam » aut Apollinem venerandi. Petere & » Cretenses simulacro divi Augusti ». Factaque senatusconsulta, quîs multo cum honore, modus tamen præscribebatur; jussique « ipsis in templis figere æra sacrandam ad memoriam, neu specie » religionis in ambitionem delaberentur ».

A. U. C. 775. J. C. 22.

LXIV. SUB idem tempus Juliæ Augustæ valetudo atrox, necessitudinem Principi fecit festinati in Urbem reditûs: sincerâ adhuc inter matrem filiumque concordiâ; sive occultis odiis. Neque enim multò antè, cùm haud procul theatro Marcelli, effigiem divo Augusto Julia dicaret, Tiberii nomen suo postscripserat; idque ille credebatur, ut inferius majes-

A. U. C. 775. J. C. 22.

tate Principis, gravi & dissimulatâ offensione abdidisse. Sed tum « supplicia diis, » ludique magni » ab senatu decernuntur, « quos pontifices, & augures, & quin» decimviri, septemviris simul & soda» libus Augustalibus ederent ». Censuerat L. Apronius, « ut feciales quoque iis ludis » præsiderent »: contradixit Cæsar, distincto sacerdotiorum jure, & repetitis exemplis: « neque enim umquam fecia» libus hoc majestatis fuisse. Ideo Augusta» les adjectos, quia proprium ejus domûs » sacerdotium esset, pro quâ vota per» solverentur ».

LXV. Exsequi sententias haud institui, nisi insignes per honestum, aut notabili dedecore: quod præcipuum munus annalium reor, ne virtutes sileantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate & infamiâ metus sit. Ceterùm tempora illa adeò infecta, & adulatione sordida fuere, ut non modò primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat; sed omnes consulares, magna pars eorum, qui præturâ functi, multique etiam pedarii senatores certatim exsurgerent, fœdaque & nimia censerent. Memoriæ proditur, Tiberium, quotiens curiâ egrederetur, Græcis verbis in hunc modum

eloqui ſolitum, *ô homines ad ſervitutem paratos!* ſcilicet etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectæ ſervientium patientiæ tædebat. A. U. C. 775. J. C. 22.

LXVI. PAULLATIM dehinc, ab indecoris ad infeſta tranſgrediebantur. C. Silanum, proconſulem Aſiæ, repetundarum a ſociis poſtulatum, Mamercus Scaurus e conſularibus, Junius Otho prætor, Brutidius Niger ædilis, ſimul corripiunt, objectantque « violatum Auguſti numen, » ſpretam Tiberii majeſtatem ». Mamercus antiqua exempla jaciens, « L. Cottam » a Scipione Africano, Ser. Galbam à » Catone cenſorio, P. Rutilium a M. » Scauro accuſatos ». Videlicet Scipio & Cato talia ulciſcebantur; aut ille Scaurus, quem proavum ſuum, opprobrium majorum Mamercus, infami operâ dehoneſtabat. Junio Othoni literarium ludum exercere vetus ars fuit: mox Sejani potentiâ ſenator, obſcura initia impudentibus auſis propellebat. Brutidium artibus honeſtis copioſum, &, ſi rectum iter pergeret, ad clariſſima quæque iturum, feſtinatio exſtimulabat, dum æquales, dein ſuperiores, poſtremò ſuaſmet ipſe ſpes anteire parat: quod multos etiam bonos peſſum dedit, qui, ſpretis quæ

tarda cum securitate, præmatura vel cum exitio properant.

A. U. C. 775. J. C. 22.

LXVII. AUXERE numerum accusatorum Gellius Poplicola & M. Paconius: ille quæstor Silani, hic legatus. Nec dubium habebatur, sævitiæ captarumque pecuniarum teneri reum: sed multa adgerebantur etiam insontibus periculosa; cùm, super tot senatores adversos, facundissimis totius Asiæ, eóque ad accusandum delectis, responderet solus, & orandi nescius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat: non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eò quòd ipse creberrimè interrogabat: neque refellere, aut eludere, dabatur; ac sæpe etiam confitendum erat, ne frustra quæsivisset. Servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat: & ne quis necessariorum juvaret periclitantem, majestatis crimina subdebantur, vinclum & necessitas silendi. Igitur petito paucorum dierum interjectu, defensionem sui deseruit, ausis ad Cæsarem codicillis, quibus invidiam & preces miscuerat.

LXVIII. TIBERIUS, quæ in Silanum parabat, quò excusatiùs sub exemplo acciperentur, libellos divi Augusti de

Voleso Messalâ, ejusdem Asiæ proconsule, factumque in eum senatusconsultum recitari jubet. Tum L. Pisonem sententiam rogat: ille multum de « clementiâ » Principis » præfatus, « aquâ atque igni » Silano interdicendum » censuit, « ipsumque in insulam Gyarum relegandum ». Eadem ceteri, nisi quòd Cn. Lentulus « separanda Silani materna bona (quippe » aliâ parente geniti) reddendaque filio » dixit, adnuente Tiberio. At Cornelius Dolabella, dum adulationem longiùs sequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit, « ne quis vitâ probrosus, & » opertus infamiâ, provinciam sortiretur; » idque Princeps dijudicaret: nam a legibus delicta puniri: quantò fore mitius » in ipsos, melius in socios, provideri ne » peccaretur ».

A. U. C 775. J. C. 22.

LXIX. ADVERSUM quæ disseruit Cæsar: « Non quidem sibi ignara, quæ de Silano » vulgabantur, sed non ex rumore statuendum: multos in provinciis contrà, » quàm spes aut metus de illis fuerit, » egisse: excitari quosdam ad meliora, » magnitudine rerum; hebescere alios: » neque posse Principem suâ scientiâ cuncta complecti, neque expedire, ut ambitione alienâ trahatur. Ideo leges in

A. U. C. 775. J. C. 22.

» facta constitui, quia futura in incerto » sint: sic a majoribus institutum, ut si » anteissent delicta, pœnæ sequerentur. » Ne verterent sapienter reperta, & sem- » per placita: satis onerum Principibus, » satis etiam potentiæ: minui jura, quo- » tiens gliscat potestas: nec utendum im- » perio, ubi legibus agi possit ». Quantò rarior apud Tiberium popularitas, tantò lætioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si propriâ irâ non impelleretur, addidit, « insulam Gyarum » immitem & sine cultu hominum esse: » darent Juniæ familiæ, & viro quondam » ordinis ejusdem, ut Cytheram potiùs » concederet: id sororem quoque Silani » Torquatam, priscæ sanctimoniæ virgi- » nem expetere ». In hanc sententiam facta discessio.

LXX. POST auditi Cyrenenses, &, accusante Anchario Prisco, Cæsius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium, equitem Romanum, majestatis postulatum, « quòd effigiem Principis promis- » cuum ad usum argenti vertisset », recipi Cæsar inter reos vetuit; palam aspernante Ateio Capitone, quasi per libertatem. « Non enim debere eripi patribus vim » statuendi, neque tantum maleficium

» impunè habendum : sanè lentus in suo » dolore esset ; reipublicæ injurias ne » largiretur ». Intellexit hæc Tiberius, ut erant magis, quàm ut dicebantur : perstititque intercedere. Capito insignitior infamiâ fuit, quòd humani divinique juris sciens, egregium publicum, & bonas domi artes dehonestavisset.

A. U. C. 775. J. C. 22.

LXXI. INCESSIT dein religio, quonam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Augustæ equites Romani voverant Equestri Fortunæ : nam etsi delubra ejus deæ multa in Urbe, nullum tamen tali cognomento erat : repertum est ædem esse apud Antium, quæ sic nuncuparetur, « cunctasque cærimonias » Italicis in oppidis, templaque, & nu» minum effigies, juris atque imperii » Romani esse » : ita donum apud Antium statuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper responsum adversùs Servium Maluginensem, flaminem Dialem, prompsit Cæsar ; recitavitque decretum pontificum : « Quotiens vale» tudo adversa flaminem Dialem incessis» set, ut, pontificis maximi arbitrio, » plusquam binoctium abesset : dum ne » diebus publici sacrificii, neu sæpius quàm » bis eumdem in annum ». Quæ, Principe

A. U. C. 775. J. C. 22.

Augusto constituta, satis ostendebant, annuam absentiam & provinciarum administrationem Dialibus non concedi: memorabaturque L. Metelli, pontificis maximi, exemplum, qui Aulum Postumium, flaminem, attinuisset. Ita sors Asiæ in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, conlata.

LXXII. Iisdem diebus Lepidus ab senatu petivit, « ut basilicam Paulli, » Æmilia monimenta, propriâ pecuniâ » firmaret ornaretque ». Erat etiam tum in more publica munificentia: nec Augustus arguerat Taurum, Philippum, Balbum, hostiles exuvias, aut exundantes opes, ornatum ad Urbis, & posterûm gloriam conferre: quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniæ modicus, avitum decus recoluit. At Pompeii theatrum igne fortuito haustum, Cæsar exstructurum pollicitus est, « eò quòd nemo » e familiâ restaurando sufficeret, manente » tamen nomine Pompeii ». Simul laudibus Sejanum extulit, « tamquam labore vigilantiâque ejus tanta vis unum » intra damnum stetisset »; & censuere patres « effigiem Sejano, quæ apud thea» trum Pompeii locaretur ». Neque multò pòst Cæsar, cùm Junium Blæsum, pro-

consulem Africæ, triumphi insignibus attolleret, « dare id se » dixit « honori » Sejani », cujus ille avunculus erat.

A. U. C 775. J. C. 22.

LXXIII. Ac tamen res Blæsi dignæ decore tali fuere: nam Tacfarinas, quamquam sæpius depulsus, reparatis per intima Africæ auxiliis, huc adrogantiæ venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret, « sedemque » ultro « sibi atque exercitui » suo » postularet, aut « bellum inexpli» cabile » minitaretur. Non aliàs magis suâ populique Romani contumeliâ indoluisse Cæsarem ferunt, quàm « quòd de» sertor & prædo, hostium more ageret. » Ne Spartaco quidem, post tot consula» rium exercituum clades inultam Italiam » urenti, quamquam Sertorii atque Mi» thridatis ingentibus bellis labaret res» publica, datum, ut pacto in fidem ac» ciperetur: nedum, pulcherrimo populi » Romani fastigio, latro Tacfarinas, pace » & concessione agrorum redimeretur ». Dat negotium Blæso, « ceteros quidem » ad spem proliceret arma sine noxâ po» nendi; ipsius autem ducis quoquo modo » potiretur ».

LXXIV. Et recepti eâ veniâ plerique: mox adversùm artes Tacfarinatis, haud dissimili modo belligeratum. Nam

K v

A. U. C. 775. J. C. 22.

quia ille robore exercitûs impar, furandi melior, plures per globos incursaret, eluderetque, & insidias simul tentaret; tres incessus, totidem agmina parantur: ex quîs Cornelius Scipio legatus præfuit, quà prædatio in Leptitanos, & suffugia Garamantum; alio latere, ne Cirtensium pagi impunè traherentur, propriam manum Blæsus filius duxit: medio, cum delectis, castella & munitiones idoneis locis imponens, dux ipse arcta & infensa hostibus cuncta fecerat; quia quoquò inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, & sæpe a tergo erat: multique eo modo cæsi, aut circumventi. Tunc tripartitum exercitum plures in manus dispergit, præponitque centuriones virtutis expertæ: nec, ut mos fuerat, actâ æstate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris provinciæ componit: sed ut in limine belli, dispositis castellis, per expeditos & solitudinum gnaros, mutantem mapalia Tacfarinatem proturbat: donec, fratre ejus capto, regressus est, properantiùs tamen quàm ex utilitate sociorum, relictis per quos resurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blæso tribuit, ut *imperator* a legionibus salutaretur; prisco erga

duces honore, qui, bene geſtâ republicâ, gaudio & impetu victoris exercitûs conclamabantur: erantque plures ſimul imperatores, nec ſuper ceterorum æqualitatem: conceſſit quibuſdam & Auguſtus id vocabulum; ac tunc Tiberius Blæſo poſtremùm.

A. U. C. 775. J. C. 22.

LXXV. OBIERE eo anno viri inluſtres, Aſinius Saloninus, M. Agrippâ & Pollione Aſinio avis, fratre Druſo inſignis, Cæſarique progener deſtinatus: & Capito Ateius, de quo memoravi, principem in civitate locum ſtudiis civilibus adſecutus; ſed avo centurione Sullano, patre prætorio. Conſulatum ei adceleraverat Auguſtus, ut Labeonem Antiſtium, iiſdem artibus præcellentem, dignatione ejus magiſtratûs anteiret. Namque illa ætas duo pacis decora ſimul tulit: ſed Labeo incorruptâ libertate, & ob id famâ celebratior: Capitonis obſequium dominantibus magis probabatur. Illi, quòd præturam intra ſtetit, commendatio ex injuriâ; huic, quòd conſulatum adeptus eſt, odium ex invidiâ oriebatur.

LXXVI. ET JUNIA, ſexageſimo quarto poſt Philippenſem aciem anno, ſupremum diem explevit, Catone avunculo genita, C. Caſſii uxor, M. Bruti ſoror.

Teſtamentum ejus multo apud vulgum
A. U. C. rumore fuit ; quia , in magnis opibus ,
775. cùm ferme cunctos proceres cum honore
J. C. nominaviſſet , Cæſarem omiſit : quod ci-
22. viliter acceptum : neque prohibuit quominus laudatione pro roſtris , ceteriſque ſollemnibus funus cohoneſtaretur. Viginti clariſſimarum familiarum imagines antelatæ ſunt , Manlii , Quinctii , aliaque ejuſdem nobilitatis nomina : ſed præfulgebant Caſſius atque Brutus , eo ipſo quòd effigies eorum non viſebantur.

BREVIARIUM
LIBRI QUARTI.

I. *ÆLII Sejani origo & mores.* II. *Militari & senatorio ambitu ad dominationem adspirat.* III. *Qualem exercituum & reipublicæ statum nactus.* VIII. *Primas dominandi spes, veneno Druso Cæsari dato, auspicatur, consciâ uxore ejus Liviâ. Senatum morte Drusi mæstum erigit Tiberius; patribusque commendat, ut imperii heredes, Germanici filios.* XII. *Iis, matrique Agrippinæ perniciem molitur Sejanus, scelerum ferox.* XIII. *Aliquot provinciarum legationes & accusationes. Histriones Italiâ pulsi.* XV. *Templum ab Asiæ civitatibus Tiberio, Liviæ, & senatui decretum.* XVI. *De flamine*

Diali nova lex. XVII. *Neronem & Drusum, Germanici filios, diis commendatos a pontificibus queritur Tiberius.* XVIII. *Quâ causâ promptissimos Germanici amicos subvertit Sejanus. Alii accusati ac damnati.* XXIII. *In Africâ bello finem imponit Dolabella, cæso Tacfarinate.* XXVII. *Mota per Italiam servilis belli semina statim oppressa.* XXVIII. *Vibius Serenus a filio accusatus. P. Suilius, Cremutius Cordus, aliique damnati.* XXXVI. *Cyzicenis libertas adempta.* XXXVII. *Tiberius spernit templi honorem ab Hispanis oblatum.* XXXIX. *Sejanus, nimiâ fortunâ socors, Liviam sibi uxorem petit.* XLI. *Matrimonii spe dejectus, Principem ad vitam procul Româ degendam impellit.* XLIII. *Legationes Græcorum de asylorum jure.* XLIV. *Mors Cn. Lentuli & L. Domitii.*

XLV. *L. Piso in Hispaniâ interficitur.* XLVI. *Contusis Thracum gentibus, triumphi insignia accipit Poppæus Sabinus.* LII. *Claudia Pulchra adulterii accusata & damnata.* LIII. *Agrippina maritum sibi postulat, nec obtinet.* LV. *Undecim Asiæ urbes certant, in quâ earum templum Tiberii statueretur. Smyrnæi prælati.* LVII. *Tiberius in Campaniam secedit. Ibi repentino lapidum lapsu periclitantem, opposito corpore, periculo eximit Sejanus, ex eo major, & adversùs Germanici stirpem audacior.* LX. *Neronem adgreditur.* LXII. *Apud Fidenas amphitheatri casu quinquaginta hominum millia debilitata, vel obtrita.* LXIV. *Romæ deustus mons Cælius.* LXVII. *In insulam Capreas se abdit Tiberius. Sejanus apertis adversùm Agrippinam & Neronem insidiis grassatur.*

LXVIII. *Titius Sabinus ob amicitiam Germanici ipsis Kalendis Januarii punitur.* LXXI. *Mors Juliæ, Augusti neptis.* LXXII. *Frisii rebellant, & ægre repressi.* LXXV. *Agrippina, Germanici filia, Cn. Domitio nupta.*

Hæc sexennio fere gesta.

A. U. C.	J. C.		
DCCLXXVI.	23.	Coss.	C. ASINIO Pollione, C. ANTISTIO Vetere.
DCCLXXVII.	24.	Coss.	SERGIO CORNELIO Cethego, L. VISELLIO Varrone.
DCCLXXVIII.	25.	Coss.	M. ASINIO Agrippâ, COSSO CORNELIO Lentulo.
DCCLXXIX.	26.	Coss.	CN. CORNELIO Lentulo Gætulico, C. CALVISIO Sabino.
DCCLXXX.	27.	Coss.	M. LICINIO Crasso, L. CALPURNIO Pisone.
DCCLXXXI.	28.	Coss.	AP. JUNIO Silano, P. SILIO Nervâ.

C. CORNELII *TACITI* ANNALES.

LIBER QUARTUS.

C. Asinio, C. Antistio consulibus, nonus Tiberio annus erat compositæ reipublicæ, florentis domûs: (nam Germanici mortem inter prospera ducebat) cùm repentè turbare fortuna cœpit; sævire ipse, aut sævientibus vires præbere. Initium & causa penes Ælium Sejanum, cohortibus prætoriis præfectum, cujus de potentiâ suprà memoravi: nunc originem, mores, &, quo facinore dominationem raptum ierit, expediam. Genitus Vulsi-

A. U. C. 776. J. C. 23.

A. U. C. 776. J. C. 23.

niis, patre Seio Strabone, equite Romano, & primâ juventâ C. Cæsarem, divi Augusti nepotem, sectatus, non sine rumore Apicio diviti & prodigo stuprum veno dedisse: mox Tiberium variis artibus devinxit adeò, ut obscurum adversùm alios, sibi uni incautum intectumque efficeret; non tam solertiâ, (quippe iisdem artibus victus est) quàm deûm irâ in rem Romanam, cujus pari exitio viguit, ceciditque. Corpus illi laborum tolerans, animus audax: suî obtegens, in alios criminator: juxtà adulatio & superbia: palam compositus pudor, intus summa apiscendi libido: ejusque causâ, modò largitio & luxus, sæpius industria ac vigilantia, haud minùs noxiæ, quotiens parando regno finguntur.

II. VIM præfecturæ, modicam antea, intendit, dispersas per Urbem cohortes una in castra conducendo; ut simul imperia acciperent, numeroque & robore, & visu inter se, fiducia ipsis, in ceteros metus crederetur. Prætendebat « lascivire » militem diductum: si quid subitum » ingruat, majore auxilio pariter sub» veniri: & severiùs acturos, si vallum » statuatur procul Urbis inlecebris ». Ut perfecta sunt castra, inrepere paullatim

militares animos, adeundo, appellando: ſimul centuriones ac tribunos ipſe deli- A. U. C. gere: neque ſenatorio ambitu abſtinebat, 776. clientes ſuos honoribus aut provinciis J. C. ornando, facili Tiberio, atque ita prono, 23. ut *ſocium laborum*, non modò in ſermonibus, ſed apud patres & populum celebraret, colique per theatra & fora effigies ejus, interque principia legionum ſineret.

III. CETERUM plena Cæſarum domus, juvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant: &, quia vi tot ſimul corripere intutum, dolus intervalla ſcelerum poſcebat. Placuit tamen occultior via, & a Druſo incipere, in quem recenti irâ ferebatur. Nam Druſus impatiens æmuli, & animo commotior, orto fortè jurgio intenderat Sejano manus, & contrà tendentis os verberaverat. Igitur cuncta tentanti promptiſſimum viſum, ad uxorem ejus Liviam convertere; quæ ſoror Germanici, formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellebat. Hanc, ut amore incenſus, adulterio pellexit: & poſtquam primi flagitii potitus eſt, (neque femina, amiſsâ pudicitiâ, alia abnuerit) ad conjugii ſpem, conſortium regni, & necem mariti impulit. Atque

A. U. C. 776. J. C. 23.

illa, cui avunculus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, seque ac majores & posteros municipali adultero fœdabat; ut pro honestis & præsentibus, flagitiosa & incerta exspectaret. Sumitur in conscientiam Eudemus, amicus ac medicus Liviæ, specie artis frequens secretis: pellit domo Sejanus uxorem Apicatam, ex quâ tres liberos genuerat, ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia adferebat.

IV. INTERIM anni principio, Drusus ex Germanici liberis togam virilem sumpsit; quæque fratri ejus Neroni decreverat senatus, repetita: addidit orationem Cæsar, multâ cum laude filii sui, « quòd » patriâ benevolentiâ in fratris liberos » foret ». Nam Drusus (quamquam arduum sit, eòdem loci potentiam & concordiam esse) æquus adolescentibus, aut certè non adversus habebatur. Exin vetus & sæpe simulatum proficiscendi in provincias consilium refertur: « multitudinem » veteranorum » prætexebat Imperator, & « delectibus supplendos exercitus: nam » voluntarium militem deesse; ac si suppeditet, non eâdem virtute ac modestiâ » agere: quia plerumque inopes ac vagi

» sponte militiam sumant » : percensuitque cursim numerum legionum, & quas provincias tutarentur. Quod mihi quoque exsequendum reor, quæ tum Romana copia in armis, qui socii reges, quantò sit angustiùs imperitatum.

A. U. C. 776. J. C. 23.

V. ITALIAM utroque mari duæ classes, Misenum apud & Ravennam, proximumque Galliæ litus rostratæ naves præsidebant, quas Actiacâ victoriâ captas Augustus in oppidum Forojuliense miserat, valido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum juxta, commune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispaniæ recèns perdomitæ, tribus habebantur. Mauros Juba rex acceperat, donum populi Romani. Cetera Africæ, per duas legiones, parique numero Ægyptus: dehinc initio ab Syriâ usque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coercita; accolis Ibero, Albanoque, & aliis regibus, qui magnitudine nostrâ proteguntur adversùm externa imperia. Et Thraciam Rhœmetalces, ac liberi Cotyis; ripamque Danubii, legionum duæ in Pannoniâ, duæ in Mœsiâ attinebant: totidem apud Dalmatiam locatis, quæ positu regionis a tergo illis, ac, si

[redacted] A. U. C. 776. J. C. 23.

repentinum auxilium Italia poſceret, haud procul accirentur. Quamquam inſideret Urbem proprius miles, tres Urbanæ, novem prætoriæ cohortes, Etruriâ ferme Umbriâque delectæ, aut vetere Latio, & coloniis antiquitus Romanis. At apud idonea provinciarum ſociæ triremes, alæque, & auxilia cohortium: neque multò ſecus in iis virium: ſed perſequi incertum fuerit, cùm ex uſu temporis huc illuc mearent, gliſcerent numero, & aliquando minuerentur.

VI. CONGRUENS crediderim recenſere ceteras quoque reipublicæ partes, quibus modis ad eam diem habitæ ſint; quando Tiberio mutati in deterius principatûs initium ille annus attulit. Jam primùm publica negotia, & privatorum maxima, apud patres tractabantur: dabaturque primoribus diſſerere; & in adulationem lapſos, cohibebat ipſe. Mandabatque honores, nobilitatem majorum, claritudinem militiæ, inluſtres domi artes ſpectando; ut ſatis conſtaret, non alios potiores fuiſſe. Sua conſulibus, ſua prætoribus ſpecies: minorum quoque magiſtratuum exercita poteſtas; legeſque, ſi majeſtatis quæſtio eximeretur, bono in uſu. At frumenta, & pecuniæ vecti-

gales, cetera publicorum fructuum, societatibus equitum Romanorum agitabantur. Res suas Cæsar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex famâ mandabat; semelque adsumpti tenebantur; prorsus sine modo, cùm plerique iisdem negotiis insenescerent. Plebes acri quidem annonâ fatigabatur: sed nulla in eo culpa ex principe: quin infecunditati terrarum, aut asperis maris obviam iit, quantum impendio, diligentiâque poterat. Et ne provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera, sine avaritiâ aut crudelitate magistratuum, tolerarent, providebat: corporum verbera, ademptiones bonorum aberant.

A. U. C. 776. J. C. 23.

VII. RARI per Italiam Cæsaris agri; modesta servitia, intra paucos libertos domus: ac si quando cum privatis disceptaret, forum & jus. Quæ cuncta, non quidem comi viâ, sed horridus, ac plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur: nam dum superfuit, mansere; quia Sejanus, incipiente adhuc potentiâ, bonis consiliis notescere volebat; & ultor metuebatur, non occultus odii, & crebrò querens, incolumi filio, adjutorem imperii alium vocari: & quantum superesse ut

» collega dicatur? Primas dominandi spes
A. U. C. » in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia
776. » & ministros: exstructa jam, sponte præ-
J. C. » fecti, castra; datos in manum milites:
23. » cerni effigiem ejus in monimentis Cn.
» Pompeii: communes illi cum familiâ
» Drusorum fore nepotes: precandam post
» hæc modestiam, ut contentus esset ».
Neque rarò, neque apud paucos talia jaciebat: & secreta quoque ejus, corruptâ uxore, prodebantur.

VIII. IGITUR Sejanus maturandum ratus, deligit venenum, quo paullatim inrepente, fortuitus morbus adsimularetur: id Druso datum per Lygdum spadonem, ut octo post annos cognitum est. Ceterùm Tiberius per omnes valetudinis ejus dies, nullo metu, an ut firmitudinem animi ostentaret, etiam defuncto, necdum sepulto, curiam ingressus est: consulesque, sede vulgari, per speciem mæstitiæ sedentes, honoris locique admonuit; & effusum in lacrimas senatum, victo gemitu, simul oratione continuâ erexit. « Non quidem sibi ignarum, posse
» argui, quòd tam recenti dolore subierit
» oculos senatûs: vix propinquorum adlo-
» quia tolerari, vix diem aspici a plerisque
» lugentium: neque illos imbecillitatis
» damnandos;

» damnandos; se tamen fortiora solatia e » complexu reipublicæ petivisse ». Miseratusque « Augustæ extremam senectam, » rudem adhuc nepotum, & vergentem » ætatem suam, ut Germanici liberi, » unica præsentium malorum levamenta, » inducerentur », petivit. Egressi consules firmatos adloquio adolescentulos, deductosque ante Cæsarem statuunt. Quibus adprehensis, « Patres conscripti, hos », inquit, « orbatos parente, tradidi patruo » ipsorum, precatusque sum, quamquam » esset illi propria soboles, ne secus quàm » suum sanguinem foveret ac tolleret; » sibique & posteris conformaret. Erepto » Druso, preces ad vos converto, diisque » & patriâ coram obtestor, Augusti pro- » nepotes, clarissimis majoribus genitos » suscipite, regite: vestram meamque vi- » cem explete. Hi vobis, Nero & Druse; » parentum loco: ita nati estis, ut bona » malaque vestra ad rempublicam perti- » neant ».

A. U. C. 776. J. C. 23.

IX. MAGNO ea fletu, & mox precationibus faustis audita; ac, si modum orationi posuisset, misericordiâ suî gloriâque animos audientium impleverat: ad vana & totiens inrisa revolutus, « de » reddendâ republicâ: utque consules,

A. U. C. 776. J. C. 23.

»seu quis alius, regimen susciperent», vero quoque & honesto fidem dempsit. Memoriæ Drusi eadem, quæ in Germanicum, decernuntur; plerisque additis, ut ferme amat posterior adulatio. Funus imaginum pompâ maximè inlustre fuit, cùm origo Juliæ gentis Æneas, omnesque Albanorum reges, & conditor Urbis Romulus, pòst Sabina nobilitas, Attus Clausus, ceteræque Claudiorum effigies, longo ordine spectarentur.

X. IN TRADENDA morte Drusi, quæ plurimis maximéque fidis auctoribus memorata sunt, retuli: sed non omiserim eorumdem temporum rumorem, validum adeò, ut nondum exolescat. « Corruptâ »ad scelus Liviâ, Sejanum Lygdi quoque »spadonis animum stupro vinxisse: quòd »is Lygdus ætate atque formâ carus do»mino, interque primores ministros erat: »deinde, inter conscios ubi locus veneficii »tempusque composita sint, eò audaciæ »provectum, ut verteret; & occulto in»dicio Drusum veneni in patrem arguens, »moneret Tiberium, vitandam potio»nem, quæ prima ei, apud filium epu»lanti, offerretur. Eâ fraude tum senem, »postquam convivium inierat, exceptum »poculum Druso tradidisse; atque illo

»ignaro, & juveniliter hauriente, auc- »tam suspicionem, tamquam metu & »pudore, sibimet inrogaret mortem, »quam patri struxerat». A. U. C. 776. J. C. 23.

XI. Hæc vulgò jactata, super id, quòd nullo auctore certo firmantur, promptè refutaveris. Quis enim mediocri prudentiâ, nedum Tiberius, tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque suâ manu, & nullo ad pænitendum regressu? Quin potiùs ministrum veneni excruciaret, auctorem exquireret; insitâ denique, etiam in extraneos, cunctatione & morâ, adversùm unicum, & nullius antè flagitii compertum, uteretur. Sed quia Sejanus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimiâ caritate in eum Cæsaris, & ceterorum in utrumque odio, quamvis fabulosa & immania credebantur: atrociore semper famâ erga dominantium exitus. Ordo alioqui sceleris per Apicatam Sejani proditus, tormentis Eudemi ac Lygdi patefactus est: neque quisquam scriptor tam infensus exstitit, ut Tiberio objectaret, cùm omnia alia conquirerent, intenderentque. Mihi tradendi arguendique rumoris caùsa fuit, ut, claro sub exemplo, falsas auditiones depellerem, peteremque ab iis, quorum

A. U. C. 776. J. C. 23.

in manus cura nostra venerit, ne divulgata atque incredibilia, avidè accepta, veris, neque in miraculum corruptis, antehabeant.

XII. CETERUM laudante filium pro rostris Tiberio, senatus populusque habitum ac voces dolentum simulatione magis quàm libens induebat, domumque Germanici revirescere occulti lætabantur. Quod principium favoris, & mater Agrippina, spem malè tegens, perniciem acceleraverê. Nam Sejanus, ubi videt mortem Drusi inultam interfectoribus, sine mærore publico esse, ferox scelerum, & quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, quorum non dubia successio: neque spargi venenum in tres poterat, egregiâ custodum fide, & pudicitiâ Agrippinæ impenetrabili. Igitur contumaciam ejus insectari, vetus Augustæ odium, recentem Liviæ conscientiam exagitare, ut « superbam, fecunditate subnixam, popularibus studiis inhiare dominationi », apud Cæsarem arguerent. Atque hæc callidis criminatoribus: inter quos delegerat Julium Postumum, per adulterium Mutiliæ Priscæ inter intimos aviæ, & consiliis suis peridoneum: quia Prisca, in

A. U. C. 776. J. C. 23.

animo Augustæ valida, anum, suâpte naturâ potentiæ anxiam, insociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque proximi inliciebantur, pravis sermonibus tumidos spiritus perstimulare.

XIII. At Tiberius, nihil intermissâ rerum curâ, negotia pro solatiis accipiens, jus civium, preces sociorum tractabat. Factaque, auctore eo, senatusconsulta, « ut civitati Cibyraticæ apud Asiam, » Ægiensi apud Achaiam motu terræ la» befactis, subveniretur remissione tributi » in triennium ». Et Vibius Serenus, proconsul ulterioris Hispaniæ, de vi publicâ damnatus, ob atrocitatem morum, in insulam Amorgum deportatur. Carsidius Sacerdos, reus, tamquam frumento hostem Tacfarinatem juvisset, absolvitur; ejusdemque criminis C. Graccus. Hunc comitem exsilii admodum infantem, pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres, & liberalium artium nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando sordidas merces sustentabatur: nec tamen effugit magnæ fortunæ pericula. Ac ni Ælius Lamia, & L. Apronius, qui Africam obtinuerant, insontem protexissent, claritudine infausti generis, & paternis adversis foret abstractus.

A. U. C. 776. J. C. 23.

XIV. Is quoque annus legationes Græcarum civitatum habuit, Samiis « Junonis », Cois « Æsculapii delubro, vetustum » asyli jus ut firmaretur », petentibus. Samii decreto Amphictyonum nitebantur, quîs præcipuum fuit rerum omnium judicium, quâ tempestate Græci, conditis per Asiam urbibus, orâ maris potiebantur. Neque dispar apud Coos antiquitas; & accedebat meritum ex loco. Nam cives Romanos templo Æsculapii induxerant, cùm, jussu regis Mithridatis, apud cunctas Asiæ insulas & urbes trucidarentur. Variis dehinc & sæpius irritis prætorum questibus, postremò Cæsar « de immodestiâ histrionum » retulit. « Multa ab iis » in publicum seditiosè, fœda per domos » tentari: Oscum quondam ludicrum, » levissimæ apud vulgum oblectationis, » eò flagitiorum & virium venisse, ut » auctoritate patrum coercendum sit ». Pulsi tum histriones Italiâ.

XV. Idem annus alio quoque luctu Cæsarem adficit, alterum ex geminis Drusi liberis exstinguendo: neque minùs morte amici. Is fuit Lucilius Longus, omnium illi tristium lætorumque socius, unùsque e senatoribus Rhodii secessûs comes. Ita, quamquam novo homini,

censorium funus, effigiem apud forum Augusti, publicâ pecuniâ patres decrevere; apud quos etiam tum cuncta tractabantur: adeò ut procurator Asiæ Lucilius Capito, accusante provinciâ, causam dixerit, magnâ cum adseveratione Principis, « non se jus nisi in servitia, & » pecunias familiares dedisse: quòd si vim » prætoris usurpasset, manibusque militum » usus foret, spreta in eo mandata sua: » audirent socios ». Ita reus, cognito negotio, damnatur. Ob quam ultionem, & quia priore anno in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiæ urbes « templum Tiberio matrique ejus, ac senatui ». Et permissum statuere: egitque Nero grates eâ causâ patribus atque avo, lætas inter audientium adfectiones, qui, recenti memoriâ Germanici, illum aspici, illum audiri rebantur: aderantque juveni modestia, ac forma, principe viro digna, notis in eum Sejani odiis, ob periculum gratiora.

A. U. C. 776. J. C. 23.

XVI. Sub idem tempus « de flamine » Diali, in locum Servii Maluginensis » defuncti legendo, simul rogandâ novâ » lege », disseruit Cæsar. « Nam patricios » confarreatis parentibus genitos, tres » simul nominari, ex quîs unus legeretur,

A. U. C. 776. J. C. 23.

» vetusto more; neque adesse, ut olim, » eam copiam, omissâ confarreandi ad» suetudine, aut inter paucos retentâ: » pluresque ejus rei causas » adferebat; « potissimam, penes incuriam virorum » feminarumque. Accedere ipsius cæri» moniæ difficultates, quæ consultò vita» rentur; & quando exiret e jure patrio, » qui id flaminium apisceretur, quæque » in manum flaminis conveniret. Ita me» dendum senatûs decreto, aut lege; » sicut Augustus quædam ex horridâ illâ » antiquitate, ad præsentem usum flexis» set ». Igitur tractatis religionibus, placitum « instituto flaminum nihil demu» tari »: sed lata lex, quâ « flaminica » Dialis sacrorum causâ in potestate viri, » cetera promiscuo feminarum jure age» ret »: & filius Maluginensis patri suffectus. Utque glisceret dignatio sacerdotum, atque ipsis promptior animus foret ad capessendas cærimonias, decretum « Corneliæ virgini, quæ in locum Scantiæ » capiebatur, LLS. XX; & quotiens Au» gusta theatrum introisset, ut sedes inter » Vestalium consideret ».

A. U. C. 777. J. C. 24.

XVII. CORNELIO Cethego, Visellio Varrone consulibus pontifices, eorumque exemplo ceteri sacerdotes, cùm pro

incolumitate Principis vota susciperent, Neronem quoque & Drusum iisdem diis commendavere; non tam caritate juvenum, quàm adulatione: quæ moribus corruptis, perinde anceps si nulla, & ubi nimia est. Nam Tiberius haud umquam domui Germanici mitis, tum verò « æquari adolescentes senectæ suæ », impatienter indoluit: accitosque pontifices percunctatus est, « num id precibus Agrippinæ, aut minis tribuissent ». Et illi quidem, quamquam abnuerent, modicè perstricti, (etenim pars magna e propinquis ipsius, aut primores civitatis erant:) ceterùm in senatu, oratione monuit in posterum, « ne quis mobiles adolescentium animos, præmaturis honoribus ad superbiam extolleret ». Instabat quippe Sejanus, incusabatque « diductam civitatem, ut civili bello: esse qui se partium Agrippinæ vocent: ac ni resistatur, fore plures: neque aliud gliscentis discordiæ remedium, quàm si unus alterve maximè prompti subverterentur ».

A. U. C. 777. J. C. 24.

XVIII. Qua causa C. Silium, & Titium Sabinum, adgreditur: amicitia Germanici perniciosa utrique; Silio &, quòd ingentis exercitûs septem per annos moderator, partisque apud Germaniam

A. U. C. 777. J. C. 24. triumphalibus, Sacroviriani belli victor, quantò majore mole procideret, plus formidinis in alios dispergebatur. Credebant plerique auctam offensionem ipsius intemperantiâ, immodicè jactantis, « suum militem in obsequio duravisse, » cùm alii ad seditiones prolaberentur: » neque mansurum Tiberio imperium, » si iis quoque legionibus cupido novandi » fuisset ». Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito rebatur. Nam beneficia eò usque læta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multum antevenere, pro gratiâ odium redditur.

XIX. ERAT uxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinæ invisa Principi. Hos corripi, dilato ad tempus Sabino, placitum: immissusque Varro consul, qui « paternas inimicitias » obtendens, odiis Sejani per dedecus suum gratificabatur. Precante reo, « brevem moram, dum » accusator consulatu abiret », adversatus est Cæsar: « solitum quippe magistratibus, » diem privatis dicere: nec infringendum » consulis jus, cujus vigiliis niteretur, ne » quod respublica detrimentum caperet ». Proprium id Tiberio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. Igitur multâ adseveratione, quasi aut legibus

cum Silio ageretur, aut Varro consul, aut illud respublica esset, coguntur patres; silente reo, vel si defensionem cœptaret, non occultante, cujus irâ premeretur. « Conscientiâ belli Sacrovir diu dissimu- » latus, victoria per avaritiam fœdata, » & uxor Sosia » arguebantur: nec dubiè repetundarum criminibus hærebant: sed cuncta quæstione majestatis exercita; & Silius imminentem damnationem voluntario fine prævertit. A. U. C. 777. J. C. 24.

XX. SÆVITUM tamen in bona, non ut stipendiariis pecuniæ redderentur, quorum nemo repetebat: sed liberalitas Augusti avulsa, computatis singillatim quæ fisco petebantur: ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sosia in exsilium pellitur Asinii Galli sententiâ, qui « partem bonorum publi- » candam, pars ut liberis relinqueretur », censuerat. Contrà M. Lepidus « quartam » accusatoribus, secundùm necessitudinem » legis, cetera liberis » concessit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis, gravem & sapientem virum fuisse comperio. Nam pleraque ab sævis adulationibus aliorum, in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat, cùm æquabili auctoritate & gratiâ apud Tiberium viguerit. Unde

dubitare cogor, fato & sorte nascendi, ut cetera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos: an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium, pergere iter ambitione ac periculis vacuum. At Messalinus Cotta, haud minùs claris majoribus, sed animo diversus, censuit « cavendum senatusconsulto, ut » quamquam insontes magistratus, & » culpæ alienæ nescii, provincialibus uxo- » rum criminibus, perinde quàm suis » plecterentur ».

A. U. C. 777. J. C. 24.

XXI. ACTUM dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac feroci viro. Is namque, ut retuli, « cessurum se Urbe ob factiones » accusatorum », in senatu clamitaverat: & spretâ potentiâ Augustæ, trahere in jus Urgulaniam, domoque Principis excire ausus erat. Quæ in præsens Tiberius civiliter habuit: sed in animo revolvente iras, etiamsi impetus offensionis languerat, memoria valebat: Pisonem Q. Granius secreti sermonis incusavit, adversùm majestatem habiti: adjecitque « in domo » ejus venenum esse, eumque gladio ac- » cinctum introire curiam ». Quod, ut atrocius vero, tramissum: ceterorum, quæ multa cumulabantur, receptus est

reus; neque peractus, ob mortem opportunam. Relatum & de Cassio Severo exsule, qui sordidæ originis, maleficæ vitæ, sed orandi validus, per immodicas inimicitias, ut judicio jurati senatûs Cretam amoveretur, effecerat: atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia advertit: bonisque exutus, interdicto igni atque aquâ, saxo Seriphio consenuit.

A. U. C. 777. J. C. 24.

XXII. Per idem tempus Plautius Silvanus, prætor, incertis causis Aproniam conjugem in præceps jecit; tractusque ad Cæsarem ab L. Apronio socero, turbatâ mente respondit, tamquam « ipse » somno gravis, atque eò ignarus, & » uxor sponte mortem sumpsisset ». Non cunctanter Tiberius pergit in domum, visit cubiculum; in quo reluctantis & impulsæ vestigia cernebantur. Refert ad senatum, datisque judicibus, Urgulania, Silvani avia, pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum, quasi Principis monitu, ob amicitiam Augustæ cum Urgulaniâ. Reus, frustra tentato ferro, venas præbuit exsolvendas. Mox Numantina, prior uxor ejus, accusata « injecisse » carminibus & veneficiis vecordiam ma» rito », insons judicatur.

XXIII. Is demum annus populum

A. U. C. 777. J. C. 24.

Romanum longo adversùm Numidam Tacfarinatem bello absolvit. Nam priores duces, ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebànt: jamque tres laureatæ in Urbe statuæ; & adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui Ptolemæo, Jubæ filio, juventâ incurioso, libertos regios, & servilia imperia bello mutaverant. Erat illi prædarum receptor, ac socius populandi, rex Garamantum; non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quæ ex longinquo in majus audiebantur: ipsâque e provinciâ, ut quis fortunæ inops, moribus turbidus, promptiùs ruebant, quia Cæsar, post res a Blæso gestas, quasi nullis jam in Africâ hostibus, reportari nonam legionem jusserat: nec proconsul ejus anni P. Dolabella retinere ausus erat, jussa Principis magis, quàm incerta belli, metuens.

XXIV. IGITUR Tacfarinas, disperso rumore, « rem Romanam aliis quoque » ab nationibus lacerari, eóque paullatim » Africâ decedere, ac posse reliquos cir» cumveniri, si cuncti, quibus libertas » servitio potior, incubuissent »; auget vires, positisque castris, Thubuscum

oppidum circumsidet. At Dolabella, contracto quod erat militum, terrore nominis Romani, & quia Numidæ peditum aciem ferre nequeunt, primo suî incessu solvit obsidium, locorumque opportuna permunivit: simul principes Musulanorum, defectionem cœptantes, securi percutit. Dein, quia pluribus adversùm Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non gravi, nec uno incursu consectandum hostem vagum; excito cum popularibus rege Ptolemæo, quatuor agmina parat, quæ legatis aut tribunis data: & prædatorias manus, delecti Maurorum duxere: ipse consultor aderat omnibus.

A. U. C. 777. J. C. 24.

XXV. Nec multò post adfertur, « Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea, positis mapalibus consedisse; fisos loco, quia vastis circùm saltibus claudebatur ». Tum expeditæ cohortes alæque, quam in partem ducerentur ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulque cœptus dies, & concentu tubarum, ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros: præpeditis Numidarum equis, aut diversos pastus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, dispositæ turmæ, cuncta prœlio provisa: hostibus contrà

A. U. C. 777. J. C. 24.

omnium nesciis, non arma, non ordo, non consilium, sed pecorum modo, trahi, occidi, capi. Infensus miles memoriâ laborum, & adversùm eludentes optatæ totiens pugnæ, se quisque ultione & sanguine explebant. Differtur per manipulos, « Tacfarinatem omnes, notum » tot prœliis, consectentur: non, nisi » duce interfecto, requiem belli fore ». At ille, dejectis circùm stipatoribus, vinctoque jam filio, & effusis undique Romanis, ruendo in tela, captivitatem haud inultâ morte effugit. Isque finis armis impositus.

XXVI. DOLABELLÆ petenti abnuit triumphalia Tiberius, Sejano tribuens, ne Blæsi avunculi ejus laus obsolesceret. Sed neque Blæsus ideo inlustrior, & huic negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, insignes captivos, cædem ducis, bellique confecti famam deportarat. Sequebantur & Garamantum legati, rarò in Urbe visi, quos, Tacfarinate cæso, perculsa gens, nec culpæ nescia, ad satisfaciendum populo Romano miserat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellum studiis, repetitus ex vetusto mos, missusque e senatoribus, qui scipionem eburnum, togam pictam, antiqua pa-

trum munera, daret, « regemque & socium atque amicum » appellaret.

A. U. C. 777. J. C. 24.

XXVII. Eadem æstate, mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. Auctor tumultûs T. Curtisius, quondam prætoriæ cohortis miles, primò cœtibus clandestinis, apud Brundisium & circumjecta oppida; mox positis propalam libellis, ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus & ferocia servitia: cùm, velut munere deûm, tres biremes adpulere ad usus commeantium illo mari. Et erat iisdem regionibus Curtius Lupus, quæstor, cui provincia vetere ex more Calles evenerat. Is, dispositâ classiariorum copiâ, cœptantem cùm maximè conjurationem disjecit. Missusque a Cæsare properè Staius, tribunus, cum validâ manu, ducem ipsum, & proximos audaciæ in Urbem traxit, jam trepidam, ob multitudinem familiarum, quæ gliscebat immensùm, minore in dies plebe ingenuâ.

XXVIII. Iisdem consulibus, miseriarum ac sævitiæ exemplum atrox, reus pater, accusator filius, (nomen utrique Vibius Serenus) in senatum inducti sunt: ab exsilio retractus, inluvieque ac squalore obsitus, & tum catenâ vinctus, perorante

A. U. C. 777. J. C. 24.

filio, pater. Paratus adolescens multis munditiis, alacri vultu, « structas Principi » insidias, missos in Galliam concitores » belli », index idem & testis dicebat; adnectebatque, « Cæcilium Cornutum, » prætorium, ministravisse pecuniam »: qui tædio curarum, & quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinavit. At contrà reus, nihil infracto animo, obversus in filium, quatere vincula, « vocare ultores deos, ut sibi quidem redderent exsilium, ubi procul » tali more ageret; filium autem quandoque supplicia sequerentur ». Adseverabatque « innocentem Cornutum, & falsa » exterritum: idque facile intellectu, si » proderentur alii: non enim se cædem » Principis, & res novas, uno socio, cogitasse ».

XXIX. TUM accusator « Cn. Lentulum, & Seium Tuberonem », nominat: magno pudore Cæsaris, cùm primores civitatis, intimi ipsius amici; Lentulus senectutis extremæ, Tubero defecto corpore, tumultûs hostilis, & turbandæ reipublicæ arcesserentur. Sed hi quidem statim exempti. In patrem, ex servis quæsitum: & quæstio adversa accusatori fuit: qui scelere vecors, simul vulgi

rumore territus, « robur & ſaxum, aut » parricidarum pœnas » minitantium, ceſſit Urbe: ac retractus Ravennâ, exſequi accuſationem adigitur; non occultante Tiberio vetus odium, adversùs exſulem Serenum. Nam poſt damnatum Libonem, miſſis ad Cæſarem literis exprobraverat, « ſuum tantum ſtudium ſine fructu fuiſſe »: addideratque quædam contumaciùs, quàm tutum apud aures ſuperbas & offenſioni proniores. Ea Cæſar octo poſt annos retulit, medium tempus variè arguens; etiam ſi tormenta, pervicaciâ ſervorum, contrà eveniſſent.

A. U. C. 777. J. C. 24.

XXX. Dictis dein ſententiis, « ut » Serenus more majorum puniretur », quò molliret invidiam, interceſſit. Gallus Aſinius, « Gyaro aut Donusâ clauden» dum » cenſere: id quoque aſpernatus eſt, « egenam aquæ utramque inſulam » referens, « dandoſque vitæ uſus, cui vita » concederetur ». Ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus ſuâ manu ciciderat, « actum de præmiis accuſato» rum abolendis, ſi quis majeſtatis poſtu» latus ante perfectum judicium ſe ipſe » vitâ privaviſſet »: ibaturque in eam ſententiam, ni duriùs contraque morem ſuum palàm pro accuſatoribus Cæſar,

A. U. C. 777. J. C. 24.

« inritas leges, rempublicam in præcipiti » conquestus esset : « subverterent potiùs » jura, quàm custodes eorum amoverent ». Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem numquam satis coercitum, per præmia eliciebantur.

XXXI. His tam adsiduis, tamque mæstis, modica lætitia interjicitur, quòd C. Cominium, equitem Romanum, probrosi in se carminis convictum, Cæsar precibus fratris, qui senator erat, concessit. Quò magis mirum habebatur, gnarum meliorum, & quæ fama clementiam sequeretur, tristiora malle : neque enim socordiâ peccabat; nec occultum est, quando ex veritate, quando adumbratâ lætitiâ, facta imperatorum celebrentur : quin ipse compositus aliàs, & velut eluctantium verborum, solutiùs promptiúsque eloquebatur, quotiens subveniret. At P. Suilium, quæstorem quondam Germanici, cùm Italiâ arceretur, convictus pecuniam ob rem judicandam cepisse, « amovendum in insulam » censuit; tantâ contentione animi, ut & jurando obstringeret, « e republicâ id » esse ». Quod aspere acceptum ad præsens, mox in laudem vertit, regresso Suilio:

quem vidit, sequens ætas præpotentem, venalem, & Claudii Principis amicitiâ diu prospere, numquam bene usum. Eadem pœna in Catum Firmium senatorem statuitur, tamquam falsis majestatis criminibus sororem petivisset. Catus, ut retuli, Libonem inlexerat insidiis, deinde indicio perculerat: ejus operæ memor Tiberius, sed alia prætendens, exsilium deprecatus est: quominus senatu pelleretur, non obstitit.

A. U. C. 777. J. C. 24.

XXXII. PLERAQUE eorum quæ retuli, quæque referam, parva forsitan, & levia memoratu videri, non nescius sum: sed nemo Annales nostros cum scripturâ eorum contenderit, qui veteres populi Romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fusos captosque reges; aut, si quando ad interna præverterent, discordias consulum adversùm tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis & optimatium certamina, libero egressu memorabant. Nobis in arcto, & inglorius labor. Immota quippe, aut modicè lacessita pax, mæstæ Urbis res, & Princeps proferendi imperii incuriosus erat. Non tamen sine usu fuerit, introspicere illa primo aspectu levia, ex quîs magnarum sæpe rerum motus oriuntur.

A. U. C. 777. J. C. 24.

XXXIII. NAM cunctas nationes & urbes populus, aut primores, aut singuli regunt: delecta ex his & consociata reipublicæ forma, laudari faciliùs, quàm evenire; vel si evenit, haud diuturna esse potest. Igitur ut olim, plebe validâ, vel cùm patres pollerent, noscenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur; senatûsque & optimatium ingenia qui maximè perdidicerant, callidi temporum & sapientes credebantur: sic converso statu, neque aliâ re Romanâ, quàm si unus imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit: quia pauci prudentiâ, honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis discernunt; plures, aliorum eventis docentur. Ceterùm ut profutura, ita minimum oblectationis adferunt: nam situs gentium, varietates prœliorum, clari ducum exitus, retinent ac redintegrant legentium animum: nos sæva jussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & easdem exitu causas conjungimus; obviâ rerum similitudine, & satietate. Tum quòd antiquis scriptoribus rarus obtrectator; neque refert cujusquam, Punicas Romanasve acies lætiùs extuleris: at multorum, qui, Tiberio regente, pœnam

vel infamiam subiere, posteri manent: utque familiæ ipsæ jam exstinctæ sint; reperies qui ob similitudinem morum, aliena malefacta sibi objectari putent: etiam gloria ac virtus infensos habet, ut nimis ex propinquo diversa arguens. Sed ad incœpta redeo.

XXXIV. CORNELIO Cosso, Asinio Agrippâ Consulibus, Cremutius Cordus postulatur, novo ac tunc primùm audito crimine, quòd, editis annalibus, laudatoque M. Bruto, C. Cassium *Romanorum ultimum* dixisset. Accusabant Satrius Secundus, & Pinarius Natta, Sejani clientes: id perniciabile reo, & Cæsar truci vultu defensionem accipiens: quam Cremutius, relinquendæ vitæ certus, in hunc modum exorsus est: «Verba mea, patres conscripti, arguuntur: adeò factorum innocens sum. Sed neque hæc in Principem, aut Principis parentem, quos lex majestatis amplectitur: Brutum & Cassium laudavisse dicor; quorum res gestas cùm plurimi composuerint, nemo sine honore memoravit. Titus Livius, eloquentiæ ac fidei præclarus in primis, Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, ut *Pompeianum* eum Augustus appellaret: neque id amicitiæ eorum offecit.

A. U. C. 778. J. C. 25.

A. U. C. 778. J. C. 25.

»Scipionem, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nusquam *latrones & parricidas*, quæ nunc vocabula imponuntur, sæpe ut insignes viros nominat. Asinii Pollionis scripta, egregiam eorumdem memoriam tradunt. Messala Corvinus, *imperatorem suum Cassium* prædicabat: & uterque opibusque atque honoribus perviguere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem cælo æquavit, quid aliud dictator Cæsar, quàm rescriptâ oratione, velut apud judices respondit? Antonii epistolæ, Bruti conciones, falsa quidem in Augustum probra, sed multâ cum acerbitate habent: carmina Bibaculi & Catulli, referta contumeliis Cæsarum leguntur. Sed ipse divus Julius, ipse divus Augustus, & tulere ista, & reliquere; haud facilè dixerim, moderatione magis, an sapientiâ: namque spreta exolescunt: si irascare, adgnita videntur.

XXXV. »NON attingo Græcos, quorum non modò libertas, etiam libido impunita: aut si quis advertit, dictis dicta ultus est. Sed maximè solutum, & sine obtrectatore fuit, prodere de iis quos mors odio aut gratiæ exemisset. Num cum armatis Cassio & Bruto, ac

»Philippenses

»Philippenses campos obtinentibus, belli »civilis causâ populum per conciones in- »cendo? An illi quidem sexagesimum »ante annum perempti, quo modo ima- »ginibus suis noscuntur, quas ne victor »quidem abolevit, sic partem memoriæ »apud scriptores retinent? Suum cuique »decus posteritas rependit: nec deerunt, »si damnatio ingruit, qui non modò »Cassii & Bruti, sed etiam meî memi- »nerint». Egressus dein senatu, vitam abstinentiâ finivit: libros per ædiles cremandos censuere patres, sed manserunt occultati, & editi. Quò magis socordiam eorum inridere libet, qui præsenti potentiâ, credunt exstingui posse etiam sequentis ævi memoriam. Nam contrà, punitis ingeniis, gliscit auctoritas: neque aliud externi reges, aut qui eâdem sævitiâ usi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperere.

A. U. C. 778. J. C. 25.

XXXVI. CETERUM postulandis reis, tam continuus annus fuit, ut feriarum Latinarum diebus, Præfectum Urbis Drusum, auspicandi gratiâ tribunal ingressum, adierit Calpurnius Salvianus in Sex. Marium: quod a Cæsare palam increpitum, causa exsilii Salviano fuit. Objecta publicè Cyzicenis « incuria cærimoniarum

» divi Augusti », additis « violentiæ crimi-
A. U. C. » nibus adversùm cives Romanos » : &
778. amisere libertatem, quam bello Mithri-
J. C. datis meruerant circumsessi, nec minùs
25. suâ constantiâ, quàm præsidio Luculli, pulso rege. At Fonteius Capito, qui proconsul Asiam curaverat, absolvitur, comperto ficta in eum crimina, per Vibium Serenum : neque tamen id Sereno noxæ fuit, quem odium publicum tutiorem faciebat : nam ut quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat : leves, ignobiles, pœnis adficiebantur.

XXXVII. PER idem tempus Hispania ulterior, missis ad senatum legatis, oravit, « ut exemplo Asiæ delubrum Tiberio » matrique ejus exstrueret » : quâ occasione Cæsar, validus alioqui spernendis honoribus, & respondendum ratus iis, quorum rumore arguebatur « in ambitionem » flexisse », hujuscemodi orationem cœpit. « Scio, patres conscripti, constantiam » meam a plerisque desideratam, quòd » Asiæ civitatibus nuper idem istud pe- » tentibus, non sim adversatus : ergo & » prioris silentii defensionem, & quid in » futurum statuerim, simul aperiam. Cùm » divus Augustus, sibi atque Urbi Romæ » templum apud Pergamum sisti non pro-

» hibuisset; qui omnia facta dictaque ejus
» vice legis observem, placitum jam exem- A. U. C.
» plum promptiùs secutus sum, quia cultui 778.
» meo veneratio senatûs adjungebatur. J. C.
» Ceterùm ut semel recepisse, veniam 25.
» habuerit; ita per omnes provincias effi-
» gie numinum sacrari, ambitiosum, su-
» perbum: & vanescet Augusti honor,
» si promiscuis adulationibus vulgatur ».

XXXVIII. «Ego me, patres conscripti,
» mortalem esse, & hominum officia fun-
» gi, satisque habere, si locum principem
» impleam, & vos testor, & meminisse
» posteros volo: qui satis superque memo-
» riæ meæ tribuent, ut majoribus meis
» dignum, rerum vestrarum providum,
» constantem in periculis, offensionum
» pro utilitate publicâ non pavidum cre-
» dant. Hæc mihi in animis vestris templa,
» hæ pulcherrimæ effigies, & mansuræ:
» nam quæ saxo struuntur, si judicium
» posterorum in odium vertit, pro sepul-
» cris spernuntur. Proinde socios, cives,
» & deos ipsos precor: hos, ut mihi ad
» finem usque vitæ, quietam & intelli-
» gentem humani divinique juris mentem
» duint; illos, ut quandoque concessero,
» cum laude & bonis recordationibus,
» facta atque famam nominis mei prose-

[redacted] » quantur ». Perstititque posthac, secretis
A. U. C. etiam sermonibus, aspernari talem suî
778. cultum: quod alii « modestiam », multi,
J. C. « quia diffideret », quidam, « ut dege-
25. » neris animi », interpretabantur. « Optu-
» mos quippe mortalium, altissima cupere.
» Sic Herculem & Liberum apud Græcos,
» Quirinum apud nos, deûm numero ad-
» ditos. Meliùs Augustum, qui speraverit.
» Cetera Principibus statim adesse: unum
» insatiabiliter parandum, prosperam suî
» memoriam: nam contemptu famæ,
» contemni virtutes ».

XXXIX. AT SEJANUS nimiâ fortunâ socors, & muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Liviâ, componit ad Cæsarem codicillos: moris quippe tum erat, quamquam præsentem, scripto adire: ejus talis forma fuit. « Benevolentiâ patris Augusti, & » mox pluribus Tiberii judiciis, ita in-» suevisse, ut spes votaque sua non priùs » ad deos, quàm ad Principum aures » conferret. Neque fulgorem honorum » umquam precatum: excubias ac labores, » ut unum e militibus, pro incolumitate » Imperatoris malle. Attamen, quod pul-» cherrimum, adeptum, ut conjunctione » Cæsaris dignus crederetur: hinc initium

»spei. Et quoniam audiverit Augustum, »in conlocandâ filiâ, nonnihil etiam de »equitibus Romanis consultavisse: ita si »maritus Liviæ quæreretur, haberet in »animo amicum, solâ necessitudinis gloriâ »usurum. Non enim exuere imposita »munia: satis æstimare, firmari domum »adversùm iniquas Agrippinæ offensiones; »idque liberorum causâ. Nam sibi mul»tum superque vitæ fore, quod tali cum »Principe explevisset».

A. U. C. 778. J. C. 25.

XL. AD EA Tiberius, laudatâ pietate Sejani, suisque in eum beneficiis modicè percursis, cùm tempus tamquam ad integram consultationem petivisset, adjunxit. «Ceteris mortalibus in eo stare »consilia, quid sibi conducere putent: »Principum diversam esse sortem, quibus »præcipua rerum ad famam dirigenda: »ideo se non illuc decurrere, quod promp»tum rescriptu: posse ipsam Liviam sta»tuere, nubendum post Drusum, an in »penatibus iisdem tolerandum haberet: »esse illi matrem & aviam, propiora con»silia: simpliciùs acturum: de inimicitiis »primùm Agrippinæ: quas longè acriùs »arsuras, si matrimonium Liviæ, velut »in partes, domum Cæsarum distraxis»set: sic quoque erumpere æmulationem

A. U. C. 778. J. C. 25.

»feminarum, eâque discordiâ nepotes »suos convelli: quid si intendatur certamen, tali conjugio? Falleris enim, »Sejane, si tè mansurum in eodem ordine putas, & Liviam, quæ C. Cæsari, »mox Druso nupta fuerit, eâ mente acturam, ut cum equite Romano senescat. »Ego ut sinam, credisne passuros, qui fratrem ejus, qui patrem majoresque nostros, in summis imperiis vidêre? Vis tu »quidem istum intra locum sistere: sed illi »magistratus & primores qui, te invito, »perrumpunt, omnibusque de rebus consulunt, excessisse jam pridem equestre »fastigium, longéque anteisse patris mei »amicitias, non occulti ferunt, perque »invidiam tuî me quoque incusant. At »enim Augustus filiam suam equiti Romano tradere meditatus est. Mirum »herculè, si, cùm in omnes curas distraheretur, immensúmque attolli provideret, quem conjunctione tali super »alios extulisset, C. Proculeium, & quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitæ, nullis reipublicæ negotiis »permixtos. Sed si dubitatione Augusti »movemur; quantò validius est quòd »M. Agrippæ, mox mihi conlocavit? »Atque ego hæc, pro amicitiâ, non

» occultavi : ceterùm neque tuis, neque » Liviæ destinatis, adversabor. Ipse quid » intra animum volutaverim, quibus ad- » huc necessitudinibus immiscere te mihi » parem, omittam ad præsens referre : id » tantùm aperiam, nihil esse tam excel- » sum, quod non virtutes istæ, tuusque » in me animus mereantur; datoque tem- » pore, vel in senatu, vel in concione » non reticebo ».

A. U. C. 778. J. C. 25.

XLI. Rursum Sejanus, non jam de matrimonio, sed altiùs metuens, « tacita » suspicionum, vulgi rumorem, ingruen- » tem invidiam » deprecatur. Ac ne adsiduos in domum cœtus arcendo, infringeret potentiam, aut receptando, facultatem criminantibus præberet; huc flexit, ut Tiberium ad vitam procul Româ, amœnis locis degendam, impelleret. Multa quippe providebat : suâ in manu aditus : literarumque magnâ ex parte se arbitrum fore, cùm per milites commearent : mox Cæsarem, vergente jam senectâ, secretoque loci mollitum, munia imperii faciliùs tramissurum : & minui sibi invidiam, ademptâ salutantum turbâ; sublatisque inanibus, verâ potentiâ augere. Igitur paullatim negotia Urbis, populi adcursus, multitudinem adfluentium in-

A. U. C. 778. J. C. 25.

crepat, extollens laudibus « quietem & » solitudinem: quîs abesse tædia & offen» siones, ac præcipua rerum maximè agi» tari ».

XLII. Ac forte habita per illos dies de Votieno Montano, celebris ingenii viro, cognitio, cunctantem jam Tiberium perpulit, ut vitandos crederet patrum cœtus vocesque, quæ plerumque veræ & graves coram ingerebantur: nam, postulato Votieno, « ob contumelias in Cæsa» rem dictas », testis Æmilius, e militaribus viris, dum studio probandi cuncta refert, & quamquam inter obstrepentes magnâ adseveratione nititur, audivit Tiberius probra, quîs per occultum lacerabatur: adeóque perculsus est, ut « se vel statim, » vel in cognitione purgaturum » clamitaret; precibusque proximorum, adulatione omnium, ægre componeret animum. Et Votienus quidem majestatis pœnis adfectus est. Cæsar objectam sibi adversùs reos inclementiam eò pervicaciùs amplexus, Aquiliam, adulterii delatam, cum Vario Ligure, quamquam Lentulus Gætulicus, consul designatus, lege Juliâ damnasset, exsilio punivit: Apidiumque Merulam, « quòd in acta divi Augusti » non juraverat », albo senatorio erasit.

XLIII. AUDITÆ dehinc Lacedæmoniorum & Messeniorum legationes; de jure templi Dianæ Limnatidis, « quod » suis a majoribus, suâque in terrâ dica» tum », Lacedæmonii firmabant annalium memoriâ, vatumque carminibus: « sed Macedonis Philippi, cum quo bel» lassent, armis ademptum, ac pòst C. » Cæsaris & M. Antonii sententiâ reddi» tum ». Contrà Messenii, « veterem inter » Herculis posteros divisionem Pelopon» nesi » protulere, « suoque regi Denthe» liatem agrum, in quo id delubrum, » cessisse: monimentaque ejus rei sculpta » saxis, & ære prisco manere. Quòd si » vatum, annalium ad testimonia vocen» tur, plures sibi ac locupletiores esse: » neque Philippum potentiâ, sed ex vero » statuisse: idem regis Antigoni, idem » imperatoris Mummii judicium: sic » Milesios, permisso publicè arbitrio, » postremò Atidium Geminum, prætorem » Achaiæ, decrevisse ». Ita secundùm Messenios datum. Et Segestani, « ædem » Veneris, montem apud Erycem, ve» tustate dilapsam, restaurari » postulavere: nota memorantes de origine ejus, & læta Tiberio: suscepit curam libens, ut consanguineus. Tunc tractatæ Massiliensium

A. U. C. 778. J. C. 25.

A. U. C. 778. J. C. 25.

preces, probatumque P. Rutilii exemplum: namque eum legibus pulsum, civem sibi Smyrnæi addiderant: quo jure Vulcatius Moschus, exsul, in Massilienses receptus, bona sua reipublicæ eorum, ut patriæ reliquerat.

XLIV. OBIERE eo anno viri nobiles, Cn. Lentulus, & L. Domitius. Lentulo super consulatum & triumphalia de Gætulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas, dein magnæ opes innocenter paratæ & modestè habitæ. Domitium decoravit pater, civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox Cæsaris misceretur. Avus, Pharsalicâ acie, pro optimatibus ceciderat: ipse electus, cui minor Antonia, Octaviâ genita, in matrimonium daretur. Pòst, exercitu flumen Albim transcendit; longiùs penetratâ Germaniâ, quàm quisquam priorum: easque ob res insignia triumphi adeptus est. Obiit & L. Antonius, multâ claritudine generis, sed improsperâ: nam patre ejus, Julo Antonio, ob adulterium Juliæ morte punito, hunc admodum adolescentulum, sororis nepotem, seposuit Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exsilii tegeretur. Habitus tamen supremis honor: ossaque

tumulo Octaviorum inlata, per decretum senatûs. A. U. C. 778. J. C. 25.

XLV. Iisdem consulibus, facinus atrox, in citeriore Hispaniâ, admissum a quodam agreste, nationis Termestinæ: is prætorem provinciæ, L. Pisonem, pace incuriosum, ex improviso in itinere adortus, uno vulnere in mortem adfecit: ac pernicitate equi profugus, postquam saltuosos locos attigerat, dimisso equo, per dirupta & avia sequentes frustratus est: neque diu fefellit: nam prehenso ductoque per proximos pagos equo, cujus foret cognitum: & repertus, cùm tormentis edere conscios adigeretur, voce magnâ, sermone patrio, « frustra se interrogari » clamitavit: « adsisterent socii ac spectarent: nullam vim tantam doloris fore, » ut veritatem eliceret ». Idemque cùm posterò ad quæsitionem retraheretur, eo nisu proripuit se custodibus, saxoque caput adflixit, ut statim exanimaretur. Sed Piso Termestinorum dolo cæsus habetur: qui pecunias e publico interceptas, acriùs, quàm ut tolerarent barbari, cogebat.

XLVI. Lentulo Gætulico, C. Calvisio consulibus, decreta triumphi insignia Poppæo Sabino, contusis Thracum gentibus, qui montium editis, inculti, atque A. U. C. 779. J. C. 26.

A. U. C. 779. J. C. 26.

eò ferociùs agitabant. Causa motûs, super hominum ingenium, quòd pati delectus, & validissimum quemque militiæ nostræ dare aspernabantur; ne regibus quidem parêre nisi ex libidine soliti; aut, si mitterent auxilia, suos ductores præficere, nec nisi adversùm accolas belligerare. Ac tum rumor incesserat fore, ut disjecti, aliisque nationibus permixti, diversas in terras traherentur. Sed antequam arma inciperent, misêre legatos, « amicitiam, » obsequiumque » memoraturos; « & man» sura hæc, si nullo novo onere tentaren» tur. Sin ut victis servitium indiceretur; » esse sibi ferrum & juventutem, & promp» tum libertati, aut ad mortem animum ». Simul castella rupibus indita, conlatósque illuc parentes & conjuges ostentabant, « bellumque impeditum, arduum, cruen» tum », minitabantur.

XLVII. AT SABINUS (donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis) postquam Pomponius Labeo e Mœsiâ cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, venêre, additâ præsenti copiâ, ad hostem pergit, compositum jam per angustias saltuum: quidam audentiùs apertis in collibus visebantur: quos dux

Romanus acie ſuggreſſus, haud ægre pepulit, ſanguine barbarorum modico, ob propinqua ſuffugia. Mox caſtris in loco communitis, validâ manu montem occupat, anguſtum, & æquali dorſo continuum uſque ad proximum caſtellum, quod magna vis armata, aut incondita, tuebatur: ſimul in ferociſſimos, qui ante vallum more gentis cum carminibus & tripudiis perſultabant, mittit delectos ſagittariorum. Ii dum eminus graſſabantur, crebra & inulta vulnera fecere; propiùs incedentes, eruptione ſubitâ turbati ſunt, receptique ſubſidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promptam ad pericula, nec minùs cantuum & armorum tumultu trucem, haud procul inſtruxerat.

A. U. C. 779. J. C. 26.

XLVIII. TRANSLATA dehinc caſtra hoſtem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuiſſe memoravi: iiſque permiſſum « vaſtare, » urere, trahere prædas, dum populatio » lucem intra ſiſteretur, noctemque in » caſtris tutam & vigilem capeſſerent »: id primò ſervatum: mox verſi in luxum, & raptis opulenti, omittere ſtationes, laſciviâ epularum, aut ſomno & vino procumbere. Igitur hoſtes, incuriâ eorum

[redacted] compertâ, duo agmina parant: quorum altero, populatores invaderentur; alii castra Romana adpugnarent, non spe capiendi, sed ut clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius prœlii non acciperet: tenebræ insuper delectæ, augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facilè pelluntur. Thracum auxilia, repentino incursu territa, cùm pars munitionibus adjacerent, plures extrà palarentur, tantò infensiùs cæsi, quantò « perfugæ & pro- » ditores, ferre arma ad suum patriæque » servitium », incusabantur.

A. U. C. 779. J. C. 26.

XLIX. POSTERA die Sabinus exercitum æquo loco ostendit, si barbari, successu noctis alacres, prœlium auderent: & postquam castello, aut conjunctis tumulis non degrediebantur, obsidium cœpit per præsidia, quæ opportunè jam muniebat: dein fossam loricamque contexens, quatuor millia passuum ambitu amplexus est. Tum paullatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra arctaque circumdare: & struebatur agger, unde saxa, hastæ, ignes propinquum jam in hostem jacerentur. Sed nihil æquè, quàm sitis, fatigabat, cùm ingens multitudo bellatorum, imbellium, uno reliquo

fonte uterentur. Simul equi, armenta, ut mos barbaris, juxtà claufa, egeftate pabuli exanimari: adjacere corpora hominum, quos vulnera, quos fitis peremerat: pollui cuncta fanie, odore, contactu. Rebufque turbatis, malum extremum difcordia acceffit; his deditionem, aliis mortem, & mutuos inter fe ictus parantibus: & erant, qui « non inultum » exitium, fed eruptionem » fuaderent: neque ignobiles, quamvis diverfi fententiis.

A. U. C. 779. J. C. 26.

L. VERUM e ducibus, Dinis, provectus fenectâ, & longo ufu vim atque clementiam Romanam edoctus, « ponenda arma, » unum adflictis id remedium », differebat. Primufque fe cum conjuge & liberis victori permifit: fecuti ætate aut fexu imbecilli, & quibus major vitæ, quàm gloriæ, cupido. At juventus Tarfam inter & Turefim diftrahebatur: utrique deftinatum cum libertate occidere: fed Tarfa « properum finem, abrumpendas pariter » fpes ac metus » clamitans, dedit exemplum, demiffo in pectus ferro: nec defuere qui eodem modo oppeterent. Turefis fuâ cum manu noctem opperitur, haud nefcio duce noftro. Igitur firmatæ ftationes denfioribus globis: & ingruebat

A. U. C. 779. J. C. 26.

nox nimbo atrox, hostisque clamore turbido, modò per vastum silentium, incertos obsessores effecerat: cùm Sabinus circumire, hortari, « ne ad ambigua » sonitûs, aut simulationem quietis, ca» sum insidiantibus aperirent, sed sua » quisque munia servarent immoti, telis» que non in falsum jactis ».

LI. INTEREA barbari catervis decurrentes, nunc in vallum manualia saxa, præustas sudes, decisa robora jacere: nunc virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis, complere fossas: quidam, pontes & scalas antè fabricati, inferre propugnaculis, eaque prensare, detrahere, & adversùs resistentes cominus niti. Miles contrà deturbare telis, pellere umbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles provolvere. His partæ victoriæ spes, &, si cedant, insignitius flagitium; illis extrema jam salus, & adsistentes plerisque matres & conjuges, earumque lamenta addunt animos. Nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna; incerti ictus, vulnera improvisa; suorum atque hostium ignoratio; & montis anfractu repercussæ, velut a tergo, voces, adeò cuncta miscuerant, ut quædam munimenta Romani, quasi perrupta, omiserint.

Neque tamen pervasere hostes, nisi admodum pauci: ceteros, deleto promptissimo quoque aut saucio, adpetente jam luce, trusere in summa castelli: ubi tandem coacta deditio, & proxima sponte vicorum recepta: reliquis, quò minùs vi aut obsidio subigerentur, præmatura montis Hæmi & sæva hiems subvênit.

A. U. C. 779. J. C. 26.

LII. AT ROMÆ, commotâ Principis domo, ut series futuri in Agrippinam exitii inciperet, Claudia Pulchra sobrina ejus postulatur, accusante Domitio Afro. Is recens præturâ, modicus dignationis; & quoquo facinore properus clarescere, « crimen impudicitiæ, adulterum Furnium, veneficia in Principem & devotiones » objectabat. Agrippina semper atrox, tum & periculo propinquæ accensa, pergit ad Tiberium, ac fortè sacrificantem patri reperit: quo initio invidiæ, « Non ejusdem » ait « mactare divo Augusto victimas, & posteros ejus insectari: non in effigies mutas divinum spiritum transfusum; sed imaginem veram, cælesti sanguine ortam, intelligere discrimen, suscipere sordes. Frustra Pulchram præscribi, cui sola exitii causa sit, quòd Agrippinam stultè prorsus ad cultum delegerit, oblita Sosiæ ob eadem adflictæ ».

[redacted]
A. U. C. 779. J. C. 26.

Audita hæc raram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque Græco verſu admonuit: *ideo lædi, quia non regnaret.* Pulchra & Furnius damnantur. Afer, primoribus oratorum additus, divulgato ingenio, & ſecutâ adſeveratione Cæſaris, quâ « ſuo jure diſertum » eum appellavit: mox capeſſendis accuſationibus, aut reos tutando, proſperiore eloquentiæ quàm morum famâ fuit: niſi quòd ætas extrema multum etiam eloquentiæ dempſit, dum feſsâ mente retinet ſilentii impatientiam.

LIII. AT AGRIPPINA, pervicax iræ, & morbo corporis implicata, cùm viſeret eam Cæſar, profuſis diu ac per ſilentium lacrimis, mox invidiam & preces orditur: « ſubveniret ſolitudini, daret maritum: » habilem adhuc juventam ſibi; neque » aliud probis, quàm ex matrimonio ſo- » latium: eſſe in civitate, qui Germanici » conjugem, ac liberos ejus recipere di- » gnarentur ». Sed Cæſar, non ignarus quantum ex republicâ peteretur; ne tamen offenſionis aut metûs manifeſtus foret, ſine reſponſo, quamquam inſtantem, reliquit. Id ego a ſcriptoribus annalium non traditum, reperi in commentariis Agrippinæ, filiæ: quæ Neronis, Principis,

mater, vitam suam & casus suorum posteris memoravit.

A. U. C. 779. J. C. 26.

LIV. CETERUM Sejanus mærentem & improvidam altiùs perculit: immissis, qui per speciem amicitiæ monerent, « paratum ei venenum, vitandas soceri epulas ». Atque illa, simulationum nescia, cùm propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos; donec advertit Tiberius, fortè, an quia audiverat? idque quò acriùs experiretur, poma ut erant adposita laudans, nurui suâ manu tradidit. Aucta ex eo suspicio Agrippinæ, & intacta ore, servis tramisit: nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad matrem, « non mirum », ait, « si quid severius in eam statuisset, a quâ veneficii insimularetur ». Inde rumor, « parari exitium: neque id Imperatorem palam audere, secretum ad perpetrandum quæri ».

LV. SED CÆSAR, quò famam averteret, adesse frequens senatui, legatosque Asiæ, ambigentes « quanam in civitate templum statueretur », plures per dies audivit. Undecim urbes certabant, pari ambitione, viribus diversæ: neque multùm inter se distantia memorabant, « de vetustate generis, studio in populum

»Romanum, per bella Persi & Aristonici
A. U. C. »aliorumque regum». Verùm Hypæpeni,
779. Trallianique, Laodicenis & Magnetibus
J. C. simul, tramissi, ut parum validi. Ne
26. Ilienses quidem, cùm « parentem urbis
»Romæ Trojam» referrent, nisi anti-
quitatis gloriâ pollebant. Paullum addu-
bitatum, quòd Halicarnassii « mille &
»ducentos per annos nullo motu terræ
»nutavisse sedes suas, vivoque in saxo
»fundamenta templi» adseveraverant.
Pergamenos (eo ipso nitebantur) æde
Augusto ibi sitâ, satis adeptos creditum.
Ephesii, Milesiique, hi Apollinis, illi
Dianæ cærimoniâ occupavisse civitates
visi. Ita Sardianos inter, Smyrnæosque
deliberatum. Sardiani decretum Etruriæ
recitavere, ut consanguinei: nam « Tyr-
»rhenum Lydumque Atye rege genitos,
»ob multitudinem divisisse gentem: Ly-
»dum patriis in terris resedisse; Tyrrheno
datum, novas ut conderet sedes. Et
»ducum e nominibus indita vocabula,
»illis per Asiam, his in Italiâ: auctamque
»adhuc Lydorum opulentiam, missis in
»Græciam populis, cui mox a Pelope
»nomen»: simul « literas imperatorum,
»& icta nobiscum fœdera bello Macedo-
»num, ubertatemque fluminum suorum,

» temperiem cæli, ac dites circùm terras » memorabant. A. U. C. 779. J. C. 26.

LVI. At Smyrnæi, repetitâ vetustate, « seu Tantalus Jove ortus illos, sive » Theseus divinâ & ipse stirpe, sive una » Amazonum condidisset », transcendêre ad ea, quîs maximè fidebant in populum Romanum officiis, missâ navali copiâ, non modò externa ad bella, sed quæ in Italiâ tolerabantur: « seque primos tem» plum urbis Romæ statuisse, M. Porcio » consule; magnis quidem jam Romani » populi rebus; nondum tamen ad sum» mum elatis, stante adhuc Punicâ urbe, » & validis per Asiam regibus ». Simul « L. Sullam testem » adferebant, gravissimo in discrimine exercitûs ob asperitatem » hiemis, & penuriam vestis, cùm id » Smyrnam in concionem nuntiatum fo» ret, omnes, qui adstabant, detraxisse » corpori tegmina, nostrisque legionibus » misisse ». Ita rogati sententiam patres, Smyrnæos prætulere: censuitque Vibius Marsus, « ut M. Lepido, cui ea provincia » obvenerat, super numerum legaretur, » qui templi curam susciperet »: & quia Lepidus ipse deligere per modestiam abnuebat, Valerius Naso, e prætoriis, sorte missus est.

LVII. INTER quæ, diu meditato, prolatoque sæpius consilio, tamdem Cæsar iit Campaniam, specie dedicandi templa apud Capuam Jovi, apud Nolam Augusto, sed certus procul Urbe degere. Causam abscessûs, quamquam secutus plurimos auctorum ad Sejani artes retuli, quia tamen, cæde ejus patratâ, sex postea annos pari secreto conjunxit, plerumque permoveor, num ad ipsum referri verius sit, sævitiam ac libidinem, cùm factis promeret, locis occultantem. Erant qui crederent, in senectute corporis quoque habitum pudori fuisse: quippe illi prægracilis & incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulcerosa facies, ac plerumque medicaminibus interstincta: & Rhodi secreto, vitare cœtus, recondere voluptates insuerat. Traditur etiam matris impotentiâ extrusum, quam dominationis sociam aspernabatur, neque depellere poterat, cùm dominationem ipsam donum ejus accepisset. Nam dubitaverat Augustus Germanicum sororis nepotem, & cunctis laudatum, rei Romanæ imponere: sed precibus uxoris evictus, Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit. Idque Augusta exprobrabat, reposcebat.

A. U. C. 779. J. C. 26.

LVIII. PROFECTIO arcto comitatu fuit: unus senator consulatu functus, Cocceius Nerva, cui legum peritia; eques Romanus, præter Sejanum, ex inlustribus Curtius Atticus: ceteri liberalibus studiis præditi, ferme Græci, quorum sermonibus levaretur. Ferebant periti cælestium, « iis motibus siderum excessisse Româ » Tiberium, ut reditus illi negaretur »: unde exitii causa multis fuit, properum finem vitæ conjectantibus, vulgantibusque: neque enim tam incredibilem casum providebant, ut undecim per annos libens patriâ careret. Mox patuit breve confinium artis, & falsi; veraque quàm obscuris tegerentur: nam in Urbem non regressurum, haud fortè dictum: ceterorum nescii egêre, cùm propinquo rure, aut litore, & sæpe mœnia Urbis adsidens, extremam senectam compleverit.

A. U. C. 779. J. C. 26.

LIX. AC FORTE illis diebus oblatum Cæsari anceps periculum, auxit vana rumoris: præbuitque ipsi materiem, cur amicitiæ constantiæque Sejani magis fideret. Vescebantur in villâ, cui vocabulum *Spelunca*, mare Amuclanum inter Fundanosque montes, nativo in specu: ejus os, lapsis repentè saxis, obruit quosdam ministros: hinc metus in omnes, & fuga

A. U. C. 779. J. C. 26.

eorum, qui convivium celebrabant. Sejanus genu, vultuque, & manibus super Cæsarem suspensus, opposuit sese incidentibus: atque habitu tali repertus est a militibus, qui subsidio venerant. Major ex eo; & quamquam exitiosa suaderet, ut non suî anxius, cum fide audiebatur. Adsimulabatque judicis partes adversùs Germanici stirpem, subditis qui accusatorum nomina sustinerent, maximéque insectarentur Neronem, proximum successioni, & quamquam modestâ juventâ, plerumque tamen quid in præsentiarum conduceret oblitum; dum a libertis & clientibus, apiscendæ potentiæ properis, exstimulatur, « ut erectum & fidentem » animi ostenderet: velle id populum » Romanum: cupere exercitus: neque » ausurum contrà Sejanum, qui nunc » patientiam senis, & segnitiam juvenis » juxtà insultet ».

LX. HÆC atque talia audienti, nihil quidem pravæ cogitationis, sed interdum voces procedebant contumaces, & inconsultæ; quas adpositi custodes exceptas auctasque cùm deferrent, neque Neroni defendere daretur, diversæ insuper sollicitudinum formæ oriebantur. Nam alius occursum ejus vitare: quidam, salutatione redditâ,

reddità, ſtatim averti: plerique inceptum ſermonem abrumpere; inſiſtentibus contrà inridentibuſque, qui Sejano fautores aderant. Enimvero Tiberius torvus, aut falsùm renidens vultu; ſeu loqueretur, ſeu taceret juvenis, crimen ex ſilentio, ex voce: ne nox quidem ſecura, cùm uxor vigilias, ſomnos, ſuſpiria matri Liviæ, atque illa Sejano patefaceret: qui fratrem quoque Neronis Druſum traxit in partes, ſpe objectâ principis loci, ſi priorem ætate & jam labefactum demoviſſet. Atrox Druſi ingenium, ſuper cupidinem potentiæ, & ſolita fratribus odia, accendebatur invidiâ: quòd mater Agrippina promptior Neroni erat: neque tamen Sejanus ita Druſum fovebat, ut non in eum quoque ſemina futuri exitii meditaretur; gnarus præferocem, & inſidiis magis opportunum.

A. U. C. 779. J. C. 26.

LXI. Fine anni exceſſere inſignes viri, Aſinius Agrippa, claris majoribus quàm vetuſtis, vitâque non degener; & Q. Haterius familiâ ſenatoriâ, eloquentiæ, quoad vixit, celebratæ: monimenta ingenii ejus haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quàm curâ vigebat: utque aliorum meditatio & labor in poſterum valeſcit; ſic Haterii canorum illud & profluens, cum ipſo ſimul exſtinctum eſt.

A. U. C. 780. J. C. 27.

LXII. M. LICINIO, L. Calpurnio consulibus, ingentium bellorum cladem æquavit malum improvisum: ejus initium simul & finis exstitit. Nam cœpto apud Fidenas amphitheatro, Atilius quidam libertini generis, quò spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit: ut qui non abundantiâ pecuniæ, nec municipali ambitione, sed in sordidâ mercede id negotium quæsivisset. Adfluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virile ac muliebre secus, omnis ætas, ob propinquitatem loci effusiùs: unde gravior pestis fuit, confertâ mole, dein convulsâ, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur: immensamque vim mortalium, spectaculo intentos, aut qui circùm adstabant, præceps trahit, atque operit. Et illi quidem quos principium stragis in mortem adflixerat, ut tali sorte, cruciatum effugêre. Miserandi magis, quos, abruptâ parte corporis, nondum vita deseruerat; qui per diem visu, per noctem ululatibus & gemitu, conjuges aut liberos noscebant. Jam ceteri famâ exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari: etiam

quorum diversâ de causâ amici aut necessarii aberant, pavere tamen; neque dum comperto, quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus. A. U. C. 780. J. C. 27.

LXIII. Ut cœpere dimoveri obruta; concursus ad exanimos, complectentium, osculantium: & sæpe certamen, si confusior facies; & par forma, aut ætas, errorem adgnoscentibus fecerat. Quinquaginta hominum millia, eo casu debilitata, vel obtrita sunt. Cautumque in posterum senatusconsulto, « ne quis gladiatorum munus ederet, cui minor quadringentorum millium res; neve amphitheatrum imponeretur, nisi solo firmitatis spectatæ ». Atilius in exsilium actus est. Ceterùm sub recentem cladem patuere procerum domus, fomenta, & medici passim præbiti: fuitque Urbs per illos dies, quamquam mæstâ facie, veterum institutis similis, qui magna post prœlia saucios largitione, & curâ sustentabant.

LXIV. Nondum ea clades exoleverat, cùm ignis violentia Urbem ultra solitum adfecit, deusto monte Cælio: « feralemque annum » ferebant, « & ominibus adversis susceptum Principi consilium absentiæ », qui mos vulgo, fortuita ad

A. U. C. 780. J. C. 27.

culpam trahentes, ni Cæſar obviam iſſet; tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actæque ei grates, apud ſenatum ab inluſtribus, famâque apud populum, quia ſine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam, & ultro accitos, munificentiâ juverat. Adduntur ſententiæ, ut mons Cælius in poſterum *Auguſtus* appellaretur: quando cunctis circùm flagrantibus, ſola Tiberii effigies ſita in domo Junii ſenatoris inviolata manſiſſet. « Eveniſſe id olim Claudiæ Quinctæ, ejuſque ſtatuam vim ignium bis elapſam, majores apud ædem Matris deûm conſecraviſſe: ſanctos acceptoſque numinibus Claudios: & augendam cærimoniam loco, in quo tantum in Principem honorem dii oſtenderint ».

LXV. HAUD fuerit abſurdum tradere, montem eum antiquitus *Querquetulanum* cognomento fuiſſe, quòd talis ſilvæ frequens, fecunduſque erat: mox *Cælium* appellitatum a Cæle Vibennâ, qui dux gentis Etruſcæ, cùm auxilium ad bella ductaviſſet, ſedem eam acceperat a Tarquinio Priſco, ſeu quis alius regum dedit: nam ſcriptores in eo diſſentiunt: cetera non ambigua ſunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitaviſſe,

unde *Tuſcum vicum* e vocabulo advenarum dictum. A. U. C. 780. J. C. 27.

LXVI. Sed ut ſtudia procerum, & largitio principis, adversùm caſum ſolatium tulerant; ita accuſatorum major in dies & infeſtior vis ſine levamento graſſabatur: corripueratque Varum Quinctilium, divitem, & Cæſari propinquum, Domitius Afer, Claudiæ Pulchræ, matris ejus, condemnator; nullo mirante, quòd diu egens, & parto nuper præmio malè uſus, plura ad flagitia accingeretur. Publium Dolabellam ſocium delationis exſtitiſſe, miraculo erat, quia claris majoribus, & Varo connexus, ſuam ipſe nobilitatem, ſuum ſanguinem perditum ibat. Reſtitit tamen ſenatus, & « opperiendum Imperatorem » cenſuit: quod unum, urgentium malorum ſuffugium in tempus erat.

LXVII. At Cæsar dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuiſſet, « ne quis quietem ejus inrumperet », concurſuſque oppidanorum diſpoſito milite prohiberentur; peroſus tamen municipia, & colonias, omniaque in continenti ſita, Capreas ſe in inſulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini promontorii disjunctam. Solitu-

A. U. C. 780. J. C. 27.

dinem ejus placuisse maximè crediderim; quoniam importuosum circà mare, & vix modicis navigiis pauca subsidia; neque adpulerit quisquam, nisi gnaro custode: cæli temperies hieme mitis, objectu montis, quo sæva ventorum arcentur: æstas in Favonium obversa, & aperto circùm pelago peramœna; prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Græcos ea tenuisse, Capreasque Telebois habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus, & molibus insederat; quantò intentus olim publicas ad curas, tantò occultos in luxus, & malum otium resolutus. Manebat quippe suspicionum & credendi temeritas, quam Sejanus augere etiam in Urbe suetus, acriùs turbabat, non jam occultis adversùm Agrippinam & Neronem insidiis. Quîs additus miles, nuntios, introitus, aperta, secreta, velut in annales referebat: ultroque struebantur, qui monerent « perfugere ad Germaniæ exercitus, vel celeberrimo fori effigiem divi Augusti amplecti, populumque ac senatum auxilio vocare ». Eaque spreta ab illis, velut pararent, objiciebantur.

LXVIII. JUNIO Silano & Silio Nervâ consulibus, fœdum anni principium incessit, tracto in carcerem inlustri equite Romano, Titio Sabino, ob amicitiam Germanici: neque enim omiserat conjugem, liberosque ejus percolere, sectator domi, comes in publico, post tot clientes unus; eóque apud bonos laudatus, & gravis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petitius Rufus, M. Opsius, præturâ functi, adgrediuntur, cupidine consulatûs; ad quem non nisi per Sejanum aditus: neque Sejani voluntas, nisi scelere quærebatur. Compositum inter ipsos, ut Latiaris, qui modico usù Sabinum contingebat, strueret dolum, ceteri testes adessent: deinde accusationem inciperent. Igitur Latiaris jacere fortuitos primùm sermones: mox laudare constantiam, « quòd non, ut ceteri, florentis » domûs amicus, adflictam deseruisset »: simul honora de Germanico, Agrippinam miserans, disserebat. Et postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrimas, junxit questus; audentiùs jam onerat Sejanum, sævitiam, superbiam, spes ejus: ne in Tiberium quidem convicio abstinet. Iique sermones, tamquam vetita miscuissent,

A. U. C. 781. J. C. 28.

A. U. C. 781. J. C. 28.

ſpeciem arctæ amicitiæ facere. Ac jam ultro Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, dolores ſuos, quaſi ad fidiſſimum, deferre.

LXIX. CONSULTANT quos memoravi, quonam modo ea plurium auditu acciperentur: nam loco, in quem coibatur, ſervanda ſolitudinis facies; & ſi pone fores adſiſterent, metus visûs, ſonitûs, aut fortè ortæ ſuſpicionis erat. Tectum inter & laquearia, tres ſenatores, haud minùs turpi latebrâ, quàm deteſtandâ fraude, ſeſe abſtrudunt; foraminibus & rimis aurem admovent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recèns cognita narraturus, domum & in cubiculum trahit: præteritaque & inſtantia, quorum affatim copia, ac novos terrores cumulat. Eadem ille, & diutiùs; quantò mæſta, ubi ſemel prorupere, difficiliùs reticentur. Properata inde accuſatio, miſſiſque ad Cæſarem literis, ordinem fraudis, ſuumque ipſi dedecus narravere. Non aliàs magis anxia & pavens civitas, egens adversùm proximos; congreſſus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum & parietes circumſpectabantur.

LXX. SED Cæſar ſollemnia incipientis

anni, Kalendis Januariis, epiſtolâ precatus; vertit in Sabinum, « corruptos » quoſdam libertorum, & petitum ſe » arguens, ultionemque haud obſcurè poſcebat: nec mora, quin decerneretur: & trahebatur damnatus, quantùm, obductâ veſte, & adſtrictis faucibus, niti poterat, clamitans, « Sic inchoari annum, » has Sejano victimas cadere »: quò intendiſſet oculos, quò verba acciderent, fuga, vaſtitas: deſeri itinera, fora: & quidam regrediebantur, oſtentabantque ſe rurſum, id ipſum paventes, quòd timuiſſent. « Quem enim diem vacuum pœnâ, ubi » inter ſacra & vota, quo tempore verbis » etiam profanis abſtineri mos eſſet, vincla » & laqueus inducantur? Non imprudentem Tiberium tantam invidiam adiiſſe: » quæſitum meditatumque, ne quid im- » pedire, credatur, quominus novi ma- » giſtratus, quomodo delubra & altaria, » ſic carcerem recludant ». Secutæ inſuper literæ, grates agentis, « quòd hominem » infenſum reipublicæ puniviſſent »: adjecto, « trepidam ſibi vitam, ſuſpectas inimicorum inſidias », nullo nominatim compellato: neque tamen dubitabatur in Neronem & Agrippinam intendi.

A. U. C. 781. J. C. 28.

LXXI. Ni mihi deſtinatum foret,

A. U. C. 781. J. C. 28.

suum quæque in annum referre, avebat animus anteire, statimque memorare exitus, quos Latinius atque Opsius, ceterique flagitii ejus repertores habuere, non modò postquam C. Cæsar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio: qui scelerum ministros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus, & oblatis in eamdem operam recentibus, veteres & prægraves adflixit: verùm has atque alias sontium pœnas, in tempore trademus. Tum censuit Asinius Gallus, cujus liberorum Agrippina matertera erat, « petendum a Principe, ut metus suos » senatui fateretur, amoverique sineret ». Nullam æquè Tiberius, ut rebatur, ex virtutibus suis, quàm dissimulationem diligebat: eò ægriùs accepit, recludi quæ premeret: sed mitigavit Sejanus, non Galli amore, verùm ut cunctationes Principis aperirentur: gnarus lentum in meditando; ubi prorupisset, tristibus dictis atrocia facta conjungere. Per idem tempus Julia mortem obiit, quam neptem Augustus, convictam adulterii, damnaverat, projeceratque in insulam Trimetum, haud procul Apulis litoribus. Illic viginti annis exsilium toleravit, Augustæ ope sustentata: quæ florentes privignos cùm

per occultum ſubvertiſſet, miſericordiam erga adflictos palam oſtentabat.

A. U. C. 781. J. C. 28.

LXXII. EODEM anno Friſii, tranſrhenanus populus, pacem exuêre, noſtrâ magis avaritiâ, quàm obſequii impatientes. Tributum iis Druſus juſſerat modicum, pro anguſtiâ rerum, « ut in uſus » militares, coria boum penderent »: non intentâ cujuſquam curâ, quæ firmitudo, quæ menſura; donec Olennius, e primipilaribus, regendis Friſiis impoſitus, « terga urorum » delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficiliùs tolerabatur, quîs ingentium belluarum feraces ſaltus, modica domi armenta ſunt. Ac primò boves ipſos, mox agros, poſtremò corpora conjugum aut liberorum, ſervitio tradebant. Hinc ira & queſtus; & poſtquam non ſubveniebat, remedium ex bello: rapti, qui tributo aderant milites, & patibulo adfixi. Olennius infenſos fugâ prævênit, receptus caſtello, cui nomen *Flevum*: & haud ſpernenda illic civium ſociorumque manus litora Oceani præſidebat.

LXXIII. QUOD ubi L. Apronio, inferioris Germaniæ proprætori, cognitum, vexilla legionum e ſuperiore provinciâ,

A. U. C. 781. J. C. 28.

peditumque & equitum auxiliarium delectos accivit: ac simul utrumque exercitum Rheno devectum, Frisiis intulit; soluto jam castelli obsidio, & ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus & pontibus, traducendo graviori agmini, firmat: atque interim, repertis vadis, alam Canninefatem, & quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium jubet: qui jam acie compositi pellunt turmas sociales, equitesque legionum subsidio missos. Tum tres leves cohortes; ac rursum duæ; dein tempore interjecto, alarius eques immissus: satis validi, si simul incubuissent: per intervallum adventantes, neque constantiam addiderant turbatis, & pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni, legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum tradit: atque ille, dubiâ suorum re, in anceps tractus, missis nuntiis, vim legionum implorabat. Prorumpunt quintani ante alios, & acri pugnâ hoste pulso, recipiunt cohortes alasque fessas vulneribus. Neque dux Romanus ultum iit, aut corpora humavit; quamquam multi tribunorum præfectorumque, & insignes centuriones cecidissent. Mox compertum

a transfugis, nongentos Romanorum apud lucum, quem *Baduhennæ* vocant, pugnâ in posterum extractâ, confectos: & aliam quadringentorum manum, occupatâ Cruptoricis, quondam stipendiarii, villâ, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse. A. U. C. 781. J. C. 28.

LXXIV. CLARUM inde inter Germanos Frisium nomen: dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. Neque senatûs in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur: pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quærebatur. Ita, quamquam diversis super rebus consulerentur, « aram Clementiæ, » aram Amicitiæ, effigiesque circùm Cæ» saris ac Sejani » censuere: crebrisque precibus efflagitabant: « visendi suî co» piam facerent ». Non illi tamen in Urbem, aut propinqua Urbi degressi sunt: satis visum, omittere insulam, & in proximo Campaniæ aspici: eò venire patres, eques, magna pars plebis, anxii erga Sejanum, cujus durior congressus, atque eò per ambitum, & societate consiliorum parabatur. Satis constabat auctam ei adrogantiam, fœdum illud in propatulo servitium spectanti: quippe Romæ, sueti discursus; & magnitudine

A. U. C. 781. J. C. 28.

Urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat. Ibi campo, aut litore jacentes, nullo discrimine, noctem ac diem, juxtà gratiam, aut fastus janitorum perpetiebantur: donec idque vetitum, & revenêre in Urbem trepidi, quos non sermone, non visu dignatus erat: quidam malè alacres, quibus infaustæ amicitiæ gravis exitus imminebat.

LXXV. CETERUM Tiberius neptem Agrippinam, Germanico ortam, cùm coràm Cn. Domitio tradidisset, in Urbe celebrari nuptias jussit. In Domitio, super vetustatem generis, propinquum Cæsaribus sanguinem delegerát: nam is aviam Octaviam, & per eam Augustum avunculum præferebat.

NOTÆ
IN IV PRIORES LIBROS
ANNALIUM
C. CORN. TACITI.

NOTÆ
IN LIBRUM PRIMUM ANNALIUM C. CORN. TACITI.

CAP. II. PUBLICA ARMA. Nulla jam senatûs populique arma, ut reipublicæ libertas defenderetur.

Militem donis, populum annonâ. Quàm paucis, quàm egregiè Augusti artes, & imperii Romani arcana complexus est Tacitus!

CAP. III. *Sororis filium.* Filium Octaviæ.

Privignos. Tiberius, postea Imperator, & Claudius Drusus, filii Tiberii Neronis & Liviæ, quæ postea Augusto nupsit.

Insulam Planasiam. Nunc dicitur *Pianosa*, Italiam inter & insulam Corsicam.

CAP. IV. *Duobus ... adolescentibus.* Druso & Germanico.

Urbem Nolam. Nunc *Nole*, in Campaniâ.

CAP. VI. *Codicillos.* Quibus Postumi Agrippæ cædes imperata.

CAP. VII. *A corpore.* Neque abscedere se ab Augusti corpore.

Uxorium ambitum. Per ambitum Liviæ uxoris Augusti.

CAP. VIII. *Heredes habuit.* Hæc explicatiùs habet Suetonius in Aug. Cap. ult. *Heredes instituit primos, Tiberium ex parte dimidiâ & sextante, Liviam ex parte tertiâ, quos & ferre nomen suum jussit: secundos Drusum Tiberii filium ex triente, & ex partibus reliquis Germanicum, liberosque ejus tres sexûs virilis: tertio gradu, propinquos amicosque complures.*

Civilem modum. Modesta fuere Augusti legata; nec civium modum egressa. Quæ autem fuerit ejus legatorum ratio nos docet Suetonius loc. cit. *Legavit populo Romano quadringenties*, Gallicæ monetæ libras 7,782,010; *tribubus tricies quinquies sestertiûm*, libras 681,048; *prætorianis militibus singula millia nummorum*, libras 194; *legionariis trecenos nummos*, libras 58; *quam summam repræsentari jussit: nam & confiscatam semper repositamque habuerat. Reliqua legata variè dedit; produxitque quædam ad vicena sestertia*, libras 3890; *quibus solvendis annuum diem finiit, excusatâ rei familiaris mediocritate: nec plus perventurum ad heredes suos, quàm millies & quingenties*, libras 29,182,537, *professus: quamvis viginti proximis annis quaterdecies millies*, libras 272,370,350; *ex testamentis amicorum percepisset: quod pæne omne cum duobus paternis patrimoniis ceterisque hereditatibus in rempublicam absumpsisset.*

CCCCXXXV. Id est quadringenties tricies quin-

quies centena millia nummorum. Quod æquat Gallicæ monetæ libras 8,463,059.

Porta triumphali. Porta erat, quâ ducebatur triumphorum pompa. Tum fuit in veteri Urbis muro, inter Capitolium & Tiberim. Auctâ postea ab Aureliano Urbe, fuit paulo supra molem, seu tumulum Adriani, nunc *le Château saint-Ange.*

Remisit Cæsar. Permisit Tiberius.

CAP. IX. *Vitæ supremus.* Mortuus est Augustus die 19 mensis Augusti. Eodem ergo die imperium acceperat; fortè anno Urbis conditæ DCCXI, quo, cæsis Hirtio & Pansâ consulibus, extortoque consulatu, arma in Antonium accepit.

Numerus etiam consulatuum. Augustus tredecim consulatus iniit: sex autem Valerius Corvus, septem Marius gesserant. *Corvum* autem reposui, quòd ita Mſ. Flor. & Fasti Capitolini. Plinio aliisque *Corvinus* dicitur.

Amnibus longinquis. Euphrate, Danubio & Rheno septum sub Augusto Romanum imperium.

CAP. X. *Lollianas Varianasque clades.* M. Lollius & Quinctilius Varus in Germaniâ victi: ille anno Urbis conditæ DCCXXXVIII, hic anno DCCLXII.

Varrones, Egnatios, Julos. Varro Murena & Marcus Egnatius interfecti ob conjurationes in Augustum: Julus Antonius ob Juliæ adulterium.

Q. Tedii & Vedii Pollionis. Notissimus est luxus Pollionis, qui murænas sanguine humano saginabat. Incertum autem *Q. Tedii* nomen; quòd corruptè in Mſ. Flor. *que tedii.*

Livia gravis. Suâ ambitione & impotenti Tiberii amore Livia gravis in rempublicam mater: gravior domui Cæsarum noverca, ob Caium ac Lucium

Cæſares veneno exſtinctos, Agrippam ablegatum & trucidatum.

CAP. XI. *Neceſſitates.* Neceſſitates ſunt quidquid in publica onera erogatur.

Largitiones. In annonam, congiaria, donativa, ludos, ſpectacula, aliaque id genus. Quanta fuerit in his largitionibus Auguſti munificentia abundè docet marmoris Ancyrani inſcriptio, quam in priore editione Tom. I, *p.* 245. explicavimus.

Intra terminos. Conſilium coercendi intra terminos imperii Auguſtus addiderat; *incertum metu*, ne nimiâ mole & amplitudine labaret imperium: *an per invidiam*, ne ſi quis latiùs imperitaret, gloriâ præcelleret. Quod poſtea contigit Trajano, optimo & feliciſſimo Principi.

CAP. XII. *Pluſquam civilia agitaret.* Supra cives aſcenderet, & fortunæ Principum ſe inſereret.

CAP. XIV. *Parentem.* Quòd Tiberium peperiſſet. In nummis quoque dicitur IVLIA ORBIS GENETRIX.

Aramque adoptionis. Ponendam aram adoptionis cenſebant, quòd Livia in familiam Juliam eſſet adſumpta; ut dictum eſt ſuprà, *Cap.* 8.

Præſenſque erat. Ob Druſi præſentiam, proconſulare imperium pro eo non eſt poſtulatum; cùm illud imperium extra Urbem eſſet, non in Urbe.

Se non exceſſurum. Exceſſit poſtea; & quindecim ſexdecimque nominavit; ut videre eſt apud Dionem LVIII, *pag.* 634.

CAP. XV. *E campo comitia ad patres.* Tiberius

e populo comitia ad ſenatum tranſtulit, ut auctoritatem in ſe faciliùs & ſine invidiâ traheret.

Sine repulſa & ambitu. Nulla erat repulſa, nullus ambitus, cùm a Principe commendarentur.

Auguſtales vocarentur. In vetere Kalendario Herwartiano, IV. ID. OCTOBR. AVGVSTALES, CMXXIIII. Id eſt *die duodecimâ Octobris, Auguſtales. Circenſes ludi, miſſus viginti quatuor.*

Triumphali veſte. In triumphali veſte purpura auro mixta, teſte Plinio IX, 36.

CAP. XVI. *Tres ſimul legiones.* Tres illæ legiones erant Octava, nona, & quintadecima.

Ob juſtitium aut gaudium. Juſtitium propter mortem Auguſti, gaudium ob Tiberii principatum. In luctu publico, nuntiatis cladibus, aliiſque reipublicæ calamitatibus, indicebatur juſtitium, ſeu ceſſabant judicia.

Hiſtrionali ſtudio. Hiſtrionum ſtudium arſque eſt partes ac factiones fovere, ut theatralibus ſuis operis favorem quærant.

CAP. XVII. *Tricena aut quadragena ſtipendia.* Qui tricenos aut quadragenos militiæ annos tolerabant. Quod ſanè duriſſimum, cùm, vel vigente republicâ, equites denos, pedites vicenos tantùm militiæ annos explerent.

Apud vexillum. Non apud aquilas ſignaque, ſed apud vexillum retinebantur.

Alio vocabulo. Tum enim Veterani vocabantur.

Per nomen agrorum. Milites dimiſſi agris donabantur. Certè miſeri, ſi, poſt militiæ labores, uligines paludum, vel inculta montium acciperent.

Denis in diem aſſibus. Deni illi aſſes æquabant fermè Gallicæ noſtræ monetæ aſſes 10.

Vacationes munerum. Milites immunitatem

castrensium munerum a centurionibus redimebant; eorumque sævitiam frangebant pecuniâ.

Singulos denarios. Vult ergo ut milites non denos tantùm asses, sed singulos denarios, *Gallicæ nostræ monetæ asses ferme 16*, mereant.

Sextusdecimus militiæ annus. Is militiæ finis ab Augusto olim fuerat statutus; ut videre est apud Dionem LIV, *pag.* 539.

Præmium pecuniâ solveretur. Petunt ut militiæ præmium ipsis in castris solvatur. Post expletum autem militiæ tempus singulis militibus dabantur duodena millia sestertiûm, *Gallicæ monetæ libræ* 2,334. Dio LV, *pag.* 563.

Binos denarios. Gallicæ nostræ monetæ asses ferme 32. Præterea prætoriani, expletâ militiâ, viritim accipiebant vicena millia sestertiûm, Gallicæ monetæ libras 3,890. Dio, *loc. cit.*

E contuberniis. Ex ipsis tentoriis. Contubernia denis militibus, quibus decanus præpositus, constabant, teste Vegetio II, 8.

CAP. XVIII. *Tribunal.* Tribunal, suggestus erat editus. Ibi imperator milites alloquebatur, iisque jus dicebat.

CAP. XX. *Manipuli.* Manipulos in centenos homines distribuit Romulus: postea in ducenos distributi sunt. Retentum tamen centuriæ nomen. Vide *Cap.* 21.

Nauportum. Nauportus in Pannoniâ, nunc *Ober-Laybach* in Carniolâ.

Ob itinera. Missi ut itinera ac pontes curarent, ceteraque commeatibus necessaria providerent.

Municipii instar. Coloniæ legibus Romanis, municipia legibus suis, suo jure utebantur. Nau-

portus multitudine civium Romanorum, qui ibi suis legibus vivebant, instar municipii erat.

Præfectum castrorum. Cujus erat castrorum positio, valli & fossæ destinatio, aliaque multa, quæ vide apud Vegetium II, 10.

Manipularis. Gregarius miles.

Cap. XXII. *Per gladiatores suos.* Gladiatores Romanis oblectamentum simul & bellicæ virtutis incitamentum fuere. *Ituros ad bellum Romanos debuisse pugnas videre & vulnera & ferrum, ne dimicantes in bello, armatos hostes timerent, aut vulnera & sanguinem perhorrescerent.* Capitolinus, in vitâ Maxim. & Balbin. *Cap.* 8.

Cap. XXIII. *Fractâ vite.* Miles, si Romanus esset, vitibus; si extraneus, fustibus cædebatur. Livius in Epitome LVII. Inde vites commendat Plinius XIV, 1, Sect. 3. *Quid quod insertæ castris summam rerum imperiumque continent? Centurionum in manu vitis, & opimo præmio, tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipsam honorat.*

Sirpicum. Ita dictus videtur a sirpis & vinculis, quæ duriùs intentabat.

Miles nonanus. Nona legio.

Cap. XXIV. *Robora Germanorum.* Fortissimi Germanorum.

Neque insignibus fulgentes. Neque torquibus, neque phaleris, neque aliis virtutis suæ bellicæ insignibus fulgentes; incomptis quoque signis: id enim luctûs & mæstitiæ argumentum; ut videre est Annal. III, 2.

Cap. XXV. *Senatui servanda.* Tiberius,

cautus Princeps, auctoritatem senatûs obtendit; ut suæ consulat.

CAP. XXVI. *Mandata Clementi.* Mandata esse Clementi, centurioni, quæ nomine omnium proferret.

Tiberium olim. Cùm Germanicis legionibus præsideret, sub Augusto Principe.

Filiosfamiliarum. Filios nondum juris sui compotes, sed in tutorum potestate.

CAP. XXVII. *Cn. Lentulo.* De ejus laudibus plura habet Tacitus, Annal. IV, 44.

CAP. XXVIII. *Luna... visa languescere.* Hæc eclipsis, quâ tota luna obscurata est, manè contigit die 27 Septembris, anno Urbis conditæ DCCLXVII, Jesu-Christi 14. Hac temporis indicatione nihil insignius ad illustranda Tiberii principatûs initia, hujusque seditionis tempus.

Pro Neronibus & Drusis. Pro Tiberio & Druso Tiberii filio.

Novissimi in culpam. Ii quidem novissimi in culpam, cùm ante eorum adventum jam cœpta seditio; ut dictum est Cap. 16. Germanicæ quoque legiones tumultuabantur.

Omittunt portas. Quas stationibus firmaverant; ut vidimus Cap. 25.

CAP. XXIX. *E cohorte Drusi.* Id est ex comitibus & amicis Drusi. Vide Annal. III, 13, VI, 9.

Primi ordinis centurio. Primi quidem ordinis centurio erat Justus Catonius, nondum tamen primipilus. Id enim non sileret Tacitus. Sed & in primo omnium ordine duo erant centuriones, quorum unus tantùm primipilus.

CAP. XXX.

CAP. XXX. *Desolatus*. Aliorum discessione solus relictus. Nec aliter Virgilius Æneid. XI, 870.

Disjectique duces, desolatique manipli
Tuta petunt.

CAP. XXXI. *Cui nomen superiori*. Duo erant apud ripam Rheni exercitus. Superior exercitus in Germaniâ superiore: inferior exercitus in Germaniâ inferiore. Utraque hæc Germania cis Rhenum erat; & quæ inferior dicebatur, fuit Oceano propior. Id autem diligenter observandum est, ut Taciti Annales Historiasque inoffenso pede adire liceat.

Agendo Galliarum censui. Ut Galliarum incolæ, prædia, opesque describerentur, & inde tributa ac vectigalia attemperarentur. Mira fuit in his censibus Romanorum industria, quâ totus terrarum orbis minimæ domûs diligentiâ continebatur.

Seditionis alienæ. Quam moverat exercitus inferioris Germaniæ.

Vicesimâ legionibus. In inferiore Germaniâ tum erant quatuor legiones I, V, XX & XXI.

In finibus Ubiorum. Ubii cis Rhenum, ubi nunc *Cologne*.

Vernacula multitudo. Cæsis in Varianâ clade legionibus, libertini aliaque vernacula multitudo lecti, ut supplerentur Germanici exercitus.

Alios validiores exercitus. Validiores illi exercitus erant in Germaniâ superiore & inferiore, in Dalmatiâ & Moesiâ.

In suum cognomentum. Tiberium ejusque fratrem Claudium Drusum imperatoriis nominibus auctos vidimus Annal. I, 3. Et in cognomentum Germanicarum legionum adscitus Drusus, dictus est Germanicus. In ejus nummis NERO CLAVDIVS

DRVSVS GERMANICVS IMP. Ejusque filius appellatus Germanicus.

CAP. XXXII. *Militaribus odiis.* Ob sævitiam centurionum.

Sexageni singulos. Singulis legionibus sexageni erant centuriones. Inde sexageni in singulos centuriones invadunt, ut numerum centurionum adæquent.

C. Cæsaris. Caii Caligulæ. Vide Supplementum Annal. VIII, *68*, *& seqq.*

Neque disjecti. Non disjecti, aut paucorum instinctu, ut apud Pannonicas legiones, tumultuabantur.

Regi crederes. Simul ardescebant, simul silebant; tantâque æqualitate & constantiâ, ut eos uno eodemque spiritu regi agique crederes.

CAP. XXXIII. *Augustæ nepos.* Germanicus nepos Liviæ.

Paullo commotior. Agrippina, uxor Germanici, erat quidem paullo commotior, & offensionum impatientior; at castitate, & mariti amore, animum suum, quamvis indomitum, in bonum vertebat.

CAP. XXXIV. *Sequanos proximos.* Haud procul Sequanis, & fortè Lugduni, agebat Germanicus, cùm accepit Augustum excessisse. Sequanos, quorum Caput erat Vesontio, nunc *Besançon*, & Belgarum civitates in verba Tiberii adigit.

A veneratione Augusti. Orationem orsus a virtutibus laudibusque Augusti divinos honores adepti.

CAP. XXXV. *Pretia vacationum.* Pretia a centurionibus exigi solita, ut vacationes munerum concederent.

Mederetur fessis. Orabant ut mederetur fessis, nec ipsos in iisdem laboribus immori pateretur; sed finem tam exercitæ militiæ, neque inopem requiem daret.

Legatam a divo Augusto pecuniam. Trecenos nummos, ut dictum est suprà, *Cap.* 8.

Singuli propiùs incedentes. Tanta erat vel singulorum audacia.

Ac spatium fuit. Datum est a conglobatâ concione spatium, quo Germanicus ab amicis in tabernaculum raperetur.

CAP. XXXVI. *Ubiorum oppidum.* Nunc *Cologne.*

Invasurus hostis. Germani Transrhenani, si Rheni ripa omitteretur, invasuri.

Duplicarique. Ita ut pro trecenis nummis solverentur singulis militibus sexceni, *Gallicæ monetæ libræ* 116.

CAP. XXXVII. *Missio.* Gallicè *le Congé.*

Fisci de imperatore rapti. Turpe erat agmen, quod signa inter & aquilas vehebat saccos argento plenos, raptos de Germanico imperatore, qui, ex viatico amicorum suâque pecuniâ, ab Augusto legata & nomine Tiberii Principis duplicata persolverat. De fiscis militaribus plura habet Vegetius II, 20.

CAP. XXXVIII. *In Chaucis.* Chauci, Oceano proximi, inter Amisiam, l'*Ems*, & Albim, l'*Elbe*, habitabant. Inde autem patet etiam post Varianam cladem præsidia trans Rhenum Romanis superfuisse.

Præsidium agitantes vexillarii. Vexillarii dicti sunt, qui retinebantur, aut mittebantur sub vexillo. Inde vexillationes primæ, secundæ, tertiæ, aliarumque legionum, quæ in veteribus monumentis inscriptionibusque sæpe memorantur. Sub vexillo retinebantur veterani: erant quoque sub vexillo tirones, aliique in legionis numeros nondum relati. Mittebantur autem sub vexillo seu veterani, seu tirones, seu alii quique militum qui sine signis, sine aquilis, sed cum vexillis mittebantur. Vexillarii, de quibus nunc agitur, videntur præsidium agitasse, ubi nunc *Emden*, in Frisiâ Orientali, l'*Ost-Frise*. De Vexillariis plura diximus in priore editione, Tom. I, *pag.* 351.

Concesso jure. Jus enim gladii erat penes legatum; minimè verò penes castrorum præfectum.

Ad ripam. Ad ripam Rheni vexillum vertit, & turbidos nihilque ausos in hiberna cis Rhenum reduxit.

Cap. XXXIX. *Regressum jam.* Germanicus regressus erat a Germaniâ superiore.

Apud Aram Ubiorum. Ara Ubiorum, nunc *Bonn*: ni fortè sit locus paullo superior, qui nunc dicitur *Gots-berg*, seu mons divinus, ut opinatur Cl. d'Anville. *Notice de la Gaule*, pag. 86.

Consulatu functum. Anno Urbis conditæ DCCLXVI, Jesu-Christi, 13.

Vexillum in domo Germanici situm. Vexillum imperatorium, ut vult Lipsius: nec immeritò. Hoc enim erat auctoritatis insigne, quod seditiosi raptum ibant. Sunt tamen qui id intelligant de vexillo, quo donati fuerant veterani.

Cap. XL. *Parvulum filium.* Caium Caligulam.

Qui manebant. Nec minus tristes, Germanicus ejusque amici, qui in castris manebant.

CAP. XLI. *Advertêre.* Facies hæc non florentis Cæsaris, neque suis in castris, sed velut in urbe victâ agentis, gemitusque ac planctus abeuntium, ad se verterunt & perculêrunt aures oraque seditiosorum etiam militum. Progrediuntur contuberniis: rogitant quis ille flebilis sonus? quod tam triste? stupent feminas illustres, sine centurione ad tutelam, sine milite, sine ullis imperatoriæ uxoris, aut comitatûs soliti insignibus, pergere ad Treveros, & populis externæ fidei committi. *Externæ* autem *fidei* populi illi dicuntur, quia Galli, nec dum coloniæ jus adepti.

In castris genitus. Inde divulgati versus:

In castris natus, patriis nutritus in armis
Jam designati Principis omen erat.

Acta tamen Caium Antii, nunc *Capo d'Anzo*, editum ferebant. Vide Suetonium in Caio, *Cap.* 8.

Caligulam. Ita dictum a caligâ, seu calceo militari.

CAP. XLII. *Quirites vocando.* Julius Cæsar decumanos, seu decimam legionem, *unâ voce, quâ* QUIRITES *eos pro militibus appellarat, tam facilè circumegit & flexit, ut ei milites esse confestim responderint, & quamvis recusantem ultro in Africam sint secuti.* Sueton. in Jul. *Cap.* 70.

Actiacas legiones. Quæ post Actiacam victoriam Brundisii turbabant. Sueton. in Aug. *Cap.* 17.

CAP. XLIII. *Discedite a contactu.* Discedite a contactu & societate seditiosorum.

CAP. XLIV. *Centurionatum inde egit.* Postea Germanicus recensuit centuriones, eorumque examen instituit.

Retinebat ordinem. Ordinem centurionis.

CAP. XLV. *Vetera*. Vetera castra, nunc *Santen, dans le Duché de Cleves.*

CAP. XLVI. *Duorum adolescentium.* Drusi & Germanici.

CAP. XLVII. *Caput rerum.* Romam.

Impedimenta. Sarcinas, commeatus, aliaque bello necessaria.

CAP. XLVIII. *Contubernia.* De iis dictum suprà, *Cap.* 17.

CAP. XLIX. *Piaculum furoris.* Ut furorem suum, seque commilitonum sanguine contemeratos expiarent.

Junctoque ponte. Ad vetera castra, aut haud procul, pontem junxit.

CAP. L. *Silvam Cæsiam.* Nunc *la forêt d'Hesserwaldt*, in Cliviâ Transrhenanâ.

Limitemque. Limes ille fuit in Cliviâ Transrhenanâ, prope oppidum *Schermbek*; ut rectè monuit Cluverius, *Germania Antiq.* III, 9, *pag.* 542.

Concædibus. Cæsis aggestisque arboribus munitus.

Saltus obscuros. Obscuros silvæ Cæsiæ saltus.

Breve & solitum. Iter illud a Tiberio strui cœptum, pòst a Domitio perfectum, ab occasu solis ad ortum, propter dexteram Luppiæ, nunc *la Lippe*, ripam, ad castellum Alisonem, nunc *Elsen*, rectissimè tendebat; ut rectè explicat eruditus Bucherius, *Belgium Romanum*, III, 4.

Impeditius & intentatum. Hoc iter paulo magis ad sinistram & Aquilonem versùs oppidum *Munster* divertebat. Bucherius, *ibid.*

Ad vicos Marſorum. Fuere in ditione Monaſterienſi, *le Dioceſe de Munſter*, inter Amiſiam, l'*Ems*, & Luppiam, *la Lippe.*

Ac ne pax quidem. Non pervigil, ſed languida & ſoluta inter temulentos pacis cura.

CAP. LI. *Tanfanæ.* Tanfanæ templum oppido *Coesfeldt* vicinum fuiſſe videtur; ſacrumque deo ſilvæ Cæſiæ: unde nomen Tanfanæ, a *Fane* dominus, & *Tan* ſilva; ut explicat eruditus Eccardus, *de Origine Germanorum*, pag. 279.

Bructeros, Tubantes, Uſipetes. Populi erant vicis Marſorum proximi. Bructeri ad Septentrionem, Tubantes ad Ortum, Uſipetes, ſæpius Uſipii ad Meridiem.

Itineri & prœlio. Inceſſit, exercitu compoſito viæ pariter & pugnæ; ut loquitur ipſe Tacitus Annal. XIII, 40.

Leves cohortes. Sociorum cohortes leviter armatæ.

CAP. LIII. *Pandatariâ inſulâ.* Nunc *l'iſle Sainte-Marie*, in ſinu Puteolano.

Oppido Rheginorum. Nunc *Regio*, in Calabriâ ulteriore.

Caio & Lucio Cæſaribus. Caius & Lucius filii erant Juliæ & M. Agrippæ.

Cercinam. Nunc *Kerkeni*, prope Syrtim minorem, hodie *le golfe de Cabés.*

CAP. LIV. *Sodalium Auguſtalium.* Hoc ſacerdotium in honorem divi Auguſti additum eſt.

Ludos Auguſtales. Qui celebrati ſunt IV Idus Octobris; ut jam monuimus ſuprà, *Cap.* 15.

Hiſtrionum. Quorum ludicrum primùm, imperante Auguſto, Romæ viſum eſt.

Bathylli. De hoc histrione, seu pantomimo, Juvenalis VI, 63.

Cheironomon Ledam molli saltante Bathyllo.

Cap. LV. *In Cattos.* Catti, *la Hesse.*

Arminium ac Segestem. Cheruscorum principes.

Varo. Quinctilio Varo; de quo jam dictum suprà, Annal. I, 3 & 43.

Filiam ejus. Thusneldam, Segestis filiam, Arminii uxorem. Vide Strabonem VII, *pag.* 292.

Gener invisus. Arminius invisus: inimici soceri, Sigimerus & Segestes.

Cap. LVI. *Cæcinæ tradit.* A. Cæcinæ, inferioris Germaniæ legato, inferiorem exercitum tradit Germanicus: ipse superiorem exercitum ducit.

Paterni præsidii. Drusianum illud præsidium, a Druso, Germanici patre exstructum, in eo loco erat, ubi nunc *Wisbaden.*

Monte Tauno. Mons Taunus trans Rhenum ex adverso Moguntiaci, *Mayence*, situs; nunc *Heyrich*, seu *die Hoehe* appellatur.

Munitiones viarum. Viarum illarum, aggeribus tabulisque & trabibus munitarum, vestigia passim in Hassiâ & Westphaliâ exstare docet Cl. Eccardus, *de Origine German.* pag. 282.

Flumen Adranam. Adrana, nunc *l'Eder.* Comitatum *Waldek* interfluit.

Incenso Mattio. Mattium, nunc *Marpurg*, in Hassiâ.

Aperta populatus. Loca illa aperta sunt inter *Marpurg* & *Putzbach*.

Cheruscis. Cherusci citra ultraque Visurgim, *le Wéser*, habitavere. Nunc *le Brunswick.*

Exterruit Cæcina. Cæcina, Luppiam, *la Lippe*, secutus, Cheruscos exterruit, Marsos vicit.

CAP. LVII. *Anno, quo Germaniæ descivere.* Hæc pertinent ad immensum bellum, quod exarsit sub M. Vinicio, anno Urbis conditæ DCCLIV, Jesu Christi I, ut ex Velleio Paterculo II, 104, rectè collegit eruditus Ryckius. Hoc ergo anno Segimundus sacerdos Augusti adhuc vivi creatus fuerat apud Aram Ubiorum. Postea ruperat vittas, profugus ad rebelles; & ut videtur, post Varianam cladem.

Aram Ubiorum. De quâ dictum suprà, *Cap.* 39.

Gallicam in ripam. Cis Rhenum, & fortè Aram Ubiorum missus; ut conjicere est ex Annal. I, 59.

CAP. LVIII. *Civitate donatus sum.* Segestes, ipseque Arminius, a divo Augusto civitatis Romanæ jure olim donati fuerant, cùm Romanis Tiberioque in Germaniâ bellanti faverent.

Testis illa nox. Quæ Varianam cladem præcessit. Vide suprà, Annal. I, 55.

Vetera. Vetera castra, *Santen*; de quibus jam suprà, *Cap.* 45.

Ravennæ. Hodieque *Ravenne.*

Memorabo. Hæc Annalium aut Historiarum pars periit. Thumelicum tamen, tres annos natum, in Germanici triumpho, de quo Annal. II, 41, vectum fuisse docet Strabo VII, *pag.* 292. De ceteris ludibriis nihil audivi.

CAP. LIX. *Egregium patrem.* Segestem; Thusneldæ, uxoris Arminii, patrem.

Procubuisse. In clade Varianâ.

Victam ripam. Victam Rheni Galliæque Belgicæ ripam, in quâ erant Vetera, data Segesti sedes.

Hominem Germanos. Germanos nunquam satis excusaturos hominem illum, *Segestem*, quo

proditore, viderunt inter Albim & Rhenum Romanorum virgas, secures, & togam.

Imperitum adolescentulum. Ne Germanicum, imperitum adolescentulum, ne exercitum, nuper seditiosum, pavescerent.

CAP. LX. *Cæsari metus.* Germanico Cæsari metus.

Per Bructeros. Bructeri, nunc *Ower-Issel & partie de la Westphalie*, inter Rhenum & Amisiam, *l'Ems*.

Finibus Frisiorum. Frisii infra Bructeros, & Oceano proximi. Nunc *la Frise*.

Per lacus vexit. Germanicus quatuor legiones, navibus impositas, vexit per lacus, quos omnes absorpsit pars illa Oceani, quam dicimus *le Zuider-Zée*.

Prædictum amnem. Amisiam, *l'Ems*.

Chauci. De Chaucis dictum suprà, *Cap.* 38.

Luppiam. Nunc *la Lippe*.

Teutoburgiensi saltu. Manent adhuc victoriæ monumenta in diœcesi Paderbornensi prope oppidum *Horn*, & inter *Paderborn* & *Lemgow*. Ibi silva *Teuteberg* & campus *Winfeldt*, id est *Victoriæ*. Ibi eruta ossa, arma : ibi reperta Julii Cæsaris & Augusti numismata, teste illustr. de Furstemberg, *Monumenta Paderbornensia*, p. 21.

CAP. LXI. *Dimensis principiis.* Principia, locus erat, in quo aquilæ & signa legionum servabantur. Cognitis ac dimensis illis principiis, trium legionum manus, id est castra eorumque spatia ostentabant.

Scrobes. Scrobes, fossæ erant, in quibus damnati, capite plectebantur : mortui terrâ obruebantur.

CAP. LXII. *Formidolosiorem hostium.* Metuentem magis hostes.

CAP. LXIII. *Pontes longos.* Pontes illos, seu aggeres, a fluvio Salâ per *Lankvoorde*, *Lichtvoorde*, *Amssen* & *Kœvoorde*, a L. Domitio, Neronis Principis avo, ductos exhibet & explicat Cl. Alting, *Notitia Germaniæ inferioris.* Tab. 2. & pag. 53.

Ut opus. Ut alii pontes reponerent, alii prœlium inciperent.

CAP. LXVI. *Decumana.* A posticâ castrorum parte erat porta decumana, & ab hoste remotissima; ideoque tutissima fugientibus.

CAP. LXVIII. *Injiciunt crates.* Proruunt fossas; iisque prorutis injiciunt crates, ut ad vallum accedant, ejusque summa prensare queant.

CAP. LXIX. *Impositum Rheno pontem.* Ad Vetera castra, *Santen*, aut propè; ut jam notatum suprà, *Cap.* 49.

C. Plinius. Idem Historiæ naturalis scriptor.

Simplices eas curas. Non simplices esse eas curas; sed altiùs intendi: nec quæri militem adversùs externos hostes; sed adversùs patriam & Principem.

Seditionem. Inferioris exercitûs seditionem, de quâ suprà, *Cap.* 40 *& seqq.*

CAP. LXX. *Vadoso mari.* Vadosum illud mare inter insulas *Borkum* & *Schelling.*

Reciproco sideret. Levior sidebat classis, refluente æstu.

Aquilonis. Propriè Cori, *le Nord-Ouest.*

O vj

In editiora. Edita hæc loca adhuc videntur in ripâ dextrâ amnis Unſingis.

Ad amnem Unſingin. Unſingis, nunc *Hunſe*, vel *Hunſing*, cui adjacet urbs *Groningue.*

CAP. LXXII. *Triumphalia inſignia.* Hæc inſignia fuere, teſte Livio XXX, 15, *aurea corona, aurea patera, ſella curulis, ſcipio eburneus, toga picta & palmata tunica.* Adde ex Tacito ſtatuas laureatas & triumphale nomen. His autem ornamentis triumphales viros, dum viverent, uti licebat.

Specie legis ejus. Inde Horatius II. Epiſt. I, 152.

Quin etiam lex
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Deſcribi.

CAP. LXXIV. *Et juratum.* In gravibus judiciis jurare ſoliti erant judices. Inde Plinius XXXIII, 34. *Vir optimus ſemel a condito ævo judicatus eſt Scipio Naſica a jurato ſenatu.*

Ad reciperatores. Judices erant, qui de repetundarum criminibus cognoſcebant.

CAP. LXXV. *Mole publicæ viæ.* Ingentibus ſilicibus, quibus ſternebantur viæ, & immanium tranſvectione ſaxorum, ductuque aquarum labefactæ ædes.

Decies ſeſtertiûm. Gallicæ monetæ libræ ſunt 194,531.

CAP. LXXVI. *Proconſulari imperio.* Provinciarum aliæ erant Cæſaris, aliæ ſenatûs populique Romani. Sub Principibus, ac maximè ſub Tiberio, auſtero Principe, provinciæ molli imperio conti-

nebantur, quòd earum rectores nihil iniqui auderent, aut citò plecterentur. Contrà verò in provinciis, quæ a senatu administrabantur, grave erat imperium, ob proconsulum avaritiam, & impunitatem. Ipsi enim pars erant senatûs, & cum senatoribus affinitate & necessitudinibus conjuncti.

Germanici fratris. Germanicus ob adoptionem erat frater Drusi.

Quod vulgus formidolosum. Meliùs, *quod in vulgus formidolosum*; ut conjecit Lipsius.

CAP. LXXVII. *De modo lucaris.* *Lucar* dicebatur pecunia, quæ in spectacula erogabatur: ita appellata, quod multi erant circa Urbem luci, quorum reditus in has impensas insumebantur. Vide Plutarchum, *Quæstion. Roman.* Tom. II, pag. 285.

CAP. LXXVIII. *In coloniâ Tarraconensi.* Nunc *Tarragone dans la Catalogne.*

Centesimam. Ut & nos loquimur *le centieme.*

Expresserant. Ut dictum suprà Annal. I, 36.

CAP. LXXIX. *Clanis.* Amnis ille nunc *Chiana* appellatur; & in Tiberim influit.

In amnem Arnum. Arnus, nunc *l'Arno;* cui appositi Florentini.

Interamnates. Interamna, nunc *Terni.* De hac urbe, Taciti patriâ, dictum suprà in Præfatione.

Amnis Nar. Nunc dicitur *Nera.*

Nec Reatini. Reate, nunc *Rieti.*

Velinum lacum. Nunc *Lago di piè di Luco*, in Umbriâ.

Nil mutandum censuerat. Censuit postea Benedictus XIV, Pontifex Maximus; & ad coercendas Tiberis inundationes, Clanis & Arni paludes, ne in Tiberim influerent, curavit.

CAP. LXXX. *Ac Macedoniâ.* MS. Flor.

CAP. LXXXI. *De comitiis consularibus.* De comitiis, quæ sub Tiberii principatu primùm hoc anno, ac deinceps fuere, ut crearentur consules, vix quidquam affirmare ausim.

Modo, subtractis. Tiberius modò, subtrahebat, seu reticebat candidatorum nomina, eorum tantùm originem, vitam, stipendia describebat, ut qui forent intelligeretur: aliquàndo, ut majori libertatis imagine illuderet, eam quoque originis, vitæ, stipendiorum significationem omisit, candidatos etiam hortatus ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est. Nempe adseverabat se curaturum ut sine ullo ambitu candidatorum optimus quisque deligeretur.

NOTÆ

IN LIBRUM SECUNDUM

ANNALIUM.

CAP. I. PROVINCIÆQUE ROMANÆ. Provinciæ regnis Orientis conterminæ.

Arſacidarum. Ab Arſace, imperii Parthici conditore, reges Parthi dicti ſunt Arſacidæ.

A Phraate. Cùm Parthorum regum Arſacidarumque frequens ſit apud Tacitum mentio, utile erit eorum canonem proponere, & ex nummis nuper in lucem editis eum illuſtrare.

Canon regum Parthorum.

ARSACES, ab Antiocho II (perperam Juſtinus a *Seleuco*) Syriæ rege deficit, L. Manlio Vulſone, M. Attilio Regulo conſulibus. Juſtinus XLI, 4 & 5. Ab Arſace ortum Arſacidarum nomen. A. U. C. 498. A. C. 256.

ARSACES II, Arſacis filius. Juſtin. XLI, 5. Polyb. X, *pag.* 598. Contrà Arianus apud Syncellum, *pag.* 284, ait Arſacem duos tantùm annos regnaſſe, eique per annos 37 fratrem ejus Tiridaten ſucceſſiſſe.

ARTABANUM Recentiorum multi memorant, quem ſilent Juſtinus & Polybius.

PRIAPATIUS annos quindecim regnavit: dictus quoque Arsaces, sicut ceteri reges. Justin. XLI, 5.

PHRAATES I, Priapatii filius, Mardos domuit. Justin. XLI, 5.

MITHRIDATES I, Priapatii filius, vir insignis virtutis. Justin. XLI, 5.

PHRAATES II, Mithridatis I filius, a militibus interfectus. Justin. XLII, 1.

ARTABANUS I, aliis II, Phraatis II patruus; in bello vulneratus, statim decedit. Justin. XLII, 2.

MITHRIDATES II, cognomento MAGNUS, Artabani I filius. Justin. XLII, 2.

MNASCIRES, annos sex & sexaginta vixit. Lucian. Tom. III, in Macrobiis, XVI.

SANATRUCES, annos natus octoginta regnare cœpit: annis septem regnavit. Luciano, *ibid.* XV, perperam dictus *Sintruces*. Exstant enim ejus nummi ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΡΣΑΚΟΥ ΣΑΝΑΤΡΟΙΚ...

PHRAATES III, Sanatrucis filius, cognomento DEUS. Appian. in Mithridatic. *pag.* 242. Photius, *Cod.* XCVII.

MITHRIDATES III, Phraatis III filius; propter crudelitatem regno pellitur; mox a fratre interficitur. Justin. XLII, 4. Appian. in Parthic. *pag.* 134.

ORODES I, Mithridatis III frater, Crassum & undecim legiones Romanas trucidavit anno U.C. DCCI. A.C. 53. Justin. XLII, 4. Florus III, 2. Appian. in Parthicis, *pag.* 140. Tacit. Annal. II, 2. Filius ei fuit Pacorus a Ventidio victus & interfectus. Tacit. Hist. V, 9. de Moribus German. *Cap.* 37.

PHRAATES IV, Orodis filius, homo sceleratissimus, patre & triginta suis fratribus interfectis,

imperat. Antonium & sexdecimlegiones Romanas exturbavit anno U. C. DCCXVIII. A. C. 36. Scelerum suorum pœnas veritus quatuor suos filios Vononen, Seraspadanen, Rhodaspen & Phraaten obsides Augusto misit. Dio XLIX, *pag.* 406. Justin. XLII, 5. Appian. in Parthic. *pag.* 155 & *seqq.* Tacit. Annal. II, 2.

PHRAATACES, Phraatis IV filius nothus & interfector, mox regno pulsus. Joseph. Antiq. Judaic. XVIII, 2. Tacit. Annal. II, 2.

ORODES II, Arsacidarum sanguine prognatus; brevi pulsus. Tacit. Annal. II, 2.

VONONES I, Phraatis IV filius, ob luxum moresque Romanos regno pulsus. Tacit. Annal. II, 2. A. U. C. 758. J. C. 5.

ARTABANUS II, aliis III, Arsacidarum e sanguine, a Parthis excitur, regnoque potitur. Tacit. Annal. II, 3.

PHRAATES V, Phraatis IV filius, contra Artabanum II, a Tiberio rex mittitur. At, apud Syriam morbo absumptus, perit. Tacit. Annal. VI, 31 & 32. A. U. C. 788. J. C. 35.

TIRIDATES, Phraatis IV nepos, &, ut videtur, Vononis I filius, a Tiberio missus, Artabani II regnum occupat: mox pellitur. Tacit. Annal. VI, 32, 37 & 44.

ARTABANUS II, secundùm. Joseph. Antiq. Judaic. XX, 3. Ejus filius fuit Darius, Caio Caligulæ obses datus, & in triumpho vectus. Vide Supplement. Annal. VII, 12, & VIII, 12.

CINNAMUS, Artabano II profugo, imperat. Joseph. *ibid.*

ARTABANUS II, tertiùm. Joseph. *ibid.*

BARDANES, Artabani II filius, patri succedit: mox regno pulsus. Joseph. *ibid.*

GOTARZES, Bardanis frater, imperium occupat; fratri Artabano, conjugi ac filio ejus mortem properat. Ob hæc aliaque sæva regno proturbatur. Tacit. Annal. XI, 8.

BARDANES iterum imperat, a Parthis accitus: dein a popularibus suis primam intra juventam interficitur. Tacit. Annal. XI, 8.

GOTARZES, secundùm imperat. Tacit. Annal. XI, 10.

MEHERDATES, Phraatis IV nepos, Vono-
A. U. C. nis I filius, Gotarzis æmulus, & ab illo victus.
802. Tacit. Annal. XI, 10. XII, 10 & 14.

J. C. VONONES II, Gotarze mortuo, in regnum
49. accitus; brevi & inglorio imperio perfunctus est. Antea Medos præsidebat. Tacit. Annal. XII, 14.

VOLOGESES I, Vononis II filius, maternâ origine ex pellice Græcâ, concessu fratrum regnum adeptus. Tacit. Annal. XII, 14 & 44.

VARDANES, Vologesis I, patris sui, æmulus. Tacit. Annal. XIII, 7.

PACORUS, Parthorum rex, sub Trajano Principe. Plin. X, 16. Vide & Appendicem Chronologicam ad annum U. C. DCCCLVII.

CHOSROES, bello petitus a Trajano. Dio LXVIII, *p.* 778. Vide & Appendicem Chronologicam ad annos U. C. DCCCLXVII, DCCCLXVIII.

MONNESES, Chosrois æmulus. Exstant ejus nummi cum notis annorum ΥΚΒ. ΥΚΕ, id est 422 & 425. Quæ Æra cùm incipiat ab anno 311 ante Christum, ut probavere Cll. Barthelemy & Pellerin, *Troisieme Supplément aux Recueils de Médailles*, pag. 12 & seqq. nummi illi pertinent ad annos U. C. DCCCLXIV & DCCCLXVII. Jesu Christi 111 & 114.

PARTHAMASPATES, profugo Chosroe, a Trajano Parthis rex impositus. Dio LXVIII,

pag. 785. Vide & Appendicem Chronologicam ad annum U. C. DCCCLXIX.

CHOSROES, defunćto Trajano, regnum recuperat.

VOLOGESES II. Dio LXIX, *pag.* 794. Exſtant ejus nummi cum notis annorum ΓΛΥ. ΓΝΥ. ΞΥ. id eſt 433, 453 & 460. Ergo jam imperabat anno ΓΛΥ, ſeu anno U.C. DCCCLXXV, Jeſu Chriſti 122. Nec imperare deſierat anno ΞΥ, ſeu anno U.C. DCCCCII, Jeſu Chriſti 149. Quibus temporum notis egregiè illuſtrantur Vologeſis II tempora. Vide Cl. Pellerin, *loc. cit.*

VOLOGESES III. Habentur ejus nummi cum notis annorum ΑΞΥ. ΔΞΥ. ΕΞΥ. quæ ſignificant annos 461, 464 & 465. Immo Cl. d'Ennery habet etiam inſcriptos notis ϛΞΥ & ΘΞΥ. quæ indicant annos 466 & 469. Ergo illi nummi pertinent ad annos U. C. DCCCCIII. DCCCCVI. DCCCCVII. DCCCCVIII. DCCCCXI. Jeſu Chriſti 150, 153, 154, 155, 158. Videtur vixiſſe uſque ad annum U. C. DCCCCLII. Jeſu-Chriſti 199, quo capta eſt urbs Cteſiphon. Dio LXXV, *pag.* 854. Vide Cl. Pellerin, *loc. cit.*

Sub Vologeſis III finem de Parthico regno certavere ejus filii. Huc pertinere videtur nummus Pacori, quem exhibet Cl. Pellerin, *Mêlanges de Médailles*, Tom. I, pag. 147, inſcriptus notâ ΦΙ, id eſt 510. Quod cadit in annum U. C. DCCCCLII. Jeſu-Chriſti 199. Huc quoque fortè pertinet nummus Apſaci, inſcriptus ΗΦ, id eſt 508. Quod incidit in annum U. C. DCCCCL. Jeſu-Chriſti 197. Hunc nummum Cl. Vaillant perperam retulit ad Saporem, Parthorum regem. Vide Cl. Pellerin, *Troiſieme Supplément aux Recueils de Médailles*, pag. 22.

ARTABANUS III, aliis IV, ultimus Par-

thorum rex. Ad eum certissimè pertinet nummus; quem e Gazâ Francisci Augusti publicavit P. Frœlich cum notâ ΚΦ, id est 520. Quod cadit in annum U. C. DCCCCLXII. Jesu Christi 209. Artabanus, tribus prœliis victus ab Artaxerxe victore interfectus est anno U. C. DCCCCLXXVI. Jesu-Christi 223. Finis fuit imperii Parthici. Persicum regnum instauravit Artaxerxes. Dio LXXX, *pag.* 918. Herodianus IV, 2 & *seqq.* Pellerin, *loc. cit.* pag. 23.

Ad Augustum verterat. Phraates IV cuncta venerantium officia ad Augustum adeò verterat, ut signum capri, quo natus erat Augustus, collo suo in nummis insculptum voluerit; ut videre est apud Cl. Pellerin, *Troisieme Supplément aux Recueils des Médailles*, pag. 9 & 34, Tabula I, num. 2. Præterea signa, quæ oppresso Crasso, pulso Antonio, ceperant Parthi, Augusto remisit, eique quatuor suos filios obsides commisit: veritus ne populi, scelera exosi, sibi insidias struerent.

Ducesque Romanos. Antonium, Oppium Statianum aliosque duces Romanos vicit ac depulit Phraates IV.

CAP. II. *Sequentium regum.* Phraatacis & Orodis II.

Venere in Urbem legati. Ex Suetonio in Tiber. Cap. 16. Parthorum legati venerunt anno Urbis conditæ DCCLVIII, Jesu Christi 5, cùm Tiberius tribuniciam potestatem rursus accepisset, & in Germaniam esset profectus.

Credidit Cæsar. Cæsar Augustus.

Nova vitia. Illæ ipsæ virtutes, Parthis ignotæ, nova videbantur vitia.

CAP. III. *Apud Dahas.* Caspii maris accolæ

erant Dahæ, nunc *le Dahistan.*

Datus a Cæsare. Ab Augusto.

A Tiberio Nerone. Tiberius Tigranem in regnum deduxit anno Urbis conditæ DCCXXXIV.

Liberis ejus. Certè neque Tigrani, neque ejus liberis diuturnum fuit imperium, cùm Tigranes obiisset, ejusque filii regno fuissent pulsi anno Urbis conditæ DCCXLVIII.

More externo. More Ægypti Orientisque regum, qui sorores suas uxores ducebant.

CAP. IV. *Deligitur.* Cùm Artavasdes regno pulsus fuisset, & Armenia defecisset, Augustus componendæ Armeniæ Caium Cæsarem delegit anno U. C. DCCLII. Canonem regum Armeniæ majoris proposui in priore editione, Tom. I, *pag.* 365.

In loco reddemus. Annal. II, 68.

CAP. VI. *Insula Batavorum.* Manet nomen *Betuve.*

Vahalem. Nunc *le Vahal.*

Mósâ flumine. La Meuse.

CAP. VII. *Dum adiguntur naves.* Dum naves in insulam Batavorum adiguntur.

Castellum. Castellum Alisonem, nunc *Elsen*, fluminis Luppiæ, *la Lippe*, & Alisonis, *Alme*, confluentibus adpositum obsideri.

Structum. Annal. I, 62.

Druso sitam. Haud procul Alisone inter Luppiæ, *la Lippe* & Amisiæ, *l'Ems*, fontes, ara illa vetus Druso, Germanici patri, sita.

Decucurrit. Funebris decursionis ritus vide apud Virgilium, Æneid. XI, 188.

CAP. VIII. *Drusianæ.* Fossa a Druso facta;

unde Drusiana appellabatur, a Rheno, *le Rhin*; ad fluvium Salam, *l'Issel*, inter *Iseloort* & *Doesbourg* ducta.

Lacus inde. Pervehitur lacum Flevum, aliosque minores, quos omnes nunc occupat *le Zuider-Zée*.

Amisiæ relicta. Amisia, statio, nunc *Wester-Emden*, ad lævam fluminis Amisiæ, *l'Ems*, ripam sita.

Quod non subvexit. In eo dupliciter erratum est, 1°. quòd adverso flumine militem in ficciora non subvexit; 2°. quòd militem in dextras Chancorum minorum terras iturum transposuit in lævos Frisiorum agros.

Nondum adcrescente undâ. Quòd nondum intumuisset Oceanus.

In parte ea. In iis æstuariis.

Angrivariorum. A tergo erant Angrivarii, ubi nunc *Lingen*, *Osnabrug*, *Minden*. Manet eorum memoria in Ducatu *Engern*.

CAP. IX. *Flumen Visurgis. Le Wéser.* Cherusci autem habitabant inter Visurgim & Albim, *l'Elbe*.

An Cæsar. Germanicus.

CAP. X. *Conjugem & filium.* Thusneldam Arminii conjugem, ejusque filium Thumelicum. Vide Annal. I, 57.

Penetrales Germaniæ deos. Dei *penetrales* appellantur, *quòd penitus insident*, teste Cicerone, *de Naturâ deorum* II, 28.

CAP. XI. *E numero primipilarium.* E numero primorum centurionum.

CAP. XII. *Transgressus Visurgim.* Germanicus Visurgim transgressus videtur inter *Hamelen* & *Oldendorp*.

Adstrepere. Strepitu approbare.

CAP. XIII. *Augurali*. Augurale erat in dextrâ parte prætorii. Augurali autem egressus est Germanicus, ut certiùs lateret.

Sestertios centenos. Gallicæ monetæ libras 19.

Tertiâ ferme vigiliâ. Id est, sextâ fere noctis horâ, seu mediâ ferme nocte.

CAP. XIV. *Se operatum*. Operandi verbum in sacris usurpatum. Vidit Germanicus se rem divinam fecisse, diisque libasse. Prætexta autem vestis erat pontificum.

Aviæ Augustæ. Liviæ.

Auctus omine. Ingens animi ob gratum omen faustaque auspicia.

Patris patruique. Patris sui Drusi, patruique Tiberii Principis.

CAP. XV. *Seditionem induerint*. Seditionem Germanicarum legionum memorat; de quâ suprà Annal. I, 31 & *seqq*.

CAP. XVI. *Idistaviso*. Idistavisus campus non fuit prope *Bremen*, ut Lipsius existimavit; sed multò superiùs prope *Hamelen*, trans Visurgim. Manet adhuc veteris nominis memoria in arce *Eisdorp*, & monte *Deister*. Campum Idistavisum Romanis armis nobilitatum recèns illustravit victoria Gallica, cùm pugnatum est ad *Hastenbeck* anno 1757.

Insurgebat silva. Herculi sacra, ut dictum est Annal. II, 12.

Purâ humo. Sine virgultis aliisque viarum impedimentis.

In aciem adsisteret. Intentus paratusque miles,

ut instructum agmen staret ad prœlium.

Cap. XVII. *Octo aquilæ.* Non primi, sed secundi generis aquilæ, quæ dicuntur pygargi, vulgari apud nos nomine *Jean le Blanc.* Vide Plinium X, 3.

Romanas aves. Romanæ aves factæ sunt aquilæ; postquam Marius in secundo consulatu suo eas legionibus dicavit. Vide Plinium, *loc. cit.*

Cap. XVIII. *Quintâ ab horâ diei.* Si prœlium commissum est mense Julio, ut videtur ex Cap. 23, quinta hora Romana cum nonâ ante meridiem horâ, juxta nostram computandi rationem, ferme concurrit.

Cap. XIX. *Deligunt locum.* Infra urbem *Minden*, semper in dextrâ Visurgis ripâ.

Flumine & silvis. Visurgi, *le Wéser;* & silvis, quæ adhuc appellantur *la forêt de Schaumburger*, clausum.

Profunda palus. Manet adhuc palus maxima appellata *Steinhuder Meer.*

Cap. XX. *Ut si murum succederent.* Quasi murum scanderent.

Flumen aut montes. Flumen Visurgis, *le Wéser;* & montes, *les montagnes de Bukenberg.*

Cap. XXIII. *Æstate jam adultâ.* Exeunte mense Augusto.

In Austrum. Ipsumque, ut videtur, Africum, *le Sud-Ouest.*

Tumidis Germaniæ terris. Præaltæ ac tumidæ in Germaniâ terræ; & ex quibus exeunt fluvii maximi. Inde repercussu auster validior.

Rigore

Rigore vicini septemtrionis. Quò propior septemtrio, eò horridiores sunt tempestates. Rigor ille septemtrionis adhuc auctus mari pigro ac prope immoto, de quo infrà de Moribus German. Cap. 45.

Quò ventus ferebat. Cùm insulas saxis abruptis, vel per occulta vada infestas paullum ægreque vitassent, novum aderat periculum: æstus enim mutabatur, eódemque, quò ventus, naves ferebat: tum non adhærere ancoris, non exhaurire inrumpentes undas poterant. In hoc rerum discrimine, equos, jumenta, sarcinas, etiam arma præcipitant, ut levent alveos navium manantes per latera, & fluctu superurgente.

CAP. XXIV. *Hostilibus circum litoribus.* Germanorum & Britannorum litoribus.

Novissimum ac sine terris mare. Hoc enim mari *cingi eudique terrarum orbem* putabant; ut videre est infrà de Moribus German. Cap. 45.

Intentis vestibus. Velorum vice.

CAP. XXV. *Marsos.* Ubi nunc *Munster*, *Paderborn.*

Propinquo luco. Luco Teutoburgiensi, *la forêt de Teuteberg;* ut dictum est suprà Annal. I, 60.

CAP. XXVI. *Sugambros.* Sugambri, vel Sicambri, inter Luppiam, *la Lippe*, & Cattos, *la Hesse* habitabant. In deditionem recepti, cis Rhenum translati sunt; eorumque sedes occupavere Usipii & Tencteri.

Suevos regemque Maroboduum. Suevi inter Albim, *l'Elbe*, & Vistulam, *la Vistule*, positi. Maroboduus, rex Boiohemi, *la Bohême;* de quo infrà Annal. II, 44.

Drusi fratris. Drusus, Tiberii filius.

Nomen imperatorium. Re præclarè gestâ, dux salutabatur *imperator*; & Romam redux, ac triumphalis, *lauream in Capitolini Jovis gremio reponebat.* Senec. Consol. ad Helviam, Cap. 10.

CAP. XXVII. *Proavum Pompeium.* Ergo Libo Drusus Pompeiâ, Pompeii Magni nepte, genitus.

Amitam Scriboniam. Magnam sanè amitam.

Consobrinos Cæsares. Caium ac Lucium, Libonis sobrinos.

Æs alienum. Luxu & ære alieno viam ad dictaturam summamque potestatem Julius Cæsar olim sibi paraverat.

Necessitatum. Amicitiarum & necessitudinum. Sunt tamen qui necessitates illas de impensis & collatâ pecuniâ intelligant. At plura, ut videtur, sunt indicia, si de necessitudinibus intelligatur.

CAP. XXIX. *Veste mutatâ.* Ut solito sordidoque reorum cultu miserationem moveret.

Vocem. Vocem patroni.

CAP. XXX. *Brundisium.* Via Appia Brundisium usque longa est CCCLX M. passuum. Inde patet accusationis vecordia, cùm via ne sestertiis quidem 8,172,057,600,000, seu Gallicæ monetæ libris 1,400,000,000,000, sterni posset. Brundisium, nunc *Brindisi.*

CAP. XXXII. *L. P.* Ita MS. Flor. Quas literas vulgò interpretantur *Lucius Publius.*

Saxo dejectus est. Saxo Tarpeio; ut infrà Annal. VI, 19.

Portam Esquilinam. Nunc Porta Sancti Laurentii.

More prisco advertere. More prisco puniri, id est *nudi hominis cervicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi.* Sueton in Nerone, *Cap.* 49.

CAP. XXXIII. *Vestis Serica.* Cùm nondum ita vigerent Indiarum commercia, maximum erat vestis sericæ pretium; & muliebri luxui erat seposita. De serico plura vide in Supplemento Annal. X, 35.

Familiæ. Servorum numero.

Distinctos senatûs & equitum census. Equitum census sestertia CCCC, seu Gallicæ monetæ libræ 77,812. Plin. XXXIII, 2. Senatorum census, sub Principibus, duodecies sestertiûm, Gallicæ monetæ libræ 233,437. Sueton. in Aug. *Cap.* 41.

CAP. XXXIV. *Augustæ.* Liviæ.

CAP. XXXV. *Prolatos.* Prolatos esse senatûs conventus, nec indictas ferias, per quas autumni tempore forum litesque silebant, existimat Petr. Pithœus, Adversar. II, *Cap. ult.* Ingeniosè & verè excogitatum.

Afuturum. MSS. Flor. Bene & antiquè. Vulgò scribitur, *absuturum.*

CAP. XXXVII. *Decies sestertii.* Gallicæ monetæ librarum 194,531.

Tot consulum, tot dictatorum. Noti quidem sunt Q. Hortensius, dictator anno U. C. CDLXVIII, & Q. Hortensius consul anno U. C. DCXLVI. Ceteri ignorantur. Sed fortè paternum maternumque suum genus celebrabat.

CAP. XXXVIII. *Ducena sestertia.* Gallicæ monetæ libras 38,906.

Cap. XXXIX. *Insulam Planasiam.* *L'isle Pianosa* ; de quâ suprà Annal. I, 5.

Patratâ cæde. Patratâ cæde Postumi Agrippæ ; ut dictum est suprà Annal. I, 6.

Cosam, Etruriæ promontorium. Nunc *Monte Argentaro*, haud procul urbe *Orbitello.*

Cap. XL. *Ostiam.* Nunc *Ostia*, ad Tiberis ostium.

Servum suum. Post Agrippæ cædem, ejus bona servique in jus ac potestatem Tiberii cesserant.

Quomodo tu Cæsar. Salsè dictum. Uterque enim fraude grassatus. Clemens, ementito Agrippæ nomine : Tiberius Liviæ artibus Cæsar evaserat.

Cap. XLI. *Propter ædem Saturni.* In VIII Urbis regione, imoque clivo Capitolino, ubi nunc ædes Sancti Adriani.

Ædes Fortis Fortunæ. In XIV Urbis regione, trans Tiberim.

Apud Bovillas. Ad decimum ab Urbe lapidem, viâ Appiâ, manent Bovillarum rudera, nunc *l'Osteria delle Fratocchie.*

A. D. VII. *Kalendas Junias.* Die 26 Maii.

Quinque liberis. Nerone, Druso, Caio Caligulâ, Agrippinâ & Drusillâ.

Cap. XLII. *Trecenos plebi sestertios.* Gallicæ monetæ libras 58.

Rhodi agentem. Cùm ibi specie secessûs exsul egit. Vide Annal. I, 4.

C. Cæsare. Caio Cæsare, Augusti nepote.

Matris literis. Liviæ, Tiberii matris.

Centesimæ vectigal. De hoc vectigali vide suprà Annal. I, 78. Cappadociâ in provinciam redactâ, crevere ærarii opes ; inde Tiberius ducentesimam

rerum venalium, *le deuxcentiéme*, pro centesimâ, *le centiéme*, statuit.

Antiocho. Antiocho III, Commagenorum rege.

Cap. XLIII. *Suprà memoravi.* Annal. II, 3.

Mari dividuntur. Mari mediterraneo.

Sorte aut missu Principis. Majus imperium Germanico collatum, quàm his qui aut proconsules *sorte*, aut propraetores *missu Principis* provincias obtinebant.

Creticum Silanum. Jam memoratum suprà Annal. II, 4.

Civili bello. Pompeium inter & Julium Cæsarem.

Consulatum accipere. Consulatum illum accepit gessitque cum Augusto anno U. C. DCCXXXI. A. C. 23.

Liberos ejus. Piso liberos Tiberii infrà despectabat, quòd aut Vipsaniâ Agrippinâ, non ita nobili feminâ; aut Juliâ, adulterâ, essent geniti.

In Drusum. Tiberii filium.

Alienatio patrui. Tiberius Germanici patruus.

M. Antonium. M. Antonius, triumvir, avus erat Germanici, Antoniâ minore, Antonii filiâ, geniti.

Avunculum Augustum. Augustus magnus avunculus Germanici.

Pomponius Atticus. Pomponii Attici, equitis Romani, neptis erat Vipsania Agrippina Drusi mater: inde Pomponius Atticus Drusi proavus.

Dedecere Claudiorum imagines. Pomponius Atticus, eques Romanus videbatur dedecere domum Tiberii Principis, quæ a patriciâ familiâ Claudiâ originem ducebat.

Liviam uxorem Drusi. Livia, dicta quoque Livilla, erat Germanici soror, uxor Drusi.

Sed fratres. Germanicus & Drusus fratres, quia Germanicus a Tiberio adoptatus.

CAP. XLIV. *Utroque filio.* Druso & Germanico. *Suevi prætendebantur.* Ut mens Tiberii lateret, prætexebantur Suevi, auxilium adversus Cheruscos orantes. Suevi, ingens populus, inter Albim, *l'Elbe*, & Vistulam, *la Vistule.* De his plura infrà de Moribus German. *Cap.* 38.

Maroboduum. Maroboduus, e Marcomannorum gente, regnum Boiohemi, *la Bohême*, condiderat, *natione magis, quàm ratione, barbarus.* Velleius Patercul. II, 108.

CAP. XLV. *Semnones ac Langobardi.* Semnones, *la Lusace;* Langobardi, *le Brandebourg.* Eorum laudes vide infrà de Moribus German. *Cap.* 39 & 40.

Fratris filio. Arminio. Is enim patrem habuerat Inguiomerum, fratrem Sigimeri. Inde Inguiomerus senex Arminio juveni parere dedignabatur.

Hercyniæ. Hercynia silva, Germaniæ maxima, dierum sexaginta iter occupabat, a Rheno Sarmatiam usque. Nomen duxit a voce Germanicâ *Hartz*, aut *Hart*, quibusdam Germaniæ silvis adhuc inditum.

Satellitem Cæsaris. Maroboduus, adhuc juvenis, Romam adierat, ibique Augusti beneficiis ornatus, Strabo VII, *pag.* 290. Regias artes edoctus, & in patriam reversus, Boiohemi regnum condidit; seque Hercyniæ silvæ latebris defendit: mox per dona & legationes petivit fœdus Romanorum: proditor patriæ, satelles Cæsaris, arma cum Cheruscis ceterisque Germanis, qui publicam libertatem defendebant, sociare renuit.

CAP. XLVI. *Vecordem Arminium.* Turbidum & temerarium esse Arminium.

Tres vacuas legiones. Vacuæ dicuntur illæ legiones, quòd multa earum vexilla firmandis

præsidiis, fugandisve latronibus, aut subvehendis commeatibus, Varus distraxerat. Vide Dionem LVI, *pag.* 583.

Cùm conjunx. Thusnelda Arminii conjux, filius Thumelicus, suprà Annal. I, 57 & 58.

Duodecim legionibus petitum. Maroboduum, firmato regno, Romanis metuendum petivit Tiberius anno U. C. DCCLIX, mandavitque Sentio Saturnino ut per Cattos, excisis continentibus Hercyniæ silvæ, legiones Boiohemum, *la Bohême*, duceret: se a Carnunto, nunc *Haynburg*, exercitum ex Illyrico in Marcomannos ducturum. Intra paucos dies Saturninus cum Tiberio juncturus erat, cùm Pannoniam Dalmatiamque rebellasse nuntiatum est. Bello nondum cœpto, pax cum Maroboduo æquis conditionibus pacta, ut vis belli in rebelles verteretur. Velleius II, 109 & 110. Dio LV, pag. 568 & seqq.

Integrum adversùs Romanos bellum. Nullâ clade, nullo dedecore affecti, immo æquis conditionibus feroces, integrum adversùs Romanos bellum, pacemve incruentam eligere poterant. Integrum est adhuc bellum, cùm æquis viribus, ancipite victoriâ, utrimque pugnatur.

Pro antiquo decore. Cherusci, Romanorum victores, pro antiquo decore: Langobardi, qui nuper a Maroboduo defecerant, pro recenti libertate pugnabant. Contrà Maroboduus, tot gentium domitor, pro augendâ adhuc dominatione certabat.

Signum perculsi. Terrore perculsi, ac victi.

Transfugis. Paulatim nudatus Cheruscis, qui cum Inguiomero ad eum transfugerant: fortè & ipsis Suevis, uti jam antè Semnones ac Langobardi defecerant. Mallet Lipsius, *transfugiis*.

In Marcomannos. In Marcomannos, populares

ſuos, accolas fluvii Mari, *la Morava*, conceſſit Maroboduus.

Ut retulimus. Annal. II, 44.

CAP. XLVII. *Motu terræ.* De quo Plinius II, 84. *Maximus terræ memoriâ mortalium extitit motus, Tiberii Cæſaris principatu, XII urbibus Aſiæ unâ nocte proſtratis.* Egregium illarum urbium, a Tiberio reſtitutarum, monumentum Puteolis anno 1693, effoſſum erudito commentario explicavit Antonius Bulifo. De eo multa diximus in priore editione, Tom. I, pag. 374 & ſeqq.

In Sardianos. Sardes, urbs Lydiæ, nunc *Sart.*

Centies ſeſtertiûm. Gallicæ monetæ libræ ſunt 1,945,502.

Magnetes a Sipylo. Magneſia, urbs Lydiæ, ad montem Sipylum poſita, nunc *Magniſa.*

Temnios. Temnos, urbs Æolidis, nunc *Menimen.*

Philadelphenos. Philadelphea, urbs Lydiæ, nunc *Alah-shehr.*

Ægeatas. Ægæ, urbs Æolidis, nunc *Guzel-hiſar.*

Apollonidienſes. Apollonidea, urbs Lydiæ, & Pergamenæ juriſdictionis juxta Plinium V, 30.

Moſteni. Moſtene, urbs Lydiæ.

Atque Macedones Hyrcani. Hyrcania, urbs Lydiæ, eadem fortè eſt, ut exiſtimat Cl. Danville, *Géographie ancienne abrégée*, Tom. II, pag. 45, quæ nunc dicitur *Marmara.* Smyrnæum conventum frequentabant *Macedones Hyrcani cognominati.* Plin. V, 29.

Hierocæſaream. Hierocæſarea, urbs Lydiæ, Dianæ Perſicæ templo percelebris.

Myrinam. Myrina, urbs Æolidis, *quæ ſe Sebaſtopolin vocat.* Plin. V, 30. Nunc *Sanderlik.*

Cymen. Cyme, urbs Æolidis, nunc *Namourt*.

Tmolum. Tmolus, urbs Lydiæ, Tmolo monti, qui nunc dicitur *Bouz-dag*, apposita. Plinio V, 29, memorantur *Mesotimolitæ*, vel *Mesotmolitæ*.

CAP. XLVIII. *Bona Æmiliæ Musæ*. Æmiliam Musam libertam, libertinive generis, fuisse meritò conjicit Lipsius. Intestatâ mortuâ, incerto patrono, bona ejus juxta leges Romanas in fiscum Principis a procuratoribus petita. Indulgentior Cæsar ea tradidit Æmilio Lepido, e cujus domo esse videbatur.

CAP. XLIX. *Libero Liberæque*. Baccho & Proserpinæ. A. Postumius dictator fuit anno U. C. CCLVIII.

Publiciis ædilibus. L. Publicium & M. Publicium ædiles laudat Ovidius Fast. V, 297 & *seqq*.

Triumphumque navalem. C. Duillius victâ ad Liparam insulam, nunc *Lipari*, Pœnorum classe, primus triumphum navalem egit anno U. C. CDXCIV. Forum olitorium fuit in XI Urbis regione.

Eodem bello. Eodem bello Punico.

CAP. L. *Sororis Augusti neptem*. Octaviæ neptem, Marcellæ filiam.

Lege Juliâ. Ab Augusto latâ. Vide Suetonium in Aug. *Cap*. 34.

Locuta secus. Secùs, id est malignè & irreverenter.

Adulterii graviorem pœnam. Lege Juliâ adulterium gladio punitum tradit quidem Tribonianus, *Institut*. IV, Tit. 18, *de Publicis judiciis*. Sed seram fuisse hanc pœnam, nec ante Constantini M. tempus vulgatam, eruditi viri contendunt.

Certior ergo est adulterii pœna, quam habet Julius Paulus, *Sentent. Recept.* libr. II, Tit. XXVI. *de Adulteriis*, leg. 14. *Adulterii convictas mulieres dimidiâ parte dotis, & tertiâ parte bonorum, ac relegatione in insulam, placuit coerceri. Adulteris verò viris pari in insulam relegatione dimidiam bonorum partem auferri, dummodo in diversas insulas relegentur.*

Propinquis suis. A propinquis suis ultra CCM. passuum removeretur.

CAP. LI. *Numerus liberorum.* Lege Papiâ Poppæâ, candidati, qui plures liberos genuerant, præpollebant. Vide Annal. XV, 19.

CAP. LII. *Natione Numida.* Numidia, nunc *la partie orientale du royaume d'Alger.*

Musulanorum dux. Musulani, nunc *la partie occidentale du pays des Dates*, supra Numidiam habitabant.

Solitudinibus Africæ. Africa, provincia Romana, nunc *le royaume de Tunis.* Solitudines illæ erant ad Orientem præsidii, cui Thalæ nomen; & nunc dicuntur *El Jereed*, Gallicè *le pays sec*, quæ pars est deserti, vulgò appellati *Sahara.*

Maurosque accolas. Mauri, Musulanorum accolæ. Nunc *le royaume de Fez, & la partie occidentale du royaume d'Alger.*

Cinithios. Nunc *partie du Royaume de Tripoli.* Fortè *Cinyphios* legendum; & ita dictos a Cinyphe fluvio, nunc *Wadi-Quaham.*

Reciperatorem Urbis. M. Furius Camillus Gallos fudit, Romamque recuperavit anno U. C. CCCLXIV.

Penes alias familias. Verè & accuratè Tacitus. Laus enim imperatoria non fuerat penes Camillos,

ſed penes Philos & Purpureones; ejuſdem quidem gentis, ſed non ejuſdem familiæ. Juxta Faſtos Capitolinos P. Furius Philus de Gallis & Liguribus triumphavit anno U. C. DXXX. L. Furius Purpureo de Gallis quoque triumphavit anno U. C. DLIII.

CAP. LIII. *Nicopolim.* Nunc *Preveza vecchia.* Urbem hanc poſt Actiacam victoriam Auguſtus apud Actium condidit.

Adriatici ac mox Ionii maris. Adriaticum mare, *le golfe de Veniſe.* Ionium, *la mer de Grece.*

Sinus Actiacâ victoriâ. Nunc *le golfe de l'Arta.*

Avunculus Auguſtus. Magnus avunculus, ut dictum eſt ſuprà, *Cap.* 43.

Triſtium lætorumque. Triſtium ob Antonii cladem, lætorum propter Auguſti victoriam.

Vetera ſuorum facta dictaque præferentes. Græci magnâ pompâ quæſitiſſimiſque honoribus Germanicum excepere. At, cùm tenuiſſimæ tum forent Græcorum res, nec ullâ jam laude clareſcerent, ut ſplendidior eſſet pompa, pluſque dignationis adulatio haberet, vetera ſuorum ducum facta, ſuorum philoſophorum oratorumque dicta prætulere. Sic viſa in Germanici venerationem cedere omnis Græciæ claritudo.

CAP. LIV. *Eubœâ.* Nunc *Negrepont.*

Lesbum. Lesbos inſula, nunc *Metelin.*

Perinthumque. Poſtea dictam Heracleam, nunc *Araclea.*

Byzantium. Nunc *Conſtantinople.*

Propontidis. *La Propontide*, vel *la mer de Marmara.*

Os Ponticum. *Le détroit de Conſtantinople.*

Sacra Samothracum. Samothrace, nunc *Samandrachi*, Ægæi maris inſula. Sacra hujus inſulæ

quondam celebratissima. Iis initiati, credebantur adversa omnia propellere. Inde Germanicus, suspicacem Tiberii animum semper veritus, Samothracum sacra visere nitebatur, ut iis initiaretur, malaque sibi imminentia averteret.

Igitur Ilio. Cùm Germanicus propter obvios Aquilones Samothracen insulam adire non posset, Ilium appulit, ibique visit loca omnia, quæ varietate fortunæ & Romanorum origine veneranda erant. A veteri Ilio XXX stadiis disjunctum novum Ilium, nunc *Troye.* His autem perlustratis, Germanicus Asiam relegit.

Colophona. In Ioniâ urbs Colophon, nunc *Belvedere.* De fatidico specu Plinius II, 3. *Colophone in Apollinis Clarii specu lacuna est, cujus potu mira redduntur oracula, bibentium breviore vitâ.*

Delphos. In Phocide Delphi, nunc *Castri.*

Mileto. Miletus, urbs Cariæ, nunc *Milaxo.*

CAP. LV. *Areo judicio.* Judicio Areopagi.

Cycladas. Insulæ illæ nomen retinent, *les Cyclades.*

Decursibus cohortium. Campestri decursione exercebantur milites. Hinc Vegetius III, 4. *Campicursionem, ut ipsi appellant, inspectionemque armorum assiduè faciant.*

CAP. LVI. *Præverti ad Armenios.* Sed Germanico instantior cura fuit priùs adire Armenios.

Maximisque imperiis. Armenii maximis Romanorum & Parthorum imperiis interjecti.

Amoto Vonone. Ut dictum est suprà Annal. II, 1.

In Zenonem. Polemonis & Pythodoridis, feminæ laudatissimæ filium.

In urbe Artaxatâ. Artaxata, caput Armeniæ

Ejus rudera adhuc videntur prope *Koïrvirab.*

In provinciæ formam redacti. Suprà Annal. II, 42.

Ad jus prætoris translatis. Commageni, defuncto rege Antiocho, Romanum imperium cupientes, ad jus prætoris, seu proprætoris, translati sunt. Vide Annal. II, 42.

CAP. LVII. *Cunctaque socialia.* Cunctaque quæ socios populos spectabant.

Cyrrhi. Cyrrhus, urbs Cyrrhestices provinciæ, quæ Commagenæ erat contermina; nunc appellatur *Quars.*

Ut retuli. Annal. II, 55.

Nabatæorum. Nabatæi Arabiam Nabatæam, *l'Arabie Pétrée*, habitabant.

Non Parthi regis filio. Questus est Piso epulas illas dari Principis Romani filio, non ad luxum, sed ad imperium nato: luxum illum decere filium regis Parthi, dedecere verò Cæsarem & Cæsaris socios.

CAP. LVIII. *Renovari dextras.* In amicitiæ ac fœderis signum. Inde in nummis Concordia duabus manibus junctis exprimitur; nonnullaque militaria signa in manum desinunt.

Pompeiopolim. Nunc *Paléſoli.*

CAP. LIX. *Pedibus intectis.* Ægyptiorum more; qui vel nudis pedibus incedebant, vel crepidis tantùm utebantur: unde intecti pedes.

Equitibus Romanis inlustribus. Equites illustres sæpe memorat Tacitus. Ii sunt, qui censum & spem senatorii ordinis habebant. De censu senatorio dictum suprà, *Cap.* 33.

Fame urgeret Italiam. Juxta Aurelium Victorem in Epitome: *Augusti tempore ex Ægypto Urbi*

annua ducenties centena millia modiorum frumenti inferebantur.

Claustraque terræ ac maris. Ostia Nili, & Isthmus, *l'Isthme de Suez*, sunt maris terræque claustra, quæ levi præsidio adversùs ingentes exercitus defendere quisque poterat.

Cap. LX. *A Canopo.* Canopus, nunc *Abouquir*, urbs inferioris Ægypti, ad ostium Canopicum.

Proximum amnis os dicatum Herculi. Urbi Canopo proximum os Nili Canopicum, nunc *la Madie*. Dicatum erat Herculi cum templo & urbe vicinâ Heraclio. Strabo XVII, *pag.* 801.

Mox visit. Antea, quod siluit Tacitus, Germanicus adiit Memphim, nunc *Gizé*. Ibi Apis, cibos a Germanico oblatos aversatus, mala paulo pòst eventura portendisse ferebatur. Ammian. Marcellin. XXII, 14.

Veterum Thebarum. In superiore Ægypto veteres Thebæ, nunc *Habou*: ubi adhuc exstant egregia antiquitatis & Ægyptiacæ magnificentiæ monumenta.

Structis molibus. Obeliscis, de quibus plura apud Ammianum Marcellinum XVII, 4.

Literæ Ægyptiæ. Literæ sunt Hieroglyphicæ, quæ per figuras animalium aliaque signa sensus mentis effingebant. Vide infrà Annal. XI, 14. Per tot ergo sæcula viguit primævæ illius scripturæ cognitio!

Habitasse quondam septingenta millia ætate militari. Sunt qui hæc intelligant de Thebarum incolis; &, cùm militarem hanc ætatem pro quartâ urbis parte accipiant, inde contendunt fuisse Thebis incolas 2,800,000. Certè idem ferme apud Sinenses in urbe *Peking* hominum numerus. Ex ipsis tamen Taciti verbis, & Strabone XVII,

pag. 816, potiùs crediderim hìc agi de exercitu, quo Rhamses tot populos imperio tenuit.

Rhamsen. Rhamses idem esse videtur ac Remphis, quem Diodorus Siculus I, 62, *pag.* 56, ait fuisse superiorum omnium regum ditissimum, & argenti atque auri talenta quadringenties mille coegisse, Gallicæ monetæ libras 2,091,600,000. Rhampsinitum eum appellat Herodotus II, 121, in Euterp. & testatur neminem successorum divitias ejus æquavisse, ac ne proximè quidem ad eas accessisse. Rhamisen, seu Rhamsen, *quo regnante Ilium captum est*, memorat Plinius XXXVI, 8.

Bactriano ac Scythiâ. Strabo, qui & ipse hæc monumenta vidit, Indos addit, μέχρι Σκυθῶν, καὶ Βακτρίων, καὶ Ἰνδῶν. Strabo XVII, *pag.* 816.

Haud minus magnifica. Utinam Tacitus hæc generatim non expressisset! Hoc vel uno loco vires opesque veterum imperiorum certò cognosceremus. De his juvabit curiosiùs inquirere infrà Annal. XIII, 29 & 50.

CAP. LXI. *Memnonis saxea effigies.* Exstat adhuc multis inscriptionibus insignis, quarum plures in priore editione, Tom. I, p. 381 & seqq. proposui & emendavi.

Vocalem sonum reddens. Sonum quidem audivit Strabo. At utrùm a basi, an a colosseâ effigie, an ex industriâ ab aliquo basim circumstantium sonus fuerit editus, non habet quod affirmet. Cùm causa sit ita incerta, quidvis potiùs credendum opinatur, quàm ex lapidibus sic structis sonum edi. Strabo XVII, *pag.* 816.

Disjectasque. Inter disjectas, id est mobiles, & vix pervias arenas sitæ pyramides, quæ haud exiguâ suî parte sub arenis nunc delitescunt.

Lacusque. Lacum Mareotim, *le lac Sabaka*,

& lacum Mœridis, *le lac Bathen.* In lacu Mœridis videntur adhuc ingentis pyramidis reliquiæ, effossæ humi argumentum.

Alibi angustiæ. Illæ angustiæ fuere haud procul Thebis Memnonisque statuâ, trans Nilum: quas accuratè descripsit Ammianus Marcellinus XXII, 15. *Sunt & Syringes subterranei quidam & flexuosi secessus, quos, ut fertur, periti rituum vetustorum adventare diluvium præscii, metuentesque ne cærimoniarum obliteraretur memoria, penitus operosis digestos fodinis per loca diversa struxerunt: & excisis parietibus volucrum ferarumque genera multa sculpserunt, & animalium species innumeras, quas hierographicas literas appellarunt.* Sunt qui illas angustias ad Nili cataractas referant; sed non ita probabiliter.

Elephantinen. Insula hæc paulo suprà Syenen, in Ægypti & Æthiopiæ finibus, nunc dicitur *l'Isle Fleurie.*

Syenen. Urbs Syene, nunc *Assouan*, Cancri Tropico proxima. *Inde solstitii die medio nulla umbra.* Plin. VI, 29. Id fortè observaturus urbem hanc petiit Germanicus.

Quod nunc rubrum ad mare. Olim urbe Syene finiebatur imperium Romanum. At Trajani tempore, quo scribebat Tacitus, ad fauces maris rubri, nunc *le détroit de Babelmandel*, patebat. Veteribus enim scriptoribus mare rubrum non est sinus Arabicus *la mer rouge*, sed quod vulgò dicimus mare Indicum, *la mer des Indes.*

CAP. LXII. *Fracto jam Maroboduo.* Suprà Annal. II, 46.

Gothones. Mari Baltico & ostiis Vistulæ, Occidentem versùs, proximi erant Gothones. Vide infrà de Moribus German. *Cap.* 43.

Fines Marcomannorum. *La Bohême.*
Regiam. Nunc *Prague.*

Cap. LXIII. *Noricam provinciam.* Quò præfluit Noricum Ripense, nunc *partie de l'Autriche en deça du Danube.* Danubium transgressus est inter *Passaw* & *Vienne.*

Hermundurorum. Hermunduri Bohemiæ, occasum versùs, vicini : nunc *partie de la Baviere & de la Franconie.* Hermunduri gens Romanis fida. Infrà de Moribus German. *Cap.* 41.

Forum Julium. Nunc *Fréjus.*

Utrumque comitati. Maroboduum & Catualdam comitati.

Flumina Marum & Cusum. Marus, *la riviere de Morava.* Cusus, *la riviere de Vag.*

Cap. LXIV. *A Germanico datum.* Suprà Annal. II, 46.

Templi Martis Ultoris. Templum illud fuit in VIII Urbis regione, foroque Augusti.

Effigie Cæsarum. Germanici & Drusi.

Filio Cotyi. Cotys, filius Rhœmetalcis, princeps literarum studiis insignis, & ab Ovidio laudatus, de Ponto II, 9.

Arva & urbes. Thracia Australis & Orientalis, Græcis vicina data est Cotyi. Rhescuporidi cessit Thracia Occidentalis ac Borealis, montuosa, inculta, ferox, Bastarnis, Scythisque adnexa.

Cap. LXVII. *Præsidia Romana.* Quæ erant in Mœsiâ, & Thraciæ vicina.

Ptolemæi liberis. Ptolemæi Philopatoris, defuncti anno U. C. DL.

Cap. LXVIII. *Memoravi.* Annal. II, 58.

Albanos Heniochosque. Albani mari Caspio vicini; Heniochi, ponto Euxino: Scythæ verò ii sunt, qui intra Imaum habitant.

Amnem Pyramum. Ciliciæ Campestris fluvius Pyramus, nunc *Dgeïhan.*

Evocatus. Apud Romanos militiâ defuncti, & ad eam revocati, appellabantur evocati. Centurionibus erant dignitate proximi; vitis gestamine & argentatis cassidum cristis insignes. Eorum imagines vide apud eruditum Fabretti, *de Columnâ Trajani*, Cap. VII, pag. 194 & *seq.*

Cap. LXIX. *Festam Antiochensium plebem.* Læto festoque cultu Antiochensium plebs, ob recreatum e morbo Germanicum. Antiochia, urbs Syriæ caput, nunc *Antakia.*

Seleuciam. Seleucia Pieria, nunc *Suveidia*, urbs Syriæ, ad Orontis ostium.

Cap. LXX. *Amicitiam ei renuntiabat.* Germanicus componit epistolas quibus amicitiam cum Pisone dirimebat, eique inimicitias denuntiabat.

Cap. LXXI. *Patri ac fratri.* Tiberio & Druso.

Muliebri fraude. Fraude Liviæ Augustæ & Plancinæ.

Cap. LXXIII. *Funus sine imaginibus.* Quia Germanicus exteras inter gentes mortuus. Imagines autem Romæ adservabantur.

Propinquitatem etiam locorum. In Syriâ mortuus est Germanicus; Alexander in Babyloniâ.

Cap. LXXIV. *Acrius tendenti.* Acriùs contendenti, Syriæque præfecturam ambienti.

Vitellio. P. Vitellio, de quo suprà Annal. I, 70.

CAP. LXXV. *Coum insulam.* Cos, nunc *Stan-Co*, maris Ægæi insula.

CAP. LXXIX. *Laodicæam.* Nunc *Latikié.*
Magnitudinem Imperatoris. Majestatem Tiberii Principis.

CAP. LXXX. *Celendris.* Castellum Ciliciæ, mari appositum : nunc *Kelnar.*
Contrà veterani. Contrà veterani, duce Sentio, ordinibus ac subsidiis erant instructi.

CAP. LXXXI. *Pro muris.* E summis mœnibus.
Signifer legionis sextæ. Hìc non tota fuit legio sexta, sed cohortes tantùm Romanæ, & ut maximè veterani : inde signifer legionis sextæ non aquilam, sed signum, ad Pisonem transtulit.

CAP. LXXXII. *De Druso.* Germanici patre.
Sumpto justitio. De justitio jam dictum suprà Annal. I, 16.

CAP. LXXXIII. *Saliari carmine.* Numa Salios duodecim Marti Gradivo legerat ; eosque per Urbem ire canentes carmina cum tripudiis sollemnique saltatu jusserat. Vide Livium I, 20. In his carminibus decantari perhonorificum fuit.
Sacerdotum Augustalium locis. Germanicum sacerdotibus Augustalibus adjectum vidimus Annal. I, 54. Nunc verò decretum ut in locis, quibus sacerdotes Augustales convenirent, sedes curules pro Germanico, licèt defuncto ponerentur, & super eas querceæ coronæ, ob egregium ejus in cives publicamque libertatem studium, statuerentur.
Monte Syriæ Amano. Syriam a Ciliciâ dividit mons Amanus, nunc *Lucan.*

Tribunal Epidaphnæ. Daphne ſuburbium fuit ab urbe Antiochiâ XL ſtadiis, Orientem Auſtrumque versùs, diſſitum; luco, Apolliniſque ac Dianæ religione,& vitæ deliciis celebratiſſimum. Ob loci viciniam Antiochia, nunc *Antakia*, Epidaphnes cognominata eſt. Vide Plinium V, 21. *Tribunalia*, *altoſve tumulos*, id eſt terræ aggeres, memorat idem Plinius XVI, 1. Ita ſanè factum, ne in poſterum locus iſte violaretur.

Clipeus. Cur imagines illæ appellentur clypei docet Plinius XXXV, 3. *Scutis, qualiter apud Trojam pugnatum, continebantur imagines, unde & nomen habuere clypeorum: non ut perverſa grammaticorum ſubtilitas voluit, a cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in ſcuto cujuſque, qui fuerit uſus illo.*

Cuneum Germanici. Equites, in plures cuneos diviſi, cuneum Germanici appellavere, qui de gente Juniâ Juniorum antè dicebatur. Sic *Juniorum* explicant plerique interpretes. Sunt tamen qui a juventute nomen ductum volunt. Penes eruditum lectorem ſit judicium.

Turmæ Idibus Juliis. Idibus Juliis, ſeu die 15 Julii, erat tranſvectio equitatiove publica equitum Romanorum ab æde Honoris & Virtutis in Capitolium. Inſtitutum ut in hac ſolemni pompâ turmæ imaginem Germanici ſequerentur.

CAP. LXXXIV. *Nupta Druſo.* Tiberii filio.

CAP. LXXXV. *Apud ædiles vulgaverat.* Viſtilia apud ædiles profeſſa fuerat ſe ſtupro quæſtum facere velle. Pudendam hanc feminarum libidinem notat Suetonius in Tiber. *Cap.* 35. *Feminæ famoſæ, ut ad evitandas legum pœnas jure ac dignitate matronali exſolverentur, lenocinium profiteri cœperant.*

In insulam Seriphon. Ægæi maris insulam, nunc *Serpho.*

Insulam Sardiniam. L'isle de Sardaigne.

CAP. LXXXVI. *Decies sestertii.* Posthabitam Fonteii Agrippæ filiam dote decies sestertii, *Gallicæ monetæ librarum* 194,531, solatus est.

CAP. LXXXVII. *Binosque nummos.* Gallicæ monetæ asses ferme octo. Modius Romanus, pro variâ tritici levitate aut ponderositate, XX vel XXII Romanas libras tritici continebat. Plin. XVIII, 7.

CAP. LXXXVIII. *Haud perinde celebris.* Hìc, ut & Annal. XIII, 47. XIV, 19, *celebris* pro *celeber* usurpatur. Nec aliter Auctor ad Herennium II, 4, dixit, *celebris an desertus?*

NOTÆ
IN LIBRUM TERTIUM
ANNALIUM.

Cap. I. Corcyram insulam. Nunc *l'isle de Corfou*, Epiro vicinam.

Litora Calabriæ. Calabria, nunc *la terre d'Otrante.*

Oppidum Brundisium. Calabriæ oppidum Brundisium, nunc *Brindisi*, portu nobile.

Defixit oculos. Agrippina, oculis in feralem urnam terramque defixis, constitit. Sic explicant Freinshemius in Paraphrasi, Davanzati, Gordon, aliique multi. Quibusdam tamen placet, ubi omnium oculos in se convertit.

Cap. II. *Calabriæ, Apulique & Campani.* Calabria, Apulia, & Campania ad Latium usque protendebantur. Nunc *la terre d'Otrante, la Pouille, la Capitanate, la Principauté ultérieure, la terre de Labour, & partie de la Principauté citérieure.*

Incompta signa. Sine coronis, sine unguentis incompta militum signa. Contrà festis lætisque diebus compta inungebantur. Vide Plinium XIII, 3.

Trabeati equites. Trabeati, non quidem luctûs,

ſed ſolemnitatis causâ. Trabea, veſtis fuit conſularis & militaris, quæ purpureas albaſque virgas inſtar trabium intextas haberet.

Diverſa oppida. Non coloniæ tantùm, ſed diverſa etiam oppida, & ob locorum ſitum ab Agrippinæ itinere diſſita.

Druſus. Tiberii filius.

Tarracinam. Hodie quoque *Terracine.*

Claudio fratre. Claudius frater Germanici, poſtea Princeps.

Cap. III. *Matrem Antoniam.* Antonia mater Germanici.

Avia quoque & patruus. Livia & Tiberius.

Cap. IV. *Tumulo Auguſti.* In Campo Martis, nonâque Urbis regione.

Sine inſignibus. Sine dignitatis ſuæ inſignibus.

Cap. V. *Ticinum uſque.* Nunc *Pavie.*

Claudiorum Juliorumque imagines. Druſus paterno genere erat Claudiæ gentis: inde circumfuſæ Claudiorum imagines. Lipſius aliique, ob maternum ejus genus ex Liviâ, pro *Juliorum* emendant *Liviorum.* Sed fortè additæ *Juliorum* imagines, honoris causâ; maximè cùm Liviam, matrem Druſi, uxorem duxiſſet Auguſtus.

Non fratrem. Druſus Terracinam tantùm erat progreſſus.

Non patruum. Tiberium.

Præpoſitam toro effigiem. Cerea defuncti effigies lecto præponebatur.

Cap. VI. *Ex mærore ſolatia.* Conveniſſe recenti dolori luctum; conveniſſe quæſita ex mærore ſolatia.

Unicâ filiâ. Juliâ.

Ereptis nepotibus. Caio & Lucio.

Repeterent sollemnia. Ad munia & negotiorum consuetudinem redirent.

Ludorum Megalesium. Megalesia celebrabantur die 4 mensis Aprilis. Igitur Germanico in Urbe parentatum, exeunte Martio mense.

CAP. VII. *Ultionis.* Petendæ ultionis causâ.

Ut dixi. Suprà Annal. II, 74.

CAP. VIII. *Trucem.* Haud tam trucem.

CAP. IX. *Dalmatico mari.* Nunc *le golfe de Venise.*

Anconam. Nunc *Ancone.*

Picenum. *La Marche d'Ancone.*

Flaminiam viam. Româ Ariminum, nunc *Rimini*, ducta via Flaminia.

Præsidio Africæ. Adversus Tacfarinatem; de quo Annal. III, 20.

Ab Narniâ. Nunc *Narni*, in Umbriâ.

Nare. Amnis Nar, nunc *Nera*, in Tiberim influit.

Tumulo Cæsarum. Qui suprà *Cap.* 4, dictus est *tumulus Augusti.*

Foro imminens. Foro Romano, in octavâ Urbis regione.

CAP. X. *Priorem vitam.* Fulcinius Trio obtinuit ut priorem Pisonis vitam, actam scilicet ante Syriæ præfecturam, accusaret. Vide Annal. III, 13.

Conscientiæ matris. De illâ Liviæ conscientiâ vide Annal. II, 77 & 82.

Et hinc preces. Inde minas Pisonem accusantium, hinc Pisonis preces audit.

CAP. XI.

CAP. XI. *Receptum Maroboduum.* Maroboduum receptum & Ravennæ habitum vidimus Annal. II, 63.

CAP. XII. *Patris ſui.* Auguſti.

Sin facinus. At ſi Piſo Germanicum devotionibus & veneno peremit, ſi facinus illud in cujuſcumque mortalium nece vindicandum detegitur, reum illum agite; voſque, & liberos Germanici, & nos parentes juſtis ſolatiis adficite. Tiberius autem & Livia parentes erant Germanici ob adoptionem.

Differrique etiam. Differri & diſſeminari etiam per externas gentes, tamquam veneno interceptus eſſet Germanicus.

Quàm in foro. Populi ſtudia metuebant Piſo & Tiberius: ideo in curiâ & apud ſenatum, non verò in foro & apud judices, de morte Germanici anquiritur.

Si qua in nos adverſa. Si qui in nos adverſi rumores finguntur & ſparguntur.

CAP. XIII. *Corrupiſſe.* Suprà Annal. II, 55 & 69.

Immolationes nefandas. Annal. II, 75.

Acie victum. Petitam armis rempublicam, & victum acie Piſonem vidimus Annal. II, 80 & 81.

CAP. XIV. *Super eum Piſo diſcumberet.* In dextro ſtibadii, ſeu tricliniarii lecti, cornu diſcumbebat Germanicus, in ſiniſtro Piſo. Itaque licèt ſecundum locum occuparet Piſo, ſuper Germanicum diſcumbebat.

Offerebàtque familiam. Piſo ſervos ſuos in tormenta offerebat: ſervos quoque Germanici, qui ſuper menſam miniſtraverant, in tormenta flagitabat.

Provinciæ illatum. Bellum Ciliciæ illatum. Suprà Annal. II, 80.

Scripsissent expostulantes. Hìc aliquid deest. Fortè supplendum, *& quæ scripsissent expostulantes.* Nempe senatores Germanici & Pisonis chartas, omniaque Syriacæ legationis diaria expostulabant. Quod haud minùs Tiberius, quàm Piso abnuerunt. Nec mirum. Ferebatur enim fuisse *literas Tiberii, & mandata in Germanicum;* ut dicetur Annal. III, 16.

In Gemonias. Gemoniæ scalæ, gradus erant e quibus reorum corpora populo spectanda proponebantur. Deinde, unco gutturi infixo, in Tiberim trahebantur. Fuere Gemoniæ in octavâ Urbis regione, imoque clivo Capitolino, prope carcerem Mamertinum, nunc *S. Pietro in carcere*, foro imminentem.

CAP. XVI. *Quæsitam apud senatum.* Hìc aliquid deest. Supplendum videtur: *Cæsar, flexo in mæstitiam ore, suam invidiam tali morte quæsitam apud senatum indolet: Pisonis libertum appellat, crebrisque interrogationibus exquirit qualem Piso diem supremum noctemque exegisset. Atque illo pleraque sapienter, quædam inconsultiùs respondente, &c.* Nempe Tiberius in senatu queritur Pisonem Principis invidiam tali morte quæsivisse.

Per collegium consulatûs. Piso consul fuerat cum Augusto anno Urbis conditæ DCCXXXI. Cum Tiberio anno U. C. DCCXLVII.

De Plancinâ. Piso nihil addidit de Plancinâ, quia segregari a marito & defensionem dividere cœperat; ut dictum est suprà, *Cap.* 15.

CAP. XVII. *Adolescentem.* Pisonem.

Nobilitatem domûs. Piso erat Calpurniâ domo,

Ipſius. Piſonis, patris, qui ſibi mortem conſciverat.

Cum pudore & flagitio. Pudendum enim & flagitioſum matris preces obtendere, cùm de ulciſcendâ Germanici morte ageretur.

Leges obtineant. Quod pro omnibus civibus obtinent leges, ut interfectores morte puniantur, id uni Germanico non contigiſſe.

Referente Cæſare. Principe cauſas referente, ipſi conſules ceterique magiſtratus munere dicendi ſententiam fungebantur. Abſente verò Principe, ſententiam rogabant, non dicebant. Rogare enim ſententiam, ſuperiorum erat; quales erant magiſtratus: dicere, inferiorum. Sed & ipſi magiſtratus inferiores erant, Principe cauſas referente.

Prænomen mutaret. Idem enim filii, ac patris, prænomen. Poſtea *L. Piſo* dictus eſt; ut videtur ex Dione LIX, *pag. 656.*

Quinquagies ſeſtertio. Gallicæ monetæ libris 972,846.

Cap. XVIII. *M. Antonii.* Triumviri.

Juli Antonii. Julus Antonius, triumviri filius, ob adulterium Juliæ morte punitus. Infrà Annal. IV, 44.

Æde Martis ultoris. De quâ jam dictum ſuprà Annal. II, 64.

Cap. XIX. *Urbe egreſſus.* Druſus, Urbem ingreſſus propter Germanici funera, auſpicia & imperium depoſuerat. Urbe egreſſus, repetit auſpicia & imperium, ut ovans ob receptum Maroboduum introeat. Unus Auguſtus proconſularem dignitatem ita obtinuit, ut illam etiam intra Urbem ſervaret. Ceteri omnes, antequam pomœrium Urbis intrarent, imperium & imperii inſignia deponebant. Dio XXXIX, *pag.* 120; LIII, *pag.* 519.

Cap. XX. *Memoravi.* Suprà Annal. II, 52.

Pagydâ flumine. Flumen fuit Numidiæ, ut videtur ex rerum ſerie. Fortè idem quod nunc dicitur *Abead.* Inter fontes fluminum *Abead* & *Mejerda*, erat caſtellum Romanum.

Flagitii ratus. Obſidionem illam probroſam eſſe ratus. *Flagitium* pro *dedecore* ſæpe uſurpatur.

Cap. XXI. *Thala.* Præſidium Thala, nunc *Ferre-anah*, fuit in Africâ. Vide eruditum Shaw, *Voyages*, Tom. I, pag. 268 & ſeqq.

Stativis caſtris. Stativa caſtra appellantur manſiones illæ, in quibus diutiùs, ac maximè nocte, conſiſtebant milites, cùm commearet exercitus.

Cap. XXIII. *Theatrum.* Theatrum Pompeii, de quo plura Annal. XIV, 20.

Cap. XXIV. *Filiæ ac neptis.* Utrique nomen Julia.

Cap. XXV. *Papia Poppæa.* Lex Papia Poppæa a Papio Mutilo & Poppæo Secundo ſuffectis conſulibus lata eſt anno U. C. DCCLXII, Jeſu Chriſti 9.

Julias rogationes. Julias leges.

Cap. XXVIII. *Vacantia teneret.* Vacantia bona, ſeu hereditates, teneret.

Altiùs penetrabant. Cuſtodes illi ac delatores ulteriùs penetrabant; Urbem, Italiam, & quod uſquam civium erat, corripuere.

Cap. XXIX. *Vigintiviratus.* Vigintivirorum tres rebus capitalibus, tres ſignandæ pecuniæ præfecti, quatuor viarum Urbanarum curatores decem ad centumviralia judicia delecti.

Quæsturam peteret. Quæstura post annum vigesimum quartum petebatur.

Fratri. Druso, Tiberii fratri.

Cum vitrico. Tiberio & Druso privignis cum Augusto vitrico levior erat necessitudo, quàm Tiberio avo adversùs Neronem nepotem.

Congiarium. Ex Mſ. Vindobonensi, in quo recensentur Principum congiaria, colligere est datos fuisse viritim denarios septuagenos binos, *Gallicæ monetæ libras 56*.

Filio Claudii. Druso.

CAP. XXXI. *Fraude mancipum*. Curatores viarum vectigalia earumdem atque munitiones certis hominibus locabant, quæ qui redimerent, *mancipes* sunt dicti.

CAP. XXXII. *Incursu Tacfarinatis*. De quo jam dictum Annal. II, 52; & Annal. III, 20.

CAP. XXXIII. *Præsedisse nuper feminam*. Plancinam Pisonis uxorem. Mox *decursu* pro *decursui*.

Duorum egressus coli. Viri ac feminæ egressus coli, utriusque latus cingi salutantium & adulantium turbâ: duo pariter esse prætoria, cùm utriusque par esset favor.

Oppiis. Oppiis legibus, quas C. Oppius tribunus plebis tulerat anno U. C. DXLI.

CAP. XXXIV. *Uxore carissimâ*. Liviâ, Germanici sorore.

CAP. XXXVII. *Editionibus*. Spectaculis.

CAP. XXXVIII. *Cretæ*. Nunc *Candie*.

Cotye fratris F. Id eſt, fratris filio. Cotyi pater fuit Rhœmetalces, Rheſcuporidis frater; de quibus vide plura Annal. II, 64 & ſeqq.

Rhœmetalcen. Rheſcuporidis filium.

Inſolentiâ noſtrî. Romanis parere non ſueta.

Cœletæ. Nunc *la partie Septentrionale de la Romanie.*

Odryſæ. Nunc *la partie Occidentale de la Romanie.*

Dii. Nunc *la partie Méridionale de la Romanie.*

Montem Hæmum. Nunc *le mont Argentaro.* Bulgariam a Romaniâ dividit.

Philippopolim. Hodie quoque *Philippopoli.*

Cap. XXXIX. *P. Velleio.* Is, ut liquet ex prænomine, diverſus a Velleio Paterculo, ingenioſo, ſed adulatore, ſcriptore.

Cap. XL. *Æris alieni.* Galli, ut tributa ſolverent, Romæ mutuabantur pecunias. Inde æs alienum ejuſque magnitudo.

Treveros. Nunc *le pays de Treves en deça du Rhin.*

Æduos. Nunc *partie de la Bourgogne & le Nivernois.*

Cap. XLI. *Andecavi.* Nunc *l'Anjou.*

Turonii. Nunc *la Touraine.*

Efferrent. Certius proderent, opportunum defectionis tempus nacti.

Cap. XLII. *Arduenna.* Nunc *la forêt d'Ardenne dans les Pays-Bas.*

Cap. XLIII. *Comprimendi procul præſidium.* Quantò remotius erat præſidium ad comprimendos Æduos.

Augustodunum. Nunc *Autun.*

Venabulis. Venabulum, telum erat latissimum, & aciei longissimæ.

Crupellarios. Fortè ita dictos a voce Celticâ *cropet*, quæ torpere significat.

Cap. XLV. *Sequanorum pagos.* Nunc *la Franche-Comté.*

Duodecimum apud lapidem. Pugnatum inter *Autun* & *Beaune.*

Ferratos. Crupellarios.

Quanto intolerantior. Quantò intolerabilior.

Veteres Gallorum glorias. Cùm in priore Taciti editione, prisca tot gentium monumenta illustraverim, ne nostrorum incuriosus videar, hìc juvat veteres Gallorum glorias explicare. Egregium argumentum, nostrarum tamen rerum scriptoribus intactum. Ita apud eos invaluit Francorum nomen, ut Gallorum prorsus obliviscantur. At sumus naturâ Galli, atque etiam ante Francorum expeditionem nobilissimi. Haud diffiteor post expeditionem in multis apud nos invaluisse Francorum leges. At manet semper Gallica natura, Gallicum ingenium, Gallici mores; idque ita nobis insitum, ut, quæ suâ ætate de Gallis scripsit Julius Cæsar, apud nos adhuc vigeant, & post tot tantasque sæculorum, bellorum, imperiorumque conversiones maneat semper Gallica indoles, cum Gallico sanguine semper mansura.

In veteres Gallorum glorias.

Arctissima erat anno Urbis conditæ CXL, ante Christum 614, sub Tarquinio Prisco Romana res, cùm florentissimum jam vigebat Gallorum regnum. Summa imperii tum fuit penes Bituriges, *le Berry.*

Ii regem dabant, qui Celtico, seu omni Galliæ, imperitaret; eaque erat regni felicitas, ut in terrâ frugum hominumque fertilissimâ abundans multitudo vix regi posse videretur. Ambigatus rex, virtute fortunâque cùm suâ tum publicâ præpollens, & magno jam natu, exonerare prægravante turbâ regnum cupiit. Bellovesum ac Sigovesum, sororis filios, impigros juvenes, monuit, ut sortirentur novas terras, quas quærerent; permisitque quantum ipsi vellent numerum hominum excirent, ne qua gens arcere advenientes posset. Sortes Sigoveso Hercynios saltus, Belloveso Italiam adsignavere.

Fortunâm cùm ita essent sortiti, Bellovesus, quod eis ex populis abundabat, Bituriges, Arvernos, Senones, Æduos, Ambarros, Carnutes, Aulercos excivit, nunc *le Berry*, *l'Auvergne*, *les Diocèses de Sens & d'Auxerre*, *la Bourgogne & le Nivernois*, *le Mâconois & la Bresse*, *le pays Chartrain & l'Orléanois*, *le Maine & le Diocèse d'Evreux*. Profectus ingentibus peditum equitumque copiis, in Tricastinos, *les Diocèses de Valence & de Saint-Paul-trois-châteaux*, venit. Alpes oppositæ erant, nullâ dum viâ (nisi cui de Hercule fabulis credere libet) superatæ. Galli, duce Belloveso, Taurino saltu, *le mont Cénis*, eas transcenderunt; fusisque Tuscis, *les Toscans*, qui quidquid est Alpes inter & Padum, *le Pô*, obtinebant, haud procul Ticino flumine, *le Tésin*, consedêre. Audito agrum Insubrium appellari, cognomine Insubribus pago Æduorum, ibi, omen sequentes loci, condidere urbem, & Mediolanum, *Milan*, appellarunt. Livius V, 34.

Cenomani, *ceux du Maine*, favente Belloveso, duceque Elitovio, eodem saltu secuti, locos occupavere, ubi nunc Brixia ac Verona, *Brescia*

& *Verona*, urbes sunt. Salluvii, *ceux des environs d'Aix en Provence*, exemplo & fortunâ invitati, non adeò tamen progressi, circa Ticinum amnem, *le Tésin*, incoluere. Boii & Lingones, *partie de la Franche-Comté & le Diocèse de Langres*, Pœnino saltu, *le Grand Saint-Bernard*, Alpes transgressi sunt; at cùm jam inter Padum, atque Alpes omnia tenerentur, Pado ratibus trajecto, non Etruscos modò, *les Toscans*, sed etiam Umbros, *ceux de l'Ombrie*, agro pellunt: intra Apenninum tamen, *l'Apennin*, se tenuere. Tum Senones, *ceux de Sens & d'Auxerre*, recentissimi advenarum, cùm cuncta occupata reperissent, ultra progredi coacti sunt, sedesque posuere ab Ufente flumine, *Montone*, prope Ravennam, ad fluvium *Æsim*, *Esino*, haud procul Anconâ. Livius V, 35.

Huc usque protendebatur Cisalpinorum Gallorum imperium, ducentisque ferme abhinc annis non modò Italiæ dominabantur, sed eam inexhaustâ fecunditate oppleverant, cùm Senones, quæsitis in Etruriâ, *la Toscane*, novis sedibus, Clusium, *Chiusi*, obsedere, Romæ imminentes. Ob commune periculum, missi Romanorum legati, a Clusinis acciti, qui quærerent quodnam id jus esset agrum a possessoribus petere, aut minari arma. Respondêre Galli se in armis jus ferre, & omnia fortium virorum esse. Cúmque legati, contra jus gentium, arma capere essent ausi, Gallorumque legatio Romam missa, ut eam injuriam quereretur, indignè fuisset excepta, Galli, irâ succensi, Clusinos omittunt, & concitato agmine Romam petunt, Brenno duce, anno Urbis conditæ CCCLXIV, ante Christum 390. Victi ad Alliam flumen, *Torrente di Catino*, Romani. Capta Roma: ferme expugnatum Capitolium;

& a victoribus Gallis factum populi Romani pretium mille pondo auri : Gallicæ monetæ libræ sunt 945,000. Livius V, 35 & *seqq*. Plinius XXXIII, 1, *sect*. 5.

Haud illætior fuerat Sigovesi fortuna. Occupatâ Hercyniâ silvâ, quæ maximam Germaniæ partem tum obtinebat, Galli, quos inter insignes erant Volcæ Tectosages, *le Diocese de Toulouse*, per strages barbarorum, Illyricos sinus, *la Carniole*, *la Slavonie*, penetravere, consedêreque in Panoniâ, *la Hongrie*, *l'Autriche*. Domitis Pannoniis, per multos annos cum finitimis varia bella gesserunt. Ibi cùm gens aspera, audax, bellicosa, numero & fortunâ crevisset, novam laudis materiem amplioresque opes quæsivit. Petita, Cambaule duce, Thracia, *la Romanie;* eâque vastatâ, Galli spoliis onusti, Pannoniam vicinasque sedes repetiere. Pausanias, in Phocicis, libr. X, *p*. 843.

Nec diuturna fuit quies; iterumque recrudescente belli & prædæ cupidine, Galli tres in partes exercitum dividunt anno U.C. CCCCLXXIII, ante Christum 281. Pars, Bolgio duce, Macedoniam aggressa est; annoque sequenti, victo acie & interfecto Ptolemæo Cerauno, Macedonum rege, nondum ausi Græciam ingredi, suas in sedes rediere. Pars altera, Brenno (Is Brenno Romanorum victore junior.) & Acichorio ducibus, universæ Græciæ minas intentabat: direptâ Ætoliâ, *Ulakia dans la Grece*, Delphos, locum immensis thesauris ob Apollinis religionem clarissimum, petebat. Græcia, religionis, gloriæ, opum discrimine commota, Brenno obviam iit. Ad Thermopylas Parnassumque montem Delphis, *Castri*, vicinum, victus est : tanta tamque atrox tempestatum, fulminum, frigorumque vis terræ motu exorta est, ut ingens ejus exercitus deletus occubuerit, vixque superstes fuerit, qui cladis

nuntium ferret. Brennus, confectus vulneribus, largiùs hausto vino, sibi vitæ finem, & cladis solatium fecit anno Urbis conditæ CCCCLXXVI, ante Christum 278. Pars tertia, Brenno concors, & cum eo in Dardanos, *la Servie*, usque profecta, ibi militaribus dissidiis meliorique fato ab eo divulsa, Thraciam repetiit, ducibus Leonorio & Lutario: Byzantium, *Constantinople*, occupavit, oram Propontidis, *la Mer de Marmara, ou la Mer Blanche*, vectigalem habuit, ejusque urbes obtinuit. Tum auditâ Asiæ ubertate, cupido invasit in eam transeundi. Lysimachia, *Hexamili*, fraude capta; Chersonesoque omni possessâ, ad Hellespontum, *le Détroit des Dardanelles*, ventum est. Ibi Lutarius, Macedonibus, quos per speciem legationis Antipater, præfectus ejus oræ, ad speculandum miserat, duas tectas naves & tres limbos adimit: his alios atque alios dies noctesque transvehendo, intra paucos dies omnes copias trajicit, anno Urbis conditæ CCCCLXXVII, ante Christum 277. Jam Leonorius, exoratus a Nicomede Bithyniæ rege ut ipsi opem ferret, a Byzantio transmiserat. Coeunt Lutarius & Leonorius, auxilia Nicomedi dant adversùs Zybœam, qui partem Bithyniæ tenebat: eorum maximè operâ devictus Zybœa est, Bithyniaque omnis, *la partie Occidentale de Bursia*, in ditionem Nicomedis concessit. Pausanias, *loc. cit.* Polyb. libr. IV, *pag.* 436. Livius XXXVIII, 16.

Victores Galli, & de Nicomede optime meriti, profecti ex Bithyniâ in Asiam processerunt. Nec plus ex viginti millibus hominum, quàm decem millia armata erant; tamen tantum terroris omnibus, quæ cis Taurum montem incolunt, gentibus injecerunt, ut quas adissent, quasque non adissent, pariterque ultimæ propinquis imperio

parerent. Nova eorum dominatio de eorum nomine Gallogræcia, Galatiave, nuncupata est. Vectigalemque Asiam ita inter se divisere, ut Trocmis Hellesponti ora data sit, Tolistoboii Æolida atque Ioniam, Tectosages mediterranea Asiæ sortiti sint, & stipendium totâ cis Taurum Asiâ, *la Natolie*, exigebant. Sedem autem ipsi circa Halyn flumen, *Kisil Ermak*, ceperunt; tantusque terror eorum nominis erat, multitudine etiam magnâ sobole auctâ, ut Syriæ quoque ad postremum reges stipendium dare non abnuerent. Immo ita penes Gallos fuit in Oriente belli pacisque arbitrium, ut, cùm eorum juventus quàm maximæ fecunditatis Asiam omnem velut examine aliquo implesset, neque reges Orientis, teste Justino, sine mercenario Gallorum exercitu ulla bella gesserint: neque pulsi regno ad alios quàm ad Gallos confugerint. Isque erat terror Gallici nominis, & armorum invicta felicitas, ut aliter neque majestatem suam tutam, neque amissam recuperare se posse sine Gallicâ virtute arbitrarentur. Livius, *loc. cit.* Justinus XXV, 2.

Quot quantisque postea in Asiâ, in Europâ, victoriis atque cladibus exercita fuerit virtus Gallica, quas novas terras quæsierit, quomodo cum Hiberis, *la partie Occidentale de la Castille nouvelle & une grande partie de l'Aragon*, fortissimis Hispaniæ populis, arma, nomen, sanguinemque sociaverit, quantum inclaruerit Celtiberorum nomen, quæ fuerint Gallorum cum Britannis, cum Germanis commercia, prodere immensum foret, & nostræ dissertationis fines longè egrederetur. At satis sit veteres Gallorum glorias indigitasse. Verùm quod in antiquâ Historiâ utilissimum est, ad recentiorem memoriam animum revolvamus, & in tantis rerum sæculo-

tumque viciſſitudinibus eumdem in Gallis animum recognoſcamus. Inde irrequieta illa Caroli Magni virtus, quæ tot bellis periculiſque tanta tamque disjuncta terrarum ſpatia nobilitavit. Inde tantis Gallorum animis quæſitum ac fundatum a Godefrido de Bouillon, Heroum maximo, Hieroſolymitanum regnum. Inde toties a noſtris regibus nobilitateque Gallicâ tentata Ægyptus, occupatum Conſtantinopolitanum imperium, Aſia Gallicis dominationibus reſperſa. Inde tot bella per Italiam geſta. Inde cùm acerrimis Ferdinandi & Caroli V judiciis adſerta eſt publica tranquillitas, & politicis ponderibus librata Europa, nec jam ullus ſuperfuit bellicis incurſionibus locus, Galli irrequietâ ſuâ mobilitate aguntur ſemper & circumaguntur; atque, licèt patriam ſuam plurimùm faciant, externam quamque plerumque ſpernant, militiâ tamen, artibus, literis, commerciis, miniſteriis denique omnibus utuntur & quandoque abutuntur, ut totum pervagentur orbem, ita ut, maximè in Europâ, non urbs, non oppidum, ſæpe ne unus quidem ſit vicus, in quo Gallus aliquis non occurrat. Inde, ſi bellici facinoris, bellicæ gloriæ ſpes uſpiam adfulgeat, ſtatim prætervolat Gallus, nec locorum intervallis, nec periculorum difficultatibus deterritus, ut recèns vidimus, cùm exiguiſſima Gallorum manus, duce viro avitis Boiis, *ceux du Bourbonois*, qui totum ferme orbem militaribus ſuis expeditionibus perluſtrarunt, animo & virtute ſimillimo, Cracoviam expugnavit, &, quod ferme incredibile, tamdiu ſervavit. Adeò in Gallico ſanguine conſtans & ſuî ſimilis natura!

Cap. XLVI. *Turonium*. Potiùs Andegavum, ut patet ex *Cap*. 41.

In villam propinquam. Hæc villa nunc dicitur

Sarvau, teste Londoneo, *Antiquitates Æduorum*, pag. 115 & 118. Ibi effossos ingentes lapides laceros & semiustos adseverat.

CAP. XLVII. *Consiliis superfuisse*. Fide ac virtute legatos rem confecisse, se consiliis adfuisse.

CAP. XLVIII. *Publicis exsequiis*. In publicis exsequiis luctus est publicus, sumptusque fit e publico.

Municipium Lanuvium. Nunc *Civita Lavinia*. Lanuvium Româ XVI M passuum distabat.

Consulatum. Anno U. C. DCCXLII.

Homonadensium castellis. Contermina Ciliciæ gens Homonadum, quorum oppidum Homona, nunc *Ermenach*. Cetera castella XLIV inter asperas convalles latebant, teste Plinio V, 27.

C. Cæsari. Suprà Annal. I, 3.

Rhodi agentem. Suprà Annal. I, 4.

Ut memoravi. Suprà Annal. III, 22.

CAP. XLIX. *Ægro Druso*. Tiberii filio.

CAP. L. *Ne serviles quidem cruciatus*. Tormenta, patibula, cruces, aliique id genus servorum cruciatus.

Conquerentem. Suprà Annal. II, 31.

CAP. LII. *Immensum proruperat*. Quam immensùm apud Romanos luxus proruperit, & quæ sint in regnis & in rebuspublicis luxûs utilitates aut incommoda singulari dissertatione explicavimus in priore editione, Tom. I, *pag*. 402 & *seqq*.

CAP. LIII. *Unius invidiâ*. Unius Principis invidiâ ab omnibus peccatur: omnium delicta uni Principi imputantur.

Promiſcuas viris & feminis veſtes. Sericas leveſque veſtes; de quibus Plinius XI, 23. *Nec puduit has veſtes uſurpare etiam viros, levitatem propter æſtivam. In tantum a loricâ gerendâ diſceſſere mores, ut oneri ſit etiam veſtis.*

Pecuniæ noſtræ. Peregrini odores ex felici Arabiâ, ex Indiâ & Seribus margaritæ tam effrenâ luxuriâ petebantur, ut *minimâ computatione millies centena millia ſeſtertiûm*, Gallicæ monetæ libras 19,455,025, *annis omnibus imperio adimerent. Tantò* Romanis *deliciæ & feminæ* conſtabant. Plin. XII, 18.

CAP. LV. *Verum hæc nobis.* Verùm hæc nobis majores tulere: id eſt, verùm hæc luxûs & parcimoniæ exempla majores nobis reliquere. Certamina ex honeſto maneant: vel, pergamus de honeſto ac virtute certare.

CAP. LVII. *Præceperant animis.* Patres jam præceperant animis, quod petebat Tiberius. Ideo quæſitior fuit adulatio.

CAP. LVIII. *Prorogatâ.* Vide ſuprà Annal. III, 35.

Flamen Dialis. Flamines Diales, Jovis; Martiales, Martis; Quirinales, Romuli, ſeu Quirini, ſacra curabant.

CAP. LXI. *Epheſii.* In Ioniâ Epheſus, urbs Dianæ Epheſinæ templo celeberrima, nunc *Agiozoluc*.

Delo. Delos, inſula, nunc *Sidili*, vel *les Dilles*.

CAP. LXII. *Magnetes.* Magnetes ad Mæandrum, in Cariâ. Eorum urbs Magneſia, nunc *Guzel-hiſſar*.

Dianæ Leucophryenæ. Ita dictæ a Leucophryne, in hoc templo sepultâ. Hoc autem templum fuit Ephesino templo & concinnitate & architecturâ præstantius.

Aphrodisienses. In Cariâ. Eorum urbs Aphrodisia, nunc *Geyra*.

Stratonicenses. In Cariâ; eorum urbs Stratonicea, nunc *Eski-hissar.* Illustria Aphrodisiensium & Stratonicensium monumenta attulimus & explicavimus in priore editione, Tom. I, p. 409 & seqq.

Jovis & Triviæ. Jovis Chrysaoris, & Hecatæ deæ, quam in triviis natam & educatam Tacitus Triviam appellat.

Hierocæsarienses. In Lydiâ. Eorum urbem Hierocæsaream nocturno terræ motu collapsam vidimus suprà, Annal. II, 47.

Persicam apud se Dianam. Ob sacra Persica ita appellatam. Delubrum post Lydiacam victoriam a rege Cyro dicatum est.

Perpernæ, Isaurici. M. Perperna Aristonicum; qui Asiam invaserat, vicit anno U. C. DCXXIV. Publius Servilius anno U. C. DCLXXIX piratas domuit, validissimas urbes Ciliciæ, ipsamque arcem Isauron evertit: *Unde conscius sibi magni laboris, Isaurici cognomen adamavit.* Florus III, 6.

Cyprii tribus delubris. Tria hæc Cypri insulæ, *l'isle de Chypre*, delubra in tribus urbibus cognominibus posita: templum Paphiæ Veneris Paphi, nunc *Baffo;* Amathusiæ Veneris, Amathunte, cujus rudera adhuc exstant prope urbem *Limisso;* Jovis Salaminii, Salamine, nunc *la vieille Famagouste.*

Aerias. Rex Aerias, de quo infrà Hist. II, 3.

CAP. LXIII. *Apud Pergamum.* Pergamus; urbs Mysiæ majoris, nunc *Bergame.*

Stratonicidi Veneri. Ita dictæ in honorem Stratonices, aviæ Seleuci II, cognomento Callinici, qui ſancivit templum Veneris Stratonicidis aſylum fore, urbemque Smyrnam, nunc *Smyrne*, ſacram & aſylum. Monumentum Veneris Stratonicidis vide in priore editione, Tom. I, pag. 417 & ſeq.

Tenios. Tenos inſula, una Cycladum, nunc *Tine*.

Sardianos. Sardes, urbs Lydiæ, nunc *Sart*.

Mileſios. De Mileto dictum ſuprà, Annal. II, 54.

Cretenſes. Creta inſula, nunc *Candie*.

Figere æra. Figere tabulas æreas, quibus inſcripta eſſent ſenatuſconſulta de aſylis.

In ambitionem delaberentur. Specie religionis nova ſemper ac majora ambiunt populi.

Cap. LXIV. *Juliæ Auguſtæ*. Liviæ.

Supplicia diis. A ſenatu decernuntur ſupplicationes diis, ludique magni, id eſt Circenſes, quos pontifices, & augures, & quindecimviri, ſimul ac ſeptemviri & ſodales Auguſtales ederent. *Simul* Græcorum exemplo cum tertiò caſu jungit Tacitus.

Feciales. Non ludorum, ſed *fœderum, pacis, belli, induciarum oratores feciales judiceſque ſunto*. Cicero de Legibus II, 9.

Auguſtales adjectos. Apud Romanos ludorum cura érat commiſſa quatuor collegiis pontificum, augurum, quindecimvirorum & ſeptemvirorum. Ludis verò pro Juliâ editis adjecti ſunt Auguſtales, quòd hoc ſacerdotium eſſet proprium Juliæ Auguſtæque domûs pro quâ vota perſolverentur.

Cap. LXV. *Pedarii ſenatores*. Senatores, qui

magiſtratum curulem nondum cœperant, pedibus itabant in curiam. Propterea ſenatores, nondum majoribus honoribus functi, pedarii nominabantur. Gellius III, 18. In curiâ magis annuebant, quàm ſententiam dicebant.

CAP. LXVI. *Videlicet Scipio.* Tacitus hæc loquitur indignabundus.

CAP. LXVII. *Mancipio acceperat.* De hoc Tiberiano uſu, novoque jure, vide ſuprà Annal. II, 30.

Auſis ad Cæſarem codicillis. Fortè *auſus ad Cæſarem codicillos.*

CAP. LXVIII. *Inſulam Gyarum.* Nunc *Joura*, in Ægæo mari.

Aliâ parente. Fortè *Manliâ parente.* Ejus enim ſoror *Torquata* appellatur in Cap. ſeq. Retineri tamen poteſt *aliâ*, quòd Silani mater non e gente Juniâ, ſed ex aliâ familiâ eſſet.

CAP. LXIX. *Ordinis ejuſdem.* Senatorii ordinis.

Cytheram. Inſula Cythera, nunc *Cerigo*, juxta promontorium Maleam, *le Cap Malio.*

CAP. LXX. *Cyrenenſes.* Cyrenaïca, *le déſert de Barca.* Ibi urbs Cyrene, nunc *Curin.*

Egregium publicum. Egregiam in publico famam & bonas domi artes dehoneſtaviſſet. Dixit quoque Gellius VII, 3. *Optimum publicum.* Varro de Re Ruſtic. I, 13. *Peſſimo publico.* Egregium illud publicum, honores, nobilitatem majorum, claritudinem militiæ explicat ipſe Tacitus Annal. IV, 6.

Cap. LXXI. *Tali cognomento erat.* Ergo tunc dirutum templum Fortunæ Equeſtris a Fulvio Flacco olim inauſpicatò factum, de quo Livius XL, 40. Fuit in nonâ Urbis regione; poſtea, ut videtur, in ſeptimâ regione exſtructum. Sic enim P. Victor: in VII regione, *templum novum Fortunæ*. In nonâ, *Fortunæ Equeſtris vetus.*

Apud Antium. Nunc *Capo d'Anzo;* ubi manent templi rudera.

Cap. LXXII. *Baſilicam Paulli.* In octavâ Urbis regione fuit magnifica Paulli baſilica, quam *columnis e Phrygibus mirabilem* laudat Plinius XXXVI, 15. Baſilicarum uſus tum erat ad exercenda judicia, & negotiatorum mercatorumque conventus peragendos.

Taurum. Statilius Taurus amphitheatrum, Marcius Philippus ædem Herculis Muſarum, Cornelius Balbus theatrum exſtruxerant. Vide Suetonium in Aug. Cap. 29.

Apud Theatrum Pompeii. In nonâ Urbis regione.

Cap. LXXIII. *Triumphi inſignibus.* De quibus diximus ſuprà, Annal. I, 72.

Ne Spartaco. Spartacus, Œnomaus & Crixus ſervile bellum in Italiâ concitarunt anno Urbis conditæ DCLXXXI.

Cap. LXXIV. *Quà prædatio in Leptitanos.* Tria Romanorum agmina ita diſpoſita fuiſſe videntur, ut Cornelius Scipio in Byzacenâ haud procul a Tritone amne & palude, *le lac Ellou-deah*, prope Syrtin minorem, *le golfe de Cabès*, præeſſet, ne Leptitanos inter minorem majoremque Syrtin poſitos, Tacfarinas prædaretur, &

inde ad Garamantas, *la partie Orientale du pays des Dates*, suffugeret. Contrà verò in Numidiâ prope fluvium Ampsagam, nunc *W'ad-el-Kibir*, excubias agebat Blæsus filius ne Cirtensium pagi; quorum urbs princeps Cirta, nunc *Constantine*, in Tacfarinatis partes impunè traherentur. Scipionem inter & Blæsum filium medius Blæsus pater arcta & infensa hostibus cuncta in Africâ faciebat. Tum quoquò inclinaret Tacfarinas, occurrebat pars aliqua militis Romani. Si Africam peteret, in ore erat Blæsus pater, in latere dextro Blæsus filius, in sinistro Cornelius Scipio. Si fortè versùs Blæsum filium aut Scipionem progrederetur, tum alteruter erat in tergo.

Veteris provinciæ. Africæ. Africa autem dicitur vetus provincia, quòd Numidia, nova provincia, ei accesserat.

Mutantem mapalia. Sallust. in Jugurth. Cap. 18. *Ædificia Numidarum agrestium, quæ mapalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tuta, quasi navium carinæ sunt.* Sic adhuc habitant barbari, quos dicimus *les Bedouins*, suaque mapalia appellant *Beet el shar*, Gallicè *Maisons de poil*, quòd, ut antiquitus, eorum mapalia, tentoriave, tegant vela jubis contexta. Vide eruditum Shaw, *Voyages*. Tom. I, pag. 369.

Blæso postremum. Imperatoris nomen Blæso postremùm datum est. Quod observatione dignum. Sic enim quidquid erat decoris & honoris in se trahebant Principes, ut veteris populi mores obsolescerent, & virtutes evilescerent.

CAP. LXXV. *Fratre Druso insignis.* Asinius Saloninus Drusi Cæsaris frater erat, ut pote filius Vipsaniæ Agrippinæ, Drusi matris, quam Tiberius jam gravidam dimiserat. Tiberio autem

progener destinatus, quòd ei destinata una ex Germanici filiabus.

De quo memoravi. Suprà Annal. I, 76 & 79. Annal. III, 70.

CAP. LXXVI. *Philippensem aciem.* Pugnatum ad Philippos in Macedoniâ, victique Cassius & Brutus anno U.C. DCCXII. Manent adhuc Philipporum rudera prope locum, qui nunc dicitur *la Cavale.*

Præfulgebant. Inter tot nobilitatis decora, Brutus & Cassius præfulgebant, eo ipso, quòd, oppressâ libertate, eorum imagines non visebantur. *Negatus honor gloriam intendit.* Annal. IV, 26.

NOTÆ
IN LIBRUM QUARTUM
ANNALIUM.

CAP. I. SUPRA MEMORAVI. Annal. I, 24. II, 72.

Vulsiniis. Nunc *Bolsena*, in Etruriâ.

Apicio diviti & prodigo. Apicius, famosus helluo, cùm sestertiûm millies, *Gallicæ monetæ libras* 19,455,025, in culinam congessisset, & comessationibus exsorpsisset, vitam veneno finivit; reputans se fame periturum, si in sestertio centies, *Gallicæ monetæ libris* 1,945,502, quod sibi reliquum erat, vixisset. Vide Senecam, Consol. ad Helviam. Cap. 10.

Juxta adulatio. Quanta adulatio, tanta superbia.

CAP. II. *Crederetur.* Fortè *crearetur.*

Perfecta sunt castra. Castra prætoria fuere haud procul Urbe, ubi fermè nunc porta Pia.

Principia legionum. Ibi inter aquilas & signa imagines Imperatorum colebantur. De principiis dictum Annal. I, 61.

CAP. III. *Juvenis filius.* Drusus, Tiberii filius.

Nepotes adulti. Filii Germanici, Tiberii nepotes.

Municipali adultero. Sejanus dicitur adulter municipalis, quòd in municipio Vulsiniensi genitus.

Cap. IV. *Repetita*. Suprà Annal. III, 29.

In fratris liberos. In liberos Germanici.

Angustius imperitatum. Latius enim imperium sub Trajano Principe, cùm scribebat Tacitus. Vidimus suprà, Annal. I, 9, sub Augusto Principe imperium mari Oceano, aut amnibus longinquis, Rheno scilicet, & Danubio, & Euphrate fuisse septum. Postea a Claudio addita est Britannia: sed maximum incrementum victoriis Trajani optimi Principis accessit. Tum enim imperium Romanum ad mare rubrum, *la mer des Indes*, patuit; propagatum quoque est ultra Rhenum & Danubium. Immo ultra Tigrim visæ sunt aquilæ Romanæ, orbi universo dominaturæ, si junior fuisset Trajanus. Sed de his plura dicemus in Appendice Chronologicâ ad annum U. C. DCCCLXIX.

Cap. V. *Utroque mari*. Tyrrheno & Adriatico. Mare Adriaticum, aut superum, nunc *le golfe de Venise*. Mare Tyrrhenum, aut inferum, nunc *la mer de Toscane*.

Misenum apud & Ravennam. Misenum in mari Tyrrheno ad promontorium Misenum, *Capo di Miseno*. Ravenna, *Ravenne*, in mari Adriatico. Misenatium classis Occidentalem imperii partem præsidebat; Ravennatium verò, Orientalem.

Galliæ. Narbonensis.

Oppidum Forojuliense. Nunc *Fréjus*.

Acceperat. Juba junior, senioris Jubæ filius, Maurorum regnum ab Augusto acceperat anno U. C. DCCXXIV.

Ibero. Iberia, nunc *la Géorgie*.

Albano. Albania, nunc *le Shirvan*.

Thraciam. Nunc *la Romanie.* Thraciam obtinebant Rhœmetalces, filius Rhescuporidis, & liberi Cotyis, ut dictum est suprà Annal. II, 67.

In Pannoniâ. Nunc *la basse Hongrie & partie de l'Autriche.*

In Mœsiâ. Nunc *la Servie & la Bulgarie.*

Dalmatiam. Hodie quoque *la Dalmatie.*

A tergo illis. A tergo illis legionibus, quæ erant in Pannoniâ & Mœsiâ.

Tres Urbanæ, novem prætoriæ. Ergo tunc imminutus Urbanarum & prætoriarum cohortium numerus. Nam Dio LV, pag. 565, ait sub Augusto fuisse decem millia prætorianorum in X cohortes divisos, & sex millia Urbanorum, seu Urbis præsidiariorum, in IV cohortes distributos. Septem cohortes Vigilum meritò omisit Tacitus. Militibus enim minimè annumerandi homines illi, restinguendis incendiis agendisque nocturnis vigiliis constituti.

Etruria. Nunc *la Toscane.*

Umbriaque. Nunc *l'Ombrie.*

Vetere latio. Vetus Latium Tiberim inter & Antium, nunc *Capo d'Anzo.*

Antiquitus Romanis. Dum olim viguit res Romana, non modò Urbanæ & prætoriæ cohortes, sed legiones omnes civibus Romanis constabant. Quâ lege nihil fuit ad gloriam splendidius, ad præsidium tutius. Id sensim mutatum, aliique milites adsciti. Dein jure civitatis pluribus dato, ac tandem ab Antonino Caracallâ cum omnibus, qui sub Romano imperio erant, communicato, periit disciplina militaris, & res Romana pessumdata.

Apud idonea provinciarum. At apud provincias, quæ seditionum & hostium periculis objectabantur, erant sociorum triremes, alæ & auxilia cohortium,

cohortium. Scilicet tota res militaris Romanorum constabat legionibus, quæ Romanæ erant, & auxiliis, quæ *a sociis vel fœderatis gentibus mittebantur.* Veget. II, 1. In auxiliis erat ferme tantùm virium, quantùm in legionibus, si spectetur numerus, non verò si virtus. Hæc enim in legionibus præpollet. Unde ut ait Vegetius II, 2. *Legionibus auxilia, tamquam levis armatura, in acie jungebantur, ut in his prœliandi magis adminiculum esset, quàm principale subsidium.*

In iis virium. De militaribus imperii Romani viribus, ætate Tiberii, disseruimus in priore editione, Tom. I, pag. 424 & seq.

CAP. VII. *Modesta servitia.* Modesta servitia, nec gratiâ, nec fastu tumida.

Cerni effigiem ejus. Suprà Annal. III, 72.

CAP. VIII. *Octo post annos.* Vide Supplementum Annal. V, 44.

Sede vulgari. In imis senatorum subselliis, non verò in tribunali curulibusque consulum sellis. Inde Tiberius eos honoris locique admonuit: loci, quòd infra tribunal sederent; honoris, quòd sellas curules occupare deberent.

Rudem adhuc nepotum. Nondum adultam, & artis regnandi rudem nepotum ætatem.

CAP. IX. *Quæ in Germanicum.* Suprà Annal. II, 83.

Attus Clausus. Attus Clausus e Sabinis Romam transfugit anno U. C. CCL. ibique appellatus *Appius Claudius*, auctor fuit gentis Claudiæ. Vide infrà Annal. XI, 24.

CAP. X. *Is Lygdus. Lygdus* redundat.

Per Apicatam Sejani. Sejani uxorem.

Recentem Liviæ conſcientiam. Vetus Juliæ Auguſtæ odium, recentem Liviæ, olim Druſi uxoris, nunc pellicis Sejani, conſcientiam exagitare, ut apud Tiberium arguerent Agrippinam ſuperbam, fecunditate ſubnixam, popularibus ſtudiis inhiare dominationi. Atque hæc Sejanus dictitabat callidis criminatoribus, inter quos delegerat Julium Poſtumum, per adulterium Mutiliæ Priſcæ inter intimos Auguſtæ, & conſiliis ſuis peridoneum: quia Priſca in animo Auguſtæ valida, anum *Auguſtam*, ſuâpte naturâ potentiæ anxiam, inſociabilem Agrippinæ efficiebat.

CAP. XIII. *Civitati Cibyraticæ.* Cibyra, urbs Phrygiæ, Turcis dicta *Buruz.*

Ægienſi. Ægium, urbs Achaiæ; nunc *Voſtiza.*

In inſulam Amorgum. Ægæi maris inſulam, nunc *Amorgo.*

Pater Sempronius. Suprà Annal. I, 53.

Africam obtinuerant. Africæ proconſules.

CAP. XIV. *Samiis.* Samos, Ægæi maris inſula; hodie quoque *Samo.*

Cois. Cos, Ægæi quoque maris inſula, nunc *Stan-Co.*

Amphictyonum. Amphictyones, publicum Græciæ concilium ab Acriſio inſtitutum: vere Delphis, autumno ad Thermopylas conveniebant, ut tum de re Græcorum publicâ, tum de ſacris ſimul conſultarent.

Trucidarentur. Dum mutuis Marii Syllæque odiis Roma laborabat, cives Romanos Aſia tota, Mithridatis juſſu, ad condictum diem trucidavit anno U. C. DCLXVI. Trucidatos CL M. uno die tradit Plutarchus in Syllâ, pag. 467.

Oscum ludicrum. Oscas fabulas, quæ dictæ sunt quoque Atellanæ, reperere Osci, Campaniæ populi, ab Etruriâ oriundi.

CAP. XV. *Censorium funus.* Censorium funus omnium maximum fuit, quo ipsi Principes celebrabantur. Purpurea vestis fuit censorii funeris insigne, teste Polybio VI, pàg. 495. Neque censorium funus idem videtur ac publicum.

Forum Augusti. In VIII Urbis regione.

Damnatur. Et in exsilium mittitur. Dio LVII, pag. 618.

In C. Silanum. Suprà Annal. III, 66.

CAP. XVI. *Maluginensis.* De quo suprà Annal. III, 58 & 71.

Confarreatis parentibus. Parentibus confarreatione conjunctis genitos. Per fruges & molam salsam conjungebantur illæ nuptiæ: inde confarreatio appellabatur. De confarreatione plurà diximus in priore editione, Tom. I, pag. 427.

LLS XX. Id est, vicies centena millia sestertiûm. Gallicæ monetæ libræ sunt 389,252.

CAP. XVII. *Vota susciperent.* Singulis quidem annis fiebat votorum nuncupatio die tertiâ Januarii, ut notatum est in veteribus Kalendariis, III NONAS IAN. VOTORVM NVNCVPATIO. Fortè tamen hæc altiùs penetrant, & ad Tiberii decennalia pertinent. Singulis enim decenniis festum, quasi ob imperii renovationem, agebant Romani. Quâ de re plura vide apud Dionem LIII, p. 507.

CAP. XVIII. *Moderator.* Suprà Annal. I, 31; II, 6; & III, 43 & seqq.

CAP. XIX. *Aut Varro consul.* Quasi aut legibus cum Silio ageretur; aut Varro consulis auctoritatem, non verò speciem, nomenque inane, haberet; aut denique illud pristinam reipublicæ libertatem ac formam argueret.

Non occultante. Non occultante se Tiberii irâ premi.

Nec dubiè. Certa quidem erant repetundarum crimina; sed cuncta, ut in majestatis reum, fuere exercita.

CAP. XX. *Stipendiariis.* Gallis, qui tributum pendebant. Oppida stipendiaria passim memorat Plinius.

Liberalitas Augusti. Quæ Silius ex Augusti liberalitate acceperat, avulsa sunt, ut Tiberio redderentur: singillatim verò computata, quæ fisco petebantur.

Secundum necessitudinem legis. Quæ sit lex illa haud ita constat. De lege majestatis interpretatur Lipsius, satis probabiliter. Ab illâ quartâ parte bonorum pro accusationis præmio acceptâ, accusatores dicti sunt quadruplatores. At invalescente accusatorum rabie, majoribus præmiis dignitatibusque aucti sunt. Eos tandem undique & quasi latrones nefariè grassantes repressit vel pessimus Princeps Domitianus, cujus hæc meliori Principe digna vox, PRINCEPS, QUI DELATORES NON CASTIGAT, IRRITAT.

CAP. XXI. *Feroci viro.* Virum intellige fortem ac recti pervicacem, non verò atrocem & efferum.

Ut retuli. Suprà Annal. II, 34.

Cassio Severo. De quo jam actum Annal. I, 72.

Jurati senatûs. Jurati sententiam suam e republicâ esse. Vide Annal. IV, 31.

Saxo Seriphio. Seriphus, nunc *Serpho*, parva Ægæi maris insula.

Cap. XXIII. *Tres laureatæ.* Statuæ scilicet Furii Camilli. Annal. II, 52; L. Apronii. Annal. III, 21; & Junii Blæsi. Annal. III, 72.

Jubæ filio. Filio Jubæ junioris, de quo dictum suprà Annal. IV, 5.

Rex Garamantum. Garamantes, *la partie Orientale du pays des Dates.*

E provinciâ. Ex ipsâ provinciâ Africâ, *le Royaume de Tunis.*

Reportari nonam legionem. Reportari in Pannoniam, unde nona hæc legio ducta præsidio Africæ. Vide Annal. III, 9.

Cap. XXIV. *Thubuscum oppidum.* In Numidiâ, seu Mauretaniâ Cæsariensi, Thubuscum. Ptolemæo IV, 2, dicitur Tubusuptus, nunc *Burg*, *dans le canton de Kuko.*

Musulanorum. Musulani, *la partie Occidentale du pays des Dates.*

Cap. XXV. *Auzea.* Ptolemæo IV, 2, in optimis Mss. libris Palatino & Claromontano dicitur Αὔζια. Castellum fuit haud procul lacu, qui nunc appellatur *le lac Titteri*, Orientem versùs, in Mauretaniâ Cæsariensi, seu Numidiâ.

Positis mapalibus. De quibus diximus suprà, Annal. III, 74.

Stipatoribus. Stipatoribus suis.

Cap. XXVI. *Et huic.* Dolabellæ.

Nec culpæ nescia. Suprà Annal. III, 74, memorantur suffugia Garamantum; eorum quoque rex prædarum receptor & socius prædandi. Annal. IV, 23.

Togâ pictâ. Purpurea erat auro mixta. Vide Plinium VIII, 48; IX, 36.

Antiqua patrum munera. Ea Porsenæ regi data anno U. C. CCXLIX, memorat Dionysius Halicarnass. Antiq. Rom. V, 35. Masinissæ, Livius XXX, 15.

CAP. XXVII. *Brundisium.* Nunc *Brindisi.*

Illo mari. Mari supero, nunc *le golfe de Venise.*

Calles. Cui evenerat cura publicorum saltuum & callium in quibus pecora pascebantur. Provincia illa Julio Cæsari & M. Bibulo consulibus olim decreta, ne Cæsar graviora agitaret & rempublicam turbaret. Sueton. in Jul. Cap. 19. Calles illos Gallicè dicimus *les Communes.* Sunt qui *Cales* emendent, & de Calibus oppido, nunc *Calvi*, intelligant. At minimè probabiliter.

Classiariorum. E classe Ravennatium, de quâ suprà, Annal. IV, 5.

Multitudinem familiarum. Ob multitudinem servitiorum, quæ crescebat immensùm opulentiorum dominorum luxu. Contrà verò minor erat in dies plebs ingenua, & Urbe cedere cogebatur, acriore annonâ fatigata. Quàm effræna autem fuerit illa familiarum ostentatio haud inutile erit paucis exponere. Scipio Africanus, tot bellorum superstes & victor, missusque ut regna adsignaret, quinque tantùm servos habuerat: ipse Julius Cæsar in Britanniam cum mille navibus trajecturus, tres solùm servos habere voluit. At Romæ tandem eò prorupit luxus, ut infinita esset familiarum multitudo. Testeque Athenæo VI, pag. 272 & 273, *inter Romanos plurimi habebant mancipiorum decem aut viginti millia, atque etiam plura, nec utilitatis ac quæstus causâ, quam ob rem Nicias, Græcorum ditissimus, servos olim comparaverat, verùm ut anteambulones & pedissequos ostentarent.*

CAP. XXVIII. *Vibius Serenus.* De quo suprà Annal. IV, 13.

Falsa exterritum. Græcorum more, pro *falsis exterritum.*

CAP. XXIX. *Robur & saxum aut parricidarum pœnas.* Robur dicebant Romani obscurum carcerem, Gallicè *le cachot ;* quòd olim malefici in carcere robusteis arcis includebantur. Vide Festum verbo *Robus.* Saxum illud, Tarpeium est, nunc *le Capitole*, e quo præcipites agebantur rei. Parricidarum pœna fuit culeo insutos, vivosque, in flumen dejici.

Libonem. De quo vide Annal. II, 27 & seqq.

Suum tantum studium. Libonem accusando.

Octo post annos. Damnatus erat Libo anno U. C. DCCLXIX.

Contrà evenissent. Etiam si tormenta non eum habuissent exitum, quem voluisset Tiberius. Pervicaces enim servi structas fuisse Principi insidias negabant.

CAP. XXX. *More majorum.* Ut virgis ad necem cæderetur. Vide jam notata suprà, Annal. II, 32.

Intercessit. Jure tribuniciæ suæ potestatis Tiberius intercessit.

Gyaro aut Donusâ. De Gyaro dictum Annal. III, 68 ; de Amorgo Annal. IV, 13. Donusa, Ægæi quoque maris insula, nunc *Stenosa.*

De præmiis accusatorum. Si accusatus damnaretur, tunc quarta pars bonorum accusatoribus cedebat.

CAP. XXXI. *Ut retuli.* Suprà Annal. II, 27.

CAP. XXXIII. *Delecta ex his.* Hæc est reipublicæ forma, quæ ex populi, primorum ac

regis poteſtate delecta & conſociata, in Anglico imperio viget.

CAP. XXXV. *An illi. An* pro *annon* dictum; ut aliàs ſæpe.

Sexageſimum ante annum. Perperam in libris editis *ſeptuageſimum ante annum.* Caſſius ac Brutus perempti anno U. C. DCCXII. Ab eorum morte ad hunc annum DCCLXXVIII numerantur tantùm anni LXVI. *Septuageſimum* autem pro ſexageſimo dici non patitur præpoſitio *ante.*

Abſtinentiâ finivit. Cremutii Cordi mortem fusè deſcripſit Seneca in Conſolatione ad Marciam, Cap. 22.

Occultati & editi. Librorum damnatorum more, apud curioſos occultati manſerunt. Poſtea, imperante Caio Caligulâ, editi ſunt: nec obliterata eorum fama.

Punitis ingeniis. Ex periculis creſcit fama; & vetita ſemper celebrantur. Ne tamen exiſtimes impunitam eſſe debere quamcumque ſcriptorum proterviam. Servitute quidem deteruntur ingenia, vigent libertate; at licentiâ corrumpuntur, quam niſi arctioribus legum vinculis coerceas, atrocia in ſcelera erumpit. Inde ſeveriſſimæ illæ gentium omnium adversùs ingeniorum licentiam leges. In vetere Baſilicorum gloſſario lex exſtat: *Sciendum eſt eos qui famoſos libellos componunt, inveniunt, legunt, nec ſtatim dilacerant, eſſe capite puniendos.* Quæ dicta ſint, non in Cremutium Cordum, fortiſſimum Sejanianæ inſolentiæ vindicem, ſed adversùs licentioſos religionis & humanitatis, patriæ ac Principis hoſtes. Ipſis quoque XII Tabulis, quæ perpaucas res capite ſanxerant, edictum: *Si quis occentaſſit malum carmen, ſive condiſit, quod infamiam faxit flagitiumve alteri, capital eſto.* Egregiéque dixit Julius Paulus Sentent. V,

Tit. 4. *Intereſt enim publicæ diſciplinæ, opinionem uniuſcujuſque turpi carminis infamiâ vindicari.*

Cap. XXXVI. *Feriarum Latinarum diebus.* Feriæ Latinæ, a Tarquinio Superbo inſtitutæ, & Jovi Latiali ſacræ, in monte Albano, nunc *Monte Cavo*, per tres dies celebrabantur. Cùm huc conſules ac magiſtratus proficiſcerentur, in tempus deligebatur e primâ nobilitate juvenis aliquis, qui conſulare munùs uſurparet, jus redderet, ac ſubitis mederetur. Vidè infrà VI, 11.

Auſpicandi gratiâ. Druſus, Germanici filius, primo magiſtratûs ſui die muneris aliquid, auſpicii causâ, delibavit. At levia lætaque erant tractanda. Quòd gravia ſævaque fuiſſent agitata, a Tiberio palam meritóque increpitum.

Cyzicenis. Cyzicus, urbs Myſiæ minoris. Ejus ruderibus, nunc nomen *Artaki.*

Bello Mithridatis meruerant. Quâ de re plura Plutarchus in Lucullo, pag. 497; & Strabo XII, pag. 575.

Vibium Serenum. Vibium Serenum filium, jam memoratum ſuprà Annal. IV, 28 & 29.

Leves, ignobiles. Leves & ignobiles accuſatores pœnis afficiebantur.

Cap. XXXVII. *Hiſpania ulterior.* Luſitania & Bætica, *le Portugal, l'Andalouſie & le Royaume de Grenade.*

Exemplo Aſiæ. Suprà Annal. IV, 15.

Apud Pergamum. De hac urbe dictum Annal. III, 63.

Cap. XXXVIII. *Ut majoribus meis dignum.* *Ut* pro *dum*, *dum modò* ab optimis ſcriptoribus uſurpatur. Fortè tamen ſcriptum olim, *ut me*

majoribus meis dignum. Me potuit facilè excidere; poteſt quoque intelligi.

Pro ſepulcris ſpernuntur. Æquè ac ſepulcra ſpernuntur. Hæc enim contemptorum Principum delubra, veriùs ſepulcra erant, quàm templa.

Mentem duint. Mentem dent. Antiquitus dictum.

Liberum. Bacchum.

Quirinum. Romulum.

Cap. XXXIX. *Flagitante Liviâ.* Germanici ſorore, olim Druſi uxore. Suprà Annal. IV, 3.

Conjunctione Cæſaris. Sejani filia olim deſponſa Druſo, Claudii filio, ut dictum eſt ſuprà, Annal. III, 29; & IV, 7.

Conlocandâ filiâ. Juliâ, Auguſti & Scriboniæ filiâ.

Conſultaviſſe. Vide Suetonium in Aug. Cap. 63.

Cap. XL. *C. Cæſari.* Caio Cæſari, Auguſti nepoti.

Cap. XLI. *Verâ potentiâ augere.* Sublatiſque inanibus, ſe verâ potentiâ creſcere & augeri. Eodem modo verbo *augere* uſus eſt Salluſtius, Frag. Hiſt. pag. 947. *Ceterùm illi, qui gentis Æmiliæ benefacta extollebant, & ignoſcendo populi Romani magnitudinem auxiſſe*, id eſt auctam eſſe, *nuſquam etiam tum Lepidum progreſſum aiebant.* Et Cato apud Gellium XVIII, 12. *Eodem convenæ complures ex agro acceſſitavere: eò res eorum auxit.* Unde meritò Gellius. *Id quoque habitum eſt in oratione faciendâ elegantiæ genus, ut pro verbis habentibus patiendi figuram, agentia ponerent: ac deinde hæc vice inter ſe mutuâ verterent.*

CAP. XLII. *In cognitione.* Vel in causæ cognitione. Causæ autem cognitio intervenit, cùm de negotio, præsente utrâque parte, & auditâ, vocatâve, disceptatur.

Majestatis pœnis adfectus est. Eusebius in Chronic. ad annum tertium Olympiadis CCI. Tiberii XIV. *Votienus Montanus, Narbonensis orator, in Balearibus insulis moritur, illuc a Tiberio relegatus.*

Lege Julia. Lege Juliâ, de quâ diximus suprà, Annal. II, 50; Aquilia relegatione fuerat mulctata. Tiberius, inclementiam amplexus, eam exsilio punivit. Relegati enim civitatem non amittebant, amittebant exsules.

CAP. XLIII. *Lacedæmoniorum & Messeniorum.* Peloponnesi populorum. Lacedæmoniorum urbs princeps Sparta, nunc *Paleo-chori.* Messeniorum, Messene, nunc *Mauromatia.*

Templi Dianæ Limnatidis. In finibus Messeniorum fuit templum Dianæ Limnatidis, Messeniis & Lacedæmoniis commune. A lacubus, ἀπὸ τῶν λιμνῶν, Diana cognominabatur Limnatis. Quantum assequi licet ex Pausaniâ in Laconicis III, 2, pag. 208, in Messen. IV, 31, pag. 356. templum illud Dianæ Limnatidis, castellumque Limnæ haud procul fuere a loco, qui nunc dicitur *Zarnata, près du Golfe de Coron dans la Morée.*

C. Cæsaris. Caii Julii Cæsaris dictatoris, & M. Antonii triumviri.

Dentheliatem agrum. In agro Dentheliate fuit templum Dianæ Limnatidis.

Vatum, annalium. Quòd si ad poëtarum annaliumque testimonia vocentur.

Philippum. Alexandri Magni patrem.

Regis Antigoni. Antigonus, Macedonum rex; dictus *Doson*, seu *Dator*, cùm regnasset annos duodecim, mortuus est anno U. C. DXXXIII.

Imperatoris Mummii. L. Mummius, ob devictam Achaiam, cognomento Achaicus, Corinthum evertit anno U. C. DCVIII.

Milesios. Milesii in Cariâ, quorum urbs Miletus; de quâ jam dictum Annal. II, 54.

Secundum Messenios datum. Ita quoque secundùm Messenios pronuntiatum; iisque templum Dianæ Limnatidis datum.

Segestani. In Siciliâ Segesta, nunc *Castel a mare.*

Montem apud Erycem. Eryx, mons Siciliæ; nunc *Monte San Giuliano.*

De origine ejus. Delubrum Veneris Erycinæ ab Æneâ conditum ferebatur. Vide Pomponium Melam II, 7.

Ut consanguineus. Ob familiam Juliam, se Æneæ & deæ Veneris consanguineum esse gloriabatur Tiberius.

Massiliensium. Massilia, nunc *Marseille, en Provence.*

P. Rutilii. Anno U. C. DCLX, P. Rutilius, vir non sæculi sui, sed omnis ævi optimus, publicanorum factione interrogatus lege repetundarum, maximo cum gemitu civitatis per equites judices damnatus est. Vide Velleium Paterculum II, 7 & 13. Valerium Maximum VI, 4.

Smyrnæi. Smyrna, nunc *Smyrne.*

CAP. XLIV. *Lentulo.* Cn. Lentulus Cossus; olim Druso comes additus in Germaniâ, ut dictum est Annal. I, 27, consul fuit anno U. C. DCCLIII. Gætulos vicit anno U. C. DCCLIX; triumphalia nomenque Gætulici consecutus. Dio LV, p. 567.

Gætulis. Gætuli, gens valida, suprà Mauritaniam longè latéque exspatiabatur, nunc *la partie la plus Occidentale du pays des Dates.* At, cùm complures Romanos duces vicissent, antequam a Lentulo debellarentur, versùs Syrtes progressi sunt. Inde Florus IV, 12. *Musulanios atque Gætulos accolas Syrtium, Cosso duce,* (Augustus) *compescuit: unde illi Gætulici nomen.*

Domitium. L. Domitium Ahenobarbum, Neronis Principis avum.

Pro optimatibus. Id est, in partibus Pompeianis, quæ optimatum erant.

Minor Antonia. Suetonio in Nerone, Cap. 5, major dicitur, & fuisse videtur.

Flumen Albim. L'Elbe.

L. Antonius. Nepos Octaviæ, sororis Augusti.

Julo Antonio. De quo dictum suprà, Annal. III, 18.

Cap. XLV. *Citerior Hispania.* Hispaniæ septemtrionalem partem usque ad ostia Durii fluminis, nunc *Douro*, complectebatur.

Nationis Termestinæ. Cujus nationis urbs princeps Termes; nunc, parum mutato nomine, *Tiermés, dans la vieille Castille.*

Ad quæsitionem. Ad quæstionem. Eadem utriusque vocis vis.

Pecunias e publico interceptas. Pecunias e publicis vectigalibus a Termestinis interceptas L. Piso cogebat acriùs, quàm ut tolerarent barbari.

Cap. XLVI. *Montium editis.* Montem Hæmum habitabant ac vallabant, Plin. IV, 1.

Delectus. Gallicè *les levées de troupes.*

Cap. XLVII. *Rex Rhæmetalces.* Rex Traciæ; de quo suprà Annal. II, 67; III, 38.

Sugambræ cohortis. Sicambri, vel Sugambri, Germaniæ populus, se jam pridem Romanis dediderant, & in Gallias fuerant trajecti. Vide Annal. II, 26; XII, 39.

CAP. XLIX. *Fossam loricamque.* Vegetius IV, 28. *Obsidentes ultra jactum teli fossam faciunt, eamque non solùm vallo, & sudibus, sed etiam turriculis instruunt, ut erumpentibus ex civitate possint obsistere, quod opus loriculam vocant.* Nos dicimus *une ligne de circonvallation.*

Neque ignobiles. Neque erant ignobiles, quamvis diversa sentirent.

CAP. LI. *Manualia saxa. Minima saxa ... manibus jacienda.* Veget. IV, 8.

Muralia pila. Pila graviora, quæ ex muris in oppugnatores jaciebantur. Cæsar. Bell. Gall. VII, 22.

Sponte vicorum. Proxima recepta sunt sponte vicorum, qui hinc & inde in Hæmo monte habitabantur. Remotiora verò non subacta sunt propter præmaturam & sævam montis *Hæmi*, nunc *Monte Argentaro*, hiemem.

CAP. LII. *Commotâ Principis domo.* Per Drusi mortem. Suprà Annal. IV, 8.

Sed imaginem veram. Sed se veram Augusti imaginem.

Frustra Pulchram præscribi. Frustra Pulchram obtendi; ipsam, ipsam Agrippinam peti.

Oblita Sosiæ. Sosiæ Gallæ, de quâ suprà Annal. IV, 19 & 20.

CAP. LV. *Persi & Aristonici.* Perseus, rex Macedonum, ab Æmilio Paulo superatus anno U. C. DLXXXVI. Aristonicus, spurius Eumenis

filius, cùm Asiam invasisset anno U. C. DCXXIII, a Perpernâ domitus & captus est.

Hypæpeni. Hypæpa, urbs Lydiæ, nunc *Berki.*

Tralliani. Trallis, urbs Lydiæ, Ptolemæo Cariæ, nunc *Chora.*

Laodicenis. Laodicea, urbs Phrygiæ, nunc *Ladik.*

Magnetibus simul. Magnesia ad Sipylum, urbs Lydiæ, nunc *Magnisa.* Græcorum more, *simul* cum quarto casu conjungit Tacitus.

Ilienses. Ilium, urbs Troadis, nunc *Troie.*

Halicarnassii. Halicarnassus, urbs Doridis; nunc *Bodroun.*

Pergamenos. De Pergamenis, Sardianis, Milesiis, & Ephesiis dictum est suprà Annal. II, 47, & 54; III, 61 & 63.

A Pelope nomen. A Pelope tota regio dicta Peloponnesus, nunc *la Morée.* Una ergo Lydorum, Tyrrhenorum, seu Etruscorum, & Peloponnesiorum origo.

CAP. LVI. *M. Porcio consule.* Anno U. C. DLIX.

Super numerum legaretur. Censuit Vibius ut præter certum numerum legatorum, qui proconsulibus adsignabatur, alius super numerum adderetur, qui templi curam susciperet.

CAP. LVII. *Ulcerosa facies.* Non faciem tantùm, sed totum Tiberii corpus ulcerosum fuisse docet Julianus, in Cæsaribus, pag. 309. *Tertius accessit ad ipsos Tiberius, gravis vultu, & truculentus aspectu, simulque prudens, ac militariter intuens. Quo ad cathedram converso, sese oculis obtulerunt cicatrices a tergo infinitæ, ulcerationes quædam, ac maculæ, plagæ graves & vibices,*

lepra quædam & lichene ex intemperantiâ & cruditate quasi inustæ. Hæc omnia ad cutis vitia, ulcerososque morbos, non verò ad luem Veneream, traxerim, ducibus eruditis medicis Richardo Mead, Medica sacra, pag. 6, & Johanne Astruc, de morbis Venereis I, 3 & 4. Libidinis verò, vel in ipsâ senectute, ita immodicus fuit Tiberius, ut in Atellanico exodio, plaudente populo, *hircus vetulus* dictus fuerit. Sueton. in Tiber. Cap. 45. Appellatus quoque a Juliano, loc. cit. Senex Satyrus, ὁ γέρων ὑτοσὶ ὁ Σάτυρος.

Medicaminibus interstincta. Formula medicamenti, ad illos Tiberii herpetas præscripta, exstat apud Galenum, de composit. medicament. per genera V, 12. Tom. XIII, pag. 794, Edit. Charterii. Πρὸς ἕρπητας ὁ Τιβερίυ Καίσαρος. ℞ Διφρυγῦς, μηκονείυ, χισῆς, ἀκακίας ἀνὰ ὐγγίας γʹ· ὄξει, ἢ ὕδατι ἀναλαμβάνων, χρῶ. *Ad herpetas Tiberii Cæsaris.* ℞ *Diphrygis, Meconii, Aluminis fissi, Acacciæ, singulorum uncias tres aceto vel aquâ diluens, utitor.*

CAP. LIX. *Speluncæ.* Hæc villa, nunc *Sperlonga*, fuit in Campaniâ, haud procul Terracinâ, marique vicina.

Mare Amuclanum. Nunc *le golfe de Gaëte.*

Fundanosque montes. Nunc *les montagnes de Fondi.*

Patientiam senis. Patientiam senis Tiberii, & segnitiam juvenis Neronis.

CAP. LX. *Cum uxor.* Julia, Drusi Cæsaris filia, uxor Neronis.

CAP. LXI. *Asinius Agrippa.* Quem consulem vidimus suprà Annal. IV, 34. Auctor ejus clari-

tudinis Pollio, eloquentiâ & Augusti amicitiâ, quàm majoribus, insignior.

Q. Haterius. Nonagenarius mortuus est, teste Eusebio in Chronic. De illo D. Hieronymus Ep. LXI, ad Pammachium, Cap. 4. *Q. Haterius, ingenium in numerato habebat, ut sine monitore tacere non posset. De quo egregiè Cæsar Augustus: Quintus, inquit, noster sufflaminandus est.*

CAP. LXII. *Apud Fidenas.* Fidenæ, oppidulum Sabinorum, nunc *Castello Giubileo.*

Atilius quidam. Librariorum incuriâ hæc videntur luxata. Quæ restitueris, si, ut Cl. Ernesto placet, legeris: *Nam Atilius quidam, libertini generis, cœpto apud Fidenas amphitheatro, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit.*

Nec municipali ambitione. Non pecuniæ suæ abundantiâ & ostentatione, nec ambitione ut municipum suorum gratiam honoresque obtineret, sed ut sordidâ mercede quæstum faceret, amphitheatrum exstruxerat.

Virile ac muliebre secus. Antiquè dictum pro *virilis ac muliebris sexus.* Sic Sallustius, Fragm. Hist. II, pag. 960. *Magna gloria concurrentium undique virile & muliebre secus, per vias ac tecta omnium visebatur.* Livius quoque XXVI, 47. *Liberorum capitum virile secus ad decem millia capta.* Ipseque Priscianus V. de generibus, masculinum est.... *Sexus, quamvis Plautus & hoc sexus, hujus sexi, neutro genere protulit in Rudente. Virile sexus numquam ullum habui.*

CAP. LXIII. *Quinquaginta hominum millia* Suetonius tamen in Tiber. Cap. 40, ait, *Apud Fidenas*

supra viginti hominum millia gladiatorio munere amphitheatri ruinâ periisse. At, ut opinor, de debilitatis & obtritis Tacitus, de obtritis Suetonius est intelligendus. Tanta autem strages hujus amphitheatri molem prodit. Romæ amphitheatrum Vespasiani cepit loca LXXXVIII millia, teste P. Victore, de Regionibus Urbis, Reg. III.

Quadringentorum millium res. Gallicæ monetæ librarum 77,812.

CAP. LXIV. *Monte Cælio.* Cælius, unus e septem montibus, & secunda Urbis regio, nunc *S. Jean de Latran.*

Bis elapsam. Annis U. C. DCXLIII & DCCLVI. Vide Valerium Maximum I, 8, num. 11.

Ædem Matris Deûm. In Palatino monte & decimâ Urbis regione fuit ædes Cybeles, matris deûm, seu magnæ matris.

CAP. LXV. *Querquetulanum.* Ita dictum a querneâ silvâ.

Cæle Vibennâ. De quo plura vide in Tabulâ Lugdunensi, memorandâ infrà in Notis ad Annal. XI, 24.

Tuscum vicum. In octavâ Urbis regione, teste Sexto Rufo de Regionibus Urbis.

CAP. LXVI. *Varum Quinctilium.* Quinctilii Vari a Germanis superati filium, Juliæ, Germanici filiæ, maritum.

Condemnator. Vide suprà Annal. IV, 52.

CAP. LXVII. *Per Campaniam templis.* De quibus suprà Annal. IV, 57.

Capreas se in insulam. Capreæ, nunc *l'Isle Capri*, a Surrento, nunc *Sorrento*, octo millibus

passuum distantes, circuitu quadraginta millia passuum. Plin. III, 6.

Surrentini promontorii. Nunc *Capo della Minerva.*

In Favonium. Favonius, *le vent d'Ouest.*

Pulcherrimum sinum. Campanum sinum, nunc *le golfe de Naples.*

Vesuvius mons ardescens. Id contigit anno U. C. DCCCXXXII. Vide Appendicem Chronologicam ad hunc annum.

Telebois habitatas. Teleboæ olim Acarnaniam, Echinadas aliasque Ionii maris insulas habitavere. Inde profecti Capreas tenuere: quas cùm Neapolitani occupassent, eas, datis Pitechusis, sive Ænariâ insulâ, nunc *Ischia*, permutavit Augustus, & ædificiis ornavit. Strabo V, pag. 248. Sueton. in Aug. Cap. 92.

Duodecim villarum nominibus. Tiberius, Augusti heres, Capreis potitus, eas duodecim villarum molibus insederat; quibus, ut videtur, duodecim magnorum deorum nomina indidit. *Villa, quæ vocatur Jovis*, a Suetonio in Tiber. Cap. 65, memoratur.

CAP. LXVIII. *Titio Sabino.* Quem Sejano Tiberioque invisum jam vidimus suprà Annal. IV, 18. Vide quoque Dionem LVIII, pag. 621.

Tectum inter & laquearia. Domus Romanorum, ut & nunc nostra palatia, ornatæ erant laquearibus, *des plafonds*; inter laquearia & tectum est vacuum spatium, ut, si quid est vitii in laquearibus, emendetur; & pro domorum altitudine spatium illud quatuor quinqueve pedes altum est. Tale spatium videre est Parisiis in palatio Luxemburgensi, *le Luxembourg*, aliisque. Hæc est turpis latebra, quâ sese abstruserunt senatores.

CAP. LXX. *Obductâ veste.* Obductâ ori veste.

Quem enim. Quem enim dictitabant diem vacuum pœnâ, ubi inter sacra & vota incipientis anni, quo tempore verbis etiam profanis judiciisve abstineri mos esset, vincula & laqueus inducantur. Dictitabat, scribebatve pariter omissum infrà Annal. VI, 2.

Puniviſſent. Non in Sabinum tantùm, sed in ejus quoque servitia sævitum est. Inter hæc horrenda emicuit memorabile fidei exemplum in cane, quem meritò laudavit Plinius VIII, 40. *Super omnia in nostro ævo actis populi Romani testatum, Appio Junio & P. Silio coss. cùm animadverteretur ex causâ Neronis, Germanici filii, in Titium Sabinum, & servitia ejus, unius ex his canem nec a carcere abigi potuisse, nec a corpore recessisse abjecti in gradibus gemitoriis, mæstos edentem ululatus, magnâ populi Romani coronâ: ex quâ cum quidam ei cibum objecisset, ad os defuncti tulisse. Innatavit idem, cadaver in Tiberim abjecti sustentare conatus, effusâ multitudine ad spectandum animalis fidem.*

CAP. LXXI. *C. Cæsar.* Dictus *Caligula.*

Convictam adulterii. Suprà Annal. III, 24.

In insulam Trimetum. Unam e Diomedeis insulis, nunc *l'isle de Tremiti, dans le golfe de Venise, sur les côtes de la Pouille.*

Florentes privignos. Augusti nepotes, Caium, Lucium, Postumum Agrippam, ipsumque Germanicum.

CAP. LXXII. *Frisii.* Frisii, maris accolæ, Rhenum inter & Amisiam, *l'Ems*, habitabant.

Drusus. Germanici pater.

E primipilaribus. Primus legionis centurio.

Terga urorum. Uri, quos Germani appellant *Urochs*, boves sunt feri, de quibus vide Plinium VIII, 15; & Julium Cæsarem, Bell. Gall. VI, 28.

Cui nomen Flevum. Castellum illud Flevo Rheni ostio fuit adpositum. Periit, ut loca hæc omnia, quæ nunc occupat *Zuyder-zée.* Manet tamen memoria in *Ulie*, & *Ulie-lande.*

Cap. LXXIII. *Vexilla legionum.* De Vexillariis dictum suprà Annal. I, 38.

Alam Canninefatem. Alam Canninefatum, qui Occidentalem insulæ Batavorum partem habitabant.

Acri pugna. Acris illa pugna inter *Sneck* & *Lewarde* commissa est. De eâ vide Cl. Alting, *Notitia Germaniæ inferioris antiquæ*, p. 14 & 15.

Insignes centuriones. Centuriones ordine & donis militaribus insignes.

Lucum . . Baduhennæ. Nunc *Seven-Wolden*, silvam Frisiæ maximam.

Quondam stipendiarii. Nonnulli explicant, qui quondam stipendia tributave Romanis pendebat. Alii, quod verius puto, intelligunt, qui stipendia in exercitu Romano quondam meruerat. Idque aliter accipi vix patitur vox *quondam.* Stipendiarios autem dictos fuisse, qui stipendia meruerant, patet ex Livio VIII, 8. *Clypeis antea Romani usi sunt: deinde postquam stipendiarii facti sunt, scuta pro clypeis fuere.*

Cap. LXXV. *In Domitio.* Neronis, postea Principis, patre.

Augustum avunculum. Magnum avunculum.

FINIS TOMI PRIMI.

